
bpt

Ilustraţia copertei : *Francisc Kalab*

german arciniegas

biografia caraibelor

TRADUCERE DE PAUL ALEXANDRU GEORGESCU
ŞI DE RUXANDRA GEORGESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1978
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

Cartea a doua

SECOLUL DE ARGINT

(Continuare)

XII

LUPTA DE COCOŞI

„Aici oamenii poartă armele ca şi cum s-ar duce la carnaval."

JEAN DU CASE

„Depuis Drake et l'assaut des Anglais mecreants
Tes murs desempares croulent en noirs decombres
Et, comme un glorieux collier de perles sombres, Des boulets de Points montrent Ies trous beants."

JOSE* MARIA DE HAREDIA *(A CARTHAGENE)

Nenorocoasa Spanie, care timp de un secol şi jumătate a trebuit să reziste la atacul tuturor puterilor din Europa, asistă acum la un spectacol care nu era în program. Pînă ieri, in cortul piraţilor *bucaneros* sau pe puntea bărcii pirate, toţi duşmanii ei erau fraţi şi cu o camaraderie veselă o atacau, strigînd : „Cu toţii împotriva unuia“. Deodată, banda se destramă şi Marea Caraibelor se transformă în locul universal de lupte de cocoşi. Fiecare insulă se îmbracă în culori proprii şi multe îşi schimbă culorile după norocul jocului. Cînd nu se văd pinteni în aer înseamnă că de fapt crescătorii de cocoşi îi ascut pentru luptă. Acolo, în occidentul

îndepărtat, în Anglia, Franţa, Olanda, jucătorii asistă la luptă prin corespondenţă, schimbă pariuri, stimulează încăierările ca nişte cartofori vicioşi. Aici, în arena pe care o formează coloniile de pe Pămîntul Ferm, Spania asistă la încăierări cu bucuria naturală a spectatorului care nu plăteşte bilet de intrare, deşi riscă, fără îndoială, ca vechii camarazi să-şi amintească pe neaşteptate de el, ca să-i pună în spinare cheltuielile întregului spectacol. Uneori e invitată să dea drumul propriului ei cocoş şi să arunce cartea ei în joc. Este firesc ca, măcar în această ocazie, sîngele să curgă pe seama celorlalţi.

în 1665 : război între Olanda şi Anglia ; 1667 : război între Franţa şi Anglia ; 1667 : pace între Anglia, Olanda şi Franţa ; 1670 : pace între Anglia şi Spania ; 1672 : războiul Olandei împotriva Franţei şi Angliei ; 1673 : război între Franţa şi Spania ; 1673 : pace între Olanda şi Anglia ; 1678 : pace între Franţa şi Olanda ; 1689 : războiul Angliei, Olandei şi Spaniei contra Franţei ; 1697 : pace ; 1702 : război purtat de Anglia şi Olanda împotriva Franţei şi Spaniei... Etc.

Evident, războaiele sînt purtate pe mare şi marea aceasta e Caraibele. în Caraibe veştile ajung tîrziu : cînd sosesc curierii cu ştirea de pace, flota a şi plecat să atace pe duşmanul din ajun, şi cînd aduc vestea că e război, presentimentul i-a îndemnat pe aventurieri să şi pornească, anticipînd atacul. Deviza războinicului din Caraibe e următoarea : „Gata întotdeauna şi mai bine cu un ceas mai devreme decît cu un minut mai tîrziu.“ Regii joacă uneori comedia de a dojeni aceste excese de grabă, dar, întotdeauna, după dojană urmează recompensa. Ştim
cu toţii că pentru a fi promovat cavaler trebuie să treci prin Turnul Londrei, ca sală de aşteptare.

La început, hughenoţi, puritani, evrei, luterani, calvi-

nişti luptau împotriva spaniolilor pentru că aceştia erau catolici. Aurul şi argintul le dădeau curaj în ofensivă. Acesta nu mai este însă secolul aurului, ci al pieilor. Pieile, zahărul, negrul, tutunul valorează tot cît aurul de odinioară şi devine tot atît de interesant să capturezi un vas olandez cît şi unul spaniol. Francezii catolici îi atacă pe englezii protestanţi, englezii protestanţi pe olandezii evrei, olandezii evrei pe francezii catolici, luteranii pe papistaşi, papistaşii pe evreii convertiţi, evreii pe călugării ignoranţi, călugării pe cîinii de protestanţi, punînd fiecare în strigătul de luptă ceea ce găseşte mai bun în dicţionarul său de adjective.

Lupta însă nu rămîne redusă la iniţiativa particulară. In prima jumătate a secolului, lucrurile se petreceau altfel : pe atunci, guvernele din Europa nu erau decît umbre chinezeşti a ceea ce făcea piratul din Caraibe cu mîinile lui. Cîinele de mare din Devon ataca în Panama şi, docil, regina îi urma paşii. Insulele erau un fel de proprietate personală a şefului de bandă. Cînd s-au constituit primele companii din Franţa, regele le-a binecuvîntat, a devenit asociatul lor, însă compania era aceea care îi numea pe guvernatori. După c.îţiva ani, companiile se dizolvă, pentru că nu era nimeni în stare să-i facă pe guvernatori să dea socoteală. în cele din urmă însă, statul, care treptat s-a dezvoltat ca noua maşină a lumii politice europene, hotărăşte să intervină. Insulele devin provincii plutitoare ale patriei mame. Regele îi numeşte pe guvernatori, şi în Caraibe sosesc flote oficiale, pe care le comandă funcţionari ai coroanei şi poartă cu adevărat steagul Franţei. Tot aşa fac şi Olanda şi Anglia. Uneori se luptă în stil grecesc, adică neluîndu-se in consideraţie mijloacele de a-1 înşela pe duşman. Lordul Willoughby, pentru a-i ataca pe francezi la San Cristobal, pune la navele sale pavilioane franceze. Faptul fundamental este însă că nu se mai trăieşte în Caraibe în formă de societate anonimă, ci în forma care se obişnuieşte să fie numită, cu multă ironie, societatea

naţiunilor, unde personajele surîd numai ca să-şi arate dinţii şi dau mîna ca să li se vadă unghiile.

Războaiele se înnoadă şi se deznoadă în Europa, din motive pe care pot să le înţeleagă numai europenii. întotdeauna e ceva de nepătruns în jocul politic, neînţeles de cel ce trăieşte în Caraibe. Pentru acesta, posibilitatea de a asalta nişte vase olandeze constituie, în mod evident, un motiv suficient pentru a se război, şi nu-şi explică de ce, pentru ca Wilhelm de Orania să se căsătorească cu o nepoată a lui Carol al II-lea, trebuie să înceteze războiul dintre Olanda şi Anglia. Francezii, bunăoară, săvîrşesc adevărate minuni pentru a-i alunga pe englezi din insulele pe care le ocupaseră de zeci de ani, dar se semnează pacea de la Breda şi trebuie să se restituie învinşilor tot ce le fusese smuls, cinstit, în război. Un istoric spune despre pacea de la Ryswick : „Fuseseră trimise mari expediţii navale, debarcate armate, date bătălii şi asedii, invazii respinse, şi cînd, în sfîrşit, s-a terminat războiul, nici una dintre naţiuni nu a reţinut nici măcar o palmă din teritoriul celeilalte." Sînt mici detalii care creează un sentiment de lipsă de răspundere la soldatul din Antile. El ştie că treaba lui e să lupte. Cum, de ce şi alături de cine e un lucru care sfîrşeşte prin a-i fi indiferent. Spaniolii s-au luptat cu englezii timp de o sută cincizeci de ani. într-o bună zi, unul din căpitanii lor le spune : „Acum sîntem aliaţi cu englezii şi mîme vom porni la luptă, spanioli şi engiezi, ca fraţi de totdeauna, împotriva Franţei.“ Şi într-adevăr aşa pornesc la atac împotriva acestora, la Haiti. Ceea ce nu împiedica deloc ca, abia terminată lupta, spaniolii sa strige : „Cîini de protestanţi 1“ Şi englezii să le răs-pundă : „Papistaşi fricoşi !“

Să vorbim mai întîi de francezi. Aceştia au un simţ al statului mai puternic decît ceilalţi. Regele Franţei este, pe de-asupra, un monarh catolic şi absolut. De cînd a binecuvîntat statutele primei companii, Richelieu a hotărît ca în Antilele franceze să nu poată veni decît

francezi prin naştere, catolici, apostolici şi romani. Biserica este însă în Franţa flexibilă şi lumească, aşa cum nu e în Spania. Regele care a spus : „Tronul Franţei valorează sigur o liturghie", a schiţat o atitudine care nu era în afară de spiritul general al ţării. Pentru aceasta, în insule au existat mandatari hughenoţi, şi hughenotă a fost colonia din Tortuga. Esenţial nu este, deci, Biserica, precum în Spania, ci Statul. „Statu.l sînt eu“, spune regele, şi în urma acestor trei cuvinte merge un regat strîns unit şi orgolios, plin de funcţionari şi cu o formidabilă maşină, pe care o manevrează cardinali puternici, ca Richelieu şi Mazarin, sau miniştri geniali, ca, de pildă, Colbert. Şi în felul acesta, în timp ce în Antilele franceze se montează scena birocraţiei, în cele engleze îşi înfig ghiarele stăpînii de plantaţii. Imperiul englez este presărat pe capetele supuşilor regelui, care acolo unde îşi duc barca, duc cu ei o fărîmă de suveranitate (în paranteză : cuvîntul *soberanîa* şi cuvîntul *soberbia* [IV] au aceeaşi rădăcină). La curtea Franţei, regele spune : „Statul sînt eu“. în insula Jamaica, în insula Barbados, în insula Nevis, spune englezul : Imperiul sînt eu.

Regele Franţei încredinţează cavalerilor Ordinului de Malta guvernarea insulelor San Cristobal şi Santa Cruz. „Aşa precum cavalerii — se spune într-un document lung şi elaborat — au făcut din insula Malta în Medite- rana o fortăreaţă împotriva necredinţei, tot aşa trebuie să faceţi voi o operă asemănătoare în insulele din Cara- ibe“. Al doilea guvernator trimis e chiar un nepot al lui Saint Francois de Sales. Domnul de Sales pleacă la război cu călugări iezuiţi, care, în ajun de luptă, în loc să permită ca soldaţii să se ocupe cu exerciţii militare, îi prepară prin exerciţii spirituale. Desigur, nu totul poate fi pietate şi primul lucru pe care-1 face domnul de Sales e să mişte braţul justiţiei, tăind în sferturi pe un om numit Boisson, ins curajos,

---

IV *Soberanîa* — suveranitate ; *soberbia* — *trufie* (n. t.).

dar beţiv şi cu maţe pestriţe, care cu perfidie îi ceruse suprimarea unor impozite. Subliniind cuvintele sale cu un foc de pistol, fusese cît pe-aci să-1 omoare pe guvernator. Capul, braţele şi picioarele îndrăzneţului sînt expuse, conform obiceiului, în diferite localităţi ale insulei, pentru a pune capăt răzmeriţelor. Guvernatorul se dedică războiului împotriva englezilor şi pune în această îndeletnicire atîta entuziasm, încît sfîrşeşte prin a-şi pierde viaţa în luptă.

Steagurile catolice ale Franţei îi atrag pe irlandezi. Sînt mulţi acei care fug din Jamaica şi din Barbados şi depun jurământ de credinţă Franţei. Formează o întreagă companie în armată, în fruntea cărei vine, nici mai mult nici mai puţin, decît M. Coullet, un tip ciudat, a cărui viaţă ar putea servi drept materie pentru o carte. S-a născut chiar în palatul regelui Franţei : tatăl lui a fost comandantul regimentului de Navarra şi mama sa, învăţătoarea fiilor fratelui lui Ludovic al XIV-lea. Cînd Coullet a ajuns la vîrsta de a alege între Regele Soare şi soarele din Caraibe, a optat pentru ultimul. Pentru că era vagabond şi temerar. Sosit în Caraibe, îşi propune să ridice pe irlandezi sub steagul papei. Intrînd în insulă, francezii dau foc proprietăţilor englezilor şi le respectă pe cele ale irlandezilor. Bisericile protestante trec în mina preoţilor catolici. Irlandezii se pot ruga acum aşa cum le cere conştiinţa şi sînt foarte recunoscători Domnului Coullet. Acesta trece imediat în insulele unde sînt caraibi şi negri răzvrătiţi împotriva englezilor. Strigă negrii : Iată-1 pe cumătrul Coullet. —*„Mi compă Cule“...* Acelaşi lucru intonează şi caraibii. Omul devine popular pretutindeni. Cînd le vorbeşte caraibilor, se înfăţişează în faţa lor gol, cu trupul vopsit în roşu, întocmai ca ei : pare un drac. Ca mărturie a victoriilor lor, caraibii îi aduc lui *„compă Cule"* cite un picior de englez afumat, după sistemul piraţilor *bucaneros.*

Batalioanele de negri înaintează sub comanda propriilor lor căpitani, care cu puţin înainte încercaseră să

provoace o rebeliune împotriva englezilor. Francezii îi dau celui mai important dintre ei uniformă de general, pălărie cu pene şi spadă. Şi promit că le vor da femei albe după victorie. Nicicînd tobele n-au chemat cu atîta entuziasm la sărbătoarea războinică.

„Plesneşte bombarda lui nenea Cule, e tromba din Congo a lui nea Culă, il tună şi-l sfarmă de tot pe engle. Parşivă e rumba lui nenea Cule

în Mexic şi Quinto, în interior, în inima munţilor, clopotul care bate vestind rugăciunea *Angelus* continuă să vibreze într-un cerc aurit, ca aureola luminoasă de pe capul sfinţilor. Acolo, nici o gălăgie nu tulbură pacea rugăciunii. Aici însă insulele sînt cu foc, cu rachiu şi cu împuşcături. Trecerile de la acţiune la meditaţie nu se petrec ca îh blîndele transpuneri ale vieţii mistice. Aici *jilibusterii* vin să caute pacea sufletelor lor după ce au trimis pe lumea cealaltă sufletele duşmanilor. „într-o zi — povesteşte părintele dominican Jean Baptiste Labat — mă gîndeam să mă întorc în parohia mea, cînd stareţul nostru m-a reţinut să asist la Liturghia Mare, pe care piraţii *filibusteros* o ceruseră pentru ziua următoare şi în cursul căreia urmau să se împărtăşească pentru a ţine o făgăduinţă solemnă făcută în timpul unei lupte în care au capturat două nave engleze. Toată dimineaţa de vineri am petrecut-o cu spovedania acestor *filibusteros.* S-a cîntat o liturghie în cinstea Fecioarei Maria, cu toată solemnitatea posibilă ; eu am slujit şi am binecuvîntat trei pîini mari, care mi-au fost prezentate de către căpitan, însoţit de ofiţerii săi şi cu muzică de tobe şi cornuri. O corvetă şi două vase capturate, care erau ancorate în faţa bisericii, au tras salve la începutul liturghiei, la înălţare, la binecuvînare şi la *Te Deum,* care s-a cîntat după liturghie. Fiecare pirat şi-a dat obolul : cîte o luminare şi un ban de treizeci de centime sau un escud. Cei care s-au

împărtăşit au făcut-o cu cea mai mare pietate şi modestie. Cînd am vizitat corveta am vrut să cumpăr o cutie de untură şi alta de luminări. L-am întrebat pe contramaestru. cît costă şi mi-a răspuns : „Alege, părinte, ceea ce doreşti că ne înţelegem noi“. Am luat ce doream şi, cînd am vrut să-i plătesc, mi-a răspuns că prada a fost atît de mare că n-o să-mi ia el mie bani pentru aceste fleacuri şi mi-a mai dat şi cincizeci de sticle de bere şi de cidru, spunîn- du-mi că măcar atîta să-mi dăruiască pentru că venisem să cînt liturghia şi că nădăjduia ca în rugăciunile mele să-i amintesc lui Dumnezeu de el.“ în continuare, părintele Labat adaugă că este inexactă ideea pe care o au europenii cum că piraţii *filibusteros* nu ar fi pioşi, căci ei opresc întotdeauna o parte din pradă pentru biserică şi că atunci cînd, în asalturile pe care le dau, găsesc lucruri care ar putea să servească pentru slujba divină, le opresc întotdeauna ca să le ducă la parohia lor.

Părintele Labat, a cărei carte va fi una din cărţile clasice despre lumea Antilelor, în cele din urmă se adaptează atît de bine la viaţa piraţilor, încît în apropierea bisericii, ca s-o apere, construieşte un turn şi chiar el aşează acolo un tun. Ocheşte atît de bine încît piraţii îi cer concursul într-una din bătăliile cele mai crîncene. înaintea părintelui Labat, alt dominican, părintele Du Tertre, a scris *Histoire generale des Antilles habitees par Ies frangais*[V]. în cartea aceasta, care zugrăveşte pe om în mijlocul naturii, Du Tertre, spune un istoric, anticipează cu o sută de ani pe Rousseau, şi adaugă : „Du Tertre va fi una din sursele din care Rousseau se va documenta, şi acesta este un lucru în afară de orice îndoială.“

Părintele Du Tertre spune că aşa cum, Antilele au fost infernul indienelor şi paradisul indienilor, ele sînt acum infern pentru francezi şi paradis pentru franţu-

---

V *Istoria generală a Antilelor, locuite de francezi (ir.)* (n.t.).

zoaice. Afirmaţia este hazardată. Fapt este că atît bărbatul cît şi femeia participă în mod egal la riscurile şi emoţiile vieţii cotidiene. Şi că în centrul vieţii stă problema teribilă de a echilibra materialul uman care se aglomerează mereu şi în care cele două jumătăţi necesare echilibrului vieţii, în uniunea celor două sexe, trebuie uneori potrivite prin amestecarea tuturor culorilor, în lupte, ardoarea femeilor nu rămîne niciodată în urma celei a bărbaţilor. Totdeauna a fost aşa şi dacă femeilor li s-ar încredinţa guvernarea lumii, războaiele ar fi mai frecvente, în pofida faptului că unii afirmă contrariul cu evidentă uşurătate. Ca o stampă tipică a acelor vremuri va rămîne amintirea Magdalenei Valence, fiica lui Wilhelm de Orania, care deservea unul din tunurile tatălui ei cu o ardoare şi o eficienţă neîntrecute de nici un alt artilerist.

La început, să menţii ordinea internă în insule este o treabă serioasă. Guvernatorul din Martinica, Jean Charles de Bass, marchiz de Castelmore, pentru a stabili o oarecare poliţie, dă un decret prin care sînt reglementate activităţilor protestanţilor, evreilor, cîrciumarilor, vagabonzilor şi altor elemente indezirabile. Este uşor de închipuit cum îngrămădeşte guvernatorul grupuri atît de diverse şi le reduce la un numitor comun. Trebuie să adăugăm că el e un adevărat cavaler şi că fratele lui, domnul d'Artagnan-Montesquiou, va fi modelul autentic al unuia dintre cei trei muşchetari ai lui Dumas. Cînd vine apoi guvernatorul D'Ogeron, politica îşi schimbă direcţia. Principiul pe care se întemeiază : ceea ce este dezirabil la indezirabile. Insulele nu pot fi stăpînite atîta timp cît bărbaţii umblă de capul lor, şi se adresează superiorilor săi, în Franţa, cerîndu-le tran-

spoituri de fete. Sosesc în port o sută cincizeci, la întoarcerea vasului. Istoricii se vor împărţi ulterior în două şcoli, purtînd discuţii asupra calităţii fetelor. Este evident că nu vor fi fost dintre cele mai distinse. Ca rezultat final însă se, ştie că imediat dobîndesc „multe din virtuţile vieţii la frontieră : se transformă în adevărate amazoane care pot să tragă cu puşca, să călărească şi să vîneze pe picior de egalitate cu soţii lor“.

Problema constă în modul în care se vor combina culorile. Guvernul vede cu spaimă răspîndirea mulatrului. Mulatru], neliniştit, susceptibil, versatil, guraliv, nu dă pace cîrmuitorilor. Se emit ordonanţe împotriva legăturilor de dragoste între albi şi negrese. Dacă copilul unei negrese trage spre alb, trebuie să se cerceteze paternitatea pentru pedepsirea celui vinovat cu o amendă de 2 000 de livre de zahăr, iar negresa şi micul mulatru devin proprietatea spitalului. Cum aceasta pare o mană căzută din cer pentru spital, oamenii bisericii care-1 administrează depun strădanii de detectivi pentru a descoperi paternităţi. Unul . dintre aceştia ajunge celebru prin descoperirile lui, care într-o zi îi fac pe judecători să izbucnească în hohote de rîs : trebuia să se dovedească faptul că un negru mititel este fiul unui cavaler francez. In faţa judecătorilor se află călugărul cu pricina, expert în probleme de legături ilicite, cînd soseşte negresa cu copilaşul în braţe şi, fără să aştepte să fie întrebată ceva, se apropie de călugăr şi i-1 arată negrişorului : „Priveşţe-1 pe tăticul tău...“ în realitate, negresele sînt dracul împieliţat.

Părintele Labat are un întreg tratat în cartea sa asupra modului în care se poate descoperi dacă un copilaş e mulatru. Problema e complicată, pentru că în prima lună culoarea e vădită, dar el descoperă o metodă căutînd un anumit semn la rădăcina unghiilor şi în părţile ascunse. Părintele Gumilla, la Orinoco, afirmă că semnul apare în alt loc. în realitate, această discuţie rămîne în seama academiilor de antropologie. Partea grozavă o constituie problemele morale. Părintelui Labat i se pre-

i
n

zintă cazul unei fete albe care urmează să aibă un copil cu un negru, sclavul ei. Cînd tatăl fetei află, îşi pierde capul, cum e firesc. Labat nu găseşte decît să-i dea un sfat : să-1 vîndă imediat pe negru şi să fie dus în altă insulă, iar pe fată să o trimeată în pădure, pentru ca nimenea să nu ştie cînd va veni pe lume copilul. Din fericire, se prezintă un polonez care vrea să se căsătorească cu fata şi să recunoască paternitatea. Labat conchide : „Să ne grăbim să-i căsătorim înainte ca polonezul să se răzgîndească...“.

Timp de mai bine de o jumătate de secol, cu foarte scurte întreruperi, Franţa şi Anglia continuă să se războiască, dar sînt perioade în care aceste două naţiuni se unesc împotriva unui duşman comun : Olanda. Este interesant de văzut cum această minusculă naţiune, ieşită din mîl, sfidează acum Anglia, Franţa şi Portugalia, cu aceeaşi îndrăzneală cu care mai înainte înfruntase Spania. Cum coloniile ei sînt împrăştiate în îndepărtatul Orient şi în Brazilia, în America de Nord, Guyana şi Antile, pentru prima dată în istorie, zidul de catarge acoperă o linie de bătălie care înconjoară pămîntul. Brazilienii reuşesc să-i alunge din Recife. Fugarii ajung în Martinica şi Guadalupe, iar francezii îi primesc cordial. Constituie un grup de plantatori harnici, care aduc cu ei în aceste insule primele seminţe de trestie de zahăr. Deşi sînt evrei, se -spune că autorităţile catolice ajung pînă a face aranjamente de calendar pentru ca noii fraţi să poată să-şi sărbătorească sîmbăta.

în America de Nord, englezii îi combat cu aceeaşi eficienţă ca şi în Brazilia. Acolo olandezii cumpăraseră de la indieni insula Manhathan pe 600 de florini, care echivalau cu 24 de dolari. Au construit un oraş frumos cu case din cărămidă şi lemn, acoperişuri în unghi şi mori de vînt, reproducînd în Lumea Nouă stampa tipică a porturilor olandeze. Au numit aşezarea Noul Amster-

dam. Regele Carol al II-lea al Angliei plănuieşte să atace prin surprindere Noul Amsterdam, ideea lui e să dea lovitura, să ia oraşul şi apoi n-are decît să vină războiul, căci el va avea prada în ghiare. In secret cumpără pretenţiile Lordului Stirling asupra Long Island-ului pe 3 500 de lire şi trece proprietatea fratelui său Iacob, care e pe atunci duce de York. Flota de asalt e pregătită în taină. în Noul Amsterdam coloniştii au o presimţire a ceea ce se va întîmpla; opresc vapoarele care trebuie să ridice ancora spre Curasao şi se pregătesc de apărare. Este însă atît de neobişnuită bănuiala, şi asigurările primite din Olanda atît de categorice, încît, în cele din urmă, vapoarele pleacă şi Noul Amsterdam rămîne descoperit. Se iveşte tocmai atunci, în faţa portului, flota engleză. Comandantul cere predarea necondiţionată. Peter Stuyvesant, nefericitul, aleargă să facă baricade pe strada zidului — Wall Street — şi steagul Olandei fîlfîie pe fort. Aceasta e mîndrie, duioşie şi nimic altceva. Disproporţia e vădită. Locuitorii sînt unanimi în a crede că nu există decît o cale : să se predea. Numele Noul Amsterdam e şters de pe hartă şi apare altul : New York. Cînd se semnează pacea de la Breda, Olanda trebuie să se plece în faţa inevitabilului, recu- noscînd dominaţia engleză asupra vechii sale colonii din America de Nord, acceptînd drept compensaţie colonia Surinam, adică Guayana Olandeză. Şi în felul acesta englezii plătesc, cu cîţiva stînjeni de pămînt sălbatic de o parte şi de alta a unui rîu virgin, la cinci grade de linia ecuatorială, aşezarea oraşului New York şi regiunile'învecinate.

în Guayana, olandezii arată aceeaşi tenacitate ca şi în alte părţi. în plajele de aluviuni găsesc un motiv de luptă împotriva mării şi a naturii, care le aminteşte de înaintarea digurilor în Olanda. Aici vor vedea generaţiile viitoare alt Nou Amsterdam, care nu va fi decît un grup de case de lemn şi o grădină botanică. E ceva cam de felul acesta în destinul Olandei : să înceapă cu imperii şi să termine cu grădini. Nu e rău. Olandezii fac însă

în Guayana şi portul lor de trafic cu negri, iar în plantaţii introduc trestia de zahăr, cafeaua, tutunul : domnii cu pălării mari de pai, cu cămăşi albe şi cu cisme grele .de piele beau cafea în ceşcuţe mici, multă bere şi fumează propriul lor tutun, în frumoase pipe.

Lovitura pe care o primesc olandezii în Brazilia şi în America de Nord e hotărîtoare. Marea continuă să fie a lor, iar Franţa şi Anglia se unesc să-i şteargă de pe hartă. Olandezii reacţionează în primul rînd faţă de Anglia. Trădarea, a căror victimă au fost în Noul Amsterdam, le face să le clocotească sîngele. Atacă flota engleză în Canalul Mînecii şi obţin victoria de la Tuxel, „care e cea mai dureroasă umilinţă militară pe care a cunoscut-o Anglia din ziua în care William, Normandul, a debarcat în Sussex/[1] Flota engleză piere în flăcări la Chattham şi Tamisa e blocată. Anglia semnează pacea. Rămîne acum problema Franţei, şi Franţa trebuie atacată în Caraibe. Aici soarta e diferită. în Guayana se înaintează pînă la Cayena, însă francezii o recuceresc. Puţin a lipsit ca in.sula Curasao să nu rămînă sub culorile Franţei : numai febra galbenă i-a oprit pe soldaţii care înaintau asupra insulei. Mai trist e ce se întîmplă cu Martinica. De Ruyter, amiralul care contribuise la înfrîn- gerea englezilor în Canalul Mînecii, nu reuşeşte să oblige să se predea capitala acestei insule de negri şi de zahăr. Umilit, se retrage, bolnav de friguri şi de dezin- terie. Lasă sute de morţi, care continuă să plutească pînă vin peştii şi-i devorează. în sfîrşit, în minuscula insulă Tobago, care este scena unde Daniel Defoe îl situează pe Robinson Crusoe, într-o zi, întreaga flotă a Olandei se găseşte sub focul celei a Franţei, şi de data aceasta olandezii sînt distruşi. O anumită împrejurare permite ca olandezii să se oprească pe această pantă a înfrângerilor : căsătoria lui Wilhelm de Orania cu nepoata regelui Carol al II-lea. Astfel, pacea cu Anglia pare definitivă, iar Franţa singură nu îndrăzneşte să continue să ţină piept duşmanului olandez. Pe de altă parte, flota victorioasă a

Franţei se sfărîmă de nişte stînci în mijlocul mării, şi în ţăndările care plutesc pe apele învolburate se vede cum se învîrte roata soartei în Caraibe.

In războiul următor, de o parte apar englezii, olandezii şi spaniolii. De cealaltă, francezii. Franţa va ajunge la sorocul logic al acestor lupte. De ce să nu le poarte împotriva Spaniei ? In primele acte ale dramei, norocul oscilează ca un pendul. Flota engleză — patru mii de oameni, patruzeci şi patru de vele — atacă Martinica şi dă greş. In schimb, englezii şi spaniolii, uniţi, triumfă în insula Santo Domingo. Francezii încep să vadă, cu o limpezime uimitoare. Iată Cartagena. Portobelo, Veracruz. Duşmanul, vechiul, adevăratul duşman, este spectatorul care a petrecut cîţiva ani, frecîndu-şi mîinile şi privind cocoşii de la balcon. L'Olonnais, un tip feroce, care în cărţile lui Esquemeling apare deschizînd cu propria lui sabie pieptul unui duşman pentru a-i scoate inima şi a o mînca crudă, a dat exemplul, intrînd să jefuiască în Maracaibo. Un olandez şi un francez — împotriva Spaniei toţi sînt fraţi —, Van Horn şi de Grammont, asaltează San Juan de Ulua. In sfîrşit, regele Ludovic al XIV-lea primeşte o înştiinţare providenţială.

In închisoarea Bastiliei se găseşte un hughenot care ispăşeşte crima de a fi trăit în Olanda, bătîndu-şi joc de biserica catolică. Încercînd să-şi obţină libertatea, scrie un memoriu asupra unui posibil atac militar asupra Cartagenei, în urma căruia Ludovic al XIV-lea ar putea să bage nişte ducaţi în buzunar. Planul îl seduce pe baronul de Pbintis, comandant secund al flotei, şi baronul îl seduce pe rege. Nu există decît un pericol : acela de a izbucni pacea între Spania şi Franţa — de n-ar îngădui-o Dumnezeu ! Se accelerează planurile. De Pointis încearcă să-i intereseze pe bogătaşii din Franţa să subscrie acţiuni. Deşi nimeni nu ştie ce fortăreaţă va fi atacată, apare iarăşi mirajul galioanelor încărcate cu ar-

gint. Este vestit, prin scrisoare, Du Casse, căpetenia piraţilor *bucaneros* din Antile, să fie cu toţii gata, cu pistoale şi cuţite.

Cartagena, de la Drake încoace, şi-a înmulţit forturile, dar totuşi rolul Spaniei nu e atît de uşor ca cel al Angliei sau al Franţei, care nu fac întărituri decît în insule minuscule, unde ajung pentru apărare unul sau două forturi. Spania trebuie să ridice ziduri de la strîmtoarea lui Magellan pînă pe coastele Mexicului, cu front spre două oceane. A fost o mare prevedere sau un mare noroc faptul de a fi înălţat oraşele importante în inima munţilor, în locuri inaccesibile pentru piraţi. Dar mai sînt şi porturile, şi fiecare port trebuie să fie o fortăreaţă. Cînd a venit Antonelli, încă în vremea lui Filip al II-lea, sarcina lui a fost să studieze apărarea pe .continent şi trebuia să înceapă prin a construi forturi în strîmtoarea Magellan. A alcătuit apoi un vast plan de fortificaţii, care vor rămîne timp de secole ca fragmente dintr-o centură de piatră care trebuia să păstreze America virgină, pe care le vedem aici în zidurile şi forturile din Portobelo în Panama. în cele din insula Puerto Rico, în cele de pe colina Morro la Havana, în San Juan de Ulua în Mexic, la Cartagena în Nueva Granada. Şi între aceştea, Cartagena ocupă un loc de frunte cu fortul ei, cel mai mare de pe Pămîntul Ferm. Înălţîndu-I, regele Filip a cheltuit atît de mult, încît într-o zi un curtean ce se găsea acolo, văzîndu-1 pe rege înălţîndu-se ca şi cum ar fi voit să zărească ceva la ferestrele Escorialului, îl întreabă : „Ce doreşte să vadă majestatea voastră ?“ Şi regele : „Zidurile Cartagenei“.

La drum, deci spre Cartagena, spune baronul De Poin- tis, pe care însă Du Casse, căpetenie a piraţilor *bucaneros,* vrea să-1 facă să renunţe la această aventură temerară. De ce să nu meargă la Portobelo, Veracruz sau Havana ? Baronul, însă, misterios şi orbit, cu cheia hu- ghenotului în buzunar, nu discută. E un militar care îndeplineşte o misiune dată de rege şi asta-i tot. Lui Pointis îi face plăcere, cînd scrie, să acapareze

glorie. Cui nu-i face plăcere ? Du Casse se mărgineşte să-şi pregătească piraţii şi semnează cu De Pointis o înţelegere asupra părţii de pradă care va reveni oamenilor săi. *Filibusterii* n-au niciodată încredere în aceşti oameni de vază, de curînd sosiţi din Franţa.

în Cartagena, oamenii nu se grăbesc să se înroleze, căci nu cred în posibilitatea atacului. Cînd De Pointis se apropie cu 26 de nave, cu mai bine de 5 000 de oameni şi 538 de tunuri, apărătorii oraşului se mişcă între surpriză, improvizaţie şi zăpăceală. *Don* Sancho Jimeno e surprins în fortul Bocachica, unde guvernatorul nu-i trimite întăririle indispensabile pentru a se apăra. Nu-i rămîne decît să se predea. O face sub presiunea ofiţerilor săi, dar arătase atîta dîrzenie în luptă încît, se spune că francezul îi dăruieşte spada ca un elegant omagiu adus bravurii lui. *Don* Sancho predă fortul cu lacrimi de ruşine şi de mînie. în fund se află fortăreaţa, învăluită în zidurile ei, fără oameni care s-o apere şi fără cap care s-o guverneze. Francezii atacă pietrele. De Pointis debarcă tunurile, unul cîte unul, le plasează şi începe un bombardament metodic în acel punct al zidurilor unde el crede că se poate deschide o breşă. Fade un ponton în faţa turnului mare de la Santo Domingo şi de pe acesta bombardează în interiorul oraşului. Două mii două sute de proiectile cad asupra bisericilor şi edificiilor principale, ca o pedeapsă a cerului. Catedrala e distrusă ; biserica parohială a Sfintei Treimi e ciuruită : în capela spitalului explodează o ghiulea cînd era expus Sfîntul Sacrament. Pe străzi aleargă şi se îmbulzesc femei, tineri curajoşi, tineri laşi, toţi la fel de înspăimîntaţi. Slujitorii Sfîntului Oficiu, care au făcut gardă în clădirea Inchiziţiei, văd că a sosit ceasul fugii : grăbiţi, leagă cufere, lăzi, genţi cu hîrtiile cancelariei secrete, şi lichidează în mare grabă procesele pendinte, ca nu carecumva să intre francezii fără ca ei să fi pus sambe- nitul[VI] ereticilor. Fuge toată

VI *Sambenilo,* giulgiu galben în care erau învăluiţi cei con-

lumea pe drumurile ce duc în pădure, sub o ploaie torenţială, „văzîndu-se mulţi oameni înecaţi pe drumuri, alţii îngropaţi în noroi, cei mai mulţi pierind de foame..în sfîrşit, De Pointis izbuteşte să deschidă spărtura la care lucra. Francezii intră, spaniolii capitulează. Condiţia e să fie predate .toate lucrurile de valoare : învingătorul permite ca cei învinşi să-şi păstreze hainele şi mobilele. „în sfîrşit, s-a convenit să fie predată fortăreaţa, putînd să plece guvernatorul împreună cu companiile plătite şi cu soldaţii, cu steagurile arborate şi cu patru tunuri“. Asta se întîmplă în luna mai, de ziua Crucii. De Pointis porunceşte să se cînte un *Te Deum* în catedrală, ca un act de recunoştinţă pentru triumful acordat de Dumnezeu trupelor franceze.

Slujitorii Inchiziţiei îşi fac cruce cînd văd că piraţii, atît de catolici şi acum soldaţi ai preacreştinului Ludovic al XIV-lea, omoară un călugăr franciscan pentru că imploră să nu i se ia Fecioarei coroana ei de aur ; şi fac bucăţi statuia Nuestra Senora del Rosario şi acelea ale tuturor sfinţilor, „căci nu iartă slaba strălucire a aurului din podoabe[1]*, şi îmbracă, în chip batjocoritor, statuia lui San Miguel, o aşează într-unul din balcoanele Tribunalului Inchiziţiei şi trag în ea, amestecînd-o apoi cu grămada de gunoi. „Din casele Tribunalului Inchiziţiei au scos pe sambeniţi şi pe cei cu scufiile infamante ; unii dintre aceştia au ieşit în piaţă ca inculpaţi, iar alţii, făcînd pe slujitorii Sfîntului Oficiu, imitînd procedurile folosite în cursul unui autodafeu, cu recitarea sentinţelor cu voce tare, totul în derîdere şi batjocură.** Prizonierii erau păstraţi în temniţele Inchiziţiei şi inculpaţi de bigamie sînt scoşi şi îngroaşă rîndurile atacatorilor. La jaf iau parte şi elementele de jos ale populaţiei cartageneze. Mormîntul de argint cizelat, care se păstra în mănăstirea San Au- gustin pentru procesiunile din Săptămîna Patimilor, va forma

---

damnaţi de inchiziţie (n.t.).

parte din pradă. Oh ! Fecioară preacurată !

Este tipic pentru jaf acest scurt inventar a ceea ce se ia de la don Pedro Calderon, *alguacil* [VII] al Inchiziţiei : o ladă cu monede, în valoare le 32 894 de *pesos,* şi apoi „şase ceşcuţe, o solniţă, două ceşti, o oală mică cu diferite piese înăuntru, un taler, un coşuleţ, o tavă, o căldăruşă. două sfeşnice, o ulcică cu cioc, şase farfurii, două farfurii adînci, două farfurii mari de servit, două castroane de mărimi deosebite — totul de argint ; un colier cu 33 de mărgele, altul cu 36 — totul de aur ; un şirag cu 98 de perle ; două coliere de perle mărunte şi potrivite, o brăţară ; o cravată de aur cu o cruce de smaralde şi 11 broşe ; un şirag de mătănii de aur. un ac de perle cu douăsprezece perle şi un smarald în mijloc, nişte cercei de aur cu smaralde cu trei pietre atîrnînd, în formă de pară, două inele de aur cu şapte diamante fiecare, cercei de aur lustruit.,

Cînd francezii se retrag dîn Cartagena, atacaţi mai mult de dezinterie decît de altceva, dar veşnic cu teamă că ar putea să vină împotrivii lor flota regelui Spaniei, se pune problema împărţirii prăzii. Piraţii iscă un scandal îndrăcit : li se pare că De Pointis îi fură. Tot ce li se dă sînt patruzeci de mii de coroane şi se spune că jaful a adus o sută de milioane de *pesos.* De Pointis mărturiseşte opt milioane de coroane, şi în memoriile lui scrie că s-a pierdut mult, deoarece locuitorii din Cartagena au reuşit să scoată o sută douăzeci de catîri încercaţi cu aur. In orice caz, piraţii *jilibusteros,* plini de ciudă, se întorc la Cartagena să desăvârşească devastarea. Aceasta se face cu violarea înţelegerii stabilite cu autorităţile, dar fapt e că. torturînd multe persoane şi prădînd mînăstiri şi edificii, mai scot, ca să-şi rotunjească partea lor, un milion de coroane. Baronului de Pointis i se pare o lipsă de decenţă, şi într-o cărticică pe care p scrie, povestind

---

VII Agent de poliţie (n.t.).

expediţia, nu recunoaşte nici un merit piraţilor *filibusteros,* spunînd că întotdeauna au fost laşi, că nu au făcut decît să creeze probleme în cursul atacului, că nu a văzut la ei nici umbră de îndrăzneală, ci numai lăcomie. Şi totuşi ceva or fi făcut aceşti bătrîni piraţi care cunosc Caraibele ca pe buzunarele lor. Şi cînd Du Casse se prezintă la curtea regelui Ludovic al XIV-lea, regele îi recunoaşte plusul de cereri pentru piraţii lui, iar pe el îJ face cavaler al Ordinului Sfîntului Ludovic şi apoi amiral.

Lucrul cel mai curios şi cel mai tipic pentru noutăţile care se petrec în lumea politică este sfîrşitul carierei sale de căpetenie a piraţilor. Prin moartea smintitului rege al Spaniei, pe care istoria îl cunoaşte sub numele de Carlos el Heehizado [VIII], domnia Casei de Austria se termină aici, fără glorie, şi în locul ei vin Bourbonii. Curţile de la Madrid şi Paris se împacă, şi totul e cît se poate de bine. Filozofii şi oamenii de stat din Franţa revarsă lumina lor asupra celor întreprinse de Filip al V-lea. Şi atunci, Ludovic al XIV-lea, dorind să dea o dovadă de deferentă deosebită faţă de regele Spaniei, îi cedează serviciile amiralului Du Casse. Regele Spaniei îl copleşeşte cu onoruri şi răspunderi. Du Casse veghează acum asupra flotelor ce vin din Mexic şi Peru cu aur şi argint. Nimeni, în realitate, nu poate, cu mai multă competenţă, să îndeplinească o asemenea sarcină. Regele Spaniei îl recompensează pe fostul pirat cu Ordinul Lînii de Aur, pe care, la curtea lui, îl poartă nobilii cavaleri

XIII

LA COPENHAGA, CA ŞI LA EDIMBURG, SÎNT OAMENI CARE VISEAZĂ LA ROZA MARILOR

VIII Carol cel Vrăjit (n.t).

„This door of the seas — El Darien — and the key of the universe, with anything of a sort of reasonable management, will course enable its proprietors to give laws to the booth oceans, and to become arbitrators of the commercial world, without being liable to the fatigues, expenses and dangers or contracting the guilt and blood of Alexander and Caesar." IX

WILLIAM PATERSON

Pe ţărmurile mării Baltice, ca şi pe acelea ale mării Nordului, există regate pe care nu izbutim să le vedem cu precizia şi claritatea unei Franţe, ale unei Anglii. Distanţa ne face să-i vedem pe regii lor ca pe nişte personaje pictate din poveştile pentru copii. Istoria Norvegiei e ca o lanternă magică : soarele de la miezul nopţii, lampă care luminează un peisaj ireal. Dramele din palatul de la Stockholm par ramuri care se reînoiesc şi înmuguresc din vechiul trunchi al străvechilor legende. Danemarca ni se pare o poveste a castelului de la Elsinor. Edimburg, Dundee, Aberdeen, Inverness nu ne par nume de oraşe, ci imagini minunate, crîmpeie de poeme. Europa noastră, la nord, se termină la Londra, la frontierele Franţei. Cel mult dacă ajunge pînă în Olanda. Mai departe de aici, cu vraja impalpabilului, a imprecisului, a irealului, lumea nordică aparţine dimensiunii imaginare a visului.

Nu este însă numai o idee a noastră că nordul este fruntea visătoare a chipului european. Iernile lungi, care adună pe aceste popoare de pescari în jurul jăraticului din cămin, verile lungi în care se doarme în pădurile aurite de un soare care nu se ascunde, aprind

---

IX „Această poartă a mărilor — Darienul — şi această cheie a universului, deşi nu în virtutea unei orînduiri raţionale, va face ca stăpînii ei să poată porunci ambelor oceane şi să devină arbitrii lumii comerciale, fără a fi supuşi oboselilor, cheltuielilor şi primejdiilor sau să cunoască vinovăţia şi sîngele unui Alexandru sau Cesar.“ (Engl.)

imaginaţia bătrînului care născoceşte poveşti pentru copii, a poetului care-i face pe eroii săi să păşească pe poteca legendelor. Grieg aduce în orchestră o lume de pitici şi de silfide. Andersen va scrie pagini care vor aprinde imaginaţia tuturor copiilor din lume. Stevenson va preface lumea din Marea Caraibelor în acea povestire despre Insula Comorii, unde Picior-de-Lemn, Morgan şi Hawkins se vor preschimba în marile personaje ale comediei infantile.

Visul regatelor nordice porneşte întotdeauna din munţi către mare. Marea le-a pătruns pînă în adîncul sufletului. O văd de pe culmea fiecărui munte. în Danemarca, marea a tăiat regatul într-o zăpăceală de insule. In Norvegia sînt nişte văi înguste : în fund nu sînt cîmpii ca în toate văile de pe pămînt, ci degetele lungi ale mării care ajung pînă la piciorul muntelui ; sus, sus de tot, sprijinindu-se de nori, încununînd stîncile, armate de pini înfig în aer lăncile lor verzi. Sînt ţări în care fiecare sat e un port, iar leagănul în care sînt legănaţi copiii, o barcă. Vikingii au fost primii călăreţi care şi-au făcut cai de lemn şi, săltînd pe cîmpiile mării, au intrat pe Rhin pînă în Pădurea Neagră şi pe drumurile Oceanului Artic au dat de nordul Americii.

Lucruri din alte vremi... Acum însă, de pe întreg continentul ajung în aceste regate veşti despre alte mări : mări din Orient, mări din America. Le cuceresc naţiuni de păstori şi de ţărani, ca cea din Castilia, sau republici fără istorie ca Olanda. Unii se înapoiază cu ouă de aur, ceilalţi aduc corăbiile lor pline de cuişoare, zahăr, rom şi piper. Scoţienii nu văd de ce ei ar trebui să fie mai prejos decît englezii şi de ce Londra trebuie să aibă mai multă putere pe mări decît Edimburg. Tot aşa gîndesc şi cei din Copenhaga. Atunci cînd Danemarca, Norvegia şi Suedia au fost cîrmuite de un singur suveran, Copenhaga a fost cheia Mării Baltice, iar Danemarca şi, împreună cu ea, întreaga Scandinavie au ţinut la respect pe principii din nordul Germaniei. Regele Hans,

care a creat flota daneză, a avut satisfacţia de a învinge Liga Hanseatică. Cristian al II-lea, ultimul dintre suveranii care au guvernat cele trei regate, a fundat o Companie Scandinavă a Indiilor şi a pregătit marea expediţie care trebuia să meargă să facă cuceriri în America şi să exploreze drumul către India. Desmembrarea Suediei a lăsat în suspensie aceste întreprinderi. Danemarca s-a retras. Regele ei. umanist, prieten cu Erasm, a adus la curte literati, a introdus în regat tiparul, a dat avînt Universităţii, a transformat Copenhaga în cel mai cordial cămin pentru cei care dialoghează în cercul luminat de lampa înţelepciunii. Şi imaginaţia s-a deşteptat iarăşi. Danemarca s-a simţit renăscînd.

Se naşte visul Caraibelor. Hans Nansen, din Islanda, care şi-a petrecut tinereţea, rătăcind prin Danzig, Amsterdam, Gluckstadt, Hamburg, Copenhaga, şi Erick Neilsen Schmidt, care cunoaşte atît de bine Caraibele, de vreme ce două din navele lui au rămas în ghiarele corsarilor englezi, sosesc într-o bună zi la Copenhaga, cu tutun şi rom din Antile. Asta mai lipsea. Entuziasmul cuprinde atît portul cît şi curtea. De pe colinele Elsinorului se poate vedea vela aventurieră a unui vas care porneşte spre îndepărtata insulă Santo Tomăs, în Marea Caraibelor. Este cea pe care regele a ales-o ca să înfigă in ea pavilionul său

Pe hărţi, insula Santo Tomăs are forma unui fierăstrău. Marea, jucîndu-se printre roci, formează mii de golfuri pe care ochii nu le pot cuprinde şi veghea, şi ele sînt paradisul piraţilor. Compania Daneză a Indiilor Occidentale se înfiinţează urmărind ideea de a pune un picior în Africa şi altul în America. Pe de o parte, va vina negri, pe de alta, va vinde sclavi, va coloniza insula, va face negoţ cu piraţii şi contrabandă. Regele,

regina, principele George sînt primii în a subscrie acţiuni.

Insula e aproape pustie. Cînd sosesc, danezii nu găsesc decît trei indieni şi pentru ca unul din ei să nu fugă, guvernatorul îi taie un picior. Acest prim guvernator e George Iversen, fiul unui brutar, născut la Elsinor. Primii coloni sînt şaizeci şi unu de criminali, scoşi din temniţe. Sosesc apoi treptat francezi, olandezi, germani, evrei, englezi. Intr-un cuvînt : refugiaţi. Nefericiţii guvernatori nu ştiu cum să procedeze ca să pună ordine într-o populaţie cu antecedente atît de dubioase, unde oamenii vorbesc toate limbile şi au trecut sub toate steagurile. Pentru ca lucrurile să se complice şi mai tare, cînd trestia creşte şi e măcinată, Santo Tomăs devine celebru pentru romul denumit „Ucide dracul**. In pofida a ceea ce pare să însemne eticheta, romul îl bagă pe dracul viu în corpul beţivului. Cînd se bea la Santo Tomăs, guvernatorul nu mai numără suflete pe stradă : vede numai draci.

La Copenhaga, regele face tot ce poate ca să-şi apere întreprinderea. Fiecare funcţionar public va trebui să cedeze zece la sută din salariul său pentru a cumpăra acţiuni ale Companiei. Problema e mai curînd omenească decît economică. Primii ani ai Companiei sînt ani de lupte mari pe scene minuscule. Iversen, primul guvernator, trebuie să apere insula împotriva francezilor; se îmbolnăveşte. Cuprins de nostalgia Danemarcei, cere regelui să trimită un înlocuitor. Vine ca succesor Nicolas Smit, dar fratele său Adolphe Smit, prieten cu piraţii, conspiră împotriva lui Nicloas şi se face guvernator. Pentru a stabili ordinea, rege îl trimite din nou pe Iversen, care, vindecat de nostalgiile lui,. poate să se întoarcă la lupte. Iversen nu ajunge însă. Aduce cu el o colonie de puşcăriaşi care, pe drum, se răscoală şi-1 aruncă în mare. Regele trimite atunci pe un evreu convertit, Gabriel Milan, care vorbeşte patru

limbi şi are idei fantastice. în Santo Tomâs acesta îşi scoate ghearele. Pe fraţii Smit îi zvîrle în temniţă. Pe negri îi învaţă să asculte : pentru greşeli mici, pe unul îl trage în ţeapă de viu, altuia îi retează piciorul cu o lovitură de secure. Plîngerile ajung pînă la Copenhaga. Soseşte un nou guvernator care-1 asediază pe Milan şi-l întemniţează. După guvernator, soseşte un investigator, domnul Mikkelsen, care limpezeşte situaţia, trimiţîndu-i prizonieri, în Danemarca, pe Milan şi pe fraţii Smit. Soarta acestor trei foşti guvernatori constituie un apolog al vieţii din acest secol. Adolf Smit înnebuneşte în închisoare. Nicolas Smit se întoarce în Antile, pentru că-i oferă regelui' să scoată la suprafaţă tezaurul unei nave spaniole care a naufragiat, încărcată cu argint. Gabriel Milan este condamnat la moarte şi cetăţenii cumsecade din Copenhaga care se string în Piaţa Nouă ca să asiste la execuţie, au plăcerea să vadă cum călăul majestăţii sale retează cu o lovitură capul fostului guvernator al insulei Santo Tomăs din Antile.

în spatele Danemarcei şi oarecum în umbra ei, începe să se ridice o naţiune care va produce schimbări importante în lume : ducatul Prusiei. Deocamdată, de abia se insinuează în societatea naţiunilor. Frederich Wilhelm de Hohenzollern, elector de Brandeburg, duce de Prusia, e departe de a putea organiza şi conduce el singur o întreprindere maritimă; încearcă mai întîi să se alăture Danemarcei, apoi Austriei, în cele din urmă Spaniei, pentru a promova o companie a Indiilor Orientale din care familia Hohenzollern să tragă foloase. Nu reuşeşte nimic, într-o zi însă un anumit aventurier olandez, intrigant şi viclean, care în patria lui nu izbutise să ridice capul, se apropie de duce. Se ştie că a avut avere ca armator de vase, că s-a ruinat şi că acum vrea să se refacă, asemenea multor alţi

nemulţumiţi, pe seama Companiei Olandeze. El prezintă electorului de Brandeburg un plan vast pentru a aduna sclavi, a da atacuri piratereşti, a face comerţ în Antile şi a duce mai departe cuceririle. Frederich Wilhelm îl ascultă încîntat şi-1 numeşte director general al flotei proiectate.

în felul acesta se ridică Benjamin Raule şi, la puţin timp după aceasta, pleacă spre Antile şi spre coastele Guineei primele două expediţii prusace. „Cînd în luna august 1680, flota formată din şase vase de război şi un vas incendiator — Brenner — pleacă spre America prin portul Copenhaga, curioşii locuitori care o văd sînt departe de a-şi da seama că privesc, în embrion, flota imperială a Germaniei, destinată să fie factorul dominant, în Marea Baltică, timp de secole“.

Lacoma flotă face cîteva prăzi lipsite de importanţă. Se ajunge la concluzia că atîta timp cît Prusia nu are în Antile un loc unde să ajungă şi să-şi adăpostească navele ca în casă proprie, e utopic să se gîndească la noi întreprinderi. Planul lui Benjanim Raule constă în a funda o staţiune de comerţ cu negri şi să intre în tovărăşie cu danezii pentru a împărţi cu ei privilegiile în insula Santo Tomăs. Şi astfel, în timp ce Prusia se sprijină pe un vecin puternic, cum e Danemarca, Raule izbuteşte să-şi satisfacă dorinţa sa personală : să atace compania olandeză, dispu- tîndu-i piaţa de negri. „Toată lumea ştie — explică Raule domnului de Hohenzollern — că acest comerţ cu sclavi e *o* sursă de bogăţie pe care spaniolii o scot din Antile şi că cel care poate să le furnizeze sclavi va împărţi cu ei această bogăţie.“ Frederich al Prusiei se lasă convins : devine traficant de negri. Compania la care se asociază Bran- deburgul şi Danemarca se face sub seducţia magică a olandezului. Cele două ţări îşi dau o îmbrăţişare frăţească. Vor funcţiona două consilii directorale : unul la Copenhaga, altul la Emden. Guvernatorul va avea reşedinţa la Copenhaga. Prusacii vor avea în insula Santo Tomăs un

spaţiu pentru plantaţiile şi depozitele lor, plătind Danemarcei impozite. Suveranitatea insulei va aparţine regelui Danemarcei. Vor avea liberă exercitare a cultului lor calviniştii şi luteranii. Catolicii şi evreii vor fi toleraţi atît timp cît nu provoacă vreun scandal.

în Antile creşte trestia de zahăr şi asudă negrii domnului de Hohenzollern. La Brandenburg, electorul, irezistibil orbit de gloria lui Ludovic al XIV-lea, se gîndeşte să se încoroneze rege al Prusiei. La Santo Tomăs. prusienii şi danezii nu se înţeleg : la toate s-au gîndit prusacii în afară de a plăti impozitele ; se înfurie pentru că danezii vor să folosească cîntarele pentru a controla cît tutun şi zahăr scot asociaţii lor. Directorul prusac concepe un mijloc de a deveni independenţi : să cucerească insula Cangrejo şi să treacă în ea cu negri şi cu depozite. Cînd soseşte la Cangrejo găseşte, fluturînd pe insulă, drapelul Danemarcei. Blestemaţi danezi care nu-1 lasă să plece nici măcar la Cangrejo ! La rîndul lor, danezii îşi pierd răbdarea. Guvernatorul interzice colonilor săi să cumpere ceva de la germani. Germanii refuză să plătească în ziua în care trebuiau să facă plăţile. Guvernatorul îi ameninţă în numele tratatelor, al regelui său, al onoarei lor. Inutil : prusacii, cu braţele încrucişate, rămîn neclintiţi ca o stîn- că. Guvernatorul îl cheamă pe fierar, merge la depozitele germanilor, descuie uşa şi ia în posesie zahărul, tutunul, totul notat scrupulos în registre şi cîntărit pe cîntarele daneze. Ciocnirile răsună de data aceasta la Copenhaga
şi la Berlin. Directorul prusac îi scrie lui Frederich că danezii sînt nişte beţivi, nişte bestii feroce. Cu amabilitate curteană se semnează noi acorduri în Danemarca, prin care se fac unele facilităţi germanilor în privinţa plăţilor.

Şi timpul îşi urmează cursul. Frederic vrea să fie încoronat. La Santo Tomăs, guvernatorul danez e obligat din nou, să ia cu forţa depozitele prusacilor. Frederic se joacă iarăşi de-a imperiul : prin registrele

companiei sale vede trecînd grupuri de negri, butoaie de rom. Soseşte anul 1701. Frederic e rege. în oraşul Koenigsberg, electorul de Brandeburg face deci din familia Hohen- zollern o familie regală. Se lichidează compania cu danezii. Cu registrele de contabilitate în faţă, danezii reclamă de la regele Prusiei 1 028 729 de *pesos.* Este bilanţul tentativei prusace de a avea insule în Antile.

Danezii respiră. Şi se luptă. Uneori, de teama atacurilor spaniole, insulele se golesc de locuitori. Apoi, colonii se reîntorc. In războaie, Santo Tomăs e un refugiu internaţional, mai ales prin ironie, pentru olandezi. Iată un recensămînt al populaţiei : sînt 148 de albi, astfel : 66 olandezi, 31 englezi, 17 danezi şi norvegieni, 17 francezi, 4 irlandezi, 4 flamanzi, 3 germani, 3 suedezi, un scoţian, un brazilian, un portughez şi în plus, majoritatea : negri. La început, instalaţiile pentru producerea zahărului erau puse în mişcare cu mori de vînt. Apoi s-a trecut de la vînt la catîr. Manipularea o fac negrii. Ei alimentează cilindrii acestor instalaţii. Uneori, vreun negru distrat întîrzie cu braţul printre trestii. Repede vine alt negru cu securea. Există întotdeauna o secure la îndemînă, pentru a evita ca instalaţia să înghită, împreună cu braţul, întreg trupul şi să fie pierdută toată marfa. Ca un mare progres în contabilitate, partidele, care mai înainte erau trecute în livre de zahăr, încep să fie socotite în bani. Pe corăbiile daneze sosesc mărfuri din Antile la Copenhaga, Elsinor, Christian, Tronddjem, Lubeck, Danzig, Stetin, Koenigsberg, Petersburg, Stockholm, Gotem- borg... Compania daneză va dăinui 84 de ani. După aceea, insulele vor rămîne, sub steagul regelui, pînă în 1916 cînd vor fi cumpărate de Statele Unite în vederea apărării lor în Caraibe...

La Edimburg, scoţienii discută în taverne, iar cînd vorbesc despre lucrurile din Scoţia şi din Londra se

vede cum li se urcă la cap sîngele şi alcoolul. Poate înnebuni şi omul cel mai liniştit cînd vede că Londra vrea să absoarbă toate pieţele. Lumea e destul de mare pentru ca în ea să se reverse atît cei de la Londra, cît şi cei din Edimburg sau Dundee, care sînt şi ei oameni. Chiar şi în City nu sînt puţini acei care se simt tot mai incomodaţi de privilegiile Companiei Indiilor Orientale. O companie scoţiană, bunăoară, care ar atrage un număr mai mare de persoane pentru întreprinderi pe mări, ar fi o soluţie. Aşa se vorbeşte în Scoţia în ajunul reuniunii Parlamentului. Ar trebui aprobată o lege de autorizaţie şi, pentru a o face să treacă, e nevoie să se asigure voturile parlamentarilor, iar pentru asigurarea voturilor, parlamentarii ar trebui duşi în taverne, unde să li se ofere mese ; poate, chiar, discret, sume de bani. Istoria ar putea fi reconstituită apoi cu toată precizia, pentru căi .fiind scoţieni cei ce se ocupă de aceste treburi, în. jurnalele lor vor nota în lire, şilingi şi *penny* ceea -ce îi coştă fiecare ospăţ şi fiecare dar. Unul dintre. cei care se-opupă -mai intens de această afacere este James Halfour, .ffJumele acesta trebuie reţinut ; în cele din urmă- scoţienii ; merg în Caraibe şi Belfour va relua tradiţia piraţilor,-a. tezaurelor fantastice, a insulelor miraculoase. Numai despre asta se va vorbi în casa sa. Descendent direct al lui va fi Robert Louis Stevenson şi se vede clar cum trebuie să fi luat naştere *Insula Comorii* şi alte naraţiuni fantaştice ale neîntrecutului povestitor de aventuri.

Fapt este că uneori în taverna Iui William Roşş, alte-ori în cea a lud Buque, sau în cafeneaua lui McLurg, sau în hanul văduvei Graham, sau în cel al lui Patrick Steel, se întrunesc, la Edimburg, prietenii progresului, oarecum în felul conspiratorilor, pentru a plănui înfiinţarea Companiei Scoţiene de Comerţ cu Africa şi cu Indiile. Se deschide Parlamentul Scoţiei. Treburile continentului nu i-au permis regelui să vină să-1 instaleze, cum obişnuieşte, dar marchizul de Tweeddale, la inaugurarea sesiunii, în scurtul său

discurs declară că ar vedea cu plăcerea înfiinţarea Companiei. Trei sau patru cuvinte, dar care deschid poarta pentru ceea ce au pus la cale burghezii din Edimburg.

E poate puţin vag ceea ce gîndesc James Balfour şi prietenii săi. Ei ştiu doar că plecînd pe mare afli pămînturi neasemuit de bogate. Dar încotro să plece şi cum să plece sînt lucruri la care nu s-au gîndit cu precizie, în Londra însă se găseşte un'alt scoţian care le spune: este William Paterson.

Asupra negustorilor din Edimburg, viaţa lui William Paterson produce o irezistibilă atracţie. La 17 ani Paterson a plecat din Bristol la Amsterdam, fugind de persecuţiile religioase. La Amsterdam, ca bun scoţian, şi-a petrecut timpul prin taverne şi acolo a aflat de Antile şi s-a îmbarcat pentru aventură. S-a dus în Jamaica şi în alte insule, a cunoscut şi poate a şi practicat puţin viaţa de corsar şi în orice caz a legat prietenie cu doi piraţi faimoşi : William Dampier şi Lionel Wafer. Aceştia, unul naturalist, altul chirurg, datorită unor împrejurări care numai în acele timpuri se puteau produce, au participat la cel mai grozave aventuri ale piraţilor, au trecut istmul Panama, navigînd în Pacific, după ce au străbătut coastele Africii, şi din toate aceste peregrinări a rezultat o carte celebră, al cărui original Dampier îl păstrează în- tr-un tub de bambus, pentru a-1 salva de naufragii şi a-1 apăra de ploile torenţiale.

William Paterson a conceput lucrurile într-un chip diferit de cel al acestor doi aventurieri. S-a întors în Europa, făurind în minte planul unei mari companii de comerţ cu Antilele. Una din persoanele pe care le-a vizitat mai întîi a fost tocmai electorul de Brandeburg, care atunci nu a putut să-1 folosească, aşa cum îl va face mai tîrziu cu Raule ; astfel fiind, Paterson a oferit în altă parte proiectele sale pentru a fi transpuse în viaţă, şi ele au fost utilizate la întemeierea Băncii Angliei care îl va face celebru. A mers la Londra, a

deşteptat interesul bogătaşilor de acolo, al regelui, şi astfel a luat naştere această instituţie care va dăinui secole întregi. A ţîşnit din mintea unui scoţian care învăţase arta afacerilor în taifasurile cu piraţii din Caraibe. Şi Paterson devine directorul Băncii Angliei. Nu este însă omul care să stea la un birou aşteptînd să sosească clienţii. Părăsind Banca, începe să făurească noi planuri cu privire la întreprinderile sale din Antile. Şi tocmai cugeta asupra acestui punct cînd află de proiectul scoţienilor, concetăţenii săi, şi le scrie imediat, făcîndu-le cunoscute planurile sale. Paterson clarifică lucrurile. Nu trebuie să se gîndească la Orientul îndepărtat : viitorul se află în Darien, chiar în istmul unde Dampier şi Wafer şi-au încăput cariera. Istmul este nodul central al lumii, pentru că aici trebuie să se încrucişeze drumurile din Orient cu cele din Occident. Cine va pune stăpînire pe Panamă, va dicta legile sale lumii. Cuvintele lui sînt atît de convingătoare încît se pare că' aventurierul care a fundat Banca Angliei îi va determina acum pe cavalerii din Edimburg şi din Londra să-şi întindă mîinile avide asupra istmului Panamă.

Datorită scrisorilor lui Paterson, compania Scoţiei se transformă în ceea ce va fi compania Darienului. Aşa cum Anglia întemeiază, în Nord, Noua Anglie, tot aşa Scoţia va funda, în istm, Noua Scoţie. Proiectul e fantastic, căci dacă e cineva lipsit de drepturi asupra acestor pămînturi e Scoţia. In Dariăn, Spania şi-a înfipt steagurile sale încă de pe vremea lui Columb. De acolo a început cucerirea Pacificului şi pe acolo au defilat toate marile figuri ale istoriei conchistei spaniole. Acestea sînt amănunte care se risipesc ca fumul în aer în mintea unui pirat. Proiectul lui este acceptat, dar se păstrează secret scopul companiei. Prospectele spun numai că e vorba de compania „Africii şi a Indiilor“. înşişi colonii, la îmbarcare, nu vor şti încotro se îndreaptă navele.

Paterson ajunge să fie figura centrală a companiei. James Blafour vede cu surprindere şi indignare că omul acesta atît de şiret va încasa o sumă exorbitantă ca indemnizaţie pentru cheltuielile pe care le-a făcut pentru a cunoaşte aşa cum cunoaşte Darienul şi că lui, în schimb, i se vor îneca lirele, şilingii şi *pennies* pe care i-a cheltuit ca să cumpere voturile Parlamentului din Scoţia. Pe Paterson nu-1 interesează toate acestea. Renunţă la acei bani. Proiectul e mai presus de o socoteală de şilingi şi pleacă la Londra pentru ca şi în City să se subscrie bani. City e centrul lui de acţiune.

Imediat însă ce compania Indiilor Orientale află de acestea, reacţionează fără cruţare faţă de scoţieni. Bogăţii acţionari nu vor permite niciodată ca nişte improvizatori să vină să le dispute monopolul lor. Agită curtea şi parlamentul, se adresează regelui şi fac din această afacere un scandal monstru : să se cerceteze cum a trecut legea în Parlamentul din Scoţia. Regele e de partea companiei Indiilor Orientale şi-1 scoate din postul său pe marchizul de Tweeddale, pentru că a făcut un prost serviciu cînd, în discursul său de la Edimburg, a autorizat înfiinţarea companiei scoţiene. Lucrurile nu se opresc aici. Se spune că ducele de Leeds a fost cumpărat de scoţieni cu 5 000 de guinee. E oare cu putinţă ? Cinci mii de guinee, scoţienii ? Compania Indiilor Orientale zugrăveşte patetic ceea ce se va întîmpla cu Anglia dacă scoţienilor li se dau aripi : îi şi vedem negustori ambulanţi, cutreierînd insula, luînd locul cinstiţilor negustori englezi, pînă vor pune stăpînire chiar pe oraşul Londra... în Camera Lorzilor se aprobă o rezoluţie care le interzice englezilor să subscrie acţiuni ale companiei scoţiene, iar marinarilor şi armatorilor din regat să lucreze, în vreo formă oarecare, pentru ei. Compania Indilor primeşte noi puteri pentru a lupta împotriva duşmanului care e pe cale să se nască. La rîndul ei, Camera Comunelor cere cele mai severe sancţiuni împotriva a 23 de persoane, în- cepînd cu Lord Belhaven, pentru faptul de a fi jurat

să aducă la îndeplinire statutele companiei. Ca să-şi salveze registrele companiei şi să-şi pună pielea la adăpost, scoţienii trebuie să părăsească Londra într-o fugă plină de peripeţii.

Mîndria naţională a Scoţiei e rănită. Dacă englezii vor să înăbuşe dorinţa îndreptăţită a regatului de a apărea în viaţa comercială internaţională, scoţienii le vor dovedi că pot acţiona ca nişte adevăraţi nebuni. în cafenelele din Edimburg şi Dundee se vorbeşte bătîndu-se în masă. Bogaţi şi săraci, femei şi bărbaţi, ducese şi contese, cizmari şi croitori, nu mai există nimeni în Scoţia care să nu vrea acum să-şi lege numele de companie. Cînd se deschide vînzarea de acţiuni, se iscă o mulţime care năvăleşte ca o furtună în birouri pentru ca fiecare să ofere contribuţia sa patriotică şi se lucrează pînă în noapte la lumina luminărilor. Ducesa de Hamilton e prima care subscrie trei mii de lire. Urmează apoi contesa Margarita, care notează o mie pe numele ei şi o mie pe numele fiului său. Şi Lady Margarita face acelaş lucru. Bunul oraş Edimburg subscrie trei mii de lire şi micul sat Que- ensferry o sută. Se perindă prin faţa registrelor farmacişti, medici, frizerul, morarul, bijuteri, cîrciumari. croitori, negustori, geamgiul, preoţi, soldaţi, avocaţi, căpitani de vase, grefieri, pictori, colonelul regimentului, pălă-rierul, mănuşierul, învăţători, servitori, alămarul, curela- rul, cizmari şi James Gregoire, student, şi Alexander Rule, profesor de limbi orientale la Colegiul din Edimburg;

Aspiraţiile sînt de nestăpînit. Paterson, imediat, pentru a face să circule puţin banii, întemeiază o Bancă de emisie. încep să circule prin Scoţia bilete de 100, 50, 20, 10 şi 5 lire, pe care le-a caligrafiat însuşi Paterson. La Glasgow, Aberdeen, Dundee şi Dumfries sînt agenţi care distribuie biletele. Şi pentru a completa campania, dacă Londra e ostilă, scoţienii vor merge pe continent. Şi în- tr-adevăr, Paterson şi John Erskine se duc pe

continent. Acolo vor trebui să cumpere navele pe care englezii refuză să le dea. John Erskine e un bărbat al cărui nume e legat de primele colonii scoţiene în America, atunci cînd. fiind urmăriţi din cauza religiei, unii scoţieni au plecat să populeze colonia Stuart în Carolina de Sud. Erskine e activ acum, ca nimeni altul, la subscrierea de acţiuni. Este tipul de om pe care patriotismul îl înflăcărează. Numele lui figurează în registru, ca al tuturor celor din familia sa, în repetate rinduri. Nu se limitează însă să dea bani. El vrea să acţioneze. Şi e demn de văzut cum se agită Paterson şi Erskine pe continent. La Lubeck primesc tunurile fabricate în Suedia de către înşişi armurierii ţarului Rusiei. La Amsterdam cumpără corăbii. Proiectează ca la Hamburg să deschidă un birou pentru vînzarea de acţiuni ale companiei.

Cînd se află, la Londra, de toate acestea, trufaşii domni din City reacţionează furios. Ministrul regelui se adresează printr-o elaborată scrisoare, compusă în latină, guvernului din Lubeck şi senatului din Bremen şi din Hamburg, explicîndu-le că ceea ce întreprind scoţienii este în contra dorinţelor regelui. La Hamburg se dă bătălia cea mai importantă. Cum se ştie că Paterson şi Erskine urmează să deschidă biroul lor, cu licenţa Senatului şi cu această inscripţie pe uşă : „Aceasta este casa companiei scoţiene", ministrul Angliei se adresează Senatului în forma aceasta : „Subscrisul ministru al majes- tăţii-sale regele Marei Britanii am arătat, în două ocazii. înălţimilor şi domniilor-voastre, de la sosirea împu- terniciţilor unei Companii Scoţiene a Indiilor. că majes- tatea-sa regele, stăpînul meu, consideră că amintiţii împuterniciţi pretind, din propria lor voinţă, să înceapă comerţ şi trafic cu aceste Părţi, încheind convenţii sau tratate cu Oraşul, şi mi-a ordonat, în mod expres, să notific înălţimilor şi domniilor-voastre că, dacă semnează astfel de convenţii cu particulari, supuşi de ai săi, care nu au

nici scrisori de acreditare şi nu sînt autorizaţi sub nici o altă formă de majestatea-sa, majestatea-sa va considera procedeele ca o ofensă adusă autorităţii sale regale şi nu o va îngădui.

Biroul lui Paterson şi Erskine nu se deschide la Hamburg.

Se răspîndeşte brusc o ştire la Londra, şi anume că Paterson şi ai săi au intenţia să întemeieze o colonie la Dariân. Secretul a fost dezvăluit şi Dumnezeu ştie cum a ajuns la urechile regelui. Ce este acest Dariăn ? Oamenii îşi aduc aminte de povestirile lui Drake, de cartea fostului călugăr Thomas Gage, de aventurile lui Morgan... Se publică însă tocmai acum o carte care aduce ştiri proaspete : e scrisă de William Dampier, piratul. Dampier, la Londra, nu mai e pirat, ci naturalist. Cartea este dedicată preşedintelui Societăţii Regale şi în cercurile ştiinţifice paginile ei deşteaptă curiozitate şi admiraţie. Dampier şi Wafer se află la Londra şi sînt chemaţi la Whitehall pentru a discuta la masa rotundă cu oameni de seamă din Anglia ; se găsesc acolo, ca să-i asculte, Sir Philip Meadows, camarad al lui Milton, şi John Locke, filozoful. Cum se mai roteşte lumea ! Cîţiva ani mai înainte, Dampier şi Wafer, la lumina focului aprins de piraţi, într-o insulă în faţa coastei Darienului, dialogaseră cu toţi banditţii din Caraibe, întruniţi în adunare, asupra modului de a da o lovitură prin surprindere în Panama. Acum, în centrul Londrei vorbesc cu crema ştiinţei şi a nobilimii. Ceea ce spun piraţii în mijlocul doctorilor este ceea ce Paterson a publicat : că Darienul este cheia lumii americane. Şi englezii gîndesc ceea ce gîndeau şi mai înainte, dar acum cu mai mult temei : să fie lovită dur şi în cap compania scoţiană.

în treacăt trebuie spus că succesul celor două călătorii piratereşti nu cunoaşte limite. Vor lăsa urme chiar

şi pe culmile literaturii. Daniel Defoe află de la ei de un marinar rebel, care, răzvrătindu-se împotriva căpitanului navei pe care Dampier şi Wafer porniseră în aventură pe mările din sud, a rămas ca naufragiat pe insula Fernandez, în apropiere de Chile şi a trăit solitar pînă ce alt marinar englez l-a luat cu el. De aici iese Robinson Crusoe, pe care Defoe l-a situat într-o insulă din Caraibe, în faţa Orinocului. Aşa cum au făcut englezii, scoţienii vor şi ei să vorbească cu piraţii. Pe drumuri tainice, noaptea, Wafer se îndreaptă spre o anume casă din împrejurimile oraşului Edimburg. Cei ce-1 ascultă de astă dată sînt burghezii din companie, care vor să facă chiar ei acum ceea ce făcuse cu ani în urmă Paterson : să culeagă informaţii directe. Pentru a triumfa în Caraibe cel mai bun mijloc e să-i spui frate piratului.

în Scoţia, febra creşte. Se înaintează un memoriu regelui cu un protest viguros împotriva campaniei duse împotriva lor în Hamburg. Se grăbeşte plecarea expediţiei şi, dacă regelui nu-i place, n-are decît să scrîşnească din dinţi. Steagul e acum naţional. Paterson a suferit o eclipsă : un cunoscut de al lui a fugit cu fondurile companiei şi deşi el este prima victimă, prestigiul lui e la pămînt : e şters de pe lista directorilor şi dacă vrea să plece la Darien, va merge, dar ca simplu colonist. Navele sînt încărcate în port. Destinaţia rămîne încă secretă pentru majoritatea oamenilor, dar un fel de presentiment face să tresară de bucurie sufletul acestor bieţi creduli îndărătnici. în ziua de 26 iulie 1698, întregul oraş Edimburg a coborît pînă la Leith să asiste la plecarea coloniei, în mijlocul lacrimilor, al rugăciunilor şi al urărilor rudelor, prietenilor şi tuturor compatrioţilor lor. Mulţi marinari şi soldaţi care nu fuseseră acceptaţi, deoarece se oferiseră cu mult mai mulţi decît era nevoie, erau ascunşi pe nave şi cînd li s-a poruncit să debarce, se

agăţau de cabluri şi de catarge, implorînd să fie admişi fără să primească plată. Cu cele patru nave plecau 1 200 de oameni.

Despre toate acestea rămîne, cum e firesc, o exaltată mărturie lirică : poemul *Caledonia Triumphans.* Paterson se îmbarcă cu soţia sa. Pe măsură ce trec zilele, serviciile sale devin tot mai preţioase. El e cel care a avut ideea, el ştie încotro se îndreaptă. între instrucţiile care sînt deschise la fiecare escală a flotei, există una care prevede să i se dea un post de director lui Paterson. Visul bătrînului promotor se va îndeplini. Ochii lui privesc încă o dată marea tinereţii sale : marea unde el a fost pirat şi care a legănat imaginaţia ce a dat naştere Băncii Angliei. Această mare, crede el. va vedea răsărind ceva mult mai important.

De pe corăbii încep să se zărească insulele Americii. Acolo sînt danezii. Şi apoi înălţimea care străjuieşte golful Cartagenei. Şi imediat, insula Dorada şi coasta Darienului. Colonia se va numi Noua Scoţie. Capitala, Noul Edimburg. Steagul e unul dintre cele mai frumoase pe care timp de secole le va cunoaşte America şi pe el sînt unite, pentru prima oară, cele trei culori — galben, albastru şi roşu — culori cu care, o sută de ani mai tîrziu, Miranda îi va chema pe oamenii liberi ai Americii ca să proclame independenţa. Pe steagul Scoţiei ele se găsesc astfel : Jos, albastru — sînt apele mării ; şi, răsărind din ele, un soare de aur, pe cerul roşu.

Primele veşti ce se trimit în Scoţia sînt pline de entuziasmul iniţial. Peisajul, populat de păsările care zboară printre ramurile unor frumoşi copaci. Se redactează o constituţie. Se guvernează cu seriozitate şi prudenţă. Totul ca într-o republică, ca într-un regat. Indianul Andres, *cacique* peste acele ţinuturi, e copleşit de atenţii. I se oferă o masă, e îmbătat, i se dă un pergament prin care-1 investeşte cu titlul de împuternicit al coloniei. Este aliatul căutat împotriva spaniolilor. îmbrăţişările dintre scoţieni şi indieni dobîndesc pe hîrtie

tonul tratatelor dintre împutemiciţii europeni : „Tratat de prieterie, uniune şi confederaţie perpetuă, adoptat şi semnat de Onorabilul Consiliu al Caledoniei şi de excelenţa-sa Diego Tuapantos şi Estrada, Şef şi Comandant Suprem al Indienilor, locuitori ai acestor ţinuturi şi posesiuni la rîurile Darien şi San Matolome şi în apropierea lor...“

Venirea scoţienilor îi alarmează pe toţi. De la Cartagena la Panamă, spaniolii comunică între ei pentru a pune la cale acţiunea împotriva intruşilor. De la Londra sosesc scrisori către toţi guvernatorii din Antile şi din Noua Anglie cerînd să le fie refuzat orice sprijin. Aceste scrisori, semnate de secretarul Vernon, amintesc tonul implacabil al Mesajului către Senatul din Hamburg. Coloniştii din Jamaica cer ca să fie eliminaţi aceşti neaşteptaţi concurenţi. Guvernatorul insulei adresează o notă de scuze guvernatorului spaniol din Cartagena, spu- nîndu-i că deşi scoţienii îl recunosc pe regele Angliei ca pe suveranul lor, nu sînt englezi şi nici englezii nu vor deveni complici la pretenţiile acestora. Mai mult, redactează o proclamaţie care sună ca o declaraţie de război : scoţienii să moară de foame, deoarece în Jamaica nu li se va vinde nici o livră de făină. încep mizeriile : o oarecare foamete şi frigurile care decimează populaţia. Soţia lui Paterson moare : cu cîteva salve de tun e dusă la ultimul lăcaş. Paterson cade bolnav. în Panamă spaniolii organizează o armată pentru a-i alunga pe invadatori.

Scoţienii sînt însă încăpăţînaţi. Nu au pierdut credinţa. Se pregătesc pentru apărare şi izbutesc. Armata din Panamă, în loc să atace, asediază şi îşi face campamentul în pădurile învecinate. Să trăieşti însă în pădurile de la Darien e un lucru pe care-1 pot face numai păsările, indienii şi năpîrcile. La foamea şi frigurile care încep să subţieze liniile spaniole, se adaugă o furtună care distruge campamentul. Armata hotărăşte să se retragă în Panama. Nu a fost decît o

ciocnire, la Tubuvanti, mai bine spus, o încăerare, dar care, de la Noul Edimburg pînă la Vechiul Edimburg, e sărbătorită ca o victorie marţială. E poate singura amintire plăcută a aventurii. Aici norocul i-a ajutat, dar, în schimb, cînd una din corăbiile scoţiene se îndreaptă către Barbados, nădăjduind să găsească acolo ajutor, naufragiază în apropiere de Cartagena. Căpitanul şi echipajul cad în mîna spaniolilor, care-i trimit prizonieri în Spania : în temniţele din Cadiz.

A insista înseamnă a lupta împotriva imposibilului. Moralul este la pămînt. Coloniştii trăiesc beţi. Se hotărăşte abandonarea coloniei. Paterson, bolnav, nu mai e omul care să se poată opune acestei intenţii. Supravieţuitorii se îngrămădesc pe trei corăbii. Una dintre ele ajunge în Jamaica : cu spada în mînă, trebuie să-1 silească pe guvernator să-i lase să debarce : pînă la acest grad a ajuns neomenia ; scoţienii sfîrşesc prin a se amesteca cu populaţia din Jamaica, formînd unul dintre cele mai bune grupuri ale coloniei. La New York, unde ajung celalalte nave, primirea e mai puţin agresivă : Colonia scoţiană e numeroasă şi naufragiaţii destinului se refac pe jumătate pentru a se întoarce în patrie.

în timp ce se întîmplă aceste nenorociri, în Scoţia, unde lucrurile nu se ştiu decît la mult timp după ce ele s-au întîmplat, se pregăteşte a doua expediţie, cu un resentiment din ce în ce mai mare împotriva Londrei. Umblă zvonuri despre eşec, vapoarele pleacă însă fără să mai aştepte alte veşti. Duc cu el ceea ce, după părerea unui scoţian care n-a plecat niciodată de acasă, necesită o colonie în Caraibe : bere, pesmeţi, pulbere de puşcă, cuţite, pumnale, ace, 29 de butoaie cu pipe pentru tutun, 4 cutii cu pălării, 14 baloturi de hîrtie... Din echipaj face parte un tunar, un expert în topirea metalelor, altul care pretinde că ştie să bată monedă, un evreu născut la Curasao, care afirmă că vorbeşte spaniola, portugheza, italiana, franceza, olandeza, engleza

şi limbile indienilor de pe coasta Darienului.

Cînd încep să sosească veştile proaste, la Edimburg frămîntarea e teribilă. Unii spun că întîrzierea cu care s-au trimis întăriri a fost din vina lui James Balfour şi oamenii din popor se îndeamnă unii pe alţii să arunce cu pietre în casa acestuia. Directorii companiei, care s-au învăţat minte, prepară o altă ambarcaţiune de ajutor pentru ca de data aceasta să nu existe plîngeri. Este însă limpede că dacă ostilitatea regelui continuă, compania nu va putea să lupte singură împotriva Angliei, Spaniei, frigurilor, foamei şi beţivilor. Burghezii semnează o petiţie adresată regelui : armistiţiu faţă de companie şi convocarea Parlamentului. Regele, imperturbabil, răspunde : se va convoca Parlamentul numai cînd nevoile regatului o cer. Compania insistă : deoarece necesităţile regatului o reclamă, cu umilinţă cerem să fie convocat. Un personaj pleacă cu acest memoriu să-1 înmîneze regelui William al III-lea. Şi regele, atunci cînd binevoieşte să-1 primească, îi răspunde cu aceste cuvinte tăioase : „Eu ştiu cînd îl voi convoca şi cred că domnul delegat ar fi putut să-şi evite oboseala de a veni pînă la Londra cu această hîrtie“. Dariănul începe să sape o prăpastie între Anglia şi Scoţia.

Intr-o zi, la Londra, vine în Parlament lordul Peterborough cu o anumită cărticică, editată la Edimburg : sînt publicate acolo cauzele care au făcut să eşueze colonia scoţiană. Indignarea lorzilor nu cunoaşte margini. Cartea e declarată mincinoasă, scandaloasă şi trădătoare, atentatoare la onoarea regelui şi a Camerelor şi tinzînd să creeze gelozii şi animozităţi între Anglia şi Scoţia. Se ordonă ca însuşi călăul regal să ardă cartea „la ora douăsprezece dimineaţa, în curtea palatului, în prezenţa gărzilor din oraş“. Şi să fie căutat autorul sau editorul pentru a fi întemniţat.

La Edimburg, agitaţia nu e mai mică. Regele cedează cu un pas şi se oferă să intervină pe lîngă guvernul din Spania pentru ca acesta să-i elibereze pe prizonierii luaţi la Cartagena; acordă scoţienilor

aceleaşi drepturi de care se bucură englezii în insulele Antile, anunţă că Parlamentul Scoţiei se va întruni la 14 mai, în cafenelele din Edimburg se hotărăşte că atîta vreme cît nu se va aproba expediţia la Darien, regele nu va găsi sprijin în Parlament. Regele e însă la fel de încăpăţînat ca un scoţian. Instrucţiunile pe care le dă mandatarului său sînt categorice împotriva companiei. Se deschide Parlamentul, şi delegatul regelui nu spune nici' un cuvînt despre Darien. Scoţienii aprobă o moţiune prin care se cere ca această problemă să fie luată în consideraţie înaintea oricărei alteia, ea fiind de interes naţional ; se prezintă apoi o altă moţiune, în care se declară că este legitimă şi corectă colonizarea Darienului. Lucrările sesiunii din primele două zile nu trec mai departe. în cea de a treia zi, delegatul regelui declară că e răcit şi răguşit, că nu poate vorbi şi, cum sînt probleme urgente asupra cărora trebuie să se consulte cu regele, suspendă temporar sesiunea, pe durata şederii sale la Curte. Şi astfel, acest faimos Parlament e redus la trei sesiuni. Delegatul nu mai revine.

Tocmai atunci sosesc la Edimburg — întotdeauna cu întîrziere — veşti despre „victoria de la Tubaganti". Joi dimineaţa se află ştirea şi în aceeaşi după-amiază adunarea care se. reuneşte în taverna lui Steel decretează sărbătoriri şi iluminaţie. în toate casele celor leali companiei sînt puse lampioane şi, cu litere mari, numele companiei... Pe străzi se face risipă de artificii. Tot Edinburgul se îmbată. La unele ferestre nu se văd lampioane : sînt — se spune — casele celor care nu sînt pentru companie. Cu pietre în ele ! Nu mai rămîne nici un geam sănătos. în temniţă zac un farmacist şi un tipograf, care sînt închişi pentru broşurile cu Darien. Mulţimea merge deci la închisoare, sfărîmă porţile, îl scoate pe farmacist, îl scoate pe tipograf. In zori încă se mai aude cum cîntă patrioţii răguşiţi. S-a sărbătorit o zi de

independenţă.

In Edimburg autoritatea e la pămînt. Funcţionarii încearcă s-o redreseze imediat ce beţivii încep să se culce. Trupele străbat străzile, păzesc porţile oraşului. Se dă o ordonanţă, interzicîndu-se iluminaţiile şi focurile de artificii. Cele patru, căpetenii care au condus gloata la asaltul închisorii sînt ameninţate cu exilarea din Scoţia. Principalului vinovat, un măcelar, i se vor da două sute de lovituri de bici. Cînd sentinţa urmează să se execute, mulţimea merge cîntînd în urma măcelarului şi a prietenilor săi. îi acoperă cu o ploaie de flori. Cu muzică de flaute. Călăul lasă să cadă biciul atît de blînd asupra victimei, încît nu face decît să-1 mîngîie. Mulţimea strigă : Dă-i tare şi te omorîm ! Călăul, ca orice călău, ţine la propria lui viaţă ! Executarea acelei sentinţe e unul din spectacolele cele mai amuzante care s-au văzut în Scoţia. Din nou Edimburgul se îmbată. Din nou, pe străzi, cîntece.

In Darien nu sînt cîntece, nici flori, nici sunete de flaut. Beţivi, da ; scoţienii aceştia însă nu se îmbată de veselie, ci pentru a rămîne credincioşi tradiţiei naţionale, întotdeauna a fost aşa. La prima expediţie, nu mult după plecare, imediat ce au atins ţărmurile insulei, au schimbat îmbrăcămintea şi spadele pe vin. Răsplata în colonie pentru o faptă eroică era cîteva sticle de brandy. O navă ia foc, pentru că jos, lîngă butoi, dorm beţivii şi luminarea care a luminat ultimele ore ale vieţii lor vesele alimentează flăcările care-i duc pe lumea cealaltă.

Poruncile regelui continuă să fie îndeplinite în ce priveşte colonia : cînd navele au trecut prin Monserrate nu li s-a permis să ia apă proaspătă.

Pe deasupra începe şi războiul. De data aceasta spaniolii organizează o armată adevărată. însuşi guvematorul Cartagenei porneşte cu trei nave mai mari şi unsprezece mai mici. Scoţienii nu au decît şase. Guvernatorul

ordonă asedierea, li se închid toate drumurile. Dacă se încăpăţînează, vor mînca şobolani şi năpîrci. Soseşte un crainic cu scrisoare de la guvernator : le spune că avînd corăbiile la Rancho Viejo şi trupele la rîul Matanzas poate să-i nimicească, dar îi somează să se predea, pentru a le salva viaţa. Răspunsul celor încercuiţi este următorul : „Lipsa unui interpret ne face cu neputinţă să ne dăm seama de ceea ce spune domnul guvernator în scrisoarea sa, dar înţelegem că forţele pe care le-a adunat pe mare şi pe pămînt sînt o ameninţare contra noastră, ameninţare care nu poate avea efect pentru oameni de onoare ; credem că avem dreptul de a fi aici, ne încredem în Dumnezeu care ne va ocroti."

Se scurg una, două, trei, unsprezece zile, în care guvernatorul va strînge încercuirea, fără să tragă vreun foc. După douăsprezece zile, se apropie de corabia sa o şalupă a scoţienilor cu un mesager : „Prea ilustre senior : cînd acum cîteva zile am răspuns la scrisoarea pe care domnia-voastră ne-a trimis-o, v-am spus că din lipsă de interpret competent n-am putut să înţelegem exact sensul ei ; mai tîrziu însă am putut s-o înţelegem şi am aflat că domnia-voastră ne cereţi să părăsim aceste locuri. Considerînd gravul neajuns care poate să se ivească din cauza noastră pentru prietenia care există acum între regele Marei Britanii şi majestatea-sa Catolică, ne-am gîndit că e mai bine să vă trimitem aceste rînduri pentru a şti care sînt condiţiile pe care ni le oferiţi. Aşteptăm răspunsul dumneavoastră şi pînă atunci rămînem, preailustre senior, devotaţii dumneavoastră…“

Ce s-a întîmplat cu evreul care vorbea şapte limbi ? L-au înghiţit frigurile ? Războiul s-a transformat într-o problemă de limbi, pe care tocmai o rezolvă guvernatorul, scriindu-le celor asediaţi în latină şi vorbindu-le în franceză. Guvernatorul, în fond, nu vrea măcel, le permite scoţienilor să plece pe corăbiile lor, cu steagu-

rile înălţate, bătînd tobele şi cu muniţiile necesare pentru fiecare soldat. Şi în felul acesta, colonia trece în istorie. Navele pleacă şi rătăcesc prin Marea Caraibelor. Unele se sfărîmă în bucăţi, lovindu-se de stîncile din Cuba. Pe altele două, care au ancorat la Charles town, le nimiceşte uraganul. Dintre colonişti, foarte puţini se întorc în Scoţia. Printre aceştia se află un pastor pres- biterian care publică o cărţulie despre nenorocirile întîmplate ; termină cu o rugăciune chemînd ziua răzbunării împotriva spaniolilor pe care i-am lăsat cu viaţă numai din lipsă de muniţii. „Datorită generozităţii spaniolilor —• spune — am putut să ne îmbarcăm, dar am ajuns la Jamaica atît de înghesuiţi pe vapor încît păream nişte porci într-o cocină.

Şi alt pastor se salvează : este Archibald Stobo, care se află printre cei ce debarcă la Charlestown. Acesta are de-a face mai mult cu istoria : un strănepot al lui va fi omul desemnat de soartă să taie nordul Darienului : Theodor Roosevelt.

Luptele dintre Scoţia şi Anglia pentru chestiunea Darienului se prelungesc ani de zile. Este moştenirea cea mai bogată în conflicte pe care regele William o lasă reginei Ana. La Londra se capturează un vas scoţian care se află pe Tamisa, bănuindu-se că ar porni spre Indii. Ca represalii, Scoţia capturează echipajul unui vas englez care cade în mîinile sale, considerîndu-1 pirat. Membrii echipajului sînt condamnaţi şi doi dintre ei executaţi cu mare entuziasm. Parlamentul Scoţiei hotărăşte să fie arse trei cărţi care vorbesc despre chestiunea Darienului în termeni ofensatori pentru onoarea naţională. Fiind blasfematoare, scandaloase şi defăimătoare, călăul oraşului le arde într-o luni, la douăsprezece fix, la piciorul crucii din piaţă. Se plăteşte totul cu aceeaşi monedă. Parlamentul, la Edimburg,

devine atît de susceptibil în tot ce se referă la Darien, încît cancelarul Angliei scrie în- tr-o zi : Am exercitat în faţa lui funcţia cea mai dificilă şi furtunoasă pe care o persoană a deţinut-o în ultimul secol“. Au trecut ani şi ani, iar problema Darienului va face aproape imposibilă unirea celor două regate. în Scoţia va fi întotdeauna detestată amintirea regelui William al III-lea, care n-a permis să se înfăptuiască cea mai mare întreprindere din vremea sa. Aproape un veac mai tîrziu, cineva va propune să se înalţe la Edimburg o statuie a lui William al III-lea, pentru a aminti revoluţia de la 1688 : un scriitor anonim va trimite o scrisoare unui jurnal, spunînd : „Mi se pare excelentă ideea, şi statuia să aibă pe una din laturile piedestalului un basorelief care să simbolizeze colonia scoţiană din Darien“. Nimeni n-a mai vorbit vreodată despre monument.

Cit despre Paterson, cuvintele lui plutesc în istorie oarecum profetice, îmbibate de fantezia lui aventuroasă. Pentru el, deschiderea canalului sau alt mijloc de comunicare prin istm reprezenta soluţia unei probleme universale. Dacă englezii şi scoţienii, spunea, se dezbină în lupte interne, altă putere le va lua înainte. Darien, cu golful Urabă, unde ar putea să încapă o flotă de o mie de vase, continuă să fie pentru el un loc minunat. Dacă englezii nu vor ca scoţienii să .aibă acest privilegiu, atunci să se înfiinţeze o companie în care Londra să deţină două treimi din acţiuni... Paterson este un optimist ireductibil. „Darien — sînt cuvintele lui — e situat între Mexic şi Peru, ţările aurului ; se află la şase săptămîni de navigare eu vele de Europa, de India, de China, este inima Indiilor Occidentale, în apropiere de coloniile care se ridică în America de Nord. Cheltuiala şi pericolele navigării pînă în Japonia, pînă în insulele cu mirodenii şi în toată lumea orientală se vor reduce la jumătate ; consumul de produse şi manufacturi

europene în curînd se va dubla, comerţul stimulează comerţul ; banii vor face să

se nască alţi bani ; negoţul lumii nu va mai avea nevoie de mai mult lucru pentru braţe, ci de mai multe braţe pentru lucru... Darienul are rezerve imense, pe care pînă astăzi nici o ţară din Europa nu le reclamă ca ale sale... Rîurile lui cristaline se rostogolesc pe nisipuri de aur... Fundul mărilor este semănat cu perle... Va putea răsări acolo Noul Edimburg : bătrîna Alexandrie, pe un istm steril, s-a preschimbat într-un miracol de bogăţii şi de putere, numai datorită comerţului cu Arabia şi India : faima ei va fi învinsă de acest mare centru comercial al Lumii Noi...“

Cartea a treia

SECOLUL LUMINILOR

în amintirea lui Hernando de la Caile

PREFAŢA

Secolul al XVIII-lea e un secol revoluţionar. Pentru cel care se apropie să-1 privească are farmecul de a arăta cum se ivesc primele luminiţe, flăcările izolate. La sfîrşit e un rug gigantic. In Europa, cînd burghezii irup pentru a face revoluţia franceză, întreaga ordine tradiţională a puterilor se inversează. Biserica îşi pierde puterea politică ; monarhia sau se scufundă sau cedează, întîi împinsă în joacă, apoi violent, de către filozofii, economiştii, oratorii stării a treia, care arată o nouă direcţie în viaţa lumii. începătorii, în această privinţă, sînt oameni obişnui ţi care prin efortul, inteligenţa şi îndrăzneala lor au creat industrii, au lărgit orizonturile comerţului. Sînt cei de curînd îmbogăţiţi care-şi cer locul lor, cu gălăgia, dreptatea şi cutezanţa care i-a caracterizat întotdeauna, în primul rînd invadează curţile regale, îi scot din încurcături pe marchizi, se îmbracă la fel cu nobilii. Apoi pun stăpînire pe treburile politice. Filozofii se complac să vadă cum se rostogolesc vechii stăpîni şi sărbătoresc poticneala acestora cu volume de sarcasm. Bieţii regi nu ştiu ce se întîmplă, aplaudă îndrăznelile liberalismului, iar cînd îşi dau seama se şi rostogolesc în valul de sînge. Voltaire nu e un filozof, nu se cufundă în nici o gîndire profundă, ci este un sardonic jurnalist, uşuratic şi enciclopedic, care ciuguleşte în viaţa cotidiană cu veselă răutate,

proprie epocii. înotînd între două ape — monarhia care se năruieşte şi burghezia care înaintează — paginile lui îi fac să rîdă pe nobili, pentru că sînt proşti, şi pe revoluţionari, pentru că sînt deştepţi. Abil şi maliţios, el surîde.

în America, de asemenea, adevăratul secol al revoluţiei este secolul al XVIII-lea. E veacul în care au loc, cel puţin, cele trei mari răscoale ale emisferei şi cele decisive : cea a coloniilor engleze, în nord ; cea a poporului, în America de Sud ; cea a negrilor, în Haiti. Războiul de independenţă întîrzie în sud pînă în secolul al XIX-lea, dar strigătul iniţial şi spiritul revoluţionar în totalitatea lui apar cu Mompox şi Antequera în Paraguay, cu Tupac Amarii în Peru, cu Galăn în Nueva Granada. Sînt mulţimile de *comuneros* care din Venezuela şi pînă în Paraguay acoperă cordiliera Anzilor, din înălţimea podişurilor pînă în ultima cută a poalelor, într-un singur strigăt exploziv. în Caraibe, lupta cea mai patetică e cea a negrilor pe care nu-i îmblînzesc nici Anglia, nici Spania, nici trufia lui Napoleon.

în America, secolul al XVIII-lea îşi are enciclopedia lui. Circulă şi pe aici, datorită unei greşeli a regilor Burboni, cărţile periculoase. Chiar şi de la amvon episcopii amestecă cuvinte de ale lui Rousseau cu altele ale doctrinei lor ortodoxe, fără să ştie ce fac. Humboldt călătoreşte prin Mexic, Cuba, America de Sud. Sosesc învăţaţi francezi şi spanioli. Avem o enciclopedie ambulantă, vie şi elocventă. Se formează societăţi de prieteni ai ţării şi loji masonice, ceea ce e acelaşi lucru. Iezuiţii sînt expulzaţi şi în fiecare gol pe care aceştia îl lasă se întemeiază noi colegii unde în Ioc de metafizică se predau matema- ticile, ştiinţele naturale. Se împlîntă cultul ştiinţei acolo unde existau înainte doar preocupări monahafle. în fiecare oraş al Americii se deschide o bibliotecă, se crează un periodic, se

organizează întruniri pentru a fi discutate problemele zilei. Ceea ce urmează după toate acestea este Războiul de Independenţă.

Mişcarea din secolul al XVIH-lea în America are şi cîteva nume proprii, dar în mare parte este o mişcare anonimă, uneori subterană. Aici, spre deosebire de Franţa, începutul nu-1 fac noii îmbogăţiţi, ci poporul, omul de rînd, cetăţeanul necunoscut, sclavii. O femeie din popor e prima care-i aţîţă pe ţărani să se ridice împotriva edictelor regelui. Un negru a fost servitor la hotel sau vizitiu al unui senior. Doamna care organizează serate literare în casa sa. In revoluţia celor denumiţi *comune- ros* rămîn, plutind în amintire, cinci, zece nume proprii, dar revoluţia nu 6 fac ei, ci mulţimile de sute, de mii, de sute de mii de oameni umili, care pornesc să caute geana lor de lumină printre tenebrele lumii.

XIV

ClNTEC DE LEAGĂN PENTRU MISSISSIPPI

„Oh. Louisiane, colonie perdue, terre que nos peres avaient decouverte et conquise, ils sont loin les jours oii le drapeau de la France flottait sur tes citâs et tes rivages..." [X]

EUGENE GUENIN

Mississippi apare pe harta Americii cu o întârziere de un secol şi jumătate. Fluviile Amazoanelor, La Plata, Orinocul şi Magdalena au de pe acum istoria şi legenda lor, au văzut oglindindu-se în apele lor siluete de eroi care le sînt proprii, ca Orellana, Aguirre, Irala sau Quesada ; şi-au amestecat apele cu epopeea conchistei şi cu cîntecul coloniei, sînt fluvii bătrîne în geografia lumii, în timp ce Mississippi urmează să fie descoperit. Amintirea lui Hernando de Soto e un fragment pierdut în istoria Americii : după o sută treizeci de ani de cînd trupul lui se scufundă în apele care-1 vor duce pe drumul eternităţii. în Canada se vorbeşte de Mississippi ca de o nouă lume de descoperit. Acolo, contele de Frontenac, care guvernează în numele regelui Franţei, îl trimite pe părin- tele Marquette să vadă dacă cele spuse despre

X ,,Oh, Luisiana, colonie pierdută, pămînt pe care părinţii noştri l-au descoperit şi l-au cucerit, ce departe sînt zilele în care steagul Franţei flutura deasupra oraşelor şi ţărmurilor tale...“ (fr.).

fluviu sînt născocire sau adevăr. Misionarul, cu o mînă de oameni, coboară din Quebec spre lacuri, înaintează spre sud, spre apus, descoperă fluviul ! Coboară cu cîteva canoe, îşi afundă de nenumărate ori mîinile în apă, desfătîndu-se cu mîngîierea curentului, simte bucurie, frică, şi, stăpî- nindu-se în faţa măreţiei aventurii, se întoarce la Quebec, strigînd : victorie ! Clopotele catedralei bat, fără încetare, o zi întreagă. Coloniştii se îngrămădesc în faţa altarului, mulţumind Domnului pentru vestea cea bună. Contele guvernator, „care deşi departe de curte nu a uitat tac- tica“, propune ca fluviul să fie numit Colbert, ca omagiu adus ministrului lui Ludovic al XIV-lea.

Un om cu imaginaţie, Robert Cavelier de Lasalle, propune guvernatorului să se facă conchista. Nu se în-doieşte nici o clipă că aceste ape merg să-şi dea tributul în golful Mexicului, şi cum geografia care se cunoaşte în Canada e destul de fantastică, susţine că fluviul, pe la nord, comunică cu China. Lui Lasalle i se şi pare că vede pe Mississippi cum corăbii, încărcate cu mătase, cui- şoare şi piper, coboară spre golful Mexic, trec Atlanticul şi ajung în porturile Franţei. Cînd contele Frontenac îl ascultă, socoteşte că planuri atît de vaste sînt prea mari pentru un guvernator al Canadei ; e mai bine ca Lasalle să plece în Franţa şi să i le înfăţişeze regelui.

La curte, Lasalle triumfă. Regele îl trimite înapoi în Canada cu împuternicirea de a face expediţia. 11 va în-soţi căpitanul italian Tonti, fiul inventatorului aşa-numi-tei Tontina, un sistem de a economisi bani, care trezeşte iluziile multor oameni. Ca şi părintele Marquette. Lasalle şi Tonti trec lacurile şi încep să coboare pe fluviu. îi însoţesc 23 de francezi, 18 indieni, 10 indiene, 3 copii. Sosesc în punctul în care, în veacul al XVI-lea, abandonase descoperirea Hernando de Soto. Iată-i ajunşi chiar în golful Mexicului. Lasalle ia în posesie fluviul. Notarul redactează procesul verbal : preotul

cîntă *Te Deum:* Lasalle înfige un stîlp cu această legendă : *„Louis le Grand, roi de France et de Navarre, regne le 9e. avril 1682“.* Soldaţii strigă : „Vive le Roi !“ Sînt două duzini de oameni care ar vrea să umple cu glasurile lor răguşite bolta cerului şi să ajungă pînă la cîmpiile mării. Adevărul e că dacă o persoană ar fi fost pe celălalt mal al fluviului nu ar fi putut nici să-i vadă, nici să-i audă. Indienii observă totul, nu au ce spune şi nici nu înţeleg nimic din ceea ce se întîmplă. La picioarele unei cruci se fixează o placă de plumb cu o inscripţie care începe aşa : *„Lu- dovicus Magnus regnat Robertas Cavelier, Cum Domino de Tonty...“* [XI] In procesul verbal al notarului se spune „fluviul Colbert..."

în Franţa, Ludovic al XIV-lea îl sărbătoreşte pe norocosul descoperitor, nobilii ascultă, cu uimire, povestirile sale. Adevărul este că de acum înainte istoria Americii de Nord se va sprijini pe marele fluviu ca de trunchiul unui arbore cu ape vii, dar aceasta nu o va vedea Lasalle. Se întoarce, dorind de data aceasta să intre prin golful Mexicului, dar nu izbuteşte să găsească gurile fluviului. Explorează ţărmul într-o stare de nelinişte şi aşteptare. Căpitanul flotilei se impacientează şi-1 abandonează pe Lasalle. Lasalle se afundă în interior, pe cîmpiile din Texas. îl urmează un foarte mic grup de tovarăşi. Fără să fi găsit malul, Lasalle e asasinat. Istoria fluviului Mississippi începe cu astfel de fapte : cei trei descoperitori care au dezvăluit lumii secretul lui — de Soto, părintele Marquette, Lasalle — mor misterios tocmai cînd ţineau în mînă fructul rîvnit.

Fapt e că descoperirea s-a făcut. Acum începe rivalitatea pentru a şti cine face conchista. Ieşirea pe Missi-

---

XI „în timpul domniei lui Ludovic cel Mare,- Robert Cavelier cu domnul de Tonty...“ (lat.) (n.t.).

[1] *Maraca,* instrument muzical făcut dintr-o tigvă (n.t.).

ssippi este desfăşurarea naturală a imperiului colonial francez din America. Dacă Franţa nu se mişcă, se spune că englezii sînt pe cale să-i adune pe hughenoţi pentru a întemeia o colonie la gura fluviului. Cei din Canada iau întreprinderea în mîinile lor. A lor a fost iniţiativa, a lor va fi colonia. Charles Le Moyne, un bătrîn născut la Dieppe, a venit în America să ridice una din acele familii care stau mărturie a orgoliului său în ce priveşte fertilitatea. într-adevăr, cu cei paisprezece copii ai săi, domnul Le Moyne are acum asigurat un titlu la stima vecinilor. El ridică însă tribul său şi pentru a-1 servi pe regele Franţei. Cînd va creşte progenitura, o vom vedea ocupînd posturi importante în administraţia publică, ceea ce cinsteşte amintirea bătrînului. Dintre aceşti copii, doi s-au format în ciocniri cu englezii în împrejurimile golfului Hudson : sînt Pierre de Iberville şi Jean Baptiste de Bienville. Ei vor întreprinde cuceriri la gurile lui Mississippi. Regele le încredinţează întreprinderea. Un pirat bătrîn, Laurence de Graff, care a luptat alături de Du Casse şi a asaltat Cartagena, conduce vasele prin golful Mexicului. Şi de data aceasta sînt găsite gurile fluviului.

Pierre de Iberville ia asupra lui drumurile pe mare : pleacă în Franţa, se întoarce din Franţa, duce veşti, aduce lucruri. Jean Baptiste de Bienville explorează coastele : are douăzeci şi şase de ani, e deştept şi cordial, vorbeşte cu indienii în limbile acestora şi ca să facă pace fumează pipa ce trece din mînă în mină şi-şi vopseşte faţa cu alb. Indienii îl sărbătoresc cu *maracas* *. Aceste veşti ajung în Canada. Un entuziast susţine că pe aceste noi pămîn- turi sînt roci imense de smarald şi se construieşte o maşină specială pentru a le tritura. In Franţa există îndoieli asupra bogăţiilor din colonie, deoarece canadienii sînt consideraţi nişte şarlatani. Marele Vauban crede însă : concepe imperiul colonial francez ca pe un arc gigantic care atinge aceste trei puncte : Santo Domingo, capitala Luisianei şi Canada.

Pierre de Iberville nutreşte *o* ultimă ambiţie a vieţii sale : să distrugă Boston-ul şi New York-ul şi să-i alunge de acolo pe englezi. Febra galbenă îl duce de pe lumea asta fără să fi realizat aceste proiecte atît de frumoase.

Jean Baptiste de Bienville întemeiază Noul Orleans, acest balcon internaţional pe care America îl va ridica cu mare măiestrie de fierărie franceză pentru ca de acolo să pîndească turbulenta viaţă a Caraibelor : mulatre şi metise, contrabandişti şi corsari. Aceste tipuri, care par desprinse dintr-o stampă viu colorată, vor ajunge celebre în lume prin gustoasa bucătărie creolă şi prin carnavale, prin dueluri şi prin dansurile metiselor, prin sălile de joc şi prin casele de toleranţă, prin canalele în care pictori cu barbă boemă vor locui în case plutitoare, şi în fundal, pe plantaţii, prin casele enorme de şaptezeci de odăi, unde copilele ascunse cu grijă vor dansa pavane cu tineri cu tunici de mătase, sub privirea fascinată a negreselor grase care le-au văzut născîndu-se. O frumoasă stampă a viitorului. Noul Orleans trebuie să fie cheia, în Caraibe, a Americii de Nord. Aşa este logic. Să clădeşti însă o casă în Noul Orleans este absurd. Cînd cresc apele, fluviul se revarsă pe străzi. Subsolul colcăie de apă. Noul Orleans devine faimos pentru mormintele sale înecate : cînd, se fac înhumări, trebuie să fie găurite sicriile, pentru ca apa să nu le scoată la suprafaţă. E nevoie să fie ridicate diguri la malul fluviului şi casele să fie construite pe piloţi. Cel ce trăieşte în oraşul consacrat ducelui de Orleans are impresia că trăieşte pe o mare de noroi.

Domnul de Bienville modelează cu duioşie bucata lui de mîl. Scepticii îl privesc cu neîncredere, adversarii cu bănuială. Du Casse, de lâ [J]Santo Domingo, nu crede în Noul Orleans. Spaniolii din Pensacola — colonia situată între Mississippi şi peninsula Florida — nu-1 primesc cu

plăcere pe noul vecin. La nord, indienii sălbatici natchez [XII] sînt în expectativă : poate că îi vor ajuta pe francezi sau poate îi vor acoperi cu ploaie de săgeţi. La New England, englezii pregătesc archebuzele. Pe cine se sprijină Bienville ? Pe un grup de indivizi fără disciplină care încep să se împartă în partide. Preotul trimite memorii împotriva lui Bienville. Acesta replică. Decît să ţină prăvălie deschisă şi să vîndă ca un evreu din Arabia, mai bine s-ar ocupa cu Sfintele Taine. Patru sute de hughenoţi care se află în colonia engleză cer învoire să se mute în cea franceză, cu singura condiţie de a li se permite exercitarea nestînjenită a religiei lor. Regele răspunde : „Nu i-am expulzat pe hughenoţi din Franţa pentru ca să-i suport în coloniile mele din America."

Şi astfel Noul Orleans începe să apară ca un simbol a ceea ce au fost şi vor fi aceste colonii din sud în America de Nord, căci nu există palmă de pămînt, în toate împrejurările Caraibelor, care să nu fie loc de ciocniri şi lupte. în 1565 au sosit francezii în Carolina de Sud : asupra lor s-au năpustit spaniolii şi pe puţinii supravieţuitori i-au spînzurat de copaci, cu această legendă explicativă : „Spînzuraţi ca eretici şi nu ca francezi". Şi spaniolii s-au spălat pe mîini. Un patriot francez, poate un aventuier, află aceasta, se indignează, pregăteşte şi îşi încarcă pe trei corăbii banda, vine în Caraibe, cade asupra spaniolilor şi pe cei cîţiva pe care îi prinde vii îi spînzură şi explică : „Spînzuraţi ca asasini şi nu ca spanioli". Se spală pe mîini şi zîmbeşte. Politeţea internaţională n-a fost neglijată. Acum, spaniolii din Pensacola pornesc împotriva francezilor din Noul Orleans, naufragiază însă sub ochii acestora, iar francezii, cavaleri, îi primesc, le dau îmbrăcăminte şi arme şi îi eliberează. Altfel procedează Bienville cu englezii. Cînd aceştia-sosesc, îi înşeală, făcîndu-i să creadă că are o armată mare. Englezii, care ştiu ce valoare are prudenţa, se re-

XII Trib de indieni din regiunea Mississippi (n.t.).

trag.

Mai gravă este situaţia internă ; am spus că Bienville stă pe un piedestal de mii în faţa unei colonii turbulente. Coloniştii se îndrăgostesc de indiene şi după aceea nimeni nu poate să-i mai scoată din păduri. Se solicită fete din Franţa : li se expediază douăzeci şi trei. Venirea lor produce revoluţie. Ce entuziasm ! Bucuria a fost însă momentană : nu se făcuse o selecţie bună. Un înalt funcţionar spune : „Domnul Clerembault, care le-a adus, ar fi trebuit să fie mai atent la chip decît la virtute. Toţi coloniştii sînt bărbaţi bine făcuţi şi puţin scrupuloşi asupra conduitei pe care au avut-o fetele cu care se vor uni.“ în Franţa se ia notă de această observaţie.

S-au scurs treizeci de ani din ziua în care Lasalle a înfipt la gurile fluviului Mississippi stindardul lui Ludovic al XIV-lea şi pînă acum nu se prea vede ce s-a cîştigat ca bani. Ludovic al XIV-lea, cu voracitatea demnă de un monarh atît de risipitor ca el, a adus avutul Franţei la agonie şi nu pare înclinat să lase să se consume în continuare pe pămînturile care-i poartă numele nişte bani care pot străluci mai bine la Versailles. Hotărăşte să dea întreg acest imperiu al lui Lasalle şi Bienville lui Antoine de Crozat, un negustor considerat drept cel mai bogat om din Franţa. Crozat întrevede în aceste regiuni, care sînt de cîteva ori mai mari decît Franţa, o imensă exploatare : blănuri, aur, smaralde, negri şi mai presus de orice, contrabandă. Bienville este înlocuit de către guvernatorul pe care-1 trimite Crozat şi care nu e altul decît domnul La Mothe-Cadillac.

Cadillac, ca şi multe alte personaje ale acestei istorii, începînd cu Hernando de Soto, va ajunge nemuritor cîteva secole mai tîrziu, căci o marcă de automobil îi va purta numele. Deocamdată e un om cu judecăţi definitive şi care acolo unde seamănă un cuvînt îngroapă o idee. La puţin timp după ce soseşte, ca toţi

francezii, scrie *Memorii.* Stilul e sacadat şi sentenţios : „Colonia aceasta e un monstru fără picioare şi cap... Minciuna are mai multe
şanse de a fi ascultată decît adevărul. Minele din Arkansas sînt un vis. Frumuseţea şi bunătatea acestui pămînt, o nălucă. Romancierii au spus că acest pămînt se aseamănă cu Insulele Fericite : nu am văzut în viaţa mea ceva mai rău. Mississippi nu e un fluviu navigabil : timp de şase luni e un torent, iar în celelalte şase e uscat : nu poate pluti pe el nici măcar o luntre...“

Preotul scrie şi el *Memorii:* Că majoritatea oamenilor sînt fugari din Canada, urmăriţi de justiţie ; că nimeni nu-şi îndeplineşte îndatoririle religioase şi în timp ce un mic grup sărbătoreşte ziua de duminică şi merge la sărbătorile parohiei, cei mai mulţi se duc la tripouri şi cabarete, că aproape toţi sînt beţivi, blasfematori, cartofori şi îşi bat joc de religie şi de slujitorii ei, preferind să trăiască cu indiene decît să se căsătorească în legea Domnului. Pentru a pune rînduială într-o societate atît de turbulentă, preotul propune două soluţii, la alegere : ori să se trimită din Franţa sau din Canada familii întregi, ori să li se permită francezilor să se căsătorească aici cu indiene. Şi îndrăzneşte să sugereze o a treia soluţie : să se trimită fete- din Franţa, „dar mai bine alese decît cele trimise pînă atunci şi să fie mai pricepute şi mai bine făcute, pe măsura locuitorilor cu poziţie socială bună şi a ofiţerilor.[11]

Un amănunt final : inevitabila divergenţă între Cadillac şi Bienville. Şi două partide care se formează. Explicaţia lui Bienville : toată ura lui Cadillac e pentru că nu mă căsătoresc cu fiica lui.

Toată această cronică se naşte într-un oraş minuscul, unde sînt vreo cîteva sute de albi, mai mulţi negri, şi mii de vaci, porci şi găini. Ideea contrabandei

nu a dat rezultate. Crozat vrea să invadeze Mexicul cu mărfurile sale şi unul dintre colonişti, făcînd pe negustorul ambulant, pleacă să cerceteze piaţa. Străbate cîmpii şi munţii, oprindu-se să vorbească cu oamenii de pe cîmp, distrîn- du-i pe cei din hanuri cu povestirea aventurilor sale. Cînd ajunge în capitală, viceregele porunceşte să fie băgat în temniţă. Francezul este însă şiret, pe drum a lăsat urmele dragostei sale cu fiica unui ofiţer : viceregele îl scoate din închisoare, îl pofteşte la masă în palatul său, îi dă un cal bun ca să plece să se însoare cu fiica spaniolului... In felul acesta nu se pot face afaceri. Crozat eşuează. Spune că această sarcină e prea grea pentru umerii săi. Renunţă la întreprindere.

Luisiana se reîntoarce la Coroană atunci cînd Franţa trece prin una din marile ei crize. Magnificul rege Ludovic al XIV-lea a murit, lăsînd naţiunea fără nici un ban. Datoria se ridică la un miliard şi şase sute de milioane de franci. La Paris, oamenii mor de foame şi de frig. Ducele de Saint-Simon propune să se declare falimentul şi să fie convocate Stările Generale. în consiliul pe care-1 prezidează ducele de Orleans, proiectul cade ca o bombă. Se gîndesc la soluţii precipitate. Şi atunci apare pe scenă un scoţian fantastic, John Law,- al cărui nume va ră- mîne legat de una din cele mai uimitoare speculaţii din lume şi de o fabuloasă istorie a lui Mississippi.

John Law este, ca şi William Paterson, marele promotor. Se naşte la Edimburg. Tatăl său, bijutier, îl iniţiază în afaceri. Băiatul este neliniştit şi are patima jocului de cărţi. Pleacă la Londra, se introduce în cercurile înaltei societăţi, căci acolo se joacă şi se discută politică. Se bate în duel, îl lasă pe cîmp pe adversar şi fuge pe continent. Se duce în Franţa, Italia,

cu steaua norocului mereu în ascensiune. La Paris, în saloanele doamnei Du- clos, comediana la modă, joacă din plin. Politicienii, artiştii, învăţaţi, toţi sînt prietenii lui. Se impune prin eleganţă şi prin verva conversaţiei. La jocurile de cărţi se prezintă cu pungi grele de aur, care pe mese se înmulţesc sub vraja mîinilor sale. Devine suspect. Poliţia îl expulzează din Franţa, trece în Germania, în Italia. Propune acestor guverne reforme financiare. Şi de aici este expulzat. E unul dintre oamenii cei mai bogaţi din Europa : averea lui se calculează la două milioane şase sute de mii de lire. Nu este oare persoana indicată să rezolve problemele Franţei cu îndrăzneala învăţată pe postavul verde ?

Ducele de Orleans îl prezintă miniştrilor săi. Ducele e unul dintre cei mulţi pe care Law i-a uimit cu planurile lui financiare. Law propune crearea unei bănci de stat care să emită hîrtie-monedă, să perceapă impozite, să pună capăt cametei, să deschidă sucursale în toate oraşele importante din Franţa, să se pună la adăpostul unor privilegii pentru a face operaţiuni comerciale şi să strîngă în jurul său pe toţi oamenii influenţi din Franţa, care vor trebui să fie acţionari. Planul este acceptat ca instituţie privată. Sprijinit de nobilime şi de burghezie, Banca inundă Franţa cu hîrtie-monedă şi o impresie de trai bun şi de prosperitate se aşterne peste amintirea lui Ludovic al XIV-lea, care începuse să devină odioasă într-un regat muşcat de foame.

Banca nu reprezintă decît o primă etapă a proiectelor scoţianului ; urmează imediat întemeierea unei mari companii a fluviului Mississippi, care va întreprinde colonizarea acestei văi incomparabile, pietruită cu smaralde şi aur. Pînă şi în ultimul colţ din Franţa apar stampe cu sosirea francezilor la Mississippi şi dedesubt o legendă explicativă : „Se văd munţi de aur, argint, aramă, plumb, mercur. Cum aceste metale sînt foarte obişnuite şi indienii nu bănuiesc valoarea lor,

schimbă bucăţi de aur şi de argint pe mărunţişuri din Europa, ca de pildă, cuţite, căni, broşe, oglinjoare sau sticluţe cu rachiu." în pădurea Boulogne şi în teatre sînt expuşi indieni şi întreg Parisul se duce să-i vadă, începînd cu ducele de Orleans şi Curtea. Acţiunile Băncii şi cele ale Companiei Mississippi urcă precum spuma. Bienville e numit guvernator al Luisianei şi începe să pregătească o flotă pentru a duce colonişti, unelte, alimente. Niciodată nu s-a văzut o asemenea mişcare în porturile Franţei. Credinţa renaşte odată cu iluzia. Law e un geniu, Asul, cum i se spune, şi el săvîrşeşte minunea de a-i reda Franţei viaţa. Pe străduţele care duo la birourile Băncii şi ale Companiei, mulţimea dă năvală ca berbecii şi se fac averi, jucînd *„ă la hausse"* L Preţurile chiriilor ating sume fabuloase în acest cartier. Există cocoşaţi care se îmbogăţesc, oferindu-şi spatele pentru, a se se scrie şi a se semna pe el documentele, căci nu mai e nici un loc unde să se pună un pupitru. Poate şi pentru a aduce noroc. Se emit decrete pentru a facilita popularea Luisianei ; să se îmbarce într-acolo vagabonzii şi cerşetorii, cei condamnaţi de tribunale, fetele închise la Salpetriere. Se organizează banda „Bandiţii fluviului Mississippi", care străbat provinciile, vînînd colonişti : li se plăteşte zece franci de bucată. în Paris, ei pun mîna pe cinci mii de inşi. Sînt momente şi locuri în care se produce un val de teroare. Victimele acestor vînători instigă uneori la răscoală. O sută cincizeci de fete care au fost duse cu forţa pînă la cheiul din La Rochelle, chiar în momentul în care trebuiau să fie îmbarcate, se întorc împotriva soldaţilor şi, cu zgîrieturi, muşcături şi lovituri de pumn, îşi deschid drum pentru a fugi. Noroc că soldaţii reuşesc să-şi încarce puştile, lasă la pămînt şase fete şi încă douăsprezece rănite : ordinea e restabilită, fetele se urcă în corabie. Cînd aceste procedee încep să umbrească numele curat al companiei, se adresează o cordială invitaţie elveţienilor şi g'ermanilor. Ţărani şi

oameni urmăriţi în aceste ţări privesc cu delectare prospectele, stampele, emblemele companiei : auritul corn al abundenţei, simbol al lui Mississippi, împodobit cu flori de crin, susţinut de doi sălbatici şi revărsîndu-se pe un cîmp de

[1] Operaţie de bursă, bazată pe ipoteza urcării cursurilor la acţiuni şi valori (n.t.).

argint şi de smarald. Familii întregi se rup de patriile lor pentru a porni în grabă pe drumurile deschise de Franţa. Foamea, ciuma, frigurile decimează treptat aceste mulţimi, dar, în cele din urmă, o parte din ele ajung la plajele de mîl, unde domnul de Bienville luptă ca un erou ca să adăpostească şi să distribuie valurile de imigranţi pe care geniul scoţianului le revarsă pe pămînturile virgine ale Americii. După un vapor care descarcă două sute de germani, soseşte altul cu cinci sute de africani. Şi domnul de Bienville pune ordine în aceste rîuri colorate care se mişcă pe străzile Noului Orleans.

încep legendele. Fiecare imigrant închide în el o poveste ascunsă. Cine o fi oare ? O fi un asasin, un marchiz sărăcit, eroul vreunei aventuri amoroase ? O bună romanţare, adesea, poate ridica calitatea unei familii. Cei mai rezervaţi şi de neam mai bun sînt bănuiţi a fi copii naturali de regi. Noul Orleans va ajunge în scurt timp să fie populat cu aceşti indivizi cu profil ceţos. Printre germanii sosiţi cu ultimul transport se află o femeie extraordinar de frumoasă. Se căsătoreşte cu cavalerul d’Aubant. Nimeni nu ştie nimic de trecutul ei, dar unghia timpului, care zgîrie şi zgîrie scoarţa secretului, sfîrşeşte prin a descoperi că a fost soţia ţareviciului Alexis Petrovici, fiul lui Petru cel Mare. Ţareviciul era o brută. Prinţesa a simulat într-o zi că e moartă pentru a scăpa de violenţele acestuia şi iat-o aici, în Noul Orleans. Este soţia cavalerului d’Aubant. Şi dacă vă îndoiţi, căutaţi un portret al prinţesei şi comparaţi-1...

John Law a scăpat cu viaţă din Paris prin graţia lui Dumnezeu şi cu ajutorul ducelui de Orleans. Banca şi compania s-au dus de rîpă, cu un zgomot răsunător, care umple străduţele vecine de ţipete, plîns şi figuri de ceară. în momentele de cea mai mare nebunie, compania a decretat dividente de două sute la sută. Voltaire spune că s-au fabricat atîtea bilete incit ele reprezentau de optzeci de ori valoarea argintului din regat. Pe străzile Parisului se cîntă :

„Lundi, j'achetai des actions,
Mardi, je gaignai des millons,
Mercredi, j'ornai mon
menage, Jeudi, je pris mon
equipage, Vendredi, je m'en
fus au bal, Et samedi ă
l'hopital." [XIII]

în Noul Orleans, cei ce se găsesc de partea aceasta a mării se descurcă cum pot. Bienville s-a războit cu indieni *natchez* şi cu spanioli. S-a luptat bine. A luat Pensacola. Se luptă însă în mijlocul intrigilor care în Noul Orleans prosperă cu un succes de necrezut. Luptă şi împotriva calamităţilor, ca aceea a uraganului care a luat cu el biserica, spitalul, treizeci de case şi trei dintre vasele care erau ancorate în port. Promulghează codul negru. Emite o ordonanţă foarte severă, privind violarea corespondenţei, pentru că e intolerabil ca ultimul care să afle veştile pe care i le aduce poşta să fie destinatarul scrisorii. în cele din urmă primeşte scrisoare de la curte. Să vină în Franţa ca să dea socoteală de conducerea sa dubioasă. Cînd se îmbarcă, se împlinesc patruzeci şi patru de ani de cînd trăieşte în Luisi- ana şi de cînd luptă să facă din ea o colonie franceză.

XIII *„Luni, acfiuni am cumpărat, / Marţi, milioane-am cîştigat, / Miercuri mi-am luat altă casă, / Joi, trăsură mai luxoasă, l Vineri, dusu-m-am la bal, / Şi sîmbătă la spital."* **(Fr.)**

Şi filmul continuă desfăşurat lent. Sosesc grupuri de călugăriţe, care fundează mînăstiri, spitale. Negri, care se duc pe cîmpurile de bumbac. Fete, care se căsătoresc cu soldaţii. Fiecare nouă familie care se întemeiază primeşte o bucată de pămînt, o vacă, un viţel, un cocoş, cinci găini, o secure şi o puşcă. Moneda se urcă şi coboară nebuneşte. Se tipăresc bilete de bancă de hîrtie şi de carton. Sînt lucruri pe care Franţa le priveşte cu neplăcere. Miniştrii se plictisesc să le tot afle. Regele e sătul şi e un biet om. Colonia e ameninţată şi Franţa nu ştie cum s-o apere. Se imploră ajutorul Spaniei. Sînt rugătoare scrisorile pe care ministrul le încredinţează ambasadorului francez la Madrid pentru ca el să intervină pe lîngă rege şi să obţină ca guvernatorul Havanei să ajute Noul Orleans. Acesta este începutul sfîrşitului. Ludovic al XV-lea ajunge, prin ministrul său, să conceapă o soluţie : să dăruiască Spaniei această scîrbă de colonie...

XV

CAVALERII ILUMINISMULUI, ENCICLOPEDIA ŞI TRICORNUL

„Pirineii nu mai există !"

LUDOVIC AL IV-LEA

Ultimul monarh — dacă aşa poate fi numit — al trufaşei Case de Austria, casă care a intrat în Spania într-un chip atît de arogant, înghiţind pămînturile şi devorînd aurul, este acest rege don Carlos, a cărui istorie îi va împărţi pe erudiţi : unii îl vor numi Impotentul, alţii, Vrăjitul. Bietul idiot, după ce prima sa soţie moare fără să-i fi dat moştenitor, lasă pe seama împăratului Austriei grija de a-i căuta o a doua regină. împăratul îi trimite pe Maria Ana de Neuburg, pe care Carol n-o cunoaşte. „Nefericitul se supune alegerii şi căsătoria se efectuează ; la început, Carol arată oarecare curiozitate puerilă pentru a cunoaşte pe noua sa soţie ; cade însă apoi din nou în melancolica lui indiferenţă". Regina e ambiţioasă, lacomă ca o negustorească, vulgară, înclinată spre bogăţii mai mult decît i-ar îngădui demnitatea regală. Transformă curtea în „casă de raport şi guvernul în joc de femeiuşti şi femei de moravuri uşoare“, aşa cum spune înţeleptul istoric şi preşedinte al Academiei Regale Spaniole, Cănovas del Castillo. Oamenii pe care îi

aduce la Curte sînt josnici : figurează în prim plan „La Per- diz“ \ de obscur neam german, care întreţine legături cu Wiser, „El Cojo“[XIV] [XV], tînăr cu o viaţă destrăbălată, german şi el ; şi părintele Chiusa, capucin, tot german „lipsit de moralitate şi de vreo podoabă sufletească", care vine pentru a fi confesorul reginei. Secretariatul de stat e vîndut pe şapte mii de dobloni. îl cumpără Juan de Angulo, mai bine cunoscut cu porecla „El Mulo“[XVI]... în cîteva cuvinte : personajele comediei acestui regat sînt : Impotentul, Potîrnichea, Şchiopul, Catîrul. Regele e în mîna unor confesori, care fac din el ce poftesc şi care, la rîndul lor, fac obiectul tuturor clevetirilor din Madrid. Atunci cînd părintele Mantilla devine confesorul regelui, austriecii ajung să domine la curte. Şi o fac cu trufie. Ambasadorul îi vorbeşte regelui aşa cum ar vorbi cu un servitor ; ambasadoarea pretinde preeminenţe de regină. Regele, intimidat, aleargă la cardinalul Portocarrero şi-i povesteşte necazurile sale. Nu o mai poate scoate la capăt cu confesorul, care îl sperie şi-1 intimidează, îl aduce la disperare. Oamenii spun că părintele Mantilla este al doilea Neron al Spaniei. Cardinalul îl consolează pe rege şi-i dă speranţă, îl îmbărbătează şi nici nu termină bine convorbirea cu el, că îi şi adună pe prelaţi, pentru a profita de ocazie şi a-1 alunga cu violenţă pe părintele Mantilla. Părintele Mantilla, de spaimă, moare. Ajunge confesor Fray Froilăn Diaz. Odată cu el se urcă acţiunile partizanilor Burbonilor. Şi astfel, în balanţa unui rege nehotărît şi tremurînd de frică, se cîntăreşte soarta coroanei Spaniei. Părintele Diaz, cei din Inchiziţie şi călugăriţele din Cangas hotărăsc că regele are sau pe diavol în trup sau

XIV* Potîrnichea (n.t.).
XV Şchiopul (n.t.).
XVI Catîrul (n.t.).

libărci în cap. Biserica porneşte cu hotărîre la alungarea vră- jilor. Pînă şi ultima cumătră din Madrid aşteaptă cu înfrigurare magica operaţie în care sfintele puteri ale Bisericii întreprind complicata sarcină a exorcismelor. Starea regelui pare să se îmbunătăţească. Intr-o zi se întîmplă ceva de necrezut : regele vorbeşte apăsat unui curtean. Se pare că începe să aibă tărie de caracter. în mijlocul uimirii generale, pînă şi oamenii cei mai neîncrezători îşi spun : „Minune ! Doamne, ce speranţă !" Regele revine însă imediat la starea lui de deprimare, de melancolie, de teamă.

Toate acestea iau o întorsătură potrivnică germanilor. Nimeni nu-i suportă. însăşi regina începe să se încline spre Burboni : o face să turbeze pe ambasadoarea Austriei. „Puţin lipseşte să se pună în fruntea partidului francez, în contradicţie cu natura şi interesele cauzei sale. Aurul francez i-a cîştigat şi pe Potîmiche şi pe Şchiop, care, văzînd că se formează două partide, nu se mai gîndesc decît că ele le oferă cumpărători, iar părintele Chiusa, confesorul reginei, abandonează şi el deocamdată cauza compatrioţilor săi." E curios să găsim acest fel de tîrguieli la intrarea şi la ieşirea din Spania a Casei de Austria, la distanţă de două secole între una şi alta.

Ambasadorul german se hotărăşte să dea o lovitură de maestru : cere să-i fie trimis din Germania cel mai extraordinar exorcist din întreg imperiul : este un capucin, părintele Tenda. întins pe pat, regele asudă, tremură ca o pasăre, se răsuceşte, îngrozit de vocea groasă, puternică şi înfricoşătoare a capucinului care, zi şi noapte, îi conjură pe demoni să-i părăsească trupul, tîrînd în rugăciuni acel „r" german care, în auzul delicat al monarhului, dă proporţii gigantice rezonanţei sale ca de cavernă. Leacul e mai dăunător decît însuşi boala. Regele pare tot mai idiot. Cardinalul Portocarrero şi prietenii lui aşteaptă şi suferă. Dacă capucinul izbuteşte

să-şi facă mendrele! regele va lăsa coroana în puterea austriecilor. Sînt lucruri care se întîmplă cu coroana Spaniei, ca dealtfel cu toate coroanele.

în cele din urmă, se pare că regele va muri. După o partidă de vînătoare, cade la pat şi nu se mai scoală. De data aceasta, lovitura de maestru e dată de cardinalul Portocarrero. Pune stăpînire pe bolnav. E hotărît să-i ofere el tot ajutorul spiritual. Nu lasă ca Regina, nici Potîrnichea, nici Şchiopul, nici alt german să intre în odaia bdWiavului. Pentru a-1 ajuta în oficiile sale spirituale, a adus cu el doi călugări cu faimă de sfinţi. îl convinge pe rege să facă testament în favoarea Burbonilor. Pentru a înlătura scrupulele, izbuteşte ca papa să aprobe hotărîrea. Regele semnează. Ludovic al XIV-lea află imediat. De ziua Sfinţilor Mucenici, după ce a trăit ca un biet om, regele Carol al II-lea îşi încredinţează sufletul lui Dumnezeu. Pentru veşnica lui odihnă şe oficiază liturghii în întreaga Spanie.

în realitate e o fericire că a murit Carol al II-lea. Spania se va scutura cu entuziasmul unei renaşteri. Intră acum în Spania, trecînd cu veselie peste Pirinei, strălucitorii trimişi ai Franţei lui Ludovic al XIV-lea, larma noilor filozofi, tricornul. Tradiţia moştenită de la Filip al II-lea impunea ca nobilimea să fie îmbrăcată în negru, fără alte podoabe în afară de cîteva dantele albe. Era tăcuta catifea neagră care-şi trecea mîna ei peste suflete cu p mîngîiere care îngheţa sîngele şi amuţea limbile. Vor veni acum tunici de mătase roz şi albastră, jabouri şi manşete de dantelă, veste de şaten cu nasturi de aur, buzunare cu marginea brodată cu argint şi, încununîndu-le pe toate, tricornul pe care cavalerii îl poartă peste abundentele peruci ca să fie mai chipeşi. Pînă şi episcoii şi arhiepiscopii vor călători ca principi ai Renaşterii, cu mult fast, veselă aleasă, colecţii de picturi, biblioteci şi cu ceva lumesc în surîs, trupeşi şi roşii la obraz, semn

al mesei îmbelşugate şi al vieţii de desfătări : să treacă în istorie călugării uscaţi, cu feţe de fildeş. Pînă în cel din urmă colţişor din America se văd, chiar de la începutul secolului al XVIII-lea, aceste neobişnuite transformări. în Noul Orleans, în Caracas, Mexic, Santa Fe sau Lima, încep să sosească noii viceregi, arhiepiscopul Caballero, geografi învăţaţi şi chiar francezi — cine ar fi crezut ! Aduc strălucirea veşmintelor colorate, dar şi pe aceea a cărţilor şi ştiinţelor noi, spre uimirea creolilor, bucuria metişilor, spaima cuvioaselor şi apariţia luminilor.

Nu este numai invazia Franţei. Spania, prin ea însăşi, respiră şi renaşte. Este tonul pe care îl dă secolul. Europa prinde vlagă într-o ambiţioasă revizuire a vieţii. în Anglia, filozofii au deschis ferestre mari care vor servi la transformarea politică. în Danemarca, Curtea e o academie. în Rusia, muzicienii, poeţii, scriitorii dau o nouă strălucire palatului ţarilor. în Prusia e pe cale să se formeze o curte, care într-o zi va face uimirea Europei. Dacă însă vreo naţiune poate saluta aceste evenimente cu entuziasmul juvenil al unei revoluţii este Spania secolului al XVIII-lea. E un veac care nu va lăsa, poate, opere profunde, pentru că timpul nu e prielnic reculegerii şi meditaţiei în liniştită singurătate, ci distracţiei pe întinsa suprafaţă a lumii, unde mintea nu mai caută noi argumente pentru durere, ci se zoreşte pe drumul ambiţios al progresului.

Prima ciocnire se va produce cu Inchiziţia şi cu iezuiţii. Acestea au fost armele Casei de Austria şi, prin urmare, cele două fortăreţe pe care trebuie să le dărîme miniştrii burboni. în Spania există nouă mii de mînăs- tiri şi şaptezeci de mii de călugări. A treia sau cel puţin a patra parte din spanioli sînt călugări, călugăriţe, ecleziastici, cucernice, sihaştri, membri ai ordinului trinitar sau persoane care au făcut jurămînt de castitate. în fiecare casă, la ora mesei, locul de cinste este rezervat pentru vreun membru al Sfîntului Oficiu. Guvernul a cedat

Inchiziţiei multe din atributele civile : aplicarea legilor împotriva cametei şi contrabandei ; importul de monede de aramă sau exportul de cai sînt în mîinile ei. Cineva ti ajuns să propună un plan pentru ca biserica din Toledo să aibă conducerea armatei, marina să rămînă în grija celei din Sevilla, iar galerele şi închisorile din Africa să fie conduse de cea din Malaga.

Biserica a exercitat această putere gigantică atît în Spania cît şi în ultimul colţ din America. Nimeni nu îndrăzneşte să vorbească cu glas tare de teama denunţurilor. Regii austrieci n-au găsit niciodată o îndeletnicire mai caritabilă şi nici o sărbătoare mai strălucitoare decît aceea de a-i împinge pe eretici pe rug. Cînd Carol cel Vrăjit a prezentat la curte pe prima sa soţie — regina Maria Luiza — a considerat că lucrul cel mai drăguţ pe care ar putea să i-1 dăruiască era un autodafe. Cu mare entuziasm au fost adunate cauzele a 125 de acuzaţi. în Plaza Mayor a fost ridicată o mare estradă pentru ceremonie. Nobilii se îmbulzeau pentru a fi consideraţi colaboratori ai Sfîntului Oficiu şi a lua parte activă la spectacol. Grupuri de oameni, încă din zorii zilei, cutreierau străzile, strigînd : Trăiască credinţa în Cristos ! Balcoanele erau ticsite de preoţi, domnişoare, nobili, cavaleri şi, în fruntea tuturor, regele şi regina. Lemnele şi vreascurile care trebuiau să servească pentru aprinderea rugului fuseseră duse la palatul regal şi regele luă un mănunchi rugind să fie aprins primul, ca semn al zelului său evanghelic. Marele Inchizitor luă jurămînt regelui că-i va urmări întotdeauna pe eretici şi apostaţi. Jur, răspunse regele, tremurînd de fericire. Urmă apoi predica şi toate judecăţile. Cît despre cei care muriseră în închisorile Sfîntului Oficiu au fost arse efigiile şi cutiile cu oasele lor. pentru ca, în orice caz, sentinţa să fie executată cel puţin simbolic.

Reacţiunea începe cu o nouă şcoală filozofică şi poli-

tică : cea a regaliştilor. Ei susţin puterea statului, dreptul acestuia să discute cu Roma de la putere la putere. Papa Clement al XI-lea, la începutul domniei Burbo- nilor şi sub presiunea împăratului Austriei, care-1 ameninţă cu baionetele, se arată favorabil partidului austriac spaniol. Filip al V-lea îl trimite peste graniţe pe delegatul apostolic, închide palatul nunţiaturii şi aşteaptă liniştit. Roma cedează : prin intermediul Franţei, soseşte solicitarea papei de a relua relaţiile. Pacea se face după placul Spaniei, şi cel care o reprezintă în acest moment e un om neliniştit, luptător, de mare cultură, care va exercita o deosebită influenţă în Spania în perioada în care se va adopta noua politică : este Rafael Melchor de Macanaz.

Macanaz concepe renaşterea Spaniei prin agricultură, comerţ, ştiinţe, industrie : să fie trimişi la Roma tineri care să studieze pictura şi sculptura ; să se creeze „Societăţi Patriotice[44] pentru studierea economiei diferitelor regiuni şi să se aducă experţi din naţiunile mai înaintate pentru ca Spania să profite de experienţa altor ţări ; să se întemeieze o academie de ştiinţe şi de arte. Iezuiţii şi Inchiziţia se constituie ca adversari pătimaşi ai lui Macanaz. Şi o fac pentru că ştiu unde e duşmanul. Macanaz susţine că trebuie închise toate mînăstirile care au fost fundate după reforma lui Cisneros, cu alte cuvinte, toate acelea care au fost făcute sub ocrotirea Casei de Austria. Mînăstirile — spune [redacted]— fură braţe agriculturii şi industriei şi sînt cauza rămînerii în loc a Spaniei. în ce priveşte pe iezuiţi, susţine Macanaz, ei sînt duşmani tenaci ai demnităţii episcopale şi a statului : dacă statul ar pune stăpînire într-o zi, prin surprindere, la o aceeaşi oră, pe arhivele lor, s-ar găsi dovezi evidente despre ambiţia, maliţia şi maximele lor primejdioase. ,

Şeful Tribunalului Inchiziţiei este Francisco Judice. Judice a vrut să fie numit episcop la Toledo, şi Macanaz se interpune, zădărnicind această ambiţie a sa. Prelatul

nu i-o iartă, şi cînd află că Macanaz redactează proiectul de convenţie cu Sfîntul Scaun, pune în mişcare împotriva lui maşina Inchiziţiei şi interzice operele franceze care conţin idei în consonanţă cu cele ale lui Maca- naz. Filip al V-lea se indignează, ordonă ca edictul inchizitorului să fie smuls din biserici şi-i interzice lui Judice să mai calce în Spania.

Ideile lui Macanaz găsesc un teren mai fertil în sufletul poporului decît în mintea regelui. Regele e popular, pentru că steagul pe care l-a arborat simbolizează speranţele mulţimii. S-au deschis ochii oamenilor şi chiar dacă regele ar da înapoi, s-a format deja o conştiinţă în păturile intelectuale, într-o burghezie născîndă. în ultima analiză, nu e altceva decît spiritul secolului care pătrunde în carnea uscată a Spaniei. Sentimentele poporului faţă de iezuiţi sînt exprimate, de obicei, în forme violente. La Zamora, pentru a-şi ridica edificiul lor, trebuie să-1 construiască sub protecţia armatei, pentru că zidul pe care îl ridică într-o săptămînă e distrus într-o după-amiază de mulţime. Cînd se duc la Toro să ia în posesie o moştenire, localnicii îi alungă cu pietre. în Vitoria se opune consiliul comunal, franciscanii, dominicanii, toată lumea, ca ei să întemeieze un colegiu. Nu are importanţă că iezuiţii sînt confesorii regelui. Va veni ziua în care chiar regele, de acord cu Roma, îi va obliga să părăsească regatul.

Desigur, Filip al V-lea nu e tocmai omul care să ajungă celebru prin tărie de caracter. Cînd se căsătoreşte a doua oară, Isabela de Farnesio, noua regină, îi ridică iarăşi pe partizanii lui Judice. Macanaz, înainte ca furtuna să se abată asupra lui, cere învoire să plece în Franţa, la băi : zece ani rămîne la apele termale, scăpînd de închisoare. Filip al V-lea îşi încheie viaţa într-o formă destul de melancolică : evită orice formă de toaletă : la două dimineaţa se duce la pescuit şi vrea să călărească

pe caii de pe gablenuri. Deşi este cert că Isabela Farnesio se află în Spania şi Macanaz la băi, în Franţa (în numele regelui), învăţăturile reformistului nu s-au irosit : bascii întemeiază compania Guipuzcoana şi se constituie prima societate a prietenilor ţării. De aici pleacă navele culturii, iluminismul, lojile francmasonice, care-i pun în contact pe spanioli cu oamenii din Fila- delfia, Anglia, Franţa. într-un cuvînt, se produce renaşterea bască.

Planul companiei Guipuzcoana e foarte ambiţios : să determine ca noile idei comerciale, politice şi filozofice să se extindă din Pirinei pînă în coloniile americane. Este necesar ca ideile lui Macanaz să plutească pe ape, în nave care traversează Atlanticul. Olanda, Anglia, Danemarca şi-au întemeiat progresul pe aceste aventuri. Bascii încearcă să realizeze aceleaşi idei pe un plan cultural diferit. Steagul lor nu e pirateria, întreprinderile lor nu se reduc la cele comerciale şi nici nu sînt limitate de fanatismul unui stindard religios. Odată cu marfa, societatea Guipuzcoana duce în porturile Ame- ricii cărţile Enciclopediei. Din simplă coincidenţă sau poate pentru că spiritul de reacţie contra fanatismului împinge ca aceste întreprinderi să înfrunte pe acelea ale iezuiţilor, compania Guipuzcoana este organizată în acelaşi oraş şi în aceeaşi stradă unde îşi are cazarma şi leagănul soldaţii din Compania lui Isus. Cele două mari întreprinderi basce se află faţă în faţă. Acţiunile noii companii se pun în vînzare şi crema burgheziei guipuzcoane îşi depozitează în ea încrederea. Regele Filip cumpără două sute, cu o sută de mii de *pesos:* în aceasta urmează întocmai sfatul lui Macanaz, care îi spusese, cu ani în urmă, că regele ar trebui să apară ca primul comerciant, pentru a şterge ideea că această meserie ar fi dezonorantă. Guipuzcoana va deţine monopolul comerţului cu Venezuela, îşi va extinde plantaţiile de cacao şi-i va urmări pe contrabandiştii olandezi.

Şi curînd, în iulie 1730, pleacă navele din portul Pasajes, de pe coasta bască, şi sosesc la Puerto Cabello, în Venezuela. Aici, prima mişcare e de neîncredere. Olandezii şi contrabandiştii spanioli împart bani pentru ca mulţimea să se ridice împotriva noii companii. Cei ce string recolta ascund cacaua. Bascii sînt însă tenaci, ireductibili şi se împlîntă ca o pană, fără ca vreo putere să poată să-i oprească. Izbutesc să-i determine pe cei din Caracas să se asocieze companiei. Cu acţiuni care produc pînă la 25 la sută e uşor să-i convingi pe cei ce au bani să investească. De la casele enorme ale companiei din Puerto Cabello, care, cu porţile lor de piatră şi balcoanele de lemn, amintesc de casele nobile strămoşeşti din Guipuzcoa, pînă în interiorul savanei, unde au cirezi de vite şi în ferme, unde se dublează producţia de cacao, se simte o atmosferă de prosperitate necunoscută pînă atunci. Legăturile poştale se înmulţesc. Sosesc imigranţi. Golful din Puerto Cabello, care fusese fie cîmp de bătălie, fie cuib de contrabandişti, pare altul, cu portul lui cel nou, unde sosesc catîri, tropăind pe caldarîm, în timp ce încărcătorii proferează sudălmi, de care nimeni nu roşeşte şi spun glume de care toţi fac haz. Pe deasupra larmei, iată-i pe funcţionarii companiei, sculaţi dis-de-dimineaţă, energici, surîzători, ordonînd totul cu minuţioasă exactitate. în Spania, senzaţia e de bunăstare. Banii nu lipsesc. Sărbătoarea patronului bascilor, San Ignacio, e acum sărbătoarea Guipuzcoanei. Compania Guipuzcoa a furat sfîntul Companiei iezuiţilor. Contele de Penaflorida, conducătorul Guipuzcoanei, construieşte cel mai frumos palat care poate fi văzut prin aceste părţi ale Spaniei şi în el se adună muzicieni, scriitori, prieteni ai progresului. într-o zi, satul Vergara se pregăteşte pentru o mare sărbătoare. Vergara şi Beasin au fost două localităţi rivale, care de multă vreme îşi dispută gloria de a fi leagănul unui sfînt. După lupte îndelungate duse la Roma, Papa a rezolvat problema în favoarea Vergarei. La Vergara, liturghii, artificii, dansuri,

mătănii. Nota culminantă o dă contele de Penaflo- rida. In casa lui, cu această ocazie, toţi oamenii bogaţi se amestecă cu poporul şi, cum contele este un iubitor de artă, pune în scenă, împreună cu prietenii săi, cavaleri din Guipuzcoa şi din Vizcaya, o operă comică, pe care a tradus-o din franceză, pe muzică compusă de el. După reprezentaţie, oamenii de rînd organizează dansuri populare, iar burghezii se dedică cu entuziasm acestor ospeţe voioase cu pateu de peşte şi petrecerea se termină cu cîntece vesele în cor. Toţi îl felicită pe conte pentru comedie, sînt încîntaţi de palatul său, ospăţul a fost la înălţime. De ce să nu se fundeze o societate ca acelea pe care le-au zugrăvit Macanaz şi asturianul Pedro Rodriguez de Campomanes în acel „Discurs pentru încurajarea industriei populare“ ? Să se sprijine organizarea unui cenaclu cultural unde să poată fi luate în discuţie ideile noi care apar în alte ţări, în Franţa, în Anglia, în America de Nord. Palatul contelui, cu bogata sa bibliotecă, cu sala de fizică şi cea de muzică, pare anume construit pentru o universitate de acest tip.

Planul este acceptat imediat. Se vor reuni de şapte ori pe an şi vor lua în discuţie o temă diferită de fiecare dată. „Zilele acestei săptămîni simbolice erau dedicate cultivării uneia din ramurile arborelui enciclopedic, destinînd o zi fizicii, alta discuţiilor asupra istoriei, a treia muzicii şi, în felul acesta, pînă se completa, cu o activitate erudită multiplă,. termenul săptămînal. Duminicile, îşi îndeplineau datoriile religioase../ Se spune că pentru iniţieri au convenit asupra aceluiaşi ritual cu al lojilor şi că la inaugurarea solemnă îl *vot* urma întocmai.

Societatea din Vergara e un exemplu. Imediat se fundează altele în Valencia, Sevilia, Zaragoza. Zadarnic îi ia în rîs părintele Isla pe *„Los caballeritos de Azcoitia“* k Navele companiei Guipuzcoana care intră în porturile spaniole cu încărcătură de cacao, se întorc în America

[1] Micii cavaleri din Azcoitia (n.t). ducînd cărţi de

Montaigne, Voltaire, Rousseau. In curînd vor exista societăţi ca aceea a cavalerilor iluminismului din Azcoitia la Caracas, Bogota, Quito, Lima, Buenos Aires, Havana... Consecinţele sînt de foarte multe feluri. Noi planuri de studii, misiuni ştiinţifice, organizarea industriei metalurgice în Bilbao. Vîlvătaia cuptoarelor înalte...

Contele de Peăaflorida răspunde criticilor părintelui Isla. Fiul lui face experienţe de chimie. La Vergara, fraţii Elhugar şi Subiza izolează tungstenul. Rousseau întîlneşte la Veneţia pe un „cavaler al iluminismului[11], Ignacio Manuel Altuna : „Am înţeles — spune în *Confesiunile* sale — că era prietenul care-mi lipsea : am devenit intimi. Gusturile noastre nu erau aceleaşi, ne certam la fiecare moment. Amîndoi încăpăţînaţi, nu eram niciodată de acord asupra nici unui lucru. Cu toate acestea, nu puteam să ne despărţim unul de altul... Ne-am apropiat atît de mult încît am plănuit să ne petrecem zilele împreună. Urma ca eu, după cîţiva ani, să plec la Azcoitia ca să trăiesc alături de el, în ţara sa... înţelept prin darurile inimii şi ale inteligenţei, cunoştea oamenii. A fost prietenul meu...“.

Cînd Carol al III-lea se suie pe tron, Spania este un cazan clocotitor de idei noi. Monarhul se pune în fruntea acestei renaşteri, hotărît să schimbe tonul vieţii spaniole. Ceea ce a început Macanaz în materie de regalism, afirmînd drepturile statului, e continuat de ministrul Manuel de Roda şi terminat de Jose Monino, mai tîrziu conte de Floridablanca, care obţine de la papa bula de expulzare a iezuiţilor. In literatură, Feijoo, călugărul benedictin, lansează, an după an, volumele ce alcătuiesc „Teatrul Critic", revărsînd asupra Spaniei tot ce apare în lume în materie de ştiinţe şi de filozofie. Jovellanos, om de stat şi scriitor, pune în mişcare reforma. Se întemeiază Academia de Limbă şi cea de Istorie, se publică Dicţionarul. Neastîmpăratul şi amuzantul Diego

de Torres, cel cu Almanahurile, intră ca un vîrtej de îndrăzneli în Universitatea din Salamanca pentru a-i trage de urechi pe bătrînii profesori, pentru a preda numere şi a proiecta întemeierea unei academii de matematică care să-i aşeze pe fizicieni în linie de bătaie împotriva metafizicienilor.

într-o zi, la instigarea superiorului ordinului iezuit, e dusă la congregaţia Sfîntului Oficiu cartea doctorului Mesenghi asupra doctrinei creştine, care, cu mici modificări faţă de prima ediţie, circulă în lumea catolică şi e considerată ca o sursă de doctrină bună şi autorizată. Iezuiţii susţin că ea conţine mtii mult de o mie de erori. Un consiliu de cardinali, cu şase voturi contra cinci, aruncă anatema asupra cărţii. Cînd anatema e trimisă lui Carol al III-lea, o restituie pe loc inchizitorului general, interzicîndu-i să o facă publică. Inchizitorul, fie din prea mare abilitate fie din prostie, a şi distribuit în biserici şi mînăstiri foaia de condamnare. Şi nu are cum să mai oprească lectura. îi comunică aceasta, înspăimîn- tat şi umil, regelui. Carol al III-lea decretează exilarea inchizitorului la douăsprezece leghe de oraş, şi inchizitorul trebuie să găsească găzduire la mînăstirea benedictinilor, Nuestra Senora de Sopetrăn. De acolo îi scrie monarhului, în genunchi, cerîndu-i iertare. Regele ridică exilul, „din pornirea mea de a ierta pe cine îşi mărturiseşte greşeala şi imploră clemenţă'[4]. Inchiziţia îi trimite regelui o scrisoare de mulţumiri. Carol al III-lea răspunde : „Inchizitorul general mi-a cerut iertare şi eu i-am acordat-o. Accept acum mulţumirile Tribunalului şi întotdeauna îl voi proteja : să nu uite urmările supărării mele cînd se iveşte o nesupunere.[41]

Faptul cel mai de seamă e expulzarea iezuiţilor. Coroana Spaniei se alătură curentului universal care începe să se formeze împotriva ordinului. *Don* Jose Monino obţine bula papei şi se distribuie ordine secrete în tot regatul şi în colonii, pentru ca în aceaşi zi şi la

aceeaşi oră să se ocupe casele acestora şi să fie scoşi din regat. E formula pe care o propusese Macanaz. La Madrid precum şi în Guatemala, în Toledo ori în Caracas, la Lima sau în Santa Fe de Bogota, sau în pădurile din Paraguay, în cîmpiile Orinocului, pe catîri, pe drumuri de cai, sau în canoe şi şampane, cu o traistă pe umăr, pleacă călugării. La Cartagena, la Veracruz sau la Havana sînt gata corăbiile care trebuie să-i ducă spre alte ţări. Ei au avut destulă putere să cunoască ordinele secrete, să se pregătească, să ascundă bogatele vase pentru împărtăşanie, să pună în fiecare pastilă de ciocolată o uncie de aur ; nu au însă destulă influenţă pentru ca alungarea Lor să ridice populaţiile. Dimpotrivă : în ziua următoare, sub surîsul patern şi satisfăcut al călugărilor care nu puteau să-i sufere, predicile au un fond de „Binecuvîntat fie Dumnezeu", care pune o notă veselă şi maliţioasă în fiecare amvon. Guvernul trece la ocuparea colegiilor Companiei, la hotărîrea de a se preda în aceste şcoli matematică, ştiinţe naturale, totul după formulele iluminiştilor, enciclopediştilor, mentorilor „despotismului luminat". Pe scheletele bibliotecilor iezuiţilor, îmbrăcate cu cărţi noi, încep să se organizeze biblioteci publice.

Spania vede defilînd la curte învăţaţi din întreaga Europă. Aşa cum a spus Ludovic al XIV-lea, Pirineii nu mai există. La Madrid şi la Sevilia, Cervi predă medicina; Virgili, la Cadiz, chirurgie ; Quer, botanică, în grădina din Madrid ; Bowle, mineralogie ; Ward redactează un proiect împotriva vagabondajului ; Godin conduce colegiul de ofiţeri în marină ; Casiri revelează lumii bogăţia manuscriselor arabe, care sînt păstrate în mînăstirea Sfîntul Laurenţiu. învăţaţii francezi care-1 însoţesc pe La Condamine vin în Ecuador pentru a face studii asupra lungimii liniei ecuatoriale. Humboldt soseşte în America pentru a întreprinde acea călătorie

minunată, care va dezvălui Europei bogăţiile naturale şi valorile umane ale Noii Lumi. împreună cu învăţaţii din alte ţări vin şi spaniolii : Ruiz y Pavon, Mutis, Jorge Juan, Antonio Ulloa. America se transformă în universitatea lumii. S-ar spune că regii Casei de Austria au ţinut închise toate porţile şi ascunse secretele acestei emisfere, destinate a fi căminul oamenilor liberi din lume : cu secolul al XVIII-lea începe era descoperirii care pasionează deopotrivă pe americani şi pe europeni.

Caraibele reprezintă prima pepinieră a acestei universităţi şi primul loc unde intră în conflict vechile idei şi interesele create ; aici apare dorinţa de renaştere americană, odată cu iluminismul şi cu teoriile despotismului enciclopedic. Caracas este primyl loc unde se aprind conflictele. Teoria spaniolă a secolului al XVIII-lea cuprinde în sine o contradicţie. Şcoala care s-a fundat se numeşte a „despotismului luminat". Cu cît se răs- pîndeşte-mai mult iluminismul în America, cu atît mai mult se formează o conştiinţă împotriva despotismului. Dacă vreţi, influenţa noilor teorii este mai mare de partea aceasta a Atlanticului decît chiar în Europa. Creolii sînt ambiţioşi, au fost oprimaţi de către spanioli şi entuziasmul lor pentru ştiinţe, ignorate şi mai mult aici — dacă aceasta este posibil — decît în Spania, ajunge la exaltare. «La Madrid au început să fie publicate mici reviste, unde se condensează tot ce apare mai bun în jurnalele din lume despre politică, ştiinţă, istorie. Prin formatul, tehnica şi selecţia articolelor, *El Espiritu de los Mejores Diarios*[XVII] din Madrid corespunde exact la ceea ce cu două sute cincizeci de ani mai tîrziu se va numi *Reader’s Digest.* E curios faptul că în revistele din Madrid, cea mai mare parte a selecţiilor nu se face din revistele franceze, ci din cele engleze. Mai

XVII *Spiritul celor mai bune ziare* (n.t.).

mult, se propagă în paginile lor spiritul din Filadelfia. Spaniolii, începînd cu Macanaz şi contele de Penaflorida, s-au jucat cu focul. în curînd vor începe să se publice reviste asemenea celei din Madrid în Mexic, Guatemala, Santa Fe, Quito, Lima, Buenos Aires, Havana. De aici va rezulta ceva foarte important : independenţa Americii Spaniole.

Creolii din America, aşa cum se spune popular, nu-şi mai încap în piele. încep lupta împotriva spaniolilor. Şi cei din popor vor să ridice steagul. De pe cîmpiile Venezuelei porneşte un val care ia formă unei răscoale împotriva companiei Guipuzcoana. Bascii vor fi primele victime ale propriei Jpr invenţii. „Popoarele din aceste văi au hotărît să conspire contra echipajului din Vizcaya". Juan Francisco Leon, ajutor de judecător, căruia i s-a notificat că în postul lui va fi numit vizcainul Echeverria, înaintează asupra oraşului Caracas, cu o mulţime de desculţi care strigă : „Nu vrem justiţie din Viscaya ! Vrem insulari sau creoli, dar vizcaini nu ! Insulari, căci Leon e născut în Canarii[44]. Guvernatorul n-are cum să-i oprească. Răsculaţii străbat străzile cu steaguri în vînt şi cu zgomot aprig de cornuri şi tobe. Se adună Consiliul municipal. Se acceptă să se trimită scrisori în Spania, cu punctele pe care le cer oamenii lui Leon. La colţuri de stradă crainicul întreabă în gura mare : ,.în numele cui acţionează Juan Francisco de Leon ?“' „în numele tuturor oamenilor din provincie !“ răspunde în s cor poporul. Pentru a guverna mai bine, Leon se instalează în casa episcopului, care pare un cartier general. E necesar ca guvernatorul să desfăşoare multă politică, să accepte multe lucruri, să recurgă la multe înşelăciuni, să consume multă salivă. Trebuie să se ducă, deghizat în călugăr, la Guaira, pentru a trimite, pe ascuns, în Spania, propriul său raport. Cînd oamenii se întorc la cîmp şi guvernul se reface şi sosesc întăriri din Spania, începe persecuţia. Casa lui e dărîmată şi peste dărîmături se

presară sare. Poporul a învăţat însă să se răscoale.

Intelectuali din America pleacă în Spania pentru a se uni cu cei din peninsulă în întreprinderi literare, ştiinţifice, filozofice. Olavide, un peruan, este maestrul în faţa căruia se înclină Jovellanos : este numit intendent la Sevilia, traduce pe Voltaire ; este unul dintre acele spirite neliniştite, care pun pe jăratic pe membrii Sfîntului Oficiu, atît de porniţi să stingă luminile. Cînd reacţiunea se ridică împotriva lui, se află în Spania ca să-I apere cu strălucire, Jose Mejia, din Quito. Zea, din Nueva Granada, e numit director al Grădinii Botanice din Madrid. Jacobo - Villarrutia, dominican, este redactorul ziarului *Correo de Madrid* şi pleacă apoi în Mexic, unde fundează primul jurnal din ţară. Dacă i-am numi pe toţi, n-am mai termina. America e la ordinea zilei. La Barcelona se întemeiază un centru de legătură. Havana creşte, are universitate, tipografie. Martin Arostegui, comerciant din Guipuzcoa, stabilit în Cuba, întemeiază compania regală de comerţ din Havana, în care regele devine acţionar cu cincizeci de mii de *pesos.* Se organizează consulatele, şcoli superioare pentru a da impuls comerţului : în Caraibe încep să funcţioneze cele din Caracas. Havana, Cartagena, Veracruz.

Nimeni nu ştie pînă unde se va merge. Humboldt şi toţi învăţaţii străini care vizitează America şi au ochi de văzut şi urechi de auzit rămîn cu impresia că ne aflăm pe marginea unei transformări radicale. Şcoala franceză are, pentru Spania, două tăişuri. Francezul încearcă să ordoneze ideile, să reducă la un sistem clar ceea ce în alte ţări se prezenta obscur, nebulos. Şi în plus, exaltă libertatea. în Spania ordinea poate face progrese graţie unei burghezii în devenire, deja bogate, care începe să ia pentru sine locul şi privilegiile pe care mai înainte le-au avut nobilimea şi clerul. în America, consecinţa directă a noii filozofii este cucerirea libertăţii.

XVI

RELATAREA AMIRALULUI ENGLEZ ŞI ŞCHIOPUL *DON* BLAS

„La plus part des monuments, quand ils sont eriges longtemps apres l'action, ne prouvent que des erreurs consacrees; il faut meme quelquefois se defier des medailles frappees dans le temps d'un evenement. Nous avons vu les Anglais, trompes par une fausse nouvelle, graver sur l'exergue d'une medaille : A L'AMI- , RAL VERNON, VAINQUEUR DE CAR-

THAGENE; et ă peine cette medaille fut frappee, qu'on apprit que l'amiral Vernon avait leve le siege. Si une nation dans lâquelle il y a tant de philosophes a pu hasarder de tromper ainsi la postâ- rite, que devons-nous penser des peuples et des temples abandonnes â la grossiere ignorance ?" [XVIII]

VOLTAIRE

Londra traversează unul din acele momente în care demagogia din Parlament şi gloatele de pe stradă anunţă evenimente mari. Vreau să spun, cu alte cuvinte, că William Pitt îşi începe cariera. E în floarea vîrstei : are treizeci de ani şi pentru prima dată găseşte ocazia de a provoca o mare dezbatere. Se profilează ca mare ora- tor

---

XVIII „Cea mai mare parte a monumentelor, cînd sînt înălţate la mult timp după fapte, nu arată decît greşeli consacrate ; cîte- •odată chiar trebuie să ne îndoim de medaliile bătute în timpul unui eveniment. I-am văzut pe englezi, înşelaţi de o ştire falsă, gravînd pe o medalie : AMIRALULUI VERNON, ÎNVINGĂTORUL CARTAGENEI ; şi abia fusese bătută medalia, cînd s-a aflat că amiralul Vernon ridicase asediul. Dacă o naţiune unde sînt atîţia filozofi a putut risca să înşele astfel posteritatea, ce putem gîndi despre popoarele şi despre'templele lăsate pradă unei grosolane ignoranţe ?" (Fr.)

: în jurnale, laudele merg pînă a-1 compara cu Demostene. Cînd regele a deschis sesiunea, a cerut lorzilor şi domnilor din Camera Comunelor să fie moderaţi : „Cu mai puţină animozitate, şi căldură — a spus — nu vom pierde timpul cu sesiuni inutile.“ Regele nu este însă popular. Jurnalele publică caricaturi, luînd în rîs caracterul lui, iar opoziţia răspunde insinuării regale, cerînd cele două lucruri care puteau să mişte mai mult sufletele şi să entuziasmeze masele : să se reducă armata şi să se declare război Spaniei : sînt cele două teze ale lui Pitt. Din toate părţile regatului vin cereri în sprijinul acestei politici : de la Londra, Bristol, Liverpool, Lancaster, Aberdeen, Edimburg, Dundee şi chiar de la Kingston, în Jamaica, şi din Georgia, în America de Nord. La opt dimineaţa, în ultima zi de dezbateri, sînt ocupate mai mult de o sută de bănci în Cameră şi galeriile sînt arhipline.

Ţinta ironiilor şi atacurilor lui Pitt este Walpole, primul ministru. El vine hotărît să caute o soluţie prietenoasă cu Spania. Regele nu vrea război. Poporul este însă aţîţat, căci paza spaniolă a coastelor capturează zilnic vase engleze, dedicate contrabandei, iar înflorirea Spaniei sub Burboni este considerată ca o ameninţare pentru puterea maritimă engleză, care e deja o realitate. în lumea internaţională se profilează o alianţă între Franţa, Austria şi Spania împotriva Angliei. Reînvie spiritul agresiv al marinarilor din timpul reginei Elisabeta. La dracu’ cu spaniolii ! Spania vrea să-şi rezerve numai pentru ea tot comerţul cu America ; a lăsat numai ca English South Co. să facă comerţ cu sclavi în Antile şi aceasta doar o dată pe an. De fiecare dată cînd Walpole sugerează o soluţie amicală, ambasadorul Spaniei la Londra răspunde, cu cea mai mare imprudenţă, că guvernul spaniol nu va înceta, sub nici un motiv, să rechiziţioneze vase engleze în America. Se ştie că e de ajuns ca să se găsească pe vas cîteva monede spaniole pentru ca nava să fie considerată contrabandistă. In privinţa aceasta, de

fapt, spaniolii au dreptate. Aşa se prezintă situaţia atunci cînd în Parlament are loc sesiunea memorabilă cu urechea căpitanului Jenkins. Războiul, care se va precipita cu ocazia acestei sesiuni, va trece în istorie cu numele „războiul urechii[14].

Iată antecedentele acestei urechi : Robert Jenkins e un contrabandist care a avut sediul activităţii lui în Jamaica şi care îşi face afacerile aşa cum Dumnezeu sau Dracul i-o indică. Vasul lui e „Rebeca[44]. Nava spaniolă, în această întîmplare, e „Isabel". într-o zi „Isabel[44] capturează „Rebeca[44], Jenkins cade prizonier, căpitanul spaniol îi taie o ureche, i-o dă şi-i spune : „Iată-ţi urechea, ia-o şi du-o regelui Angliei ca să ştie că aici nu se face contrabandă." Timp de şapte ani, Jenkins umblă cu urechea pusă într-un flacon, hotărît să i-o arate regelui, cerîndu-i răzbunare. In cele din urmă izbuteşte nu numai să-1 vadă pe rege ci şi să arate urechea în Parlament. Vederea bucăţii de carne, uscată şi zbîrcită, deşteaptă furia mulţimii. Walpole e copleşit. Se declară război. Clopotele din toate bisericile Londrei bat pe întrecute.

Principele de Gales este cel mai entuziasmat. Cînd Pitt îşi încheie discursul, principele coboară de la balcon, străbate tot salonul, îl îmbrăţişează şi-1 sărută. Ies heralzii să vestească război. In urma lor se formează o enormă manifestaţie. In mijlocul poporului şi al burghezilor păşeşte principele de Gales. Trecînd prin faţa tavernei „Trandafirul[44], cere ca toţi să se oprească, i se serveşte un pahar de vin pe care îl bea în sănătatea poporului şi pentru victorie. Acesta e tonul zilei. Pe acelaşi drum merg şi literaţii. Johnson dă frîu liber vinei lirice şi Pope îl urmează cu poemele lui lîncede.

La exaltarea de la Londra, Spania răspunde cu exces de orgoliu şi sarcasmele corespunzătoare. La Madrid îşi bat joc de urechea lui Jenkins : pentru că urechea pe care a arătat-o în Parlament e a altuia, iar pe a lui — se spune — a pierdut-o în chefuri de contrabandişti. Regele Spaniei afirmă că unui spaniol englezii nu numai că i-au

tăiat urechile şi nasul, ci că sub ameninţare de pumnal l-au silit chiar să le înghită. Pe coasta bască mulţi marinari se fac corsari şi în cîteva zile intră la San Sebastian optsprezece vase engleze capturate. Se spune că în curs de un an spaniolii au făcut capturi în valoare de două sute treizeci şi patru de mii de lire.

Dintre membrii Parlamentului, dacă Pitt a fost cel mai elocvent, nimeni nu, a vorbit atît de tare şi de apăsat ca un viteaz marinar, care timp de ani de zile a stat cu braţele încrucişate şi acum ar vrea să se întoarcă la viaţa de spadă şi praf de puşcă. Este Sir Edward Vernon. Aparţine uneia dintre acele vechi familii importante care se mişcă întotdeauna în sferele înalte. Tatăl său a fost secretar de stat sub William al III-lea ; fratele lui, trimis la curtea regelui Danemarcei. însuşi Edward a făcut o carieră strălucitoare. A intrat în armată la cincisprezece ani şi jumătate, a luat parte la bătălia de la Malaga şi la cea de la Barcelona, unde a învăţat să lupte împotriva spaniolilor : a fost şi în Caraibe şi a avut plăcerea să fie de faţă la o luptă împotriva vaselor spaniole, în faţa portului Cartagena. A trăit, apoi, cinci ani mai puţin dramatici în apele Mării Baltice. Este, deci, o adevărată autoritate şi, ca autoritate, spune : „Cu şase vase de război, dau gata Portobelo“.

Niciodată un război nu a fost atît de popular în Anglia. Vernon e numit şef al flotei care va pleca în Caraibe. Alta va merge prin Pacific. Imperiul Spaniei în America va fi prins în cleştele marinei britanice. Escadrila din Pacific e condusă de. comodorul Anson : rezultatele sale sînt excelente : trece de capul Hornos, atinge insula Juan Fernandez, asaltează şi dă foc portului Payta în Peru şi în apropiere de Panama capturează nava „Nuestra Senora de Covadonga", luînd o pradă de trei sute treisprezece mii de lire. Interesul cel mai mare este

îndreptat asupra Caraibelor. Ordinul pe care îl primeşte Vernon spune că e trimis să facă război „împotriva cîinilor de spanioli'[1]. Va trebui să distrugă toate aşezările spaniole din Antile şi să nu lase nici un vas inamic neatacat, oricare ar fi mijloacele la care ar trebui să recurgă.

Şi cu şase vase, aşa cum a spus Vernon în Parlament, se ia Portobelo. E adevărat că Portobelo e departe de a mai fi ceea ce a fost cîndva. Intăriturile s-au năruit şi oraşul e aproape neapărat. Pluteşte însă deasupra lui legenda unui trecut furtunos şi, cel puţin, fortăreaţa de la intrare are un nume care pare o cuirasă de artilerie : San Felipe de Sotomayor de Todo Fierro. Vestea victoriei, cu antecedentul profeţiei, deşteaptă în Anglia o bucurie neobişnuită. Cele două camere aprobă, cu aplauze, moţiunea de alegere a lui Vernon : se bat medalii comemorative, în care apare bustul său cu şase nave în fundal. Casele se luminează festiv şi, din sate şi oraşe, regele primeşte mesaje de felicitare. Tavernele cele mai vechi din Anglia şi Scoţia îşi schimbă numele tradiţionale cu altele ca „Porto- belo“, etc.

Se discută care trebuie să fie a doua lovitură. Dacă e mai bine să fie dată la Havana sau la Cartagena. Cartagena e un centru de mai mare atracţie pentru Vernon, dar ca să ataci Cartagena e nevoie de o escadră mare şi de o întreagă armată. Pentru prima dată în istoria Angliei se cere ajutorul coloniilor din America. La Rhode Island, Connecticut, Massachusetts, Maryland, Pennsylvania, Virginia, Carolina de Nord, se organizează miliţii, şi 3 600 de soldaţi nordamericani vor pleca cu Vernon. în rîndurile lor, tineretul alternează cu meşteşugari şi cu bandiţi. S-a făcut o promisiune solemnă de pradă. La New York se imbarcă cinci companii. La Annapolis se face instrucţie militară. Regele a promis libertatea pentru toţi acei care sînt în închisori şi care vor lua parte la expediţie. Nu prea e pe gustul creditorilor să vadă eliberaţi, în felul acesta,

şmecheri cu care ei mai au socoteli nelichidate. Primarul din Anne Arundel împărtăşeşte această părere raţională şi nu poate să n-o exprime, spunînd : „Blestemat să fie regele George şi toţi soldaţii lui“, cuvinte lipsite de respect faţă de monarhie şi pentru care va trebui să plătească intrînd chiar în celula de unde au ieşit datornicii.

Vernon nu prea are încredere în americani. îi consideră nepricepuţi. Bănuieşte că mulţi dintre ei ar fi papistaşi, de origine irlandeză. Numai în caz extrem le va încredinţa misiuni importante. Ei, totuşi, sînt viteji şi leali. Iată, ca exemplu, pe Lawrence Washington, frate vitreg cu George, viitorul eliberator al Americii de Nord. Nici nu bănuieşte Vernon că va găsi în acest american un om capabil nu numai să-i stea alături în înfrîngere, ci să-1 şi cinstească într-un mod care depăşeşte orice aşteptare.

La Jamaica se alătură două mii de negri, mînuitori de ,,machetes“.

Niciodată nu s-a văzut, în apele Caraibelor, o flotă mai impunătoare. Treizeci de mii de oşteni — dintre care cinsprezece mii de marinari — sînt îmbarcaţi pe o sută douăzeci de nave. Vernon este amiralul. Wentworth, general al armatei de debarcare. Vernon cunoştea Cartagena : a efectuat împotriva ei un bombardament de încercare, aruncînd 300 de bombe peste oraş. Cunoaşte intrarea în golf, care este apărată de forturile cele mai puternice din Caraibe. Cunoaşte zidurile ei, care sînt mîn- dria Spaniei în Lumea Nouă. La urma urmei este aceeaşi Cartagenă pe care a asaltat-o Pointis, iar acum nu se află, înăuntrul zidurilor ei, ca s-o apere, decît patru mii de soldaţi, numărînd albi, indieni şi negri. Vernon dispunea de peste şapte oameni pentru a-i azvîrli împotriva fiecărui apărător. Problema rezidă în pietre.

Lucru neobişnuit, viceregele se află în Cartagena.

Ceea ce cîştigă spaniolii ca stimul al prezenţei sale, sporeşte la englezi ca interes al ofensivei. Comandant al cetăţii este *don* Blas de Lezo, încăpăţînat şi susceptibil în probleme de onoare, ca orice basc adevărat. Este cel mai sfîrtecat om din toate armatele lumii. în 1704, în bătălia de la Gibraltar, Vernon şi don Bias s-au bătut, în tabere opuse, ' dar’ în timp ce Vernon s-a numărat printre învingători, primind o recompensă de 200 de guinee, *don* Blas a pierdut în înfrîngere piciorul stîng. La Toulon şi Barcelona, pentru a duce un convoi de ajutor în oraşul asediat, incendiază cîteva din vasele sale şi pătrunde pînă la cheiuri, sub pavăza unei duble perdele de flăcări. Toate acestea le ştiu englezii. Şi le ştie şi Vernon care, în ofensivă, e violent. Imediat ce ia Portobelo îi scrie o scrisoare lui *don* Bias, adevărat model de provocare. Acesta răspunde : „Dacă aş fi fost eu la Portobelo, n-ai fi insultat, nepedepsit, fortăreţele regelui, stăpînul meu, căci curajul care le-a lipsit celor din Portobelo mie mi-ar fi prisosit pentru a-ţi stăpîni laşitatea../[1]

Vernon este zelos pînă în cele mai mici amănunte. Va fi marea faptă vitejească a vieţii sale şi nu ar vrea să scape prilejul din vreo lipsă de disciplină sau uşurătate în aplicarea regulamentului. Trupa — trebuie să recunoaştem — este eterogenă. Desigur, această armată şi această flotă engleză depăşesc pe toate cele care au străbătut aceste mări, dar în ele abundă beţivii. Caraibele mustesc de rom. Fiecare insulă e mai cunoscută prin sticlele decît prin steagurile ei. Şi romul, spune Vernon, conspiră „împotriva sănătăţii marinarilor, le ruinează moralul şi-i face sclavi ai unor patimi brutale". Nu că Vernon n-ar bea : ceea ce vrea e să se bea cu metodă. Decretează ca pe nave să se bea de două ori pe zi şi să nu se amestece romul cu nimic altceva în afară de apă. Formula lui e un sfert de apă pentru o jumătate de oca de rom. Nu-şi dă seama că prepară o nouă reţetă şi că datorită ei şi pe calea tavernelor — acesta a fost

mereu destinul lui — va ajunge la nemurire. Aici îşi are originea celebrul „grog“. In cele din urmă oamenii din trupă avea să-i spună Grog Vernon. în curînd noua licoare va inspira vesele cîntece în care beţivii îl amintesc cu recunoştinţă. în lumea alcoolurilor va veni ziua în care Vernon cu grogul său va fi tot atît de cunoscut ca „romul de Jamaica" sau cel de „Curaţao".

începe asediul. E o luptă lungă şi grea, în care dacă locuitorii Cartagenei mănîncă scîrboşenii, englezii, în schimb, se zdrobesc de pietre pînă ce-şi sparg capul. Amiralul şi generalul nu se înţeleg. Lui Vernon i se pare că Wentworth doarme. Lui Wentworth, că Vernon îl abandonează. Trec zile, certîndu-se între ei pentru luarea fortului Bocachica. Atît timp cît spaniolii se află în el, Vernon nu poate manevra cu escadra sa. în fiecare seară trimite o scrisoare lui Wentmorth, somîndu-1 să înainteze. în sfîrşit, fortul cade. Acum, într-adevăr, Vernon va arăta ce poate. în euforia lui se grăbeşte să comunice Angliei : „Succesul prodigios din seara şi din noaptea aceasta este atît de uimitor încît nu poţi decît să exclami ca în psalm : -«Domnul a făcut-o şi, minunîndu-se, ochii noştri o privesc : pentru aceasta, desigur, se cuvine să-i mulţumim lui Dumnezeu.»“ Şi distribuie ordine, sigur de căderea cetăţii, anunţînd că nu va accepta decît predare necondiţionată şi fără cruţare. La Londra, entuziasmul e de nedescris. Din nou se bat medalii, sărbătorind de pe acum triumful final. Medaliile cu căderea lui Portobelo şi acestea de acum
însumează nu mai puţin de două sute cincizeci de varietăţi. Se bat de argint, aramă, zinc, bronz, alamă, plumb. Toate au legende pline de aluzii : „Gloria britanică reînviată de amiralul Vernon“, „Adevăraţi eroi britanici au ocupat Cartagena[14], „Trufia spaniolă îngenuncheată de amiralul Vernon[44], etc. Pe unele apare Vernon cu cele şase vase simbolice de la ocuparea lui Portobelo. în

altele, don Blas de Lezo, în genunchi, predînd spada sa amiralului. Una dintre ele are efigiile lui Vernon, Wentworth şi generalului Ogle — Ogle a contribuit la expediţie cu aproape nouăzeci de vase — şi la picioare cu doi pui de leu. Ceea ce se explică prin faptul că, în ziua în care s-a primit la Londra ştirea, o leoaică din turn a născut doi pui, care au fost botezaţi Vernon şi Ogle. Medaliile circulă ca monedă, se sudează ca podoabă pentru port-chei, se încrustează la cutiile de tabac...

Şi în timp ce în Anglia se bat medalii, englezii mor, ca muştele, la Cartagena. Oraşul nici nu cade, nici nu se predă. Şchiopul nu cedează nici uri pas. Viceregele e la postul lui. Atîta vreme cît fortul San F.elipe din Barajas sau San Lorenzo nu vor fi luate, nu e cu putinţă să se intre în cetate. Şi încă o dată, Wentworth nu înaintează. Albii nu mai pot îndura căldura, negrii, gloanţele. Un prizonier spaniol, care e forţat să le arate drumul, are ideea să-i ducă, exact prin partea cea mai abruptă. Pentru a pune scările de frînghie, se recurge, de data aceasta, la americani. Washington îi conduce. Scările sînt însă prea scurte şi moartea-i seceră fără cruţare pe asaltanţi. Pe lîngă aceasta, febra galbenă face şi ea ravagii. Wentworth nu-i cheamă pe doctorii escadrei, pentru a nu cere o favoare amiralului Tobias Smollet, romancierul, care ia parte la expediţie, va descrie impresionant pe bolnavii şi pe răniţii care strigă zadarnic, cerînd ajutoare. Generalii armatei deliberează de o parte, iar de alta, ofiţerii marinei. în fiecare seară pornesc scrisori de la Wentworth către Vernon, şi de la Vernon către Wentworth... In atacul dat la Sari Felipe trupa pierde şapte mii de morţi. în cele din urmă Vernon ia hotărîrea eroică, sau mai bine spus o ia consiliul general de război : să se retragă învinşi. Şchiopul, chiorul, ciungul *don* Bias, priveşte cum se retrag asediatorii prin gura golfului. Pare o minune. în catedrală se cîntă *Te Deum...,*

Vernon se gîndeşte să atace Cuba. Dar, cum ? Cu ce ? Cronicele spun că această campanie se soldează pentru Anglia cu o pierdere de 20 000 de soldaţi. în fundal dispar urechea lui Jenkins, discursurile lui Pitt, toastul de la taverna „Trandafirul"... Numai Vernon şi alţii ca el cred că ceea ce nu s-a putut face cu tunurile se poate face cu hîrtie. începe războiul pamfletelor. Nu mai e vorba de pamflete împotriva Spaniei, ci ale lui Vernon în contra oamenilor lui Wentworth, şi ale lui Wentworth împotriva lui Vernon. Cei din Spania se mulţumesc să colecţioneze „medalii Vernon", ca să se distreze. Vernon spune că în afară de două regimente de veterani englezi, restul trupelor generalului erau numai boboci, soldă- ţaşi fără experienţă „şi pleava din oraşe, care, după ce fusese utilizată în cine ştie ce misiuni murdare în Anglia, era acum recompensată cu posturi în armată[14]. Nici despre americani nu vorbeşte mai bine : erau, spune, croitori, cizmari şi bandiţi. Replicile sînt la fel de violente. Cu aceste replici şi cu scrisorile lui Vernon, care alcătuiesc volume, se abate atenţia publicului, dar acestea sînt lucruri care se citesc cu melancolie în timp ce se înnegresc de tristeţe medaliile de plumb şi de alamă. Vernon rezumă : „vina pentru aceste nenorociri o poartă generalul Wentworth ; deşi eu am puţină experienţă în acţiunile militare terestre, cred totuşi, că dacă întreaga comandă ar fi fost pusă în mîinile mele, forţele majes- tăţii-sale ar fi putut să ocupe Cartagena şi Santiago...“

în pofida înfrîngerii, numele lui Vernon rămîne legat de un monument care preţuieşte mai mult decît toate tavernele din Scoţia şi din Anglia care au vrut să-1 cinstească. Şi aceasta graţie tocmai unui american. Lawrence Washington rămîne credincios lui Vernon. Într-atît, încît casei sale îi dă numele Mount Vernon. Casa aceasta va fi un altar în istoria Americii de Nord. Vernon, care a avut atît de puţină încredere în cei din partea aceasta a Atlanticului, crede cel puţin în Lawrence Washington, şi

e posibil ca el însuşi să-i fi deschis drumul lui George să devină ofiţer al marinei britanice. Cu alte cuvinte : a pus grăuntele lui de nisip la pierderea coloniilor engleze...

XVII

PACTUL DINTRE VARUL LUMINAT ŞI VARUL DESCREIERAT

„Ainsi, il etait decrete que dans l'espace d'environ un demi siecle depuis la colonisation de la Louisiane, la France se răii reduite â ne plus avoir un pouce de terrain dans l'Amerique Septentrionale, dont elle avait possede la plus grande partie I" [XIX]

GAYARRE

Carol al III-lea, prieten al progresului, el care alege pe miniştrii săi dintre cei mai eminenţi oameni de litere, promotor al salvării economice şi intelectuale a Spaniei, are un văr descreierat care e regele Franţei, Ludovic al XV-lea. Expunerea care urmează corespunde acelor zile în care regele Ludovic a îndepărtat-o definitiv pe soţia sa legitimă, pentru a se dărui trup şi suflet soţiei burghezului domn d'Etioles. Această doamnă îşi abandonează soţul, iar regele, ca răsplată, îi dă titlul de marchiză de Pompadour. Cînd doamna de Pompadour avea nouă ani, un prezicător i-a spus că va fi iubita regelui Ludovic al XV-lea. Nu se profila vreo probabilitate ca această copilă să ajungă la o asemenea onoare, căci în afară de faptul că mama ei nu lăsase amintiri foarte luminoase în viaţă, tatăl ei fusese condamnat la spîn-

---

XIX „Aşa hotărîse soarta, ca în decurs de aproximativ o jumătate de secol de la colonizarea Luisianei, Franţa să nu mai deţină nici o palmă de pămînt în America septentrională, unde ea posedase cea mai mare parte !“ (Fr.)

zurătoare. Să sari de aici pînă la Versailles e o ispravă nemaipomenită, dar cum doamna de Pompadour a fost cea mai bună călăreaţă şi dansatoare din împrejurimile pariziene, face săritura şi cade foarte bine pe frumoasele ei picioare. Ludovic al XV-lea e omul cel mai plictisit dintr-un secol în care curtea Franţei e o curte de oameni plictisiţi şi în care fiecare nobil simte urîtul, oboseala şi dezgustul. Abatele Galiani spune că Ludovic al XV-lea are meseria cea mai păcătoasă, meseria de rege, cu totul împotriva voinţei lui, şi fraţii Goncourt sînt de acord, spunînd că e cel mai bun portret care s-a putut face monarhului. Fapt e că Ludovic al XV-lea trece treptat guvernarea în mîinile iubitei sale. Cînd vreunul dintre miniştrii săi îşi permite o scurtă remarcă asupra a ceea ce face doamna de Pompadour, regele îi răspunde autoritar : „Aici se face ceea ce doreşte Madame şi nimic altceva“. Şi Madame începe să construiască castele frumoase, are în fiecare zi un alt program pentru bietul rege, îşi duce teatrul ei — care e o minune ca mecanică — de la un palat la altul, pentru a reprezenta chiar ea comedii picante şi drăguţe. E o sărbătoare continuă, al cărui centru este ea şi în jurul căreia se învîrtesc, începînd cu regele, toţi curtenii din Franţa. Ea este cea care îi reuneşte pe autorii Enciclopediei şi-i însufleţeşte în lucrările lor. Ea e aceea care-i aşează la masa regală pe scriitori şi artişti, începînd cu domnul Voltaire. Ea e aceea care plănuieşte războaiele şi întreţine corespondenţă cu generalii şi, zi de zi, trimite note ministrului de război, îl aduce pe domnul de Choiseul şi-l aşează în fotoliul de prim-ministru şi chiai’ îl mîngîie cu dragoste, căci doamna de Pompadour face faţă la toate. Dacă Ludovic al XIV-lea a putut spune : „Statul sînt eu“, pentru că în epoca Regelui Soare, regele era rege, acum Doamna de Pompadour poate spune, fără să mintă şi fără să se laude : „Statul sînt eu“. Este foarte limpede că guvernul Doamnei de Pompadour nu e la înălţimea celui al lui Ludovic al XIV-

lea. In mîinile ei imperiul se dizolvă, monarhia se scufundă şi lasă ca moştenire republicii o naţiune roasă de cancerul curţii. E foarte frumos să ridici la înălţimea la care ridică Madame de Pompadour fabrica de porţelanuri din Sevres sau să-şi lase pus numele în inima unei specii de trandafiri. In timp însă ce regele se ţine după ea şi după alte cîteva doamne pe care chiar ea însăşi i le aduce, acea mîndră Franţă, care călca atît de semeaţă prin lume, cere cu umilinţă ajutorul Spaniei ca să nu facă pasul greşit definitiv. Şi vărul înţelept, Carol al III-lea, vine în ajutorul vărului descreierat.

Ludovic al XV-lea izbuteşte cu greu să ridice capul din mîlul propriei sale vieţi. Carol al III-lea este pe culmea guvernării sale. El lansează atunci ideea insolită de a semna un pact de familie, unind destinele celor două case Burbonice. Pactul este îndreptat împotriva Angliei pentru a cărei coroană Carol al III-lea profesează o ură cordială. Momentul ales de Spania e cel mai puţin nimerit, în toate sensurile. Franţa îşi găseşte scîndura salvatoare şi Anglia un pretext pentru a relua campaniile ei de asalt în Marea Caraibelor. In principiu, pactul este secret, dar Franţa vrea să profite de el anticipat şi Londra află aceasta mai înainte ca Spania s-o fi dorit. „Nu mă miră că Franţa nu a păstrat secretul asupra tratatului cu mine — spune Carol al III-lea într-o scrisoare intimă — mai întîi pentru că ştii prea bine că secretul le provoacă întotdeauna indigestie şi astfel simt nevoia să-l vomite, şi apoi, deoarece, după părerea lor, publicarea lui le era folositoare'[4].

Pitt, care a căzut de la guvern pentru că a susţinut ofensiva contra Spaniei, jubilează. La o cerere a ambasadorului englez la Madrid, Carol al III-lea răspunde cu o frază care pare o palmă. Anglia îşi armează flota. De data aceasta nu va mai face greşeala să atace Cartagena, ale cărei fortificaţii le consideră acum

inexpugnbile, ci se gîndeşte la Havana. Guvernatorul Cubei face tot ce poate pentru a ridica forturi şi ziduri de apărare, dar cînd apare Sir George Pockoe cu navele sale, speranţele de a rezista sînt aproape nule. Femei, copii, bătrîni, în precipitată învălmăşeală, pornesc spre interiorul insulei. înăuntrul fortăreţei nu se află decît vreo cinci mii de oameni şi Pockoe are, pentru a da asaltul, 12 000 de infanterişti aduşi din Anglia, 3 000 trimişi din New York şi Jamaica, 4 000 de negri şi 15 000 de marinari. E o armată cam de aceleaşi proporţii ca aceea cu care s-a făcut încercuirea Cartagenei, cu această diferenţă : aici amiralul Pockoe şi generalul Albemarle se înţeleg, iar apărarea Havanei nu e ca aceea de pe Pămîntul Ferm. Asediul se prelungeşte pe timp de şaizeci şi şapte de zile, datorită eroismului celor asediaţi. Apărătorii fortului Morro fac minuni de vitejie. în cele din urmă însă englezii intră în oraş şi de data aceasta cu intenţia de a rămîne în insulă. în 28 de nave pleacă spre Spania, în urma unei graţioase capitulări, cei nouă sute de soldaţi şi ofiţeri care supravieţuiesc catastrofei şi cer reîntoarcerea lor la patria mamă. Prada de război se evaluează la 736 000 de lire şi se face o veselă distribuţie, din care generalii ies ceva mai bine decît oamenii de trupă : Pockoe şi Albemarle bagă în buzunar, fiecare, 120 000 de lire. Urmează, în ierarhie, Elliot, cu 24 500. Generalii primesc, fiecare, cîte 6 000, brigadierii, 1 900. Soldaţi] or le revine 3 lire, 4 şilingi şi 9 *pennies* de om, iar marinarilor cîte 4 lire, 1 şiling şi 8,5 *pennies.* Aşa începe dominaţia engleză în Havana. Poporul, la început, rezistă. Consiliul Comunal refuză să jure supunere faţă de noul rege, cu aceste cuvinte ale preşedintelui : „Milord, sîn- tem spanioli şi nu putem să fim englezi : dispuneţi de bunurile noastre, sacrificaţi vieţile noastre mai bine decît să ne cereţi jurămînt de vasalitate faţă de un principe care pentru noi e străin...[11] Doamnele semnează un manifest pentru curtea din Madrid, considerînd că predarea cetăţii a fost

o laşitate a guvernatorului. Episcopul refuză să-i înmîneze lui Albemarle lista de clerici şi de beneficiile pe care le au şi să-i dea o biserică pentru ca protestanţii să-şi exercite cultul. Albemarle soluţionează aceste diferende cu mină hotărît şi, uneori, cu tact. Respectă gestul celor din Consiliu. Pe, episcop îl ameninţă cu exilarea. Episcopul răspunde : „Nu ascult decît de papa în cele spirituale şi de regele meu, în cele lumeşti : şi iată aici mizerabilul meu trup la dispoziţia voastră, ereticilor !“ Albemarle simte că-i vine să-1 spînzure : se mulţumeşte ca în dimineaţa următoare să trimită un pichet de soldaţi care coboară pe episcop, în propriul lui scaun, fără să-1 lase să-şi termine micul dejun, şi-1 expediază în Florida. Impune bisericilor o contribuţie ca să-şi răscumpere clopotele : dacă nu, le topeşte pentru tunuri. Bisericile cedează şi plătesc. în sfîrşit, Albemarle găseşte doi spanioli, Penalver şi Oquendo, care, docili, se pretează să-1 servească.

Pe de altă parte, Cuba cunoaşte deodată „toată dulceaţa libertăţii comerciale[14]. în zece luni, cît durează ocupaţia engleză, intră în portul Havana aproape o mie de ambarcaţii : înainte, soseau numai şase pe an. Prăvăliile se umplu de mărfuri care nu fuseseră văzute niciodată. E o plăcere să mergi în tîrg, unde mişcarea pare o sărbătoare continuă şi banii curg gîrlă. E o plăcere să priveşti, la debarcader, cum asudă negrii, descărcînd navele. Agricultura renaşte cu ceea ce vine zilnic din Anglia. Compania de comerţ pe care au fundat-o bascii e prima care suferă atacul invadatorilor. Pe rămăşiţele monopolului ei desfiinţat înfloreşte acum comerţul liber şi afacerile se înmulţesc. E o lecţie pe care cubanezii nu o vor uita niciodată.

Totul ar fi mers pentru englezi ca uns cu miere dacă n-ar fi existat negustorii şi proprietarii de plantaţii din Jamaica şi Barbados.. Aceştia, care încă de pe vremea lui Cromwell luptau pentru a deţine monopolul pe piaţă, văd cu ochi răi, cu o gelozie otrăvită, pe acest concu-

rent care apare înăuntrul lumii coloniale britanice. Politica lor se concentrează în a obţine ca Anglia să restituie Spaniei insula Cubei la terminarea războiului, însuşi regele le-o promite spaniolilor. Şi deşi Pitt, atunci cînd problema se discută în Parlament, face din toate acestea un mare scandal, cuvîntul*lui nu izbuteşte să atîrne cît interesele jamaicanilor. Anglia restituie Spaniei insula Cuba şi primeşte în schimb Florida.

Cele întîmplate în Cuba nu sînt, după cum se vede, decît un episod. Consecinţele pactului se simt cu o mai mare violenţă spre nord, căci, la terminarea războiului, cea care plăteşte nota de cheltuieli e Franţa. Angliei îi cedează Canada, Virginia, Carolina, fluviul Mississippi : tot imperiul de un secol. îşi rezervă doar oraşul Noul Orleans. Nu însă pentru ea, ci spre a-1 dărui Spaniei drept compensaţie pentru pierderile pe care le-a avut. „Ludovic al XV-lea, care jefuise Franţa cu politica lui mizerabilă şi care o dezonora cu ospeţele destrăbălate, a oferit de bunăvoie Luisiana Spaniei, pentru a o despăgubi...“ Pare de necrezut, căci nu a existat nici cea mai mică -presiune din partea Spaniei. însuşi ambasadorul la Paris al lui Carol al III-lea nu îndrăzneşte să accepte darul fără să primească autorizaţie din partea regelui său. în Noul Orleans coloniştii protestează mînioşi. Oraşul întemeiat pe pămînturile descoperite de Lasalle, creaţie a lui Bienville, a micilor modiste din Paris şi a vagabonzilor vînaţi pe vremea lui Law, e francez pînă în adîncul sufletului. Coloniştii trăiesc mulţumiţi, căci fac contrabandă cu englezii şi contrabandă cu spaniolii : e locul ideal pentru astfel de treburi. Nu vor admite pe spanioli. Pentru fiecare parohie se numesc delegaţi la adunarea care se reuneşte cu scopul de a declara fidelitate faţă de regele Franţei. Lafrâniere, oratorul zilei, se ridică pe o estradă şi înflăcărează patriotismul poporului. Toată lumea străbate străzile,

manifestă şi poartă steagul alb al mizerabilulului rege, stri- gînd : „Trăiască iubitul nostru monarh !“ Se trimite un delegat la Paris să-i declare lui Ludovic al XV-lea că Noul Orleans nu va trece niciodată în mîinile nimănui, va fi întotdeauna copilul creol al regelui de la Versailles.

Delegatul soseşte la Paris. Se duce imediat acasă la Bienville, acum un bătrîn de optzeci şi şase de ani, prin mintea căruia se perindă amintiri din Luisiana. Cînd aude cele relatate, se ridică din fotoliul lui, îşi ia bastonul, îşi pune mantia pe umeri şi tremurînd, mai mult de mînie decît de bătrîneţe, se prezintă ministrului Choiseul. Ministrul îl lasă să vorbească, dar nu-1 ascultă. Pentru el, ca şi pentru Ludovic al XV-lea, Luisiana e o povară supărătoare şi se bucură la ideea festei pe care o joacă spaniolilor, trecînd sarcina asupra lor. Delegatul se întoarce, învins, în Noul Orleans. Bienville îşi îndreaptă paşii tăcuţi spre mormînt.

Cînd soseşte guvernatorul spaniol să ia în stăpînire colonia, găseşte nişte oameni care continuă să strige : „Trăiască regele Franţei". Guvernatorul vine pătruns de spiritul renascentist al lui Carol al III-lea. Vrea progres, ştiinţe, arte. Pe locuitorii din Noul Orleans îi interesează contrabanda şi idealul lor sînt metisele şi cabaretele. Şocul este interesant pentru că cel ce vine ca guvernator nu e altul decît *don* Antonio Ulloa, spaniolul care s-a aflat cel mai aproape de marii oameni ai Franţei, singurul pe care Voltaire l-a semnalat ca mare om de ştiinţe, cel care i-a întovărăşit pe La Condamine, Godin şi Bouger, atunci cînd au fost trimişi de Academia de Ştiinţe din Franţa să măsoare gradul meridianelor pe linia ecuatorului, autor împreună cu Jorge Juan a acelei splendide lucrări asupra Americii, care, tradusă în franceză, a făcut ca numele lui să fie respectat de toţi, atrăgîndu-i aprecierea învăţaţilor. Noul Orleans nu a avut niciodată un personaj de atîta renume în fruntea

guvernului său. E uimitor că a venit să se ocupe de acest guvernămînt, după ce la Madrid a întemeiat muzeul de istorie naturală şi în călătoriile prin Franţa, Danemarca, Suedia şi Ţările de Jos a adunat pentru rege datele necesare reorganizării comerţului şi industriilor. Carol al III-lea este interesat de progresul Americii şi obişnuieşte să trimită, pentru a ridica coloniile sale, oameni de această înaltă valoare. Comparaţia cu cei doi guvernatori francezi anteriori este imposibilă pentru că unul, deocamdată, e închis la Bastilia, iar celălalt este un om cumsecade care moare de mîh- nire aflînd că sosesc spaniolii.

Antonio Ulloa nu e prea abil în politică. A sosit cu optzeci de soldaţi, gîndind că sînt mai mulţi decît tre- buie, căci acolo sînt cei din Franţa, care vor trebui să intre în serviciul său, dat fiind că-i va plăti. Soldaţii cer într-adevăr, plata, dar nu prestează serviciu. Germanii, care au venit pe vremea lui Law, formînd o adevărată colonie, îi aţîţă pe francezi să nu dea ascultare. Doamnele strigă pînă la cer pentru că soţia lui Ulloa, o nobilă peruviană, nu cheamă o doică din localitate să-1 alăpteze pe fiul ei. Cumetrele spun că Ulloa a interzis să fie biciuiţi negrii, deoarece soţia lui e atît de delicată încît nu suportă ţipetele de durere : ca şi cum asta ar avea vreo însemnătate ! Colonia catolicilor, stabilită în Acadia — refugiaţi din coloniile engleze sub protecţia francezilor — este plină de suspiciune.

Şi astfel ilustrul *don* Antonio de Ulloa, cu soţia sa, se scufundă pe încetul în apele răscolite ale bîrfei şi revoltei, pînă ce într-o zi gloata izbucneşte.

In fruntea a patru sute de germani şi acadieni care strigă : Moarte spaniolilor !“ se înfăţişează domnului Villere. Steaguri albe. Urale în cinstea preaiubitului Ludovic al XV-lea. In momentul culminant, steagul spa- niol e dat jos. Ulloa şi soţia sa sînt duşi pe un vas pentru a nu fi omorîţi şi se semnează un memoriu, cerîn- du-se destituirea lui Ulloa, bineînţeles adresat nu regelui

Spaniei, ci preaiubitului Ludovic. în noaptea aceea, în Noul Orleans nu sînt decît cîntece, chefuri, beţie. Mulatrele par mai frumoase, sărbătorind independenţa cu hohote de veselie. E o nuntă, şi veselii nuntaşi au dansat pînă în zori şi au băut pînă n-au mai putut; văzînd că petrecerea se sparge, hotărăsc să se ducă pînă la dig şi să cînte o serenadă soţilor Ulloa. Cîntecele lor sparg timpanele guvernatoarei, atît de delicată ! Unuia mai îndrăzneţ îi vine o ultimă idee : taie odgoanele navei, ca s-o ia curentul. Pînă ce se pierde în depărtare, o văd clătinîndu-se, fără a fi condusă, pe rîu, ca o vagabondă. E o minune că *don* Antonio şi soţia sa sosesc, în viaţă, la Havana, şi că de la Havana pot să se întoarcă la Madrid, unde guvernatorul va da seamă despre misiunea sa regelui Carol al III-lea.

Pătrunzînd în miezul faptelor, Noul Orleans nu se sinchiseşte nici de vărul descreierat, care domneşte la Paris, nici de vărul progresist, care guvernează la Madrid. Creolii, în casele lor de lemn, se lasă în voia unei vieţi senzuale, luînd ca subiect de bîrfă procesul pe care-1 poartă iezuiţii în contra capucinilor. în cabarete. care, conform legii, trebuie să închidă la ora 9 seara, se bea şi se joacă pînă în zori, ca în cartierele, vesele din Paris : e multă cultură franceză. Pe străzile care devin impracticabile din cauza noroiului, se încrucişează negri şi albi : negrii, scăldaţi în sudoare, albii răsucindu-şi mustaţa. Toţi au timp pentru ceea ce spaniolii numesc : a schimba idei, a face proiecte, a inventa întîmplări, a urzi intrigi, pigmentînd viaţa cu filozofie de cafenea. Imediat ce Ulloa dispare de pe scenă. încep să se facă planuri. Ajung la ideea ca Noul Orleans să devină o republică independentă, guvernată de o adunare aleasă de popor. Se publică manifeste, se rostesc discursuri. Oraşul care a sfidat Franţa şi Spania se consideră triumfător. în fond, a învins Spania, pentru că Spania

era reprezentată de optzeci de soldaţi şi a nesocotit ordinele regelui Franţei, deoarece pe acesta Luisiana nu-1 interesa cîtuşi de puţin. Vorbind în cifre, Noul Orleans are 3 000 de locuitori, iar întreaga Luisiana, 13 000. Cînd se anunţă că noul guvernator al Spaniei, O'Reilly, de origină irlandeză, va sosi cu o armată adevărată, cu o escadră de douăzeci şi patru de nave, hîrtiile cu constituţie şi cu independenţa sînt aruncate degrabă la gunoi, se isprăveşte cu steagurile albe, dispare amintirea preaiubitului Ludovic şi pe străzi răsună strigătul : „Trăiască regele Carol al III-lea !“ Se strigă cu puţin accent francez, dar cu convingere.

în piaţă, în faţa rîului, trupele franceze se aliniază pentru a prezenta arma noului guvernator. în salvele de tun prin care e salutat şi a împuşcăturilor, în răpăit de tobe şi steaguri desfăşurate, intră generalul O'Reilly. Femeile se conving singure : „Evident, de un general aveam nevoie.“ *Te Deum.* Lafreniere, oratorul revoluţiei este cel dintîi care înaintează spre O'Reilly pentru a-i spune : „Venim, seniore, să o asigurăm pe excelenţa-voastră de supunerea coloniei la ordinele majestăţii-sale catolice şi preacreştine şi să arătăm excelenţei-voastră veneraţia ei pentru virtuţile şi talentele militare care v-au înălţat la demnităţile eminente cu care sînteţi învestit..."

Cu noul guvernator lucrurile devin serioase. I s-a cerut clemenţă, dar el nu renunţă să ordone o cercetare asupra rebeliunilor trecute. Noua colonie va începe să funcţioneze pe baza unei oportune pedepsiri. în piaţa publică e aprins un rug şi călăul negru arde manifestul în care era publicat memoriul cu nemulţumirile. Cei şase care sînt consideraţi instigatorii răzmeriţei împotriva lui Ulloa sînt condamnaţi la moarte ; cum guvernatorul este însă o persoană cu sentimente nobile şi crede că e jignitor pentru colonie ca acela care să-i spînzure să fie un negru, şi cum nu există nici un alb

care să fie expert în meserie, îngăduie ca victimele să fie împuşcate. Primul este Lafreniere, care rosteşte un ultim discurs : îi îndeamnă pe camarazii săi să nu se arate slabi, nu lasă să i se acopere ochii şi cere unui prieten ca legătura de ochi să fie trimeasă soţiei sale ca s-o dea fiului său cînd va fi mare. Marquis, bătrîn căpitan de marină, îi urmează exemplul : nu se lasă legat, îşi sfîşie cămaşa, îşi arată pieptul şi strigă soldaţilor : „Nătărăilor, trageţi !“ Cum se vede, totul foarte francez. Cei împuşcaţi formează lista primilor patrioţi. Cu ei, însă, trece furtuna. O’Reilly impune ordinea, colonia prosperă, populaţia spaniolă se înmulţeşte şi astfel se formează straturile umane ale acestui oraş, unde fiecare naţiune aruncă un grup de colonişti, fiecare continent pune o culoare, fiecare limbă un accent, pînă ce ajunge să fiarbă una din acele spumoase supe cu multe zarzavaturi, glorie a bucătăriei universale.

în douăzeci de ani, populaţia se triplează. Guvernatorul crează Consiliul Municipal, organizează bugetul, stabileşte un impozit anual de 40 de *pesos* asupra biliardelor, tavernelor, cafenelelor şi birturilor, căci acestea abundă în Noul Orleans. Pentru fiecare butoi de rachiu care se împarte se plăteşte un *peso :* aceste încasări sînt cele mai importante. Se organizează o bibliotecă cu cărţi în spaniolă, franceză şi latină, pe care foarte puţini le citesc. Se deschide o şcoală, şi între textele care se studiază figurează Ovidiu, Cicero, Terenţiu, Iuliu Cezar : idei de ale despotismului luminat. Se crează tribunalul „Santa Hermandad“ \ care-i va urmări pe cei ce fură şi omoară în ţinuturi nelocuite ; celor care aduc ofense lui Dumnezeu sau Preasfintei Fecioare li se va smulge limba ; cel care cleveteşte împotriva regelui va fi biciuit.

[1] Forţele de poliţie şi de represiune în timpul Regilor

Catolici, (n.t.).

In popor subsistă o urmă de spirit francez sau creol care se vădeşte în societate, în biserică. Mai mult decît oriunde, în cazul părintelui Dagobert. Dagobert e un călugăr cumsecade, grăsuţ, care iubeşte mai mult viaţa plăcută decît veşmintele de penitenţă. Dă zor slujbei într-un sfert de oră şi se duce să joace cărţi cu vecinii. In casa lui tronează cîteva mulatre şi are — spune cu uimire şi făcîndu-şi cruci părintele Cirilo, care vine să-1 viziteze — nu mai puţin de trei ceasornice şi tacîmuri de argint, cînd regulamentul spune că ar fi de ajuns o linguriţă de lemn pentru mestecarea cafelei. întreaga populaţie e de partea părintelui Dagobert, împotriva părintelui Cirilo. De asemenea călugăriţele, care duc o viaţă mai mult decît plăcută. In jurul părintelui Dagobert şi a părintelui Cirilo se vor forma însă două partide, care vor agita mult timp pe cei din Noul Orleans, şi se naşte una din acele dispute fertile care plac atît de mult spaniolilor.

Spiritul spaniol, la rîndul lui, e ilustrat de cele două vieţi ale părintelui Antonio. A sosit un capucin, purtător al unui mare secret : introducerea inchiziţiei. Şi a început să construiască închisori şi să organizeze sala de torturi, în ascuns de populaţie. Guvernatorul a aflat însă şi s-a înspăimîntat : dacă va fi Inchiziţie nu vor mai veni imigranţi, şi coloniştii vor începe să emigreze. Guvernatorul a oprit lucrările şi părintele Antonio a plecat. Se întoarce însă curînd ca simplu preot la Catedrală ; trăieşte într-o casă foarte sărăcăcioasă, e sobru, doarme pe scînduri, se îmbracă cu aspra rasă carmelită, în picioare poartă sandale de lemn. El e cel care acum binecuvîn- tează toate căsătoriile, slujeşte pe toţi cei care pleacă din lumea asta, varsă apa botezului pe fiecare căpşor care răsare în clima caldă a oraşului. Timp de patruzeci de ani, părintele Antonio trece în felul

acesta prin cea mai răscolită dintre lumi şi el, care ca inchizitor ar fi fost o figură sinistră, asupra căreia s-ar fi revărsat ura universală, ajunge să fie atît de iubit, incit, în ziua în care închide ochii, nu rămîne prăvălie deschisă şi nimeni prin case : toţi vor să urmeze sicriul sărăcăcios în care părintele Antonio merge, ca navigînd, spre lumea cealaltă, pe apele întunecate ale poporului lui.

Luisiana a dobîndit importanţă. Noul Orleans, tot. mai mult oraş, devine centrul strategic pentru o nouă întreprindere : coloniile engleze din nord încep războiul lor de independenţă. Oliver Pollock, un irlandez bogat, întreprinzător, care pe vremea guvernatorului O'Reilly i-a ajutat pe spanioli cu nişte transporturi de făină, şi-a sporit capitalul în comerţul făcut cu colonia. Cînd izbucneşte revoluţia nordamericană, Pollok cumpără pentru revoluţionari, pe creditul lui personal, arme şi muniţii în valoare de aproape trei sute de mii de *pesos.* Acţionează ca agentul confidenţial al revoluţiei. Bernardo Gălvez, guvernatorul, îl ajută pe faţă. Spaniolii privesc cu plăcere această revoluţie împotriva Angliei, duşmanul de totdeauna. Gălvez îi dă lui Pollok banii de care are nevoie şi, la rîndul său, Consiliul Indiilor îi scrie guvernatorului, spunîndu-i că dacă Pollock nu poate restitui la timp banii, să nu fie presat, iar creanţele lui să fie socotite ca numerar şi depuse în casa de bani.

Spania şi Franţa sînt hotărîte să-i ajute pe revoluţionarii nordamericani. Contele Aranda, ambasadorul Spaniei la Paris, a fost primul care a sfătuit guvernul său asupra modului în care să acţioneze : să le trimeată bani, arme şi muniţii prin intermediul particularilor care navighează, bucurîndu-se de libertatea mărilor, şi prin ofiţeri izolaţi, care să meargă să-şi ofere serviciile, simulînd că sînt fără slujbă. în Pensacola şi Jamaica, Franţa şi Spania îşi au spionii lor. La Santo Domingo se

pune la dispoziţia revoluţionarilor o jumătate de milion de lire şi altă jumătate de milion în arme, care pleacă din porturile Franţei. Caron de Beaumarchais, autorul *Bărbierului din Sevilla* şi al *Nunţii lui Figaro,* fundează o societate pentru trimitere de ajutoare, cu o mare flotă şi cu calele pline de material pentru armată. Franklin, în Franţa, este centrul de atracţie generală, iar contele Aranda este dintre primii care au avut întrevederi cu el. Deşi Franklin nu ştie nici franceza nici spaniola şi Aranda nu ştie engleza, reuşesc să înţeleagă, unul, ceea ce vrea America, celălalt, bunăvoinţa Spaniei. In Spania vine în secret trimisul nordamerican şi se organizează o întreagă comedie pentru a-şi îndeplini misiunea fără să ajungă pînă la curte. Faptele însăT se descoperă atît de vădit, dorinţele sînt atît de clare, încît Spania sfîr- şeşte prin a declara război monarhului englez. Şi, pentru binele revoluţionarilor, îl va face luînd ca bază de plecare tocmai Noul Orleans.

Bernardo Gălvez, guvernatorul, nu are decît douăzeci şi unu de ani, e impulsiv, îi detestă în mod cordial pe englezi, este inteligent şi întreprinzător, şi are sprijinul total al Spaniei. Familia lui Gălvez este acum una dintre cele mai strîns legate de treburile Americii. Tatăl lui Bernardo este guvernator al Guatemalei, iar unchiul său, ministru general al Indiilor. Imediat ce izbucneşte războiul, capturează toate navele engleze care sînt la îndemînă, într-o scurtă campanie, ia Baton Rouge, apoi se întoarce, asediază Pensacola şi o vede predîndu-se în mîinile lui. Acesta este cel mai de seamă fapt de război săvîrşit de el. Cînd *don* Bernardo intră triumfal în oraş, îl însoţeşte un căpitan, care va ajunge celebru : căpitanul Francisco de Miranda. întreaga Florida occidentală rămîne în puterea spaniolilor. Ceea ce Carol al III-lea trebuise să cedeze pentru ca englezii să-i restituie Cuba, e cucerit de cutezătorul tînăr.

în timp ce Bernardo duce această campanie, *don*

Matias, tatăl lui, întreprinde campania în America Centrală, cu asemenea succes, încît, ca recompensă, e numit vicerege al Mexicului : i-a alungat pe englezi din fortul San Fernando de Omoa, i-a atacat şi i-a învins în aşezările de lemn din Honduras, i-a urmărit pretutindeni.

De data aceasta, cei din Noul Orleans îl iubesc nu numai pe guvernator care s-a comportat atît de bine, ci şi pe soţia lui. E frumoasă, inteligentă, bună şi, culme a perfecţiunii, s-a născut în Noul Orleans. La moartea lui don Matias, Bernardo îi succede în demnitatea de vicerege al Mexicului. Acum, se simte un mare senior, şi la Chapultepec construieşte un adevărat palat ca reşedinţă a sa şi a creolei din Luisiana.

Moare Ludovic al XV-lea. Moare Carol al III-lea. Amintirea lui Ludovic al XV-lea rămîne în picioarele unor scăune şi în istoria doamnei de Pompadour. Se suie pe tron Ludovic al XVI-lea. Vine revoluţia. Franţa inventează lucruri extraordinare, ca maşina de tăiat capete, un cîntec de război şi steagul republicii. Apare apoi primul consul, generalul Napoleon Bonaparte. în Spania, casa de Bourbon trece de la lumină în tenebre. Carol al IV-lea e un biet rege de ruşine. Regina Maria Luiza este subiectul de bîrfă al tuturor cumetrelor din Madrid. Despre ea şi Godoy, favoritul ei, cîntă lumea, pe stradă, strofe indecente. Regele Carol îl spionează pe fiul său, Fernando ; Fernando îl trădează pe tatăl său ; poporul îl aruncă pe Carol, ca pe un gunoi, şi-1 încoronează pe Fernando. Curtea e la înălţimea tatălui şi fiului său. De partea cealaltă a Pirineilor se află adevăratul vultur francez : Napoleon, care face şi desface regate şi republici cu predispoziţia naturală a celui care nu e născut pentru altceva.

Napoleon hotărăşte să pună mîna pe Luisiana. Negrii din Santo Domingo s-au răsculat şi el vrea să-i supună şi

să restabilească imperiul francez din America. Noul Orleans trebuie să revină în stăpînirea Franţei şi să se transforme în centrul său de aprovizionare din Marea Caraibelor. Napoleon .ştie că la curtea decadentă a lui

Carol al IV-lea domneşte aceaşi idee pe care mai înainte a avut-o Franţa despre Noul Orleans : că e o sursă de prea multe probleme ca să merite să-ţi baţi capul cu ele. Şi prin tratatul de la San Ildefonso, Carol al IV-lea cedează Luisiana primului Consul, în schimbul unui regat pe care acesta îl inventează — Etruria — care va fi dat ducelui de Parma. într-o bună zi soseşte prefectul colonial Laussat, să ia în posesie colonia în numele lui Napoleon. In proclamaţia lui spune : „Separarea Luisianei de Franţa este una dintre cele mai ruşinoase amintiri care au pătat analele monarhiei sub o guvernare slabă şi coruptă, care, după un război infam, a semnat o pace fără onoare... Imediat ce Franţa, printr-o succesiune prodigioasă de triumfuri în ultima revoluţie, şi-a redobîndit libertatea şi gloria, îşi întoarce ochii spre Luisiana... Pentru ca lucrurile să se poată reîntoarce la ordinea lor naturală, a fost necesar să apară un bărbat căruia să nu-i fie indiferentă naţiunea, măreţia, mărinimia sau justiţia ; care uneşte cel mai extraordinar talent pentru cuceriri cu acela, cu totul excepţional, de a obţine prin ele cele mai fericite rezultate şi care, prin ascendentul personalităţii sale, provoacă în acelaşi timp spaimă duşmanilor săi şi încredere aliaţilor. De acum înainte acest bărbat va conduce destinele Franţei şi ale Luisianei şi va asigura fericirea lor.“

La puţin timp, „acest bărbat" vinde Luisiana Statelor Unite. Şi distinsul domn prefect, într-un balcon din piaţă, coboară steagul Spaniei, cu multă solemnitate, şi-1 înalţă pe cel al Franţei, cu multă solemnitate, şi coboară pe cel al Franţei, cu multă solemnitate, şi-1 înalţă pe cel al Statelor Unite, cu multă solemnitate.

XVIII

REVOLUŢIA FRANCEZA ŞI NEGRII DIN HAITI

„De sticlă sînt ochii de viperă ; pe

băţ se-mpleteşte vipera ; cu ochii de sticlă pe băţ, cu ochii de stiglă. Vipera merge fără picioare ; vipera-n iarbă se-ascunde ; mergînd se ascunde în iarbă, fără picioare mergînd. Mayombe, bombe, mayombe ! Mayombe, bombe, mayombe ! Ii tragi cu securea şi moare ; trăzneşte-o !. Nu cu piciorul, că muşcă, Nu cu piciorul că fuge !“ [XX]

NICOLAS GUILLEN

Din toate Antilele, nici o colonie nu a avut importanţa pe care o are Haiti sau Santo Domingo, cum se obişnuieşte să se spună. In nici una din celelalte insule nu sînt colonişti mai bogaţi, comerţ mai înfloritor, plantaţii mai frumoase. în Jamaica, englezii au adunat avuţii, dar nu pînă într-atît încît insula să atîrne în destinul britanic. într-o bună zi, Cuba alunecă din mîinile Spaniei, aproape fără ca ea să observe. Haiti, în schimb, insuflă viaţă oraşelor Marsilia, Bordeaux, Nantes. în porturile din Haiti sosesc, anual, 1 500 de vapoare. Marsilia nu ajunge la o asemenea cifră. în cele 750 de nave, destinate exclusiv comerţului cu Haiti, lucrează 24 000 de marinari. La Bordeaux există şaisprezece fabrici pentru rafinarea zahărului din insulă : acolo se importă zahăr, se exportă brandy şi mai există încă vreo sută de industrii mici care se nasc pe lîngă distilerii. Negustorii din Nantes au învestit în insulă cincizeci de milioane. Toată ciocolata care se consumă în Franţa e făcută cu praf de cacao din Haiti. Pe lîngă cacao, insula mai exportă şi şaptezeci şi trei de milioane de livre de cafea, şase milioane de livre de bumbac. Toate acestea sînt rodul muncii negrilor. Ei au

XX Poemul acesta se intitulează *Sensemayă,* iar versiunea română, aparţinînd lui Eugen Jebeleanu, a apărut în volumul *Poeme cubane,* Editura Minerva, „Biblioteca pentru toţi“ Bucureşti, 1976 (n.t.).

tăiat pădurile, ei au plantat cafeaua. Ei descarcă vasele, mătură casa patronului, cară trestia de zahăr la instalaţii. Negrul e o altă bogăţie, alt animal. Navele aduc negri şi brandy.

Bogătaşii au un număr nesfîrşit de catîri, vaci, negri. Nantes, Bordeaux şi Marsilia învestesc bani în ţesătorii, în fabrici, în negri. Aşa se naşte acea burghezie bogată care va face revoluţia. Oameni satisfăcuţi, mîndri de industria lor, de viaţa pe care au dat-o portului, de frumuseţea coloniei Haiti, cu cîmpuri de cafea care, înflorite, par valuri de spumă şi cascade de purpură la vremea rodului şi cu casele sclavilor, văruite în alb, care se ivesc printre steagurile verzi şi ciorchinii monstruoşi ai bananilor. în centrul plantaţiilor, casele mari ale stăpînilor, ogrăzile şi capela şi copilaşii albi pe care-i leagănă sclavele, cîntîn- du-le în dialect creol cîntece din Africa. Peste tot, semne de bogăţie şi prosperitate. Rîurile pot fi trecute pe poduri cu solide arcuri romane ; apa e dusă la instalaţiile de zahăr prin apeducte de piatră. Coloniştii vorbesc de aceste lucruri nu numai cu satisfacţia naturală pe care o dă banul, ci şi cu bucuria de a fi săvîrşit o operă de salvare umană, deoarece i-au scos pe africani din înfiorătorul infern al patriei lor pentru a-i aşeza în dulcele paradis de la Haiti. O jumătate de milion de negri se află la Haiti ; albi, 30.000. La fiecare alb care îi priveşte cu biciul în mînă sînt şaisprezece negri care muncesc pentru el.

Port-au-Prince are edificii frumoase. Mulatrii bogaţi trăiesc în felul european. Trei companii teatrale îi distrează pe albi şi pe mulatri cu piesele *Le legataire universe!,, Cartouche, L’Ecole des Peres,* în sfîrşit, toate piesele care le sosesc de la Paris. înfloresc teatrele şi se îmbogăţesc impresarii la Cap Francois, cunoscut ca Parisul Antilelor. Un Paris cu mici inconveniente. Cînd plouă, nimeni nu poate ieşi două zile din casă : străzile se preschimbă în rîuri de noroi. Serviciul de canalizare

se conduce după vechea formulă : Vine apa, să scape cine poate ! Dacă însă vine bărbierul acasă e o adevărată plăcere să-1 vezi sosind, „cu haina lui de măstase, cu pălăria sub braţ, spada la cingătoare şi bastonul în mînă, urmat de patru negri ; unul îl piaptănă pe client, altul îi face frezura, al treilea ondulaţiile, al patrulea, ultimele retuşări. Bărbierul este atent, supraveghindu-le munca şi la cea mai mică neglijenţă îi dă un pumn negrului, care îşi continuă lucrul fără a crîcni, chiar dacă trebuie să se ridice de pe jos. După care, terminată treaba, frizerul pleacă cu aceeaşi eleganţă şi demnitate cu care a sosit la casa clientului..." La Cap se află loja din Filadelfia, unde fraţii masoni bogaţi se reunesc pentru a vorbi de enciclopedie şi de progres. Oraşul are 20 000 de locuitori şi 10 000 de sclavi. Unele mulatre sînt nemaipomenit de frumoase. Există cabarete şi case de plăceri. Din şapte mii de mulatre, cinci mii trăiesc pentru a-i distra pe cavaleri. Doamnele de viţă sînt, pe bună dreptate, geloase pe mulatre. Şi albii bogaţi pe mulatrii bogaţi.

Pe străzile Parisului din Antile se obişnuieşte să fie biciuiţi negrii. Pe răni li se pune lămîie şi sare ca să nu se infecteze. Unei bucătărese i se arde o prăjitură în cuptor : stăpîna vine la bucătărie ca s-o certe pentru această greşeală care o va pune într-o situaţie neplăcută faţă de de-musafirii ei : Aruncaţi-o pe negreasa asta în sobă — le spune celorlalte — şi în timp ce bucătăreasa piere, arsă pe jăratic, doamna se întoarce să se ocupe de invitaţi cu ceremonioasă curtenie. La ţară, pentru greşeli mai mici, negrii sînt îngropaţi de vii, lăsîndu-le afară numai capul uns cu miere, ca să vină furnicile şi să termine treaba. Evident nimeni nu face cu plăcere asemenea lucruri. Un negru costă bani şi să-1 pierzi e ca şi cum ai da foc unei case. Trebuie însă să o faci fiindcă numai în felul acesta se obţine ascultare de la beilalţi.

Cînd doamnele se duc în piaţă, unde traficanţii de negri scot din corăbii marfa lor, ele îl examinează pe fiecare sclav, pipăindu-1 peste tot. Apoi, pentru a nu lăsa o impresie de familiaritate, îl scuipă în faţă. Negrul e cumpărat, marcat cu fierul şi imediat pus la muncă.

Să aduci negri din Africa e o întreagă problemă. Se revoltă în ţarcurile în care sînt adunaţi, se revoltă pe corăbii. Nu există altă soluţie decît să fie prinşi cu cătuşe pe paturi lungi ca nişte tejghele, de unde sînt scoşi, în lanţuri, o dată pe zi. Pentru a cîştiga loc sînt puşi cîteo- dată atît de înghesuiţi încît nu se pot lungi decît pe o parte, „ca lingourile[41]. Afurisiţii de ei au o ciudată înclinare spre sinucidere. Uneori sînt obligaţi să danseze pe puntea vasului ca să-1 distreze pe căpitan şi cei mai agili sar peste bord şi se aruncă în mare.

Negrul Mackandal a organizat odată o revoltă. Era un orator extraordinar. Vorbea cu diavolul. în păduri se auzea răsunînd toba Vodiî şi la lumina torţelor negresele executau dansuri indecente. îl adorau pe negrul Mackandal. Toate negresele se îndrăgosteau de el ca şi cum le-ar fi dat băuturi fermecate. Negrul era ciung şi orice lucru părea că-1 face o umbră mutilată din infern : într-o limbă îndrăcită spunea lucrurile cele mai îngrozitoare. „Sa isprăvim cu albii — a propus într-o noapte în adunarea Vodu. In aceeaşi zi vom otrăvi puţurile din toate plantaţiile, vom da foc caselor, vom sfîrteca pe albe şi pe albi şi nu vor mai fi biciuiri, nici stăpîni, nici sclavi[41]. S-a aflat de cele puse la cale. Mackandal a fost ars de viu. A rămas însă, plutind în aer, poemul în „alexandrini sălbatici" pe care-1 declamase Mackandal în Vodu, primul imn închinat libertăţii, un imn feroce, care se termină spunînd cum Dumnezeu cere răzbunare împotriva albilor care i-au făcut să sufere şi să plîngă pe negri, şi cum va şti să asculte chemarea acestora pentru eliberarea lor :

„Bon Dieu qui fait soleil, Qui claire nous en haut, Qui

souleve la mer, Qui fait l'orage gronder... Jetez portraits Dieu blanc Qui soif d'leau dans yeux nous Coutez la liberte qui nan coeu ă nous tous !...“ [XXI]

Este *Marseilleza* pe care într-o franceză creolă a compus-o negrul Mackandal, cu patruzeci de ani mai înainte ca francezii să fi luat Bastilia.

Regele Ludovic al XIV-lea decretase un corp de legi pentru ocrotirea negrilor. Ele au fost proclamate mai întîi în insule, apoi în Luisiana. Făcînd aceasta, Franţa a imitat ordonanţele emise în Spania în favoarea indienilor. „Pentru a menţine disciplina în biserica catolică, apostolică, romană şi pentru a reglementa cele ce privesc starea şi calitatea sclavilor în insulele noastre[XXII]. Legea nu cuprinde decît şaizeci de articole. începe prin a stipula că evreii trebuie să părăsească insulele, ca duşmani ai creştinătăţii, în termen de trei luni, sub pedeapsa arestării şi confiscării bunurilor lor. Sclavii trebuie să fie botezaţi, fiii proveniţi din concubinaj vor fi liberi, sclavii nu vor lucra în zilele de sărbătoare, li se va da atîtea livre de făină de manioca pe săptămînă şi două veşminte pe an. Hotărăşte că dacă sclavul atacă pe stăpînul său sau pe soţia acestuia să sufere pedeapsa cu moartea, că dacă fură o oaie, o capră, o găină, să fie pedepsit cu biciuirea şi însemnat pe spate cu o floare de crin făcută cu fierul înroşit... că dacă fuge să i se taie urechile şi să fie însemnat cu floarea de crin, iar dacă recidivează de trei ori, să fie executat...

La urma urmei, codicele e o garanţie pentru sclavi : uneori are şi o umbră de bunătate şi, oricum, e o lege. Dacă nu se aduce la îndeplinire, tot e o speranţă. „Atunci cînd stăpînii cred că sclavii o merită, vor putea să-i pună în lanţuri sau să-i biciuiască cu nuiele sau cu

---

XXI *„Domnul soarele îl face / cu lumina lui de sus, / tot el*
XXII*marea răzvrăteşte / şi bubuie în furtună, / Azvîrle. Doamne, chipurile albe / însetate de lacrimile noastre, / drum dă libertăţii sădite / în inimile noastre, tuturor..."* **(Fr.)**

frînghii, dar să nu-i tortureze şi nici să le mutileze vreun membru, sub pedeapsa ţje a-şi pierde sclavii şi de a fi urmăriţi în justiţie". Le Jeune, moşier în Plaisance, nu ţine seama de aceste legi. Pe plantaţiile lui de cafea au murit cîţiva sclavi şi se crede că au fost otrăviţi. Ia informaţii, omoară patru negri şi supune la tortură două femei. Le dislocă picioarele şi braţele, le arde tălpile şi le pune nişte zgărzi de fier. Este atît de rafinată cruzimea cavalerului, încît negrii se adresează justiţiei. E un adevărat scandal, şi Le Jeune s-a pus în afară oricărei legi. Se apără aducînd ca dovadă a otrăvirii o cutie care se află în posesia negreselor, în care s-ar găsi otrava. Cutia e deschisă dar nu e nimic în ea. Dacă Le Jeune este însă amendat, va fi un triumf pentru negri. E o chestiune de principiu. Proprietarii din Haiti o văd foarte limpede şi se mobilizează cu toţii să-1 apere pe Le Jeune : întruniri ale lojei, memorii, manifeste, discursuri. Achitarea lui Le Jeune.

În 1760 vine ca intendent Jean-Etienne Bernard de Clugny. Cu ardoarea celor treizeci şi unu de ani ai săi, cu o excelentă iniţiere în viaţa administrativă a Franţei, pătruns de ideile enciclopediştilor, propagă ideea unei cîr- muiri proprii, se opune aristocraţiei care vrea să pună stăpînire pe armată, plănuieşte o reformă totală a insulei. De data aceasta, birocraţia, e cea care reacţionează împotriva lui şi-1 obligă să se întoarcă în Franţa. Clugny, din intendent la Haiti,, ajunge să fie unul dintre cei mai mari economişti ai Franţei şi succesorul lui Turgot, sub Ludovic al XVI-lea.

Lumea e agitată. Burghezii ţin atît de multe discursuri, se impun atît de stăruitor datorită banilor, e atît de învederată josnicia nobililor, încît se naşte ideea revoluţiei. Albii din Haiti vor să aibă reprezentanţi în Stările Generale, la fel ca şi locuitorii din Marsilia, Dieppe sau Nântes. Ei sînt partea naţiunii franceze, a

naţiunii în ceea ce are ea mai bogat şi mai productiv. E un lucru nou că în Stările Generale vor să meargă delegaţi ai coloniilor, dar nu degeaba sînt în prag de revoluţie, şi alături de colonişti se găsesc, în oraşele comerciale ale Franţei, cei ce trăiesc din colonii şi ei sînt, într-un anumit fel, în fruntea noii politici. Coloniştii vor să guverneze ei înşişi insula, aşa cum a spus Clugny, şi să scuture jugul unei birocraţii alese de rege. E aceeaşi ambiţie ca a francezilor din Franţa. Este dorinţa legitimă a celui care are bani să vrea să aibă şi conducerea. Cu dreptul de a o face, sau fără el, colonişti organizează la Haiti adunarea lor şi aleg reprezentanţi pentru Stările Generale. Aceştia sînt conduşi cu muzică Ia plecarea din port. La Paris, coloniştii se reunesc în casa marchizului de Massiac, proprietarul unei fabrici de zahăr şi comerciant cu indigo. Haiti vrea să aibă adunarea sa proprie, să decreteze propriile sale impozite şi să păstreze tot mai puternică şi mai pură casta proprietarilor albi, fără interferenţe din partea coroanei.

în Stările Generale se discută dacă pot face parte din ele delegaţii din Haiti. Coloniştii pretind că le revin 24 de mandate. Brissot, care face parte din Asociaţia Prietenilor Negrilor, la fel ca şi Mirabeau, protestează indignat : „Domnii aceştia — spune — îi socotesc pe negri din insulă şi-i ridică la rangul de oameni numai pentru a obţine reprezentarea lor, dar nu vor să-i reprezinte decît ca să-i degradeze şi să-i pună mai prejos decît restul oamenilor.“ Mirabeau e mai categoric : „Sclavii, sau sînt oameni sau nu sînt; dacă proprietarii plantaţiilor îi consideră oameni, să-i elibereze şi să-i facă electori sau eligibili, ca să vină şi să-şi ocupe locurile în această adunare ; dacă nu e cazul, va trebui oare ca noi să calculăm numărul de deputaţi care revin naţiunii franceze, ţinînd seama de recensămîn- tul de catîri şi cai ?“

Coloniştii, cerînd admiterea în Stările Generale, au deschis implicit discuţia asupra problemei negrilor. In Anglia a început să se formeze o şcoală de apărători ai libertăţii sclavilor. Are origini ciudate acestă nouă politică la nişte oameni care pînă mai ieri au cerut monopolul comerţului cu negri. Adam Smith şi Arthur Young, „precursorii noii ere, condamnă sistemul sclaviei ca fiind cel mai costisitor din lume“. Şi englezii descoperă că a fost o favoare divină pierderea coloniilor din America de Nord, căci în Indii se produce totul mai ieftin. Pitt desvăluie că jumătate din negrii pe care englezii îi duc în Antile sînt vînduţi ca sclavi francezilor din Haiti, şi acum înflorirea insulei nu face decît să aducă prejudicii imperiului englez. De ce nu se aduce zahăr din Orient ? Şi încep chiar cu mult succes s-o facă. E mult mai bine să aibă lucrători liberi în Indii, cu un *penny* pe zi, decît sclavi costisitori în Antile Şi ia astfel naştere *„Abolitionist Society"*, care publică nişte cataloage atît de umanitare. Spiritele franceze cele mai generoase sînt captivate de asemenea frumoase cuvinte. Şi aşa apare în Franţa societatea Prietenii Negrilor cu Mirabeau, Brissot, Condorcet, Petion...

Bieţii negri din Haiti sînt foarte departe de a şti ce gîn- desc şi ce fac aceşti neprevăzuţi apărători ai lor, dar negrii bogaţi, cei care s-au emancipat şi mulatrii nu numai că profită de aceste dispute, ci vor să-şi deschidă drum pentru a ajunge în Adunarea Stărilor Generale. Mulţi dintre ei şi-au făcut educaţia în Franţa, unde culoarea nu reprezintă un impediment prea mare, dar sînt în permanentă luptă cu albii bogaţi din Santo Domingo. Albii îi urăsc din două motive : pentru că aceşti negri sînt mai aproape de fraţii lor de culoare — părinţii multora dintre ei fiind încă sclavi — şi pentru că acum, în cazul unei revolte, mulatrii se vor bizui pe sprijinul negrilor, şi, în plus, întrucît cheltuiesc mai puţin decît albii, ajung să fie bancherii acestora, iar albul trebuie să treacă prin umilinţa de a cere bani de la

ei. Se emit ordonanţe ca mulatrii să nu poarte spadă, să nu li se vîndă pămînturi decît în anumite părţi ale insulei, să nu li se spună domnule sau doamnă. Mulatrii merg însă înainte. Acum sînt contrarevoluţionari. împotriva revoluţiei burgheze a proprietarilor de pămînt ridică stindardul monarhiei. Faţă de albii care fac opoziţie guvernatorului, guvernatorul caută sprijin la mulatri, şi astfel deviza monarhiei acoperă deopotrivă birocraţia şi pe mulatri. Albii duc o luptă pe viaţă şi pe moarte împotriva acestora. Mulatrii ajung pînă în Adunarea Naţională din Paris şi aici, în una din acele zile de exaltare democratică şi de promisiuni nemăsurate, un vechi proprietar exclamă : „Nu numai că trebuie recunoscute drepturile mulatrilor, ci dată şi libertatea negrilor”. Mulatrii, la rîndul lor, fac lucruri foarte inteligente : memoriile lor sînt însoţite de un discret ajutor pentru cheltuielile adunării, constînd dintr-un milion două sute de mii de *pesos.* La Haiti, albii trec la represalii : cine proclamă drepturile mulatrilor e spînzurat.

Acum însă mulatrii sînt puternici. Oge, unul dintre ei, prieten cu oamenii cei mai importanţi din Adunare, hotărăşte să înceapă revoluţia în Haiti. Porneşte la luptă şi e învins. Albii îl sacrifică după ce e anchetat cu o cruzime rafinată. Sentinţa constă în a-i zdrobi cu lovituri de ciocan braţele, picioarele, coastele şi a-1 lega cu faţa la cer pînă ce Dumnezeu se va îndura de el să-i ia viaţa. Cînd moare, capul lui e atîrnat ca un trofeu pe drumul ce duce la Dondon, satul lui. Parisul se îngrozeşte la aflarea veştilor. Robespierre declară în Adunare că e mai bine ca Franţa să-şi piardă coloniile dacă acesta este preţul care trebuie plătit pentru libertate.

Negrii spionează ceea ce vorbesc albii. Negrii privesc luptele mulatrilor. în adîncul pădurilor, negrii bat tobele şi cîntă : Mai bine să murim decît să

continuăm să fim sclavi !

Nimeni nu şi-a închipuit, nimeni n-avea să-şi închipuie. Cristhope, un servitor de la hotelul din Cap Francois, rîde în timp ce întinde faţa de masă şi-i ascultă pe albii furioşi. Rîde de asemenea şi vizitiul domnului Bayon de Libertat, care este negrul Toussaint. Rîde chiar şi Des- salines, care e mai prejos decît toţi : sclav al unui negru. Aceştia sînt cei care nu fac nimic : ascultă, şi asta e tot. Şi mai ascultă şi chemarea tobelor în Vodu. Cu mai puţin zgomot decît alunecarea unui şarpe, sclavii care duc mesajul pentru Vodu aleargă de la un grup la altul. într- adevăr nu par oameni : par umbre.

Niciodată Vodu nu i-a făcut pe credincioşii lui să tremure, să asude, să rîdă cu dinţii albi, sub priviri umilite, ca în acea noapte hotărîtoare pentru negri. în timp ce năpîrca vrăjită alunecă mişcîndu-şi fnelele, mulţimea negrilor, veniţi pe toate potecile în afluenţă mare la altarul magic, depun jurămîntul. Albii au crezut că e vreo umbră. Şi nu pricep că tobele cheamă la judecată. Negresele par mai elastice decît însuşi şarpele. Torţele pictează cu sînge frunzele pe ramurile copacilor şi sudoarea ce curge pe şoldurile negreselor. Credincioşii sug sîngele unui porc, care le lasă în gură un gust sărat, preludiu de aventură. Boukman, Biassou, Jean Franţjais scot strigăte de război :

„Eh ! Eh ! Bombam ben ! Hen !
Canga cafio te Canga moune dele Canga doki la Canga li..."

Da : Mai bine morţi decît sclavi ! în Haiti nu s-a mai trăit altă noapte cu atîta emoţie şi încordare ca această noapte a marelui Vodu : astăzi, 14 august, 1791 !

Şi se ivesc zorile. Palmierii, bananii, vîrfurile dealurilor se profilează încă pe un cer trandafiriu cînd flăcările încep să cuprindă instalaţiile şi plantaţiile de trestie de zahăr, casele stăpînilor de sclavi. Strigătele negrilor iz-

bucnesc ca din mii de trîmbiţe. Rîsetele lor taie ca fierăstrăul. Din fiecare casă, din fiecare albie de rîu, din fiecare pădure ţîşneşte un negru cu o torţă. De la Cap Francois pînă la păduri nu se vede decît un rug care creşte, tot creşte, între strigătele de groază ale albilor şi ale mulatrilor şi cele de bucurie ale negrilor. E ca un val de lavă, spune Waxman. Melasa uşoară din instalaţiile de zahăr dă roate în aer, se învîrteşte, urcă, dansează, zboară ca fulgii de zăpadă. Norul de fum se vede de la o distanţă de multe leghe. Cuţitele negrilor, care fulgeră în aer, îi despică pe albi. Sîngele curge şi mai abundent, stropeşte întregul pămînt din Haiti, iar negrii, ca posedaţi de demon, par a sări peste flăcări cu mănuşi şi ciorapi roşii. Pe un tîmplar l-au băgat între două scînduri şi l-au tăiat cu fierăstrăul. Pe un propietar l-au bătut în cuie de uşa casei sale şi i-au retezat picioarele. Timp de trei săp- tămîni nu se deosebeşte ziua de noapte. Vîntul poartă fulgii albi ai trestei de zahăr aprinse, legănîndu-i peste oraş, ducîndu-i spre port, spre păduri.

încep represaliile. Stăpînii îi întrec în cruzime pe negri. Se răzbună cu vîrf şi îndesat. De-a lungul drumului care duce la Cap Frangois nu se văd decît negri spînzuraţi de copaci. Negrii omorîseră două sute de albi. Albii spînzuraseră zece mii de negri. Două sute optzeci de proprietăţi sînt acum două sute optzeci de cîmpuri de cenuşă. Au fost arse două milioane de dolari. Spectacolul a durat două luni. Şi era numai începutul.

Vizitiul domnului Bayon de Libertat are vreo patruzeci de ani. Tatăl lui era şef de trib, principele Guiaou-Guinou. Albii l-au vînat, şi în felul acesta a ajuns în Haiti. Toussaint a fost în copilărie foarte debil, însă tăcut, hotărît, inteligent. S-a oţelit A devenit cel mai bun călăreţ din împrejurimi : a ajuns să i se spună Centaurul

Savanelor, acelaşi nume care mai tîrziu i se va da lui Bolivar. S-a făcut iubit de stăpînul său. A fost botezat, a învăţat să citească, alt negru i-a servit drept dascăl şi l-a învăţat virtuţile ierburilor. A ajuns vizitiu, slujbă foarte înaltă pentru un negru. Mai mult încă : îndeplineşte funcţii de majordomn. A citit *Comentariile* lui Iulius Cezar, *Istoria războaielor* a lui Herodot, *Fanteziile* mareşalului Saxoniei. Lectura care l-a influenţat cel mai mult a fost cartea abatelui Reynal : *Istoria filozofică şi politică a aşezărilor europene în cele două Indii.* Acolo a găsit cuvintele care anunţă insurecţia. Abatele spune că sclavii sînt trataţi mai rău decît cîinii, dar vede fulgerele care anunţă furtuna. „Singurul lucru de care e nevoie e un şef valoros. Cine va fi ? Nu există îndoială că el va trebui să apară : va veni şi va ridica stindardul sacru al libertăţii.“ Cînd vizitiul meditează asupra acestor cuvinte, devine tăcut şi le mai citeşte o dată şi visează...

Negrul Toussaint nu s-a dus la Vodu. E catolic : nu vrea asasinate, nici incendii. Vrea libertatea negrilor şi nimic mai mult. Pe pămînturile domnului Bayon de Libertat nu sînt incendii. Tousaaint le-a poruncit sclavilor să facă pace. L-au ascultat. Majordomul are ceva care impune respect. Toussaint tace, dar vede totul. Vede valul de răzbunare a albilor, care îneacă în sînge poporul său, vede mînia negrilor, care pune cunună de flăcări pădurilor. Şi că nu e cu putinţă să rămîi neutru. Pe stăpîna moşiei o pune la adăpost şi înlesneşte, plecarea familiei în Statele Unite. El intră în armata rebelă. Şefii nu cred în el, deoarece nu l-au văzut din prima zi, cînd toţi au sărit ca tigrii să proclame răzbunarea. Toussaint are însă o putere magnetică. Faptul că ştie să citească, faptul de a fi petrecut ani şi ani în tăcere, cunoaşterea ierburilor, care-i dă ceva de vrăjitor, demnitatea ţinutei sale şi felul în care îşi afirmă ideile îl ridică în ochii celorlalţi. E primit ca medic. După puţină vreme devine şeful rebelilor. Va sfîrşi prin a-1 face pe Napoleon să-şi

piardă răbdarea, şi va fi considerat drept unul din oamenii cei mai mari ai secolului său. Lamartine va scrie un poem al cărui erou va fi Toussaint. August Comte îl va exalta în *Calendarul Pozitivist.* Chateaubriand, în *Memorii de dincolo de mor- mînt,* îl va acuza pe Napoleon de crima de a-1 fi asasinat pe Toussaint.

în Franţa sînt citite cu groază relatările despre negrii răsculaţi. Albii şi mulatrii se vor uni împotriva duşmanului comun. Se alcătuiesc comitete de patrioţi, adunări de personalităţi, se fac gesturi frumoase, în care albii le spun mulatrilor : „Sîntem fraţi, să uităm greşelile noastre reciproce, să ne iertăm insultele, să acţionăm uniţi pentru pacea Franţei şi bunăstarea publică[11]. Adunarea naţională proclamă egalitatea albilor, mulatrilor şi a negrilor liberi. La Haiti albii oferă o somptuoasă masă mulatrilor, mulatrii, un somptuos banchet albilor. Primarul din Le Cap spune : „Disensiunile care au domnit pînă acum trec în istorie : pentru noi nu există diferenţe de culoare : nu vor exista decît cetăţeni liberi şi sclavi. în ceea ce-i priveşte pe sclavi, este evident că n-o să-i aducem din Africa, cheltuind imense capitaluri, pentru ca să-i facem cetăţeni francezi liberi la Haiti“.

Toussaint şi-a alcătuit o armată. Şase mii de oameni i se alătură, hotărîţi să învingă sau să moară. Se ivesc din

păduri negri înarmaţi cu bîte, cuţite şi securi, şi generalii se împodobesc cu panglici, decoraţii şi cu toate lucrurile strălucitoare care le cad în mîini. Titlurile cu care se învestesc nu sînt dintre cele mai modeste : toţi sînt amirali, generalisimi, generali de brigadă. Unul se intitulează vicerege al tuturor teritorilor cucerite. Cu toţii sînt împotriva revoluţiei burghezilor. Deodată soseşte ştirea cea mare : revoluţia l-a decapitat pe Ludovic al XVI-lea : aproape de necrezut. Să se reteze capul unui rege ! Toussaint spune : „Noi trebuie să avem un rege : să trecem la Santo Domingo, sub steagurile lui Carol al IV-lea, regele Spaniei, şi să luptăm cu ei împotriva republicanilor din Haiti.“ Şi, la Santo Domingo, se poate vedea torentul de fildeş negru, cu strigăte sălbatice de bucurie. Spaniolii, care sînt în război cu Franţa, oferă libertate tuturor sclavilor care păşesc pe pămînt spaniol, iar pe căpeteniile lor le confirmă în titlurile de generali şi generali de brigadă. Toussaint cunoaşte acum o mare ascensiune şi numele lui începe să circule ca un talisman. Neobosit, aproape că nu coboară de pe cal, se află în toate locurile primejdioase, este omul care deschide drumul spre libertate ; acum nu mai semnează Toussaint pur şi simplu, ci îşi inventează un nume de luptă : Toussaint l’Ouverture : „Fraţi şi prieteni, eu sînt Toussaint l’Ouverture ; poate numele meu vă este cunoscut ; am venit să vă răzbun. Dorinţa mea e ca libertatea şi egalitatea să domnească la Haiti. Am venit s-o cuceresc. Veniţi, uniţi-vă cu noi, fraţilor, şi alături de noi luptaţi pentru aceeaşi cauză !“ Toussaint face o campanie fulger. Armata lui sporeşte în fiecare localitate în care ajunge ; negrii şi-au aflat libertatea. în rîndurile sale disciplina e cel puţin tot atît de bună ca în armatele europene. Spania, în acest război, nu are nici un coman-

dant care să poată fi comparat cu Toussaint. Acesta Interzice excesurile. E tot atît de bun militar pe cit este de abil diplomat. La sfîrşitul campaniei, marchizul de Hermosa îl primeşte pe Toussaint cu toate onorurile şi i dăruieşte o spadă, în numele lui Carol al IV-lea.

Albii pierd pămînturi, sate, oraşe ; pînă la urmă fug în Statele Unite. Unica lor soluţie este să se alieze cu englezii ; guvernatorul trimite delegaţi la Jamaica, implorînd ajutorul lor. Cum Toussaint şi trupele sale au trecut sub steagul Spaniei, proprietarii trec sub cel al Angliei ; şi într-un mod mai explicit : „Cetăţenii din Haiti, neputînd recurge la suveranul lor legitim ca să-i elibereze de tirania ce-i asupreşte, invocă protecţia majes- tăţii britanice, îi depun jurămînt de fidelitate, o imploră să păstreze colonia şi să-i trateze ca pe nişte supuşi buni şi credincioşi pînă ce se va încheia pace şi puterile aliate vor hotărî asupra soartei ţării“. în Anglia, Pitt vede în aceasta o nouă ocazie. Parlamentul declară că războiul care se poartă nu e un război pentru a favoriza pe cei bogaţi, ci un război pentru securitate. Jamaica începe să trimită regimente la Haiti.

In Franţa, revoluţia progresează. într-o zi se prezintă în adunarea naţională trei delegaţi din Haiti : Bellay, fost sclav care şi-a cumpărat libertatea ; Mills, un mulatru ; Dufay, un alb. îşi vor ocupa locurile, amestecîn- du-se cu cetăţenii francezi. Un deputat se ridică, exaltat, şi spune :

„în 1789 s-a terminat cu aristocraţia din naştere şi cu religia ; rămînea însă aristocraţia culorii. Astăzi, facem acest ultim pas spre egalitate : un negru şi un mulatru din Haiti vor lua loc alături de noi.“ Oratorul este viu ovaţionat. Alt deputat : „Adunarea aştepta cu înfrigurare acest moment : cer ca intrarea noilor delegaţi să fie pecetluită cu o îmbrăţişare frăţească a preşedintelui^ Aplauze prelungite. Delegaţii înaintează către jilţul prezidenţial, iar preşedintele îi îmbrăţişează şi-i sărută pe obraji. Alte aplauze. Delegatul negru ia

cuvîntul în ziua următoare. O face pentru a cere abolirea sclaviei. Cînd îşi termină discursul, Lavasseur se ridică şi spune doar aceste cuvinte : „Cînd s-a redactat Constituţia Franţei, poporul francez nu şi-a amintit de nefericiţii negri. Posteritatea ne va putea reproşa acest lucru. Să îndreptăm greşeala şi să proclamăm libertatea negrilor. Cetă- ţene Preşedinte : să nu supunem Convenţia la ruşinea ’ de a discuta pasul pe care îl vom face.“ Convenţia se ridică în picioare. Negrul şi mulatrul sînt duşi în triumf pe podiumul prezidenţial şi primesc încă o dată sărutul francez.

Astfel se declară abolită sclavia. Un negru care a fost sclav a făcut să palpite inima Franţei în oraşul Paris, atunci cînd Franţa trăieşte în climatul emoţiei sale politice.

Toussaint poate acum să galopeze sub steagurile Republicii Franceze. Guvernatorul spaniol vede cum umbra prodigioasă îi scapă din mîini, iar Laveaux, împuternicitul Franţei, care a venit să lupte fără speranţă împotriva englezilor, vede întorcîndu-se pe duşmanul său din ajun pentru a să i se alătura într-o campanie comună. Toussaint e numit general de brigadă. Va lupta contra Angliei, contra Spaniei, contra albilor, pentru republică şi pentru libertate. Nu trebuie uitat însă că Haiti e o ţară de negri. De multe ori Toussaint nici nu trebuie să lupte. Cu o scrisoare pune capăt unei bătălii şi în rîn- durile lui vin trei mii de negri. Pe împuternicitul Franţei, Laveaux, mulatrii îl iau prizonier ; nu-i mai rămîne decît o speranţă : să vină Toussaint şi să-l elibereze, şi Toussaint porneşte atacul împotriva coloniei Cap Francois şi-1 eliberează. „A nu-1 respecta pe guvernator — spune într-o proclamaţie către oraş — înseamnă a nu respecta Franţa.“ Intrarea lui Toussaint în Cap Francois e o zi glorioasă. Laveaux adună poporul, se aliniază armata în piaţă şi Toussaint e

proclamat ajutor de guvernator : „Nu voi întreprinde nimic — spune Laveaux — fără să-i cer părerea ; iată aici pe acest om, pe Spartacus negru, anunţat de abatele Reynal, al cărui destin e să răzbune ultragiile aduse rasei sale.“

începe luna de miere între împuterniciţii francezi şi fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat. Cei doi fii ai lui Toussaint sînt trimişi ca să fie educaţi în Franţa. Toussaint pune guvernul sub aripa victoriilor sale şi colonia începe să se refacă după imensele devastări ale războiului. Sînt elaborate planuri pentru a da impuls agriculturii, se deschid şcoli. Franţa rezervă pentru Haiti şapte locuri în Parlament, Toussaint manevrează alegerile cu suficientă abilitate ca să fie aleşi mandatarii francezi, să plece din insulă şi să rămînă el singur. Singur, îi va învinge pe englezi.

Timp de o sută de ani va fi ascunsă înfrîngerea pe care o suferă Anglia din pricina lui Toussaint. „Ani de zile —.va spune istoricul C. L. R. James —: Pitt şi Dundas au continuat să azvîrle oameni şi bani în Antile împotriva celor pe care ei se încăpăţînau să-i numească tîlhari ; ţăranii negri însă, care pînă în ajun fuseseră sclavi, ajutaţi de climă şi de mulatrii leali, au cauzat Marei Britanii cea mai mare înfrîngere pe care au cunoscut-o forţele ei expediţionare din zilele reginei Elisabeta pînă la războiul din 1914.“

Englezii, ajutaţi de albii de pe plantaţii, au pus mîna pe forturile Jeremie, Port-au-Prince, Arcahaie, Saint Marc şi Mole Saint Nicolas. Acolo unde se stabilesc, redau vechile privilegii albilor. Whitelocke a împînzit insula cu o proclamaţie prin care îi îndeamnă pe colonişti să dea ascultare Marii Britanii. Oferă în numele regelui tot felul de facilităţi celor încărcaţi de datorii. La rîndul său, guvernatorul spaniol din Santo Domingo,

pentru a nu rămîne mai prejos, promite viaţa de acum şi de apoi celor care vor intra sub steagul lui Carol al IV-lea.

Dar aşa cum negrii s-au ridicat împotriva stăpînilor, acum se întorc împotriva englezilor şi mîine o vor face împotriva spaniolilor. Ei ascultă numai de Toussaint, de Dessalines. Şi febra galbenă face ceea ce nu izbuteşte să facă mîna neagră. Anglia sacrifică în această luptă cam optzeci de mii de oameni. Numai în anul 1796, cheltuielile forţelor engleze în Haiti se ridică la două milioane şase sute de mii de lire. Unul după altul trebuiesc cedate forturile care au fost luate. Pînă în ziua în care Toussaint intră victorios în Port-au-Prince. Clopote, arcuri de triumf, steaguri, căleşte, tinere albe care aruncă flori, dansuri, iluminaţii, banchete. Toussaint le permite englezilor să se retragă la Mole Saint Nicolas, unde se va semna capitularea. Acolo îl primeşte generalul Mitland cu trupele în formaţie de mare paradă, îi oferă, în numele regelui, serviciul de argint care a fost folosit la banchet şi aliniază armata majestăţii-sale britanice spre a fi trecută în revistă de fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat. Toussaint încheie tratatul cu englezii ca şi cum ar fi cea mai înaltă autoritate a insulei. Cînd generalul englez vine la întrevederea pe care i-a fixat-o negrul, negrul îl face să aştepte în anticameră cîteva minute bune. Lipsă de politeţe ? Nici gînd ! Iese şi-i explică motivul pentru care l-a lăsat să aştepte. Tocmai răspundea la o scrisoare. îi arată scrisoarea primită şi răspunsul pe care l-a dat. în scrisoare i se propunea să-1 întemniţeze pe englez ; în răspuns arăta că el nu va comite niciodată un asemenea act neleal. Englezii, la rîndul lor, îl ispitesc. Dacă vrea, ar putea să fie regele insulei, sub protecţie britanică. Negrul refuză cu aceeaşi hotărîre. Felul în care se afirmă pe pămîntul care l-a văzut născîndu-se e prilej de

generală satisfacţie.

în Franţa, reacţionarii Convenţiei au ridicat iarăşi capul. Vaublanc a pronunţat un discurs violent, arătînd că trebuie pusă stavilă insolenţelor negrilor faţă de albi. Toussaint scrie atunci o scrisoare Directoratului, una din paginile cele mai luminoase care s-au scris în America în favoarea democraţiei. Cu un curaj liniştit, cu o energie admirabilă, acest om, care nu ştie să scrie, dar ştie să citească, dictează scrisori la cinci secretare şi nu semnează nimic înainte de a fi revăzut literă cu literă, lasă o serie de documente care ar putea stîrni invidia multor literaţi. „Franţa — spune — nu-şi va revoca principiile... nu va îngădui ca tocmai ceea ce îi face atîta cinste să fie distrus, să fie degradată cea mai frumoasă dintre cuceririle sale, să fie revocat decretul din 16 Pluvieux \ atît de înălţător pentru întreaga umanitate. Dacă însă aceasta s-ar întîmpla, restabilindu-se' sclavia negrilor în Haiti, sînt obligat să vă declar că o asemenea tentativă ar fi imposibilă ; noi ştim cum să înfruntăm pericolele care atentează la libertatea noastră şi pentru a o păstra vom şti să sfidăm, moartea. Aceasta este, cetăţeni ai Directoratului, morala poporului din Haiti ; acestea sînt principiile pe care Haiti le face să vă ajungă prin mijlocirea mea.“

Albii l-au ales pe Hădouville, unul dintre cei mai destoinici generali ai Franţei, care s-a distins în acţiunea de pacificare a provinciei Vendee, să meargă în Haiti şi, mai întîi, cu abilitate şi diplomaţie, şi apoi cu forţa, să-1 pună sub control pe negrul Toussaint. îi scapă ca o umbră, caută orice pretext spre a evita o întrevedere cu el, şi îl lasă să guverneze, ceea ce e tot una cu a-i lăsa timp să comită erori. Pacificatorul din Vendăe nu cunoaşte treburile ţării, încearcă să înlocuiască pe unul din generalii negri cu un francez, începe răzmeriţa. Toussaint ordonă fostului servitor al hotelului din

[1] Denumirea, în calendarul instaurat de Revoluţia franceză, pentru luna ianuarie (n.t.).

Cap Francois, negrului Dessalines, să atace, iar Hedouville nu are decît o singură cale pentru a se salva : să se îmbarce pentru Franţa, cu oamenii pe care poate să-i scape. Toussaint intră biruitor în Cap Franţois, şi discursul pe care-1 rosteşte în ziua următoare e o categorică afirmaţei de autoritate. „Hedouville a spus că eu sînt contra libertăţii, că vreau să trec de partea englezilor şi să devin independent. Cine poate iubi mai mult libertatea, Toussaint l'Ouverture, fost sclav la Breda, sau generalul Hedouville, fost marchiz şi cavaler al ordinului Saint Louis ? Dacă eu aş fi vrut să trec de partea englezilor, de ce i-aş fi izgonit din ţară ? Amintiţi-vă că în Haiti nu este decît un singur Toussaint l'Ouverture şi că la auzul numelui său toată lumea trebuie să tremure..."

Războiul se va face de data aceasta împotriva mulatrilor. Generalul Hedouville, pentru a-şi lua rămas bun, face ultimul lucru pe care poate să-1 facă pentru a distruge puterea lui Toussaint: lasă o scrisoare generalului Rigaud, un rival mulatru al lui Toussaint, dîndu-i puteri depline şi îndemnîndu-1 să-i adune pe mulatri împotriva lui Toussaint. Războiul care se dezlănţuie atinge culmi incredibile de violenţă. Dessalines este tigrul de abanos care nu iartă pe nimeni. Mulatrii par să-i urască pe negri mai mult încă decît îi urăsc pe albi. Singurul care iartă e Toussaint. Cînd intră în Cap Franţois, face acelaşi lucru ca întotdeauna : porunceşte ca toţi mulatrii să se adune în biserică. Lui Toussaint îi place să vorbească de la amvon. Mulatrii tremură de frică. Viaţa lor e la discreţia acestui om urît şi puternic, care, cu tunica lui colorată, cu spada enormă, cu epoleţii, cordoanele şi nasturii de aur, pare încă şi mai înfricoşător. Ceea ce spune de data aceasta pare de necrezut. Vorbeşte de milă şi de iertare. Nu vrea să profite de victorie. Crede

că mulatrii au fost mai mult decît pedepsiţi şi că aşa cum îi iartă el, poate să-i ierte tot poporul ; mai spune că aceia care vor să plece la familiile lor vor primi un bilet de liberă trecere ; cei care vor să rămînă vor fi trataţi ca nişte fraţi şi se vor bucura de ocrotirea sa... Cînd Toussaint coboară din amvon, cei prezenţi plîng, îl aclamă fanatic, îl binecuvîntează.

Numai mulatrul Rigaud nu se predă. încolţit, într-o zi încearcă să se sinucidă. în cele din urmă fuge, cum poate, spre Franţa. Dintre cei mai apropiaţi acestuia, mulţi fug în Cuba. Ura atinge la ei puterea unei obsesii. Ceilalţi negri nu arată nici ei mărinimia lui Toussaint. Dessalines retează capete cu un entuziasm îndrăcit. Toussaint le spune : „V-am spus să curăţaţi pomul, nu să-1 smulgeţi din rădăcină...“

Urmează imediat războiul împotriva spaniolilor. Spaniolii menţin comerţul lor cu sclavi la Santo Domingo. Toussaint hotărăşte să le notifice că nu trebuie să facă aceasta prin intermediul altui împuternicit francez care a sosit la Haiti şi căruia Toussaint îi dictează pur şi simplu scrisoarea. Trimiţîndu-i-o însă lui *don* Joaquin Garcia, guvernatorul din Santo Domingo, împuternicitul francez îl încunoştinţează că a scris sub presiunea lui Toussaint şi că poate să-i răspundă cu o scuză amabilă, cu care negrul se va declara satisfăcut şi incidentul închis. *Don* Joaquin îşi însuşeşte planul împuternicitului francez, îi trimite înapoi pe cei doi generali care i-au adus mesajul şi escortele lor, cu o scrisoare extrem de cordială, în care nu spune nimic. Toussaint a mirosit însă ceva, îl arestează pe împuternicitul francez, îi ia funcţia şi le spune negrilor săi : „Acum, împotriva spaniolilor !“

Face războiul şi-1 cîştigă, fără prea mult efort, căci spaniolii n-au armată mare cu care să înfrunte trupele lui Toussaint, şi capitularea se petrece cu semne de

mare cavalerism. In cadul unei ceremonii, unde fiecăruia i se aduc onoruri, steagul Spaniei e coborît cu 21 de salve de tun şi înălţat cel al Franţei, cu 22 de salve. *Don* Joaquin îi cere lui Toussaint să jure pe Sfînta Treime că va guverna cu dreptate şi credinţă pămîntul pe care l-a cucerit. Negrul răspunde cu multă curtenie : „Nu pot să fac ceea ce îmi cereţi, dar jur din toată inima, în faţa lui Dumnezeu care mă ascultă, că trecutul e şters şi că toate eforturile şi actele mele nu vor avea alt ţel decît de a face să fie în continuare fericiţi şi mulţumiţi spaniolii care acum trec să trăiască sub steagul Franţei."

Şi Toussaint începe să guverneze insula dintr-un capăt în altul. împuternicitul francez a plecat, discret, către patria mamă, ca toţi predecesorii săi. Toussaint reorganizează administraţia publică în colonia spaniolă ca la Haiti. Stabileşte noi baze pentru economia ţării, reduce taxele vamale, stimulează comerţul şi agricultura, construieşte drumuri, deschide şcoli. Totul cu ordine şi precizie militară şi Intr-un stil totodată european şi revoluţionar. Din Santo Domingo se reîntoarce la Haiti. E mai activ acum decît în timpul bătăliilor. Insula trebuie ridicată din cenuşa a zece ani de război. Pe propriul său nepot îl împuşcă, deoarece îi discută autoritatea şi instigă o mişcare de răzvrătire. în sfîrşit, face pasul decisiv : desemnează un număr de persoane alese pentru a redacta o constituţie. S-a ajuns la momentul în care ţara are nevoie de propria ei lege. Fără să fie proclamată independenţa de Franţa, Toussaint a guvernat, tratînd cu guverne străine, făcînd război, încheind pace, fixînd impozite, preocupîndu-se, numai în formă simbolică, de patria mamă. Redactorii Constituţiei sînt albi şi mulatri, căci ştie că între foştii sclavi, care nici măcar nu ştiu să citească, nu există oameni pregătiţi pentru asemenea sarcină. Mai mult încă : foloseşte, în măsura posibilului, capacităţile şi pregătirea albilor, pentru a da mai multă eficienţă

administraţiei. Pe vechiul său stăpîn l-a invitat să se întoarcă, precum şi pe toţi cei care vor să se pună sub umbra steagului negrilor, care în mîinile sale simbolizează libertatea. Nu puţini au fost cei care au răspuns invitaţiei. în palatul său obişnuieşte să dea recepţii sau să facă reuniuni intime, pe care le prezi-dează ceremonios, cordial, păstrînd totodată o rezervă impenetrabilă şi o grijă atentă de a-i asculta pe toţi, de a se arăta amabil şi curtenitor. Iese pe străzi precedat de doi trompetişti, cu scuturi de argint, cu garda lui de 1 500 de călăreţi, îmbrăcaţi cu uniforme bogate, iar el cu redingotă albastră, cu manşete roşii, cu galoane de aur, epoleţi cu franjuri de aur, vestă roşie, joben cu pene roşii şi panglica republicii şi o spadă lungă.

XIX

NAPOLEON, ÎMPARATEASA CREOLA ŞI ÎMPĂRĂŢII NEGRI

„Napoleon, through a blur of contemptous hatred, saw in Toussaint a black caricature of himself, whose very success, in some mysterious manner, seemed to cast a shadow over his own achievements. Such amental picture made a violent assault on Napoleon's pride." [XXIII]

PERCY WAXMAN

Urmează confruntarea cu Napoleon. Conexiunile lui Napoleon cu Antilele sînt mai strînse decît ar fi de aşteptat la un îndepărtat fiu al Corsicei. După trei secole, Mediterana şi Marea Caraibelor se îmbrăţişează iarăşi, şi de data aceasta, pentru a fi mai precişi, în însuşi patul nupţial al primului Consul. Tocmai prin anii în care fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat se suie în amvoanele din Haiti pentru a-şi rosti cuvîntările şi a-i învinge pe englezi, pe spanioli, pe francezi şi se îmbracă cu redingote albastre şi roşii şi cu pălării cu pene, o creolă din Martinica, prin vinele căreia curge sîngele a două familii stabilite în insule de pe vremea

---

XXIII „Prin vălul unei uri dispreţuitoare, Napoleon vedea în Toussaint o caricatură neagră a lui însuşi şi marile succese ale acestuia, într-un fel misterios, păreau să arunce o umbră asupra propriilor sale victorii. Un astfel de tablou mintal constituie un violent atac al orgoliului lui Napoleon". (Engl.)

piraţilor *bucaneros,* are un salon la Paris, pe strada Chantereine, unde obişnuieşte să se adune oameni de vază. Creola se numeşte Josefina. E văduvă. Soţului ei i s-a tăiat capul cu ghilotina. Are doi fii. Frumuseţea ei antiliană se află în momentul perfectei împliniri. Fiul ei se prezintă într-o bună zi la birourile unui general Bonaparte, care în urma unei campanii strălucitoare a fost numit comandant al armatei : vine să-1 roage să-i restituie spada tatălui său, vicontele de Beauharnais, decapitat cu puţine zile înainte de căderea lui Robespierre. Napoleon aprobă cererea, se arată tandru. L-a mişcat emoţia băiatului de paisprezece ani. Mama, recunoscătoare, vine în ziua următoare să exprime generalului mulţumirile ei. Şi acolo se cunosc Napoleon Bonaparte, din Corsica, şi Josefina de Beauharnais, din Martinica. Napoleon are 26 de ani, Josefina 32. Un an mai tîrziu, la Paris, la prefectura celui de al doilea departament, Napoleon se căsătoreşte cu văduva generalului Beauharnais. Nici o altă femeie nu va ocupa în inima viitorului împărat al Franţei locul Josefinei. Este cea mai mare dragoste, cea mai arzătoare pasiune a sa.

Eroii sînt ca nişte bucăţele de lemn, pe care tălăzuirea popoarelor le ridică din abise, le înalţă pînă la nori şi le cufundă din nou, cu o ameţitoare repeziciune. Niciodată însă nu au fost văzute valuri atît de învolburate, nici eroii nu au fost proiectaţi la înălţimi atît de mari ca în aceste zile. Revoluţia cuprinde în ea elementele contradictorii ale unei drame şi nu există pasiune pe care ele să n-o exalte şi nici prilej pe care să nu-1 ofere caracterelor care simt ispita eroismului. Negrul Toussaint, creola Josefina şi soldatul din Corsica sînt trei exemple perfecte ale epocii. Nu se ştie care din ei săvîrşeşte o ispravă mai extraordinară, Cea a negrului e fantastică. Cea a corsicanului uimeşte universul. Cea a Josefinei este însă dintre acelea care fac să-ţi prinzi capul în mîini.

La şaisprezece ani, Josefina e o frumuseţe care n-a

cunoscut decît mîngîierea însufleţitoare a soarelui din Caraibe. Sclavele care au crescut-o, depănîndu-i poveşti magice, o răsfaţă, pentru că stă în firea acestor doici să răsfeţe şi pentru că Josefina e iubitoare, blîndă şi generoasă. Are suavitatea tropicală a fiicelor coloniştilor, poartă un hamac în suflet, şi se iniţiază în viaţă cu simplitatea celui care s-a hrănit cu lapte proaspăt muls, cu banane verzi prăjite, cu manioc şi nuci de cocos. Are la Paris o mătuşă, curteană ambiţioasă, care venind odată la Martinica concepe năstruşnica idee să facă din ea sau din sora ei o femeie care să însemne ceva în capitala Franţei. Şi miracolul se va înfăptui prin acea magnetică putere de atracţie a acelor Venus din Caraibe pe care a vestit-o încă de mult geniul vesel al lui Amerigo Vespucci. O sclavă care ştia să citească în palmă i-o spusese Josefinei : Tu vei fi regină. Sînt lucruri pe care ghicitoarele le spun întotdeauna fetelor. Această ghicitoare era însă deosebită. Alteia îi spusese : Tu vei ajunge aproape regină ; iar unei a treia copile : Tu, frumoaso, vei fi mai mult decît regină.

A suflat vîntul vieţii. Cele trei fete s-au răspîndit în lume. Şi aşa cum a spus ghicitoarea, una, care a fost Doamna de Maintenon a fost aproape regină ; pe alta au furat-o piraţii, a ajuns la Constantinopole în haremul unui sultan şi a poruncit mai mult decît o regină. în cazul Josefinei a greşit doar cu puţin în ce priveşte titlul : nu va fi regină, ci împărăteasă. Soseşte Josefina la Paris, mătuşa o împodobeşte, o cizelează, o căsătoreşte cu domnul de Beauharnais şi astfel începe povestea -ei de necrezut. E aproape neverosimil că într-o zi soseşte la Paris Papa Pius al VII-lea pentru a-1 încorona ca împărat pe Napoleon. La Paris, Papa va rămîne surprins de vestea că va fi, în plus, martor al încoronării Josefinei. Papa şi creola discută îndelung. Josefina se refugiază cu delicată dulceaţă sub paterna lui grandoare. Are un scrupul de conştiinţă : căsătoria ei nu a primit binecuvîntarea catolică. Deşi Franţa i-a dat titlul de

împărăteasă, ea ştie bine că, în faţa lui Dumnezeu, nu e decît concubina lui Napoleon. Papa aranjează totul şi de data aceasta cel surprins e Napoleon : în cadrul unei ceremonii intime, cardinalul Fesch binecuvîntează unirea catolică a lui Napoleon şi a Josefinei. Urmează splendida sărbătoare. Cea mai strălucitoare pe care Parisul a cunoscut-o de-a lungul istoriei sale. întreaga Franţă e acolo. Doamnele, de la ora două dimineaţa, fără să fi dormit toată noaptea, în mîinile coaforilor. Cei zece mii de călăreţi ai gărzii. Uniforme, medalii, cascade de aur, de diamante. Caleaşca cu cei patru vulturi imperiali, pur- tînd coroana. Salve de tun, fanfare militare, orchestrele care urmează, moment cu moment, încoronarea. Şi Papa, la Paris, încercuind cu aur tîmplele aventurierului din Corsica. Josefina e frumoasă ca o zeiţă, cu o suavă nuanţă de scorţişoară din Antile. Surorile lui Napoleon pălesc de invidie, mînie, gelozie. Vor trebui să-i ducă trena. Pentru a le îndupleca a fost necesar ca Napoleon să le poruncească cu mai multă autoritate decît a pus în bătălie. Şi cu toate acestea, a lipsit puţin să nu o facă pe împărăteasă să se împiedice. Răutăcioase, o lasă pe Josefina să poarte singură toată greutatea mantiei. Semănată cu albine de aur, enorma lungime de catifea, cu garnitura ei de ermină, poate să o tragă în urma ei numai o creolă curajoasă care s-a hrănit cu lapte proaspăt muls şi cu banane verzi prăjite. Josefina însă, la 41 de ani, pare de 25. Nicicînd nu a arătat mai frumoasă. Mîinile împăratului sînt două mîngîieri de dragoste cînd aşează pe capul ei frumoasa coroană de diamante. Pe cea mai înaltă culme a gloriei sale, Napoleon pare să repete în gestul încoronării acele declaraţii care au rămas să ardă pentru totdeauna în scrisorile lui, ca mărturii ale dragostei sale pentru Josefina : „Bucuria mea e sa fiu alături de tine... Scrisorile tale sînt bucuria zilelor mele. îţi trimit mii de sărutări, tot atît de arzătoare ca şi sufletul meu, tot atît de pure ca tine...“ Josefina a fost uşu- ratecâ cu

Napoleon, dar în acest moment şi, dacă există ceva frumos în încoronare, este faptul că pare o renaştere a dragostei.

Să o lăsăm pe creolă lq Notre Dame şi să ne întoarcem la negrii din Haiti. Lui Napoleon nu-i plac negrii. Ca sclavi, merge : poţi să-i iubeşti ca pe cîini, aşa cum făcea Josefina în copilăria ei. Negrul răsculat însă nu **e** bun decît să-i retezi capul. Napoleon ia comanda trupelor generalului Dumas, tatăl autorului cărţii *Cei trei muşchetari,* pentru faptul că e fiul unei negrese din Haiti. Cel dintîi impuls, atunci cînd ajunge prim-consul este de a frîna cursa nebunească a celor ce-1 urmează pe Toussaint. în afară însă de faptul că războiul cu Marea Britanie îi face imposibilă o acţiune împotriva insulei Haiti, cei ce vin de acolo îl îndeamnă la prudenţă. Hotărăşte să trimeată împuterniciţi cu o proclamaţie strălucitoare, care se termină cu aceste cuvinte : „Principiile sacre ale libertăţii şi egalităţii negrilor nu vor suferi nici o ştirbire sau modificare.[14] Decretul corespunzător acestei proclamaţii confirmă pe Toussaint l'Overture ca general suprem al armatei şi porunceşte ca pe steagurile din insulă să fie înscrisă această legendă : „Negri viteji : amintiţi-vă întotdeauna că numai poporul francez a recunoscut libertatea şi egalitatea voastră în drepturi.[14]

Toussaint îi primeşte pe delegaţi, dar nu-1 satisface forma în care a procedat primul consul. Ar fi trebuit să i se adreseze lui personal. Acesta este unicul motiv pentru care nu-i satisface dorinţa şi nu înscrie pe steaguri cuvintele propuse. Napoleon nu doreşte ca Toussaint să facă război cu spaniolii, Toussaint însă îl face, deoarece vrea să stabilească o dominaţie completă asupra insulei. în sfîrşit, Toussaint, care are gata pregătită noua Constituţie a insulei, pune să fie scrisă pe curat, i-o

înmînează împuternicitului francez al lui Napoleon şi-i spune : „Vă rog să vă întoarceţi în Franţa pentru a pune în mîinile primului consul Constituţia şi această scrisoare personală a mea.“ însăşi Constituţia spune că Toussaint va trebui s-o trimită guvernului francez pentru a o ratifica, adaugă însă că, dată fiind lipsa de legi şi necesitatea imperioasă a unui sistem, îl invită pe Toussaint prin votul unanim al locuitorilor insulei să o pună în aplicare ; totodată, îl declară pe Toussaint guvernator pe viaţă al insulei, trebuind ca el să indice un succesor într-un plic pecetluit, care se va deschide numai în ziua în care el va muri. împuternicitul face observaţia că în Constituţie s-a uitat să se lase loc pentru autorităţile franceze. „Franţa — răspunde Toussaint — va trimite pe împuterniciţii ei să stea de vorbă cu mine.“ „Deoarece a fost aprobată, va trebui să vă trimitem miniştri sau ambasadori, aşa cum ar putea să facă americanii, spaniolii sau englezii...“

în scrisoarea către Napoleon, Toussaint îi spune : „Cetăţene Consul : Am satisfacţia să vă anunţ... Constituţia care promite fericirea pentru locuitorii acestei insule... care astăzi se află sub o singură guvernare... Adunarea Centrală m-a rugat s-o pun în aplicare provizorie, ca mijloc de a conduce cît mai repede colonia spre progresul ei ; eu m-am supus dorinţei sale. Constituţia a fost salutată de toţi cetăţenii cu manifestări de bucurie... Primiţi salutul şi profundul meu respect...“.

împuternicitul soseşte în Franţa. Napoleon explodează de mînie. Nu-i va lăsa negrului nici un epolet pe umăr. împuternicitul îi explică puterea lui Toussaint şi necesitatea de a proceda cu prudenţă. Napoleon îi răspunde deportîndu-1 în insula Elba. începe să se pregătească războiul. Josefina îl ajută pe Napoleon prin corespondenţa pe care o poartă cu Toussaint în privinţa unei plantaţii a familiei. Josefina o pune sub grija lui Toussaint, şi Toussaint, care îi dă socoteală, o roagă în

treacăt pe împărăteasă să-i trimeată pe fiii săi. Josefina se ocupă cu duioşie de băieţi, nu-i trimite însă : sînt prada vie de care Napoleon se va folosi la momentul oportun. Imediat ce se termină războiul cu Marea Britanie, Napoleon anunţă expediţie împotriva insulei Haiti. „Sclavii au ultragiat majestatea Franţei : trebuie să răzbunăm onoarea naţională/

Pentru a nu fi cunoscută adevărata ei amploare, expediţia e pregătită în porturile din Franţa, Spania şi Olanda. E mai mare decît aceea pe care a condus-o însuşi Napoleon în Egipt. E interesant de văzut cum primul bărbat al Franţei reuneşte forţele ţărilor aliate, prepară corăbii, îngrămădeşte muniţii, pentru a-1 strivi pe negru aşa cum striveşti un gîndac. „Cele mai bune trupe din Franţa, soldaţii lui Jourdan, Moreau, Hoche, Bonaparte, învingători in Germania, Italia şi Egipt, porneau în marşuri forţate spre porturile din Mediterana şi Atlantic. Franţa nu văzuse niciodată o asemenea desfăşurare de forţe navale. Spania şi Olanda, aliate, îşi aduc contingentele lor...“ în doi ani, Franţa trimite 10.000 de oameni în Haiti.

Generalul Leclerc conduce expediţia. Nu e numai unul dintre bunii generali ai Franţei : e cumnatul Iui Napoleon. Pauline Bonaparte, soţia lui, priveşte expediţia ca o cucerire de regat pentru ea. Napoleon Bonaparte în Franţa, Pauline Bonaparte în America : iată o împărţire frăţească a lumii. Nava cu care pleacă ea şi Jerome Bonaparte, fratele mai mic, duce tapiserii, mobile, tablouri, muzicanţi, artişti, bufoni... şi pe copiii lui Toussaint. împăratul i-a chemat, le-a oferit un mare banchet în palatul său, le-a dăruit uniforme frumoase şi le-a spus : „Franţa va da tatălui vostru protecţie, glorie, onoruri : voi îi veţi duce mesajul meu de prietenie". în acelaşi timp, dă generalului Leclerc instrucţii secrete în ce priveşte campania, pentru ca totul să fie făcut conform planului. Acţiunea se va desfăşura în trei perioade. în prima, i se vor face lui Toussaint cele mai

amabile promisiuni, vor fi confirmaţi în gradele pe care le au toţi negrii, nu se va face rău nimănui, se vor lua măsuri numai împotriva celor care ar ridica armele ; în a doua perioadă, vor fi urmăriţi răz- vrătiţii, pînă la moarte, şi deşi păstraţi în rangurile lor, ofiţerii şi chiar Toussaint vor fi descreditaţi cît se va putea mai mult ; în a treia, vor fi îmbarcaţi spre Franţa Toussaint, Dessalines etc. ; dacă rezistă, vor fi trimişi în faţa Consiliului de război şi vor fi executaţi în 24 de ore ; dacă colaborează la pacificare, vor fi trimişi cu gradele lor în Franţa. Instrucţiile sînt scrise de însăşi mîna lui Napoleon şi aşa sînt păstrate în Arhivele din Paris.

Toussaint a văzut la timp că se apropie războiul. A izbutit să cumpere 30.000 de carabine. Agenţii, lui i-au anunţat expediţia, dar nu şi amploarea acesteia. Cînd de pe o colină vede sosind caravana de nave, strigă uluit : „întreaga Franţă a venit împotriva noastră[14], dar imediat îşi ia calul şi porneşte să organizeze rezistenţa. Nici un vas nu trebuie lăsat să intre. Mai bine foc şi moarte decît sclavie. Mesagerii lui străbat întrega insulă. Leclerc a plănuit o debarcare simultană în numeroase puncte ale insulei, iar el se îndreptă spre Cap Franţois, Parisul An- tilelor. Pauline îşi pregăteşte podoabele. E trimis mai înainte'un mesager să ceară guvernatorului local, Christophe, să organizeze primirea solemnă. Fostul servitor al hotelului din Cap îl primeşte pe delegat în palatul său, care e o adevărată reşedinţă seniorială. îl sărbătoreşte la masa sa, servindu-1 cu veselă de aur. Delegatul rămîne uimit de atîta fast. „Nu sînt autorizat să-1 primesc pe generalul Leclerc — spune Christophe : va trebui ca mai înainte să-1 consult pe guvernatorul Toussaint.[44] Lui Leclerc nu-i vine să creadă răspunsul pe care i-1 aduce trimisul său. îl trimite înapoi să explice că nu admite tergiversări şi, în treacăt, să răspîndească în drum proclamaţia lui Napoleon.

Primarul, căruia îi este înmînat textul, dispune să fie citit public. în oraş, părerile sînt împărţite. Christophe ştie însă ce are de făcut. Curtenitor, cu acea prodigioasă politeţe proprie celor care au fost cîndva lachei, nu spune decît cuvinte amabile delegatului lui Leclerc. Cere 48 de ore de răgaz, timpul necesar pentru sosirea instrucţiunilor lui Toussaint. Şi în timp ce se scurg aceste ceasuri, împarte ordine precise trupelor sale. întreaga populaţiei trebuie să evacueze oraşul şi să se apăpostească. în păduri. Fiecare soldat va avea pregătită o torţă. Cînd Pauline Bonaparte şi soţul ei, generalul, intră, perdeaua de foc se şi ridică în faţa pădurilor : oraşul e un covor de cenuşă.

Războiul se precipită. Leclerc îl învăluie şi-1 strînge pe Toussaint într-un cerc pe care îl formează, metodic, cu trupele sale. Rebelii se apără ca nişte eroi sau ca nişte sălbăticiuni prin păduri ; soseşte însă momentul în care Toussaint e prins în -inelul mortal. Atunci negrii simulează un atac concentrat asupra unui punct, trupele lui Leclerc aleargă să întărească locul şi, prin spărtura creată, Toussaint şi mulţimea lui de oameni ies din încercuire, executînd o retragere perfectă.

Sînt zile lungi, luni de luptă grea, în care trupele lui Napoleon suferă ceea ce nu au suferit niciodată de partea cealaltă a Atlanticului. La un moment dat se stabileşte un contact prin corespondenţă între Leclerc şi Toussaint. îi trimite ca mesageri pe proprii săi fii, cu cuvinte de prietenie şi cu scrisoarea personală a lui Napoleon adresată negrului, o scrisoare lungă, plină de consideraţie şi de preţuire. Toussaint o citeşte şi, cu amabilitate şi calm, îi răspunde răspicat generalului lui Napoleon. Dacă intenţiile Franţei sînt cele expuse în scrisoare, de ce atunci au intrat cu vuiet de război şi i-au omorît pe locuitorii din Haiti ?

Luptei nesfîrşite vine să i se adauge, împotriva lui Leclerc febra galbenă. Leclerc îi scrie lui Napoleon, cerîndu-i noi trupe : nu a fost atît de uşor să striveşti gîn-

dacul. Insula e scăldată în sînge. Poate e mai bine să se opteze pentru diplomaţie. Leclerc începe să trateze separat cu generalii lui Toussaint, făcîndu-le cele mai solemne şi mai nelimitate oferte, spre binele păcii şi al unui popor în care toţi trebuie să fie fraţi sub gloria comună a Franţei. Şi izbuteşte. Generalii trec pe rînd de partea lui. Soseşte momentul în care Toussaint pierde controlul asupra statului său major şi nu-i mai rămîne altă cale decît să accepte această pace periculoasă. Urmează o serie de scrisori, solii, propuneri, Leclerc fiirid mereu darnic cu promisiunile şi cordial. Toussaint sfîrseşte prin a accepta să se întîlnească cu Leclerc pentru a pune capăt războiului. De-a lungul drumului pe care el înaintează, mulţimea îi aduce un tumultos omagiu de dragoste. Este, fără discuţie, eroul poporului său. Banchete, discursuri, *Te Deum,* procesiuni, parade. Pacea 1 cîntă voioase clopotele. Toussaint o acceptă, dar odată cu retragerea sa definitivă din viaţa publică. Se va înapoia la căminul său pentru a trăi în pace după atîţia ani de luptă : îşi iubeşte soţia şi îşi adoră copiii. îşi ia rămas bun de la trupe. Pe chipurile sălbatice ale soldaţilor se preling lacrimi, şi mîinile care au scos fulgere din cuţite tremură de emoţie. Bărbatul pleacă, pe drumuri de pădure, la casa lui. Ca şi cum ar reînnoi dialogul cu ierburile.

Cînd totul intră în linişte, se întinde cursa. E o conferinţă la care generalul Brunet l-a rugat pe Toussaint să asiste. Totul ca în luna de miere. Toussaint nu poate să refuze. Cei doi încep să discute cordial : Brunet îl roagă să-1 scuze un moment, trece în biroul alăturat şi, deodată, pe toate uşile năvălesc soldaţi care-1 somează pe Toussaint să se predea. Cu aceeaşi fregată cu care Toussaint e trimis înapoi în Franţa, Leclerc expediază o scrisoare prin care cere să fie trimise trupe. Ilustrul cumnat va rămîne fără să cunoască sfîrşitul

întîmplărilor, pentru eterna lui odihnă. La puţin timp, febra galbenă îl ia de pe lumea aceasta. Pauline, acum văduvă, foarte demoralizată, se întoarce în Franţa ca amantă a chipeşului general Humbert. în furia lui justificată, Napoleon îl expulzează pe Humbert în Anglia, de unde acesta fuge în Statele Unite, ca precauţie. Jerome Bonaparte rămîne şi el pierdut în mulţimea democratică a Statelor Unite. Lui Toussaint i se pregăteşte închisoarea cea mai sigură care exista în toată Europa : castelul Joux, pe care un cavaler ultragiat l-a construit pe vremea cruciadelor, ca să o închidă în el pe soţia sa necredincioasă. Acolo va fi întemniţat Toussaint. Moare în mai puţin de un an, graţiei grijei atît de atente pe care temnicierii o arată ca să-l distrugă. Astfel, capturat prin trădare, moare bărbatul pe care n-au putut să-1 învingă nici Anglia, nici Spania, nici Franţa, nici Napoleon, Poate el nu a fost un om, ci un popor. Fapt e că el continuă, din lumea cealaltă, să lupte. Umbra lui umblă liberă prin păduri, ca în nopţile sale de veghe visătoare, cînd alerga în galop pe caii lui înaripaţi şi negrii ascultau cum cîntă libertatea. Franţa lasă în Haiti numai munţi de cadavre. După Leclerc, vine Rochameau şi capitulează. Bilanţul final se ridică la 60 000 de morţi din rîndurile armatei franceze. A fost campania cea mai costisitoare a lui Napoleon. Şi fără rezultat. De la începutul luptei, cei din Haiti au pierdut 150.000 de vieţi.

Dessalines se face împărat. E încoronat cu numele de Jacques. Cînd Francisco Miranda, precursorul revoluţiei din America de Sud, trece prin insulă, îl primeşte afectuos şi-i dă o formulă sigură de a termina cu spaniolii : să le taie capul şi să le ardă casele. Jacques e împărat, căci dacă Napoleon este, el nu are de ce să fie mai prejos. Nu crează nobilime, căci numai el e nobil. In fiecare punct strategic de pe coline pune să se

construiască o fortăreaţă. Moare asasinat. Urmează imediat Christophe : se încoronează rege ; ia numele de Henric I. Giuvaergii din Le Cap îi lucrează coroana, sceptrul şi mîna justiţiei : trei capodopere de orfevrerie. Se construieşte o biserică numai pentru încoronare. După ceremonia încoronării, e distrusă. Henric crează o nobilime cu principi de singe, duci, conţi şi baroni. Modelele monarhiilor europene par făcute anume pentru a satisface gustul african. Henric îşi construieşte douăsprezece palate : cel de la Sans Souci e la fel de impunător ca cel mai frumos castel francez.

Datorită unor dispensări inevitabile, insula se împarte într-o republică, pe care o conduce Petion şi regatul lui Christophe. Petion este iluminist, a avut posibilitatea să se educe, şi în guvernarea sa se arată liberal şi mărinimos. Personal, e modest. Iubeşte libertatea. Oferă ajutorul său lui Bolivar, atunci cînd acesta e învins în Anglia şi cînd are cel mai mult nevoie de el. Cu negrii lui Petion şi cu o mînă de albi, Liberatorul înaintează spre Venezuie- la : este un moment decisiv în luptele sale şi vrea să-1 răsplătească într-un fel oarecare pe Petion. Singurul lucru pe care acesta îl acceptă, singurul lucru pe care îl cere este libertatea sclavilor din Venezuela. Bolivar i-o oferă şi îşi ţine cuvîntul.

La Haiti totul se învîrteşte în jurul ameninţării unei noi campanii napoleonice împotriva insulei. Pentru cei care au cucerit independenţa, cu preţul unor asemenea lupte, perspectiva e de viaţă sau de moarte. Regele pune să muncească pe toată lumea, chiar şi pe bătrîni, pe femei şi pe copii, zi şi noapte, în păduri şi în sate, ridicînd fabrici de cărămidă, spărgînd pietre din stînci pentru întărituri, aducînd bîrne din locuri depărtate, căţărînd tunuri, ridi- cîndu-le pe coastele pieptişe, pentru a înălţa o fortăreaţă de asemenea proporţii încît să poată adăposti bună parte din poporul său şi să reziste la un asediu de luni şi de ani, cu asemenea

ziduri, pe o asemenea înălţime, încît nimeni să nu poată s-o- dărîme, nici s-o ia. *La Citadelle* a- junge să fie considerată ca a opta minune a lumii, şi dacă se ia în consideraţie valoarea umană a structurii gigantice, chiar dacă se lasă deoparte mărturia focului sacru care i-a minat s-o ridice pe aceşti nebuni îndrăgostiţi de libertate, atunci nu este exagerat să se vorbească de ea ca de a opta minune a libertăţii.

„Cînd va debarca armata franceză — spun instrucţiunile date de Christhope — toate oraşele, tîrgurile, casele, manufacturile şi orice altă aşezare aflată pe cîmpie vor fi incendiate complet pentru ca invadatorul să fie lipsit de orice fel de apărare împotriva rigorilor climei ; întreaga populaţie se va refugia în păduri ; podurile vor fi tăiate şi distruse ; digurile fluviilor şi ale afluenţilor lor şi cele ale lagunelor vor fi, de asemenea, distruse, apele, revărsate pe drumuri şi toate drumurile întrerupte ; vitele şi animalele de călărit vor fi duse în locuri ascunse şi inaccesibile ; căruţele, trăsurile, caleştile şi toate celelalte obiecte, fără distincţie, care ar putea servi drept resurse duşmanului, vor fi distruse şi puse în stare de a nu mai putea fi întrebuinţate în nici un fel, astfel încît la debarcare să nu găsească decît dărîmături şi mine, un teritoriu devastat, acolo unde mai înainte existaseră oraşe, tîrguri şi case...“

Pe vîrful La Ferriere, secole de-a rîndul se va putea vedea *La Citadelle,* ca o biruinţă asupra muntelui, zidurile ei drepte deasupra prăpastiei, cu cei 200 de metri în lungime, 150 în lăţime şi 87 în înălţime. Ideea lui Christophe e să facă din *La Citadelle* o fortăreaţă şi un refugiu. Depozitează acolo alimente, doctorii, arme, pentru ca 15 000 de oameni să poată rezista înăuntrul zidurilor ei la un asediu de un an. Paisprezece milioane de livre de cafea, opt de bumbac şi aceeaşi cantitate de năut, orez, porumb, sare este adunată în subteranele ei şi la fiecare trei luni sînt reîmprospătate. A fost imaginat un sistem complicat de cisterne pentru a păstra apa şi s-

au făcut ţevi ca să fie dusă prin ziduri, care au la bază o grosime de patru metri. E apărată de 300 de tunuri. 40 000 de puşti, săbii, cuţite, gloanţe şi tone de pulbere sînt îngrămădite acolo, aşteptînd atacul lui Napoleon.

Se exagerează în ce priveşte intenţiile lui Napoleon : el a învăţat destul din aceste războaie la depărtare, unde nici o armată europeană nu poate să înfrunte pe negri

şi febra galbenă. Cîţiva ani mai înainte, cînd a visat să reconstruiască imperiul francez din America şi a obţinut de la Spania restituirea Luisianei, a nutrit gîndul să transforme Luisiana într-un cîmp de aprovizionare pentru a trimite la Haiti alimente, vite şi lemn, şi să păstreze insula ca floarea coloniilor franceze. Atunci, Napoleon, lăudăros şi retoric ca întotdeauna, spunea : „Franţa nu se poate resemna cu o existenţă inertă, cu acea şedere liniştită cu care se mulţumesc Germania sau Italia : englezii răspund cu dispreţ la ofertele mele de pace : el bine, eu voi face din Haiti un vast campament şi voi avea acolo, întotdeauna pregătită, propria mea armată pentru a purta războiul pînă în înseşi coloniile lor.“ Nu rămîne decît cenuşă din aceste cuvinte. Napoleon renunţă la Haiti şi vinde Luisiana. Cînd îi convoacă pe miniştrii săi pentru a discuta vînzarea, o singură frază îi rezumă gîndurile : „Cincizeci de milioane, nici o centimă mai puţin.[44]

Un ministru curajos îndrăzneşte să discute proiectul, arătînd ce ar putea să fie Noul Orleans, faţă în faţă cu Panamă, cheia comerţului în viitor : dacă Franţa păstrează Luisiana, va continua să fie arbitrul destinelor noii lumi. Napoleon nu vrea decît să vîndă. „Cincizeci de milioane, nici o centimă mai puţin.[44] întărind, cu acest ţinut, Statele Unite — argumentează el — „îi vom crea durere de cap Angliei. Şi, oricum, eu am nevoie de cincizeci de milioane pentru război !“

Pe fundalul piesei istorice, negrii din Haiti care au, ca şi romul, o putere diabolică în măruntaie, rîd, cu dinţii lor albi ca miezul nucilor de cocos.

Cartea a patra

SECOLUL LIBERTĂŢII

In memoria lui
Tomăs Rueda Vargas

PREFAŢA

Cînd intră în scenă secolul al XIX-lea, totul este pregătit. Poporul a început să scuture lanţurile, ştie cum se face războiul. Creolii cunosc toate filozofiile pe care în Europa le-au'proclamat fiii revoluţiei. Drepturile omului l-au învăţat pe om că există în el o suveranitate irevocabilă. Contractul social oferă formule concrete pentru a face republici. Albii au federaţia lor în America de Nord ; negrii, în Haiti, un regat independent. Burghezii şi-au făcut, în Franţa, republica lor. Prin apele Carai- belor încep să treacă siluete puternice, eroice, cum sînt acelea ale lui Miranda şi Bolivar. In Mexic, preotul Hidalgo trage clopotele care fac să emoţioneze pînă şi pietrele bătrînei catedrale.

America spaniolă e o emoţie fără frontiere. Armatele cutreieră întreg Mexicul şi America Centrală, din Venezuela pînă în Chile şi din Argentina pînă în Peru : sînt minate de un cuvînt magic : Libertate. Un cuvînt pe care îl înţeleg cu toţii : indieni, creoli, negri, săraci, bogaţi.

Popoarele se exaltă şi simt că le tresare inima. Beţia victoriei, bucuria, exprimată în acele expansiuni lirice ale romantismului, fac imposibilă înlănţuirea în vreo or- dine oarecare a acelor republici, care timp de trei

secole au fost sfioase şi umilite. America este şi va mai fi, încă o sută de ani, o pădure deasă, o cîmpie care nu cunoaşte deocamdată urma roţilor, unde călăreţii zboară pentru că un fel de beţie îi face să înfigă adînc pintenii şi pentru că există plăcerea isprăvii spectaculare. înfăţişări ale libertăţii.

Europa priveşte acest nou aspect al Americii noastre uneori cu curiozitate, alteori cu oroare. Vechiul continent european face prea mult pe domnul serios, pe academicianul, pe preceptorul, pe importantul. La început, Bolivar sau Miranda se plimbă pe la curţile europene, smulgînd admiraţia oamenilor. Apoi, în faţa abundentului spectacol al războaielor noastre civile, începe să se vorbească cu insistenţă de „ţările sălbatice ale Americii spaniole". Urmează apoi o dorinţă notorie de a pune lumea noastră în orbita latinităţii, sau, în pumnul imperialismului. De a face o Americă Latină, şau o semicolonie.

Toate excesele, nebuniile, războaiele, epopeele, aventurile, romanele, poemele secolului al XIX-lea lasă însă ceva adînc şi indestructibil în spiritul acestor neîmblîn- ziţi fii ai Americii : dragostea pentru libertate.

în fundal, în urmă, rămîne o istorie tulbure şi haotică, aşa cum sînt toate istoriile adevărate. Poporul care a făcut-o e un popor în care există toate. Dacă ar fi să lăsăm la o parte petele din istoria Americii, nu am mai înţelege semnificaţia ei. Pentru că tot ceea ce e negru în istoria noastră e cărbunele de unde ţîşnesc văpăile. Poate părea imposibil şi totuşi în secolul al XIX-lea există în America mai multă barbarie decît chiar în secolul al XVI-lea, cel al conchistei. Uneori caii trec prin băltoace de sînge. Războiul pe viaţă şi pe moarte al lui Bolivar e de o ferocitate absolută. Războiul de recucerire al lui Morillo şi mai neînduplecat.

Ajungem la cucerirea libertăţii prin violenţă. în acelaşi chip în care astăzi căutăm justiţia cu pasiune. Destinul nostru, datorită circumstanţelor în care ne-a pus istoria, a trebuit să accepte un mod dramatic de a proiecta viaţa. Se poate ca scenele din secolul al XIX-lea să nu se mai repete, dar trebuie să le privim aşa cum au fost, pentru a simţi acea emoţie proprie istoriei noastre, care calcă mereu pe marginea prăpăstiilor.

Un secol care începe în Marea Caraibelor cu Bolivar şi care se încheie în aceeaşi mare cu Jose Marti trebuie să rămînă în istoria umanităţii ca o lampă a cărei lumină nu se stinge.

XX

ULTIMII PIRAŢI

„Tell your commander I found the principal of this gang so an old offender, and so very bad a man, that I have saved him the trouble of taking him to the United States. I hung him myself."[XXIV]

LAFITTE

Sînt duşmanii speciei umane, *Hostis humani generis,* spune căpitanul Johnson în istoria pirateriei pe care a scris-o. Cu steagul negru pe catargul cel mare, decorat cu craniul clasic şi cu cele două tibia, navele lor sinistre ridică propra prin spumă de sînge. Legenda lor e legenda Caraibelor. Numai la rostirea numelui lor tremură spaniolii la Havana, la Kingston, englezii, francezii, în Mar- tinica, în Curasao, olandezii, pe mări, marinarii, bogătaşii, pe pămînt. şi chiar şi în umbra pădurilor, femeile, călugării şi copiii. Pe vremea reginei Elisabeta se începea prin a fi pirat şi se termina ca amiral al regatului. Soseşte însă momentul în care englezii se simt victime ale propriei lor invenţii. Regatul pierde mai multe corăbii şi bani în mîinile piraţilor decît

---

XXIV ..Spuneţi comandantului dumneavoastră că văzînd ce bătrîn nelegiuit şi ce om rău este căpetenia bandei, i-am cruţat osteneala de a-1 duce în Statele Unite. L-am spînzurat eu însumi." (Engl.)

în cele ale francezilor şi spaniolilor puşi laolaltă. Regele sfîrşeşte prin a da celebrul lui decret de urmărire a piraţilor, prin care oferă iertarea sa eg'ală numai acelora care cu umilinţă o vor cere înainte de 5 .septembrie 1718. Cu această dată, va începe lupta împotriva piraţilor şi ea va dura o sută de ani.

Căpitanul Teach, „Barbă Neagră“, care a semănat groază în Antile, se înfăţişează plin de căinţă în faţa guvernatorului din Carolina de Nord : guvernatorul îi acordă graţia regală. Piratul, îndreptat, se căsătoreşte cu o copilă de şaisprezece ani. Guvernatorul e martor la aces- tă unire edificatoare şi din adîncul sufletului său mişcat, îi spune : „Sănătate şi viaţă nouă“. Barbă Neagră se suie pe corabie şi, peste puţin timp, o mantie de teroare acoperă rîul în toată lungimea lui. în sate, din clopotniţe, pe rîu, de pe puntea ambarcaţiunilor, oamenii pîndesc îngroziţi, aşteptînd în fiecare clipă să vadă barba acestui scoţian neobişnuit, care aduce oamenilor cu barba lui, mai multe calamităţi decît orice cometă care a fost anunţată pe cer. E o barbă nemaipomenit de lungă, pe care piratul şi-o prinde cu panglici. Sub borul pălăriei, poartă aprinse nişte fitile, care dau chipului său un aer şi mai diabolic şi-i servesc să aibă gata pregătit focul pentru pistoale. Uneori şi diavolul apare în echipajul său. Urcă nouăzeci în port şi, cînd fac numărătoarea, găsesc nouăzeci şi unu. După cîteva zile, la numărătoare sînt iarăşi nouăzeci. Ucigă-l-toaca se suie şi se coboară de pe corabie, nimeni nu ştie cum, nimeni nu ştie cînd. Şi astfel, între adevăruri şi legende, nu e odihnă decît în ziua în care Teach e prins şi i se taie capul şi-1 atîrnă ca felinar al victoriei de catargul cel mare al unei corăbii. Noaptea, continuă încă să plutească peste păduri barba lui ca o cometă neagră. Oamenii care s-au născut piraţi, piraţi trebuie să moară.

în mod~obişnuit, îşi au tabăra lor în insula Providencia, în insulele din Bahamas. în istoria piraţilor —

rămîne să verificaţi de ce — marea majoritate sînt veniţi din Scoţia. Furturile lor se întind în Cuba, Mexic, Martinica, Cartagena. Pe ei nu-i interesează dacă vasul este spaniol, francez sau englez. în anii ce urmează după edictul regelui Angliei, englezii sînt cei ce plătesc rota cea mai grea. Regele îşi mişcă şi el justiţia cu diligenţa, şi navele lui inspectează întreaga mare a Caraibelor. Piraţii nu se tem şi ajung cu isprăvile lor pînă pe coastele Africii. Le place să rătăcească pe valuri. Uneori, justiţia dobîndeşte mici victorii. La Charleston, la New York, la Jamaica se obişnuieşte să se ţină judecăţi care se termină aşa cum se cuvine. într-o zi, la White Point, aproape de Charleston, populaţia are satisfacţia să vadă 24 de piraţi spîn- zuraţi de copaci. Sînt camarazii căpitanului Bonnet. Toţi, din Aberdeen, Bristol, Dublin, Glasgow. Sărmanii, au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru ca Stevenson să aibă bune modele pentru cartea sa *Comoara din Insulă.*

Evident însă, există piraţi de toate naţiunile. Din Jamaica au fost destui. Cîţiva, din New York. Şi spanioli, precum *don* Pedro Gibert, un catalan frumos, pe care femeile îl consideră cel mai seducător bărbat, cu ochii lui mari şi negri, cu dinţii ca nişte şiraguri de perle, cu părul ca pana corbului, cu fruntea lată şi sfidătoare. Porneşte, într-o zi, din Havana. De la castelul Morro se vede ambarcaţia lui graţioasă alunecînd pe cearceafurile verzi ale mării. Prima navă întîlnită în drumul său este „Mexican" care vine din Massachusetts, din Salem. Gilbert nu lasă să-i scape nimic : butoaiele pline de monede, cele două ceasuri de aur. în peregrinările ulterioare ajunge pînă în Africa. Se împrieteneşte cu un rege negru, îngroapă în nisip monedele, cumpără mult fildeş, broaşte ţestoase de mare, ulei de palmier şi sclavi. Englezii îl urmăresc pînă acolo şi-1 prind. îl duc la Boston să fie judecat. Sînt doisprezece piraţi. împreună cu Gilbert se găsesc Francisco Ruiz, Bernardo de Soto, Antonio Ferrer...

Apărarea face tot ce e cu putinţă ca să-1 salveze cel puţin pe Bernardo de Soto şi pe bietul bucătar negru. Bemardo de Soto, într-o
anumită împrejurare, cu îndrăzneala lui, a salvat şaptezeci de americani,. „Sultanul Turciei — spune apărătorul — poate băga în saci cîteva femei şi să le arunce în Bosfor, iară ca aceasta să constituie materie de comentarii mai mult de un ceas. Aici, însă, nu : aici viaţa are valoare : Gîndiţi-vă... !“ Şi tocmai atunci soseşte soţia lui Bernardo de Soto, care a navigat de la Barcelona să-şi salveze soţul, îngenuche în faţa preşedintelui Jackson şi prin gestul ei îi smulge iertarea. Se salvează de la spîn- zurătoare bucătarul negru şi Bernardo de Soto. „Murim — spune Gilbert — ca nişte spanioli viteji.[44] Preotul Va- rella, care îi asistă, cînd li se pune laţul de gît pentru a-i ridica, spune : „Spanioli, urcaţi-vă la cer.[44]

Piraţii din Havana atacă orice vas american pe care-1 întîlnesc, căci lovesc în comerţul cu negri. Astfel îl prind pe căpitanul Johnson, care naviga spre Boston : îi iau ceasul de aur şi două cutiuţe de tutun. Căpitanului Lincoln, a cărui corabie pare o piaţă de mărfuri, îi fură făină, carne de porc, untură, peşte, ceapă, cartofi, mere : alimente ce erau exportate din Boston în Cuba. Cum pe vapoare se află amestecaţi piraţi francezi, portughezi, spanioli, scoţieni, în momentul asaltului înalţă steagul care li se năzăreşte, atunci cînd nu se mulţumesc să-1 ridice numai pe cel negru. Pe căpitanul navei americane îl atacă sub pavilion mexican. „Mă predau — spune — steagului vostru mexican, care indică onoare şi prietenie, la care ne putem aştepta chiar şi de la spanioli...[44] Piraţii izbucnesc în hohote de rîs, coboară în cală şi beau de nu mai pot, şi în faţa ochilQr îngroziţi ai căpitanului pregătesc cea mai copioasă cină pe care a văzut-o vreodată un om.

Există o teorie istorică care afirmă : te naşti pirat după cum te naşti cavaler. Cel care se naşte în inima nobilei Anglii, chiar în Westminster, e firesc să fie un cavaler. Edward Low se naşte însă pirat. în Scoţia nu face altceva decît să distribuie pumni colegilor săi. Băieţandru încă, traversează marea şi ajunge la Boston să-şi încerce noro cul. Călătoreşte în Honduras, în insulele Barlovento, pînă ce e spînzurat în Martinica. Mai neliniştit e cunoscutul pirat nordamerican Charles Gibbs. Se naşte în Rhode Island, şi excelenţii lui părinţi, care nu pot să-1 aducă pe drumul bun nici cu bătaia nici cu sfaturile, mor de mîh- nire. Băiatul a fugit şi s-a îmbarcat pe un vas de război. Ia parte la bătălia de la Chesapeake, dar nu obişnuieşte să aibă superiori. Deschide o prăvălie de grîne la Boston, aproape de Tin Top, taverna unde se adună toate prostituatele şi beţivii din oraş. Se împrieteneşte cu toţi, le deschide credite în prăvălia sa, pierde tot ce are şi, pentru a se reface, organizează jafuri, care-1 poartă din Florida pînă la Buenos Aires. La Buenos Aires se căsătoreşte. Se spune că a ajuns să omoare patru sute de persoane. Revine la Havana, la New York şi cum are în buzunar 30 000 de dolari, pare un cavaler. Izbucneşte atunci războiul dintre Brazilia şi Argentina, în anul 1826. îşi oferă serviciile Argentinei şi se prezintă amicalului Brown, la Buenos Aires. E încorporat în echipajul vasului „25 Mai[44]. Gibbs povesteşte că amiralul i-a spus : „Ceea ce nu vreau e să am laşi în marină.*[4] „în ce mă priveşte, să nu vă faceţi griji“, i-a răspuns Gibbs. Şi a luptat bine. Află de războiul dintre Franţa şi Algeria ; se duce să ofere regelui serviciile sale. Ajunge în deşert, vede nisipurile şi spune : „Asta nu e pentru mine.“ Şi se întoarce. „M-am distrat văzînd ruinele Cartaginei şi amintindu-mi de războiul pe care l-au avut romanii.[44] Ajunge, în sfîrşit, la centrul său : la Noul Orleans. Aici îşi desfăşoară, cu succes, întreaga activitate, într-o zi, asaltînd un vas, îl omoară pe căpitan şi pleacă cu un

butoi de dolari mexicani. în cele din urmă e prins şi sentinţa care se dă la New York sună astfel : „Să fie spînzurat pînă ce moare, iar cadavrul lui să fie dat colegiului de medici şi de chirurgi.[44]

Floarea pirateriei se găseşte însă în Noul Orleans. Este locul de întîlnire al contrabandiştilor, un Versailles al regilor steagului negru. Cînd Jean Lafitte se plimbă prin Piaţa Armelor, în Le Vieux Carre, ochii lui îndrăzneţi, mustaţa sa frumoasă, bogatul lui păr castaniu sînt urmărite de privirile metiselor, femeilor albe, ale poporului. E un domn splendid, care străluceşte mai întîi la Operă, iar la baluri şi la mesele de joc nu poate fi privit fără să se spună : Acesta este deci Jean Lafitte... !

Noul Orleans este piaţa firească a contrabandei. Coloniile Angliei, Franţei, Spaniei şi Republica, pe cale de a se naşte, a Statelor Unite nu se pot apăra de aceşti negustori temerari şi abili care alunecă pe canalele fluviului Mississippi. Fiecare insulă e o tabără • misterioasă. Par grădini plutitoare ale legendei negre, unde vin cu plăcere colonişti şi negustorii de la distanţe de mile pentru a cumpăra la licitaţiile lui Jean Lafitte mărfuri furate de pe navele spaniole. Anglia a luat în stăpînire insulele Guadalupe şi Martinica. A restrîns importul de sclavi, aşa încît proprietarii de pămînturi din sud trebuie să se ducă pînă la principala insulă a piraţilor ca să şi-i procure : insula Barataria. E ciudat să constaţi ce a ajuns să fie fantastica guvernare a lui Sancho Panza... Lafitte îşi vinde sclavii, calculîndu-i un dolar ocaua.

Locuitorii Noului Orleans îşi dau aere de lume mare. Evident, uneori, pe rochiile fine de brocart pe care le poartă doamnele se văd picături de sînge : nu e de aşteptat să fie prădat un vas fără a împtroşca puţin. Este însă primul oraş în care saloanele se îmbracă în oglinzi, sînt luminate cu policandre de cristal şi se împodobesc cu frumoase mobile stil. Mult mai atrăgătoare decît balurile doamnelor albe sînt cele

oferite de metise. Călătorii din Europa vin atraşi de faima acestora, iar fiicele mulatrelor sînt de o frumuseţe care seduce pe cei mai exigenţi cavaleri de pe malul celălalt al Atlanticului. Metisele deşteaptă în asemenea măsură gelozia albelor încît guvernul trebuie să dea o ordonanţă, interzicînd ca ele să poarte veşminte de lux pentru ca la Operă să nu le umbrească pe doamnele din înalta societate. Este zadarnic : atracţia arzătoare a acestor femei deslănţuie pasiuni romantice. Noul Orleans e grădina dueliştilor. Nu e noapte în care să nu se audă, prin pădurile învecinate, împuşcături de pistol de la întîlnirile de onoare, sau să nu scînteieze încrucişarea săbiilor. întotdeauna, din cauza vreunei metise. La cimitir, sînt nenumărate pietre funerare pe care se poate citi drept orice comentariu : „A căzut într-un duel de onoare."

E curios să vezi cu ce repeziciune Noul Orleans se lustruieşte, se cizelează şi dobîndeşte un caracter atît de propriu. Are un aer de orgoliu stilat asemănător cu cel al cavalerilor care alternează hazardata luptă pe mare cu manierele elegante ale jucătorilor de la club. Se nasc arogante formule sociale din scrupulosul simţ al onoarei pe care îl au cartoforii.' Se schiţează gesturi galante la balurile cu oglinzi, mătase şi excelent coniac. Toate acestea sînt produsul unei vieţi trăite la marginea ilicitului, alter- nînd cu autentica distincţie a marilor proprietari care, acolo, pe plantaţii, încep să formeze o aristrocaţie rafinată şi strălucitoare, cea mai cultă şi ceremonioasă la aceste latitudini. Piaţa Armelor din Noul Orleans pare un colţ din Europa. Creolii nu pot suporta grosolana barbarie a americanilor din nord — *Kaintockes* — cum îi numesc. Noul Orleans începe să se umple de istorie : e unul din locurile unde călătorului i se va spune : Aici l-au întemniţat pe Pierre Lafitte, în taverna aceasta a venit generalul Jackson în ajunul bătăliei, sau aceasta era casa destinată lui Napoleon. în acelaşi fel în care sînt arătate relicvele din Salamanca,

Rouen sau Canter- burry, în cealaltă emisferă.

Cu siguranţă însă că locul cel mai important e vechea fierărie în care Lafitte şi-a început negustoria. Era locul unde veneau moşierii şi-i spuneau : am nevoie de douăzeci de negri. A doua zi, Jean Lafitte pornea cu moşierul pe canale, şi în insula Barataria cumpărătorul putea să aleagă după placul său. Lafitte îşi cinstea oaspeţii cu mese îmbelşugate, servite cu veselă, de argint, le oferea vinuri bune franceze şi delicioasele havane. Contrabandiştii din Barataria îl salutau ca pe căpitanul lor. Sub pavăza prestigiului, curajului şi politicii sale abile se simţeau în siguranţă. Flota lui Lafitte nu-şi pierdea vremea, chiar atunci cînd trebuia să captureze corăbiile Statelor Unite sau pe acelea ale englezilor.

Lafitte nu îngăduie niciodată să i se spună pirat. Sînt corsar — afirmă mîndru — şi steagul meu este cel al Cartagenei. Coloniile spaniole s-au răzvrătit împotriva regelui. Bolivar duce un război pe viaţă şi pe moarte, în Noua Granada, Cartagena a fost una dintre primele colonii care şi-au proclamat independenţa. Lafitte spune că are autorizaţie de corsar din partea republicii Cartagena pentru a ataca navele spaniole, şi în împrejurimile insulei Barataria nu se văd decît steaguri de ale Cartagenei.

Soseşte o zi în care Barataria e teroarea mărilor. Nu se mai poate călători în siguranţă spre portul Veracruz. Imensele pacheboturi care coboară pe apele fluviului Mississippi, împinse de răngile pe care vîslaşli şi le proptesc în piept, navighează într-o continuă primejdie. Un căpitan, jefuit în golf, soseşte la Noul Orleans şi în gura mare se plînge în piaţă, în tinda bisericii, la colţuri, pe stradă, în casa guvernatorului. Piraţii ! Piraţii ! Un alt cuvînt nerostit îi face ecou : Lafitte ! Lafitte. Străzile care dau în piaţă sînt ticsite de lume.

Cei din Barataria aud murmurarea, dar continuă liniştiţi să ofere stridii, raci, sepii, pe tarabele lor de pescari. Indignarea şi laşitatea îşi dau mîna. Brusc se aşterne o linişte care înfi- oară. Semeţi, surîzători, Pierre şi Jean Lafitte trec prin mijlocul tuturor, mari şi umili, care se înclină satisfă- cuţi în faţa acestei sfidări dispreţuitoare, Noul Orleans răsplăteşte temeritatea, curajul. Fraţii Lafitte îşi scot mănuşile să le salute pe doamne, îşi netezesc cu mîinile fine mustăţile răsucite şi poartă spadă la centură, aşa cum se poartă o batistă, ieşind din buzunar.

într-o zi, guvernatorul nu mai poate suporta. A vrut să cureţe de contrabandişti Noul Orleans. A cerut aju- toare Congresului în repetate rînduri, însă nimeni nu l-a auzit. Se simte umilit, văzînd cum fraţii Lafitte îşi bat joc de el chiar sub nasul lui. Pregăteşte o cursă judiciară. Face să treacă pe la biroul său pe cetăţenii mai de seamă pentru ceva foarte confidenţial şi, luîndu- le declaraţii, intentează un proces secret împotriva lui Jean Lafitte. La colţurile străzilor apar anunţuri ale guvernatorului : se va da o recomponsă de 500 de dolari persoanei care îl va preda pe Jean Lafitte, învinuit că s-a dedat la un trafic infam, că nu a vrut să se prezinte în faţa autorităţilor, că a violat legea... După două zile, la aceleaşi colţuri de străzi unde apăruseră anunţurile guvernatorului, apare alt anunţ, de data aceasta al lui Jean Lafitte : e copia fidelă a celui al guvernatorului, cu două mici modificări : că va da 500 de dolari celui care i-1 va preda pe guvernator şi semnează : Jean Lafitte. Noul Orleans, pentru a doua oară, sărbătoreşte cu entuziasm fanfaronadele lui Jean Lafitte...

Odată şi odată trebuia să cîştige şi guvernatorul. Pierre Lafitte se află în închisoare. Jean urlă de furie, în Noul Orleans sînt doi avocaţi, cei mai buni din Luisiana,

dintre primii din întreaga ţară. E vorba de Livingston şi Grymes., Livingston a fost primar la New York şi avocat al guvernului federal pe vremea lui Jefferson. Grymes este procuror al Noului Orleans, post la care renunţă pentru a se ocupa, împreună cu Livingston, de cazul Pierre Lafitte. Guvernatorul a angajat însă tot prestigiul său în această arestare. Avocaţii nu reuşesc să-1 scoată din închisoare pe Pierre. Primesc, desigur, cei patruzeci de mii de dolari, pe care Jean Lafitte îi plăteşte pentru apărare, în monede bune de aur. Cînd vin să-şi încaseze onorariile, Lafitte îi cinsteşte ca un principe al insulei Barataria. Fostul procuror Grymes, care petrece acolo o săptămînă întreagă, declară că niciodată mai înainte nu a locuit în casa vreunui cavaler atît de amabil ca Jean Lafitte.

Soseşte la Barataria o escadrilă engleză. Căpitanul vrea să vorbească cu Jean Lafitte. Aduce scrisori din partea coroanei, prin care i se oferă o sumă mare de bani şi o înaltă funcţie de ofiţer al marinei engleze, dacă trece de partea Angliei în lupta împotriva rebelilor nord- americani. Lafitte îl are pe fratele său în ghiarele guvernatorului, legăturile lui cu noua republică nu sînt prea strînse, nu a avut alt steag decît pe cel al Cartagenei. Citeşte scrisorile cu mare atenţie. 11 primeşte pe englez cu semne de curtenie. Nu trebuie uitat că Lafitte e marele cavaler. Cere un termen ca să răspundă : trebuie să discute cu tovarăşii săi şi imediat ce va hotărî cu aceştia asupra ofertei, va da răspunsul ofiţerului englez, îl însoţeşte pînă la corabie, mulţumind mult pentru dovezile de apreciere din partea Angliei.

Răgazul cerut de Lafitte e pentru a trimite toate scrisorile din partea• Angliei guvernatorului şi unui prieten al său care e deputat al Adunării din Luisiana, spu- nîndu-le că e dispus, ca bun american, să ia parte, cu toţi oamenii săi, la apărarea Noului Orleans. Nu cere

decît un loc în armată şi să fie anulată scoaterea în afara legii a lui şi a oamenilor săi. Propunerea e ispititoare, căci Noul Orleans stă prost în ce priveşte apărarea sa, şi să ai o armată de bandiţi e cel mai bun lucru la care poţi să aspiri pentru a lupta într-un război. Guvernatorul, însă, nu numai că nu-i răspunde lui Lafitte, dar organizează chiar o expediţie militară împotriva insulei Barataria. Asaltul se dă prin surprindere, guvernul pune mîna pe depozitele generale, marfa confiscată ridicîndu-se la aproximativ jumătate de milion de dolari, mulţi oameni de ai lui Lafitte, căzuţi prizonieri, sînt băgaţi în închisoare, Lafitte scapă ca prin minune.

' Lafitte, cu toată prada ce i-a fost luată şi pierderea insulei, continuă să fie un om puternic. Are arme, i-au rămas oameni. Englezii pornesc lupta împotriva Noului Orleans. Generalul Jackson izbuteşte să organizeze apărarea şi să dea bătălia. în consiliul de apărare pe care el îl alcătuieşte se găsesc cîţiva prieteni ai lui Lafitte, în Noul Orleans se va arăta vizitatorului, un secol mai tîrziu, şi întotdeauna, o tavernă unde se vindea absint. „Aici — i se va spune — Jackson şi Lafitte au avut întrevederea.“ Pierre Lafitte fuge din închisoare. Toţi cei din Barataria, în frunte cu Lafitte, intră să sporească rîndurile armatei lui Jackson. Lafitte ajunge să fie iarăşi personajul popular. Mărturiile despre bătălie, lăsate de generalul Jackson, sînt cît se poate de măgulitoare pentru el. Cel mai apropiat asociat al lui Lafitte — Dominique You — care a venit în America cu trupele lui Leclerc — cînd Napoleon a luat ofensiva împotriva insulei Haiti — este unul din eroii bătăliei de la Noul Orleans. Cînd se dă marele bal pentru sărbătorirea victoriei, se află acolo, cu redingotele lor frumos colorate, contrabandiştii din Barataria. Atracţia sărbătorii este însă Jean Lafitte. Tinerele notează în jurnalele lor : Astăzi l-am cunoscut pe Jean Lafitte. Doamnele : Jean Lafitte mi-a spus... sau, Jean Lafitte mi-a povestit că odată...

Noul Orleans se întoarce la viaţa lui obişnuită. Operă, baluri organizate de metise, dueluri, trişări la cărţi, raci, stridii, orez cu pui, bucătărie creolă, vinuri franceze, lampadare de cristal, veşminte de brocart. într-o mare curte interioară, pardosită cu cărămizi, metisa Sanite Dede face pe regina cultului Vodu. Vodu-ul din Noul Orleans nu are decît un rival : pe cel din Haiti. Noul Orleans e un mare tîrg pentru vrăjitorii care vînd fire

de păr, picioare de păianjeni, unghii de pisică, măruntaie de broască, pentru a alunga spiritele, a cuceri inimile, a aduce moartea duşmanilor. S-a luptat să nu mai fie aduşi negri din Congo, care sînt răspunzători de aceste superstiţii, dar continuă să sosească negri de toate felurile din Africa, şi Vodu este sacru pentru negri. Să-i lipseşti pe aceştia de Vodu e ca şi cum i-ai fi smuls lui Drake Biblia lui Eduard al Vl-lea. Negrii se îmbulzesc în curtea pardosită cu cărămizi. Sainte Dede converseazã cu şarpele vrăjit : animalul scoate limba lui subţire ca un pai şi răspunde cu ea la toate întrebările. Negrii asudă, strigă, cîntă, plîng, rîd. Au dansurile lor în piaţă. Departe de aceste petreceri sălbatice, adică la trei sau patru sute de metri, se desfăşoară viaţa fastuoasă a sălilor de joc şi a caselor de plăcere.

Eroii din Barataria se plictisesc. Lafitte se gîndeşte să întemeieze un nou imperiu. O a doua republică a piraţilor. Pleacă la Galveston, şi în insula Campeachy începe să pună pe picioare afacerea. Mai întîi cumpără opt nave. Apoi îşi măreşte flota. Iarăşi prosperă negoţul său. Lafitte lucrează sub steag mexican sau Venezuelan sau sub cel al lui Bolivar. Se deslănţuie un uragan. Smulge toate casele din Campeachy. Lafitte le ridică din nou. Este de neînvins atît timp cît are de-a face cu elementul său, furtuna. Secolul al XIX-lea avansează însă prea mult pentru ca piraţii să poată rezista. Se organizează o expediţie militară cu scopul de a lichida noua republică. Ofiţerul care trebuie să îndeplinească această sacrcină are o întrevedere cu Lafitte. Lafitte înţelege că nu mai există modalitate pentru a rezista. ,,Acordaţi-mi două luni — îi răspunde — şi veţi fi satisfăcuţi.“ „De acord — acceptă ofiţerul — : Aştept aicl.“ Lafitte face ca oamenii lui să revină la viaţa obişnuită. îi stabileşte pe bandiţi, unul cîte unul, acolo unde doreşte fiecare. Pînă ce insula, cu casele ei bune,

de cărămidă, cu marile ei depozite, cu importanţa sa, rămîne pustie. Cele două luni s-au împlinit. Lafitte incendiază totul, distruge totul pînă ce nu mai rămîne cărămidă pe cărămidă. Silueta lui se pierde în legendă.

Dominique You nutreşte alte gînduri. El a rămas în Noul Orleans, ca un burghez cinstit şi pacific. E o figură populară şi iubită. în Caraibe, istoria lui Napoleon u rămas plutind în văzduh, prinsă parcă de pieptenele palmierilor. You, la urma urmelor şi înainte de orice, a fost soldat în trupele lui Napoleon. Şi pentru el, ca pentru orice pirat, Napoleon este marele căpitan. Englezii îl ţin acum prizonier în insula sfînta Elena şi mulţi sînt cei care se gîndesc să-1 fure de la englezi, să-1 elibereze, să-1 aducă în Antile, la Noul Orleans, înt'r-un loc demn de geniul său. Oamenii care ştiu ceea ce spun, povestesc că el a vrut să vină în America. Primarul din Noul Orleans, care e milionar, spune : „Eu plătesc cheltuielile.[41] I se pregăteşte o casă splendidă. Şi e trimisă în secret nava care va face isprava. Ultimul vis al piraţilor este să-1 fure pe Napoleon şi să-1 aducă la Noul Orleans. Este şi ultimul vis al lui Dominique You.

Bătrînele vor povesti după aceea, cu voce groasă şi misterioasă, copiilor : „Şi l-au furat... Cel care este îngropat la Paris e altul, cel adevărat e aici, în Noul Orleans.[44] Şi e adevărul : nu pentru că oasele lui ar fi ajuns în aceste cimitire unde sicriile navighează în lagune de noroi, ci pentru că acel căpitan al vulturilor francezi şi-a clădit ultimul cuib în inima piraţilor din Barataria. în mintea ultimului corsar.

XXI

ROMANTISM, GUERILIERI, POEŢI ŞI PIRAŢI

„Schimb viaţa pentru candida-aureolă
de sfînt sau de idiot.
O schimb pentru colierul roş pus
strîns pe git grăsanului Capet sau
pentru duşul ţeapăn ce-a stropit ceafa
lui Carol, regele englez."

LEOM DE GREIFF

Revoluţia franceză, independenţa Americii, triumful burgheziei asupra regilor, emanciparea sclavilor, imperiul liber-cugetătorilor ridicat pe ruinele Inchiziţiei dau secolului al XIX-lea o îndrăzneală fără precedent. Tineretul care a fost prizonier al şcolilor dogmatice are impresia tangibilă că lumea se deschide înaintea ochilor lui. în Mexic, Iturbide îşi pierde capul şi se încoronează împărat cu speranţa de a incorpora Mexicului întreaga Americă Centrală, în sud,, preşedintele Paraguayului declară război Braziliei, Argentinei şi Uruguayului. Rosas, în Argentina, cu ai săi *gauchos* nepotoliţi, sfidează Franţa. în Columbia este aprobată constituţia cea mai liberală din lume, pe care Victor Hugo o consideră cucerirea maximă a acestor timpuri electrizate de o nouă credinţă în destinele omului. Dictatorul Boliviei îl suie pe un măgar pe ministrul Marii Britanii şi-l plimbă astfel pe străzi. Coloniile, transformîndu-se în repu blici, plănuiesc sisteme ambiţioase. Politicienii din Statele Unite cred că destinul vădit al ţării lor trebuie să-i ducă la dominarea Mării Caraibelor, printr-o lărgire necontenită a zonelor de influenţă, dominate de politica dolarului. Descoperirea minelor de aur din California este un loz cîştigător prin care soarta preface visurile cele mai optimiste în imagini palide a ceea ce nordamericanii posedă în realitate. Convoaiele zboară prin cîmpiile fluviului Mississippi, iar în Panama şi Nicaragua sînt improvizate drumuri care să asigure sosirea cît mai repede în California.

America Centrală se transformă într-un cîmp de lupte religioase chiar din momentul în care se naşte gîndul independenţei. Sînt demnitari eclesiastici alături de republică şi alţii împotriva republicii. De la arhiepiscop pînă la ultimul laic din San Francisco, împărţiţi în două partide, coboară în stradă, şi prin aer zboară pietre, sticle, excomunicări, gloanţe. E un adevărat vîrtej de cuţite lungi : sar braţe şi capete, şiroind de sînge. Dintre precursorii independenţei în San Salvador, Delgado, licenţiat şi preot, este primul om al bisericii care participă la conspiraţiile împotriva intendentului general spaniol. El este cel care redactează actele Independenţei, şi nu există juntă, întrunire sau adunare revoluţionară pe care să n-o onoreze cu prezenţa şi să n-o aţîţe cu discursurile. Se înfruntă cu arhiepiscopul Guatemalei. care e şeful reacţiunii. Arhiepiscopul aruncă întreaga putere a autorităţii sale pe talerul drept al cîntarului şi totuşi talerul se ridică de parcă toiagul şi mitra ar fi de paie şi de plută. America Centrală nu vrea să mai fie colonie. Republica se ridică la rang de episcopie. Salvadorul, pentru a ieşi de sub jurisdicţia arhiepiscopului, şi-1 consacră episcop pe părintele Delgado. începe schisma. Călugării nu vor să accepte constituţia : guvernul îi ameninţă, şi sfîrşeşte prin a-i vedea plecîndu-se supuşi sub steagul independenţei şi jurînd pe codul republicii.

încetul cu încetul, de la amvoane, începe discordia. Femeile se împart în partide şi fac adevărate vîrtejuri în jurul preoţilor. Episcopul Salvadorului şi arhiepiscopul Guatemalei îşi păstrează la Roma avocaţii respectivi. în cele din urmă, papa îşi îndreaptă fulgerele împotriva părintelui Delgado : „Şi ai comis atîtea lucruri atît de îngrozitoare, încît cu deplin adevăr ţi se poate aplica ceea ce glăsuieşte *Evanghelia* (şi o spunem plîngînd) că ai intrat ca hoţ şi bandit în turma de oi… pentru a omorî şi duce la pierzanie… Dacă am şti că în termenul acordat

pentru îndreptarea crimei comise, tu nu ai dat satisfacţie bisericii... deşi ne-ar cauza durere (pentru a folosi cuvintele lui Crisostomo), arn plînge şi ne-am tîngui şi ne-am sfîşia pieptul, ne-ar durea ca tăierea propriilor noastre membre... dar am ajunge la momentul... de a pronunţa împotriva ta sentinţă de excomunicare.[44] Sînt cuvintele cu care papa Leon al XII-lea înfierează faptele părintelui Delgado.

Clericii se pronunţă împotriva unui medic, doctorul Cirilo Flores, vicepreşedintele statului Gutemala. întâmplarea are loc în Quezaltenango. Medicul caută azil în biserică. Femeile se năpustesc asupra lui, îl trag de păr pînă ce i-1 smulg, îl ciomăgesc. Vicepreşedintele se suie în amvon. Preotul scoate Sfintele Daruri şi cere pace. Bisericoasele şi tinereii mai pasionaţi ajung la amvon, unul îl trage de picioare şi continuă să-i smulgă părul, în cele din urmă îl coboară din amvon, îl scot din biserică şi îl omoară cu bîtele. în Honduras, Congresul declară că hotărîrile Sfîntului Scaun nu vor avea efect în ţară, atâta timp cît nu primăsc aprobarea guvernului. In Salvador, unde grupurile clericale au ars biblioteca. doctorului Herrera şi călugării se declară în favoarea imperiului, Congresul închide mînăstirile. Trupele împăratului Iturbide invadează America Centrală.

Sînt lupte inevitabile, căci Spania, exercitând o putere absolută în timpul coloniei, nu i-a educat pe creoli pentru a putea să se guverneze singuri. în Statele Unite, unde americanii se guvernează ei înşişi încă dinainte de războiul pentru Independenţă, nu s-a întîmplat nimic. în America hispanică totul va trebui să fie dibuire, încercare, şi chiar din momentul în care masele sînt încă în- fierbîntate de războiul de Independenţă, reacţiunea şi-a băgat caii ei troieni, coloana a cincea, acolo unde cu mai multă uşurinţă poate să se nască răzmeriţă. Ambiţiile sînt mari şi

nobile, există proiecte admirabile, pentru care luptă iluminiştii, dar care nu se pot sprijini pe turbulenţa unui popor analfabet, care nu lasă răgaz pentru a fi rezolvate problemele interne, supus fiind influenţei forţelor exterioare ce agită mai mult decît trebuie apele şi aşa tulburate. în congresul din Guatemala se ordonă deschiderea canalului interoceanic. Doctorul Valle, în 1822, propune Uniunea Panamericană. Sînt tributuri la religia progresului, la fraternitatea americană, pe care războiul le face să se piardă. Mozarân îl expulzează pe arhiepiscopul Guatemalei şi pe preoţii turbulenţi, care nu lasă să se guverneze. Se ordonă vinderea bunurilor eclesiastice. La Honduras se fac două capitale : liberalii în Leon, conservatorii în Granada.

în 1822 se declară abolită sclavia în America Centrală, hotărîre romantică dacă se ia în consideraţie că în 1823 Anglia nu a putut să ia o rezoluţie atît de radicală şl dacă se ţine seama şi de faptul că în acel an, cînd în Parlamentul din Londra se aprobă un proiect pentru abolirea treptată, proprietarii din Jamaica îi adresează regelui un memoriu în care se spune : „Dacă această insulă urmează să fie scena unui experiment atît de temerar, cerem să nu fim amestecaţi în consecinţele lui oribile. Dacă sclavia e o ofensă adusă lui Dumnezeu, la fel este şi anarhia, dezolarea şi sîngele. Parlamentul Angliei să devină proprietarul legal al proprietăţilor noastre, cumpă- rîndu-le, iar noi ne vom retrage din insulă, lăsînd cîmp liber filantropiei moderne să le lucreze/[1]' în Statele Unite, republica se află în ajunul războiului ei cel mai sîngeros, pentru că stăpînii de sclavi din sud, a căror economie e bazată pe sclavie, întrucît pe negri şi-au întemeiat moşiile şi cu negri adună recoltele, se ciocnesc de burghezii liberali şi umanitari din nord, care nu au nici un negru pe cîmpurile şi în fabricile lor şi care pot, fără prejudicii pentru interesele lor, să cînte libertatea.

în Noul Orleans trăieşte un jurnalist tînăr şi impetuos care şi-a luat licenţa în drept şi în medicină şi crede că sclavia e destinul firesc al negrului şi traficul legitim al albului. Este William Walker. Mai crede William Walker şi că destinul vădit al Statelor Unite e de a înghiţi pămînturile din Caraibe. Pe deasupra are şi suflet de aventurier şi va intra în istorie ca ultimul dintre piraţi. Soţia lui moare de febră galbenă, şi Walker, pentru a-şi înăbuşi durerea, zboară de la Noul Orleans la San Francisco, unde în loc de febra galbenă apare febra aurului. Acolo face jurnalistică şi ia parte la două expediţii pentru invadarea pămînturilor mexicane din Sonora şi California de Sud şi cere să fie incorporate Statelor Unite, aplicîndu-se sistemul folosit pentru a face din Texas un stat al Uniunii. Eşuează în aceste tentative, i se intentează proces pentru piraterie, e absolvit, -iar numele lui începe să fie considerat ca al unui conducător.

Ocazia favorabilă pe care Walker o vede imediat este America Centrală. Agitaţia care domneşte în micile state poate fi folosită pentru penetraţie. Interesul americanilor este acum enorm, căci în Panamă şi Nicaragua încep să se dezvolte întreprinderi bogate de transport la dispoziţia imigranţilor care se îndreaptă spre California. Comandorul Cornelius Vandervilt din New York, bunăoară, a încheiat cu preşedintele Chamorro un contract pentru stabilirea traficului de pasageri pe lacul Nicaragua. Vasele din New York ajung în portul San Juan din nord : acolo se găsesc navele comandorului, gata să-i ducă pe căutătorii de aur mai întîi pe fluvii, apoi pe lacul Nicaragua şi, în sfîrşit, pe malul lacului, unde îi aşteaptă omnibu- zele care îi lasă în portul Atlanticului. Afacerea este splendidă. Posibilităţile, în acea zonă, cele mai bune. In California şi în Noul Orleans se consideră că această ţară de tranzit, în loc să fie stăpînită de nişte băştinaşi stupizi,

s-ar găsi mult mai bine sub steagul nordamerican. Walker face propunerea să colonizeze Nicaragua. Cu 56 de colonişti ajunge în Leon, se amestecă în politică şi în războaie, devine şef al armatei şi, deşi locuitorii din America Centrală nici nu visaseră la aceasta, piratul Walker, care are numai 31 de ani, ajunge dictator al Nica- raguei. Costa Rica, Guatemala şi Salvador se opun lui Walker, dar el stăpîneşte în Honduras.

La început, Walker se mulţumeşte să fie şeful armatei, guvernînd prin intermediul unui preşedinte marionetă, *don* Patricio. *Don* Patricio trimite ca ministru la Washington pe părintele Virgil, care e primit de preşedintele Pierce. Pe neaşteptate, Walker îl înlătură pe *don* Patricio, face să fie ales preşedinte în Honduras şi, la opt zile după depunerea jurămîntului de rigoare, soseşte la palatul prezidenţial ministrul Statelor Unite şi-i adresează aceste cuvinte : „Am instrucţiuni din partea preşedintelui Statelor Unite să comunic excelenţei-voastre că ţara mea a hotărît să stabilească relaţii cu acest stat.“ Piratul Walker, în cartea lui de memorii, recunoaşte expres ideea înaltă pe care a putut să şi-o formeze despre acest excelent ministru american. El a văzut limpede situaţia ţării şi a putut să acţioneze fără dificultăţile şi întîrzierile pe care le întîlneşte la Washington părintele Virgil, unde diplomaţii din alte ţări s-au străduit să-i creeze o atmos- feră defavorabilă. Walker are o armată întreagă de nord- americani, pe care i-a atras treptat. In California scrierile lui au deşteptat cel mai mare entuziasm. In ierarhiile înalte se întîlnesc doar nume englezeşti. Walker face război şi declară război. Pe domnul Salazar, adversarul său, îl spînzură, într-o duminică, în piaţă, în mijlocul unei bucurii generale şi profitînd de faptul că e zi de tîrg, pentru **ca** un cît mai mare număr de persoane să se bucure de un spectacol atît de solemn.

Bazele programului administrativ al lui Walker sînt expresia fidelă a caracterului său : face ca engleza să fie limba oficială, la fel ca şi spaniola. Pămînturile să fie în mîinile albilor. „Toate actele şi decretele adunării federale constitutive se declară nule şi fără nici o valoare.“ Punctul fundamental este însă problema sclaviei. „Fanteziile nebuneşti ale lui Rousseau — scrie —, sarcasmul ascuţit al lui Voltaire, au infectat pe cititorii din vremea lor cu un fel de hidrofobie — o aversiune morală faţă de cuvîntul sclavie. Hamilton şi Washington, deşi au luptat împotriva unor noţiuni franceze, erau într-o oarecare măsură sub influenţa rătăcirilor genevezului în privinţa egalităţii şi fraternităţii. Mr. Jefferson nu numai că a adoptat felul de a gîndi şi de a simţi al francezilor, ci, mai mult, le-a • cultivat, ca şi cum ar fi fost roade ale raţiunii şi filozofiei.“ Nu : Walker e deasupra acestor ne- toţi. El ştie ce înseamnă, pentru progres, sclavia în lumea modernă. ..Pe conservarea sclaviei — spune — se bazează relaţiile vitale dintre capital şi muncă, pentru că punînd munca pe un fundament solid, i se permite unei societăţi inteligente să înainteze cu hotărîre spre cucerirea de noi forme de civilizaţie...“

Alt punct important : Walker confiscă proprietăţile comandorului Vanderbilt. Corbii încep să-şi scoată ochii. Comandorul jură să isprăvească cu piratul. Vanderbilt li se alătură englezilor din Belice şi-i sprijină pe revoluţionarii din Costa Rica. începe războiul. Walker se vede pierdut în oraşul Granada, pe care hotărăşte să-1 incendieze, dar sfîrşeşte prin a se preda şi a se înapoia în Statele Unite. în Noul Orleans şi pînă la New York e primit ca un erou. Toată lumea vrea să-1 sărbătorească şi nu
întîmpină greutăţi pentru a face o a doua incursiune în Nicaragua. De data aceasta însă succesele lui sînt mai precare. Din nou trebuie să se întoarcă, şi ajunge în

Noul Orleans, unde i se intentează un proces care nu serveşte decît pentru a-i înălţa prestigiul : este consacrat ca ultimul pirat filibuster. Şi mai face o a treia tentativă. De data aceasta este însă înfrînt de englezii din Belice care-1 predau autorităţilor din Honduras. Walker e executat.

Prietenii lui Walker rostesc înflăcărate discursuri de protest în Statele Unite. în jurnale, coloane întregi îi proslăvesc memoria. Henningsen, care fusese camaradul lui în campanii, publică într-un jurnal din New York, în *Day Brook, o* scrisoare care se termină aşa : „Nu pot să cred că spiritul întreprinzător al lui William Walker a rămas îngropat în mormîni şi pot prezice, cu toată siguranţa, că din fiecare picătură a sîngelui său va ieşi o nouă căpetenie înflăcărată. In momentul în care s-a aflat vestea morţii lui Walker, datorită intervenţiei engleze, am fost copleşit de comunicările oamenilor activi, nerăbdători şi doritori să zboare pe scena tragediei, precum şi a persoanelor care se mărginesc să se susţină cu resursele lor. Le voi răspunde atît unora cît şi celorlalţi, spu- nîndu-le să aştepte, şi cînd va sosi ziua nu va lipsi cel care să conducă cauza lor.“

XXII

BAZARUL FRANCEZ

*„**Vă** dau un tron pe un munte de aur."*

NAPOLEON AL III-LEA CĂTRE MAXIMILIAN

*„Trebuie să ascult dulcele cintec
al sirenelor."*

MAXIMILIAN

Franţa şi America... Acesta este noul stindard care apare atunci cînd Spania nu mai posedă în America decît coloniile Cuba şi Santo Domingo, şi pretutindeni se visează puţin la lucrurile din Franţa. în Franţa, Lamartine şi Chateaubriand reconstruiesc cu lirismul lor personajele noastre, iar moştenitorii lui Napoleon cred că vulturii Franţei ar putea încerca alt zbor pentru a cădea asupra acestor plaje. Militarii vorbesc de cuceriri ; ideologii, de America Latină. Victor Hugo ajunge să fie o figură familiară în noile ţări : barba lui poate fi văzută în orice casă ca un portret de fundal obligatoriu, un fel de bunic poet. Un portret al lui Victor Hugo, un bust al lui Napoleon, o măsuţă Ludovic al XV-lea şi, pe măsuţă. *Istoria Girondinilor* de Lamartine constituie salonul de primire în orice casă la ţară din „America Latină“ Prima noastră carte de lectură : *Cei trei muşchetari.*

Să amintim o poveste din Noul Orleans şi un

moment din istoria Mexicului.

Iată povestea din Noul Orleans.

Un om bogat din Nantes adună avere, aducînd la Santo Domingo mătăsuri, catifea, vinuri. Timp de ani şi ani, nava lui norocoasă va trece metodic printre cele ale englezilor fără să sufere vreun atac. Căpitanul îşi are aventurile lui amoroase în insulă, o soţie în Nantes, grămezile lui de aur în fundul cufărului. La Santo Domingo are o plantaţie. Odată soseşte în Franţa cu un copil. De unde l-a scos ? Din Santo Domingo ? Din Noul Orlăans ? Căpitanul nu are copii şi-1 adoptă pe acesta. Este o istorie misterioasă, care în mod natural trebuie să-1 înconjoare pe un căpitan de vas ce se îmbogăţeşte între Nantes şi Antile. într-o bună zi însă curioşii vor începe să facă socoteli : copilul are vîrsta pe care ar trebui s-o aibă fiul lui Ludovic al XVI-lea : căpitanul face parte din bogătaşii din Vendee, care întotdeauna au fost regalişti. Apoi... Cînd copilul se face mare, învăluie întotdeauna în mister originea sa. în orice oraş american care se respectă trebuie să existe o familie ce descinde din Delfinul Franţei. Aşa se va întîmpla şi cu acest copil. Imediat ce soseşte în America, oamenii care-1 văd cîntînd din flaut, la vioară sau din cimpoi, ori citind sub copaci pe La Fontaine, sau dansînd gavote, pavane şi menuete, nu pot să nu se gîndească la Delfinul Franţei.

Căpitanul Audubon a arătat, de fapt, în îngrijirea acestui copil o stăruinţă care nu e obişnuită. Vrea ca el să studieze multe lucruri, să fie ofiţer de marină. Băiatul preferă însă să prindă fluturi în pădure, să adune cuiburi, să picteze păsări. Are o dispoziţie cu totul neobişnuită pentru desen şi căpitanul îl duce la atelierul lui David, cu nădejdea ca pictorul acelor portrete atît de elegante, a acelor medalioane eroice, să-1 iniţieze în secretele artei sale. Băiatul preferă însă să deseneze păsări decît să traseze cu cărbunele, pe

hîrtie crem, profile de ipsos. Căpitanul, dintr-un motiv bănuit secret, îl trimite pe băiat în Statele Unite. Aici viaţa lui e plină de întîm- plări, Se căsătoreşte. Pictează. Colecţionează păsări. Nişte negustori îi fură mica avere pe care o are ; este însă momentul în care frontiera se mişcă de la răsărit la apus, în care Mississippi e un fel de drum naţional al Americii de Nord şi, coborînd pe Mississippi, ajunge la Noul Orleans şi îşi petrece zile, luni, ani, pe canalele din deltă, în cîmpurile învecinate, la Natchez, prin insulele în care Lafitte avusese republica sa de piraţi. Pictînd mereu păsări. Vrea ca nici una să nu scape vînătorii penelului său, doreşte să prindă silueta sfioasă, zborul culorilor şi să le fixeze într-o stampă. Va veni o zi în care va prezenta într-o carte cea mai completă viziune a păsărilor din A- merica.

Noul Orleans, cu doamnele bogate ale societăţii sale ciudate, e un centru de artişti. Se duce o viaţă bohemă şi pictorii trăiesc pe canale, în căsuţe plutitoare. Jean Jacques La Foret Audubon pictează portretul soţiei cizmarului ca să-şi facă o pereche de pantofi, sau pe cel al fiicei unui bogătaş, ca să trimită un dar soţiei sale. Şi astfel se descurcă, cu destul eroism, pînă. ce lumea îl consacră drept unul dintre cei mai uimitori artişti, iar planşele lui ajung să fie un lux pe care îl caută cei ce ştiu să preţuiască aceste lucruri. Şi atunci, cumetre şi cronicari se dedică, cu entuziasm, să îngraşe rădăcinile arborelui familial al lui Audubon cu legenda Delfinului. E bună această fantezie pentru a consacra pe cel care a făcut din capul său un cuib de păsări. Singurul lucru cert e că pe nava căpitanului din Nantes s-a legănat copilăria unui om care face stampe frumoase. Şi aceasta ajunge pentru a pune sub aripa Franţei acest moment din viaţa Noului Orleans.

Istoria din Mexic e altfel. Acolo scena franceză e mai reală. Cavalerul care soseşte nu are nimic fantastic şi e precedat de treizeci de mii de soldaţi. Ii trimite Napoleon al III-lea, care visează o Americă Latină, condusă de el însuşi. Crede că opera cea mai măreaţă a domniei lui va fi cucerirea Mexicului. De unde a putut să-i vină această idee ?

Procesul care are loc în Mexic e cel mai tragic din istoria Independenţei Americii. A fost o oscilare constantă între dictatură şi pretenţiile imperiale, de o parte, şi revoluţia romantică, de cealaltă parte. Războiul e tonul normal al vieţii, şi prin război statul sărăceşte. Se recurge la creditori, care avansează bani numai cu dobînzi fantastice, şi vine momentul în care guvernul nu are cu ce plăti nici dobînzile, nici pe funcţionari, nici trupele. Bogăţia e în mîinile Bisericii şi singura soluţie pe care o găsesc revoluţionarii e aceea de a o expropria. Războiul ia un aspect de luptă anticlericală. Biserica îşi apără bunurile lumeşti cu ardoare inflexibilă. Bătăliile obişnuiesc să fie ciocniri de ţărani înarmaţi împotriva clericilor. în mijlocul anarhiei, conservatorii folosesc această ocazie pentru a arunca invectiva împotriva democraţiei, a federaţiei şi a republicii. Ei visează la imperiu, la dictatură, la importarea unui principe. Sînt dominaţi — lucru care se întîmplă adesea — de nostalgia colonială. încetul cu încetul, Mexicul rămîne ca un triunghi strîns de trei puteri care ar vrea să pună stăpînire pe viitorul lui : Anglia, Franţa şi Statele Unite.

Cînd Yucatan încearcă să dobîndească independenţa, din colonia engleză Belice, sînt trimise arme răsculaţilor. Creditorii din imperiul britanic reclamă livra lor de carne cu o impertinenţă care e la înălţimea dreptului lor indiscutabil. Tezaurul federal nu are nici o leţcaie. Santa Ana se face dictator pentru a pune ordine. Planul lui este simplu : să se sprijine pe

elementul clerical, să favorizeze reacţia, nici un fel de congrese, de guvern central, puternic, fără larmă democratică, fără libertăţi federale, fără presă liberă, fără necuviinţe la adresa bisericii. Prietenii lui îl numesc împărat, şi el însuşi îşi aminteşte de Itur- bide şi vede în Napoleon al III-lea un model demn de imitat. Mexicul nu se hotăreşte însă să-şi înăbuşe lupta pentru independenţă în acest vis al conservatorilor, şi Santa Ana trebuie să fugă ca să-şi scape pielea. De pe tot pămîntul mexican ţîşnesc baionete, armate ale poporului.

Revoluţia nu are insă decît idealul luptei. S-a văzut că în trezererie nu există nici un ban şi că bogăţia e în mîinile bisericii. I se confiscă bunurile şi biserica se declară în rebeliune faţă de guvern. Preoţii fulgeră în excomunicări. Papa dezaprobă noua constituţie. Pasiunile se înteţesc. Li se iau preoţilor livezile. Sînt expulzate pînă şi călugăriţele surori de caritate. Războiul condus de Juărez are un neplăcut nume protestant : Reforma. Juărez caută sprijinul Statelor Unite şi contractează cu ele un împrumut, iar şeful revoluţiei oferă cu multă largheţe garanţii creditorilor. Ministrul Spaniei, de conivenţă cu biserica, aţîţă la nesupunere faţă de guvern. Juărez le trimite paşapoartele. E provocarea sfidătoare. Spania, Franţa şi Anglia se găsesc în faţa unei ţări distruse de anarhie. Statele Unite ar putea ajuta Mexicul, dar cu războiul de secesiune abia dacă pot face faţă treburilor lor interne. Reacţionarii din Mexic sînt de acord cu clica europeană şi vor să importe împărat, să învelească mizeria cu spectacolul unei mantii imperiale. Napoleon al III-lea trimite trupele sale pentru a invada Mexicul. Invadarea implică posibilitatea ca în urma trupelor să vină un principe străin care să facă pe împăratul Mexicului.

Trupele franceze debarcă şi începe invazia. Prima ciocnire pe care o au cu revoluţionarii constituie un

eşec. La 5 mai, generalul Zaragoza îi învinge la Puebla. Nu e o mare bătălie, dar e o mare victorie a poporului mexican. Zaragoza, învingătorul armatei Franţei, e un erou care, atunci cînd moare în toată gloria tinereţei sale, primeşte cel mai grandios omagiu pe care un popor îl poate aduce celui mai bun dintre fiii săi. In cele din urmă, însă francezii se impun şi intră în capitală. Clerul, îneîn- tat, iese să-i primească. Plouă cu flori asupra străinilor care sînt o promisiune de a aduce împărat. Prin faţa reprezentantului Franţei defilează întreaga armată, strigînd : *„Vive I’Empereiir !* Se formează o juntă de guvernare, în frunte cu arhiepiscopul. Se convoacă inevitabila adunare a notabilităţilor. Şi notabilităţile cer împărat, aşa cum prevăzuse Napoleon al III-lea.

împăratul pe care îl avea pregătit Napoleon al III-lea este Maximilian, fratele împăratului Austriei. La castelul Miramar sosesc delegaţii Mexicului şi oferă coroana lui Maximilian. Omul este aventurier prin temperament, al doilea fiu prin naştere, poet prin vocaţie. Se gîndeşte la un imperiu adevărat. „Ceea ce îmi aduceţi — le spune delegaţilor — este numai o oscilare din partea notabilităţilor din oraşul Mexic. Pentru a accepta generoasa dumneavoastră ofertă, ar trebui ca naţiunea s-o ceară.“ Pentru a răspunde la aceste dorinţe sînt în Mexic conservatorii şi francezii. Plebiscitul se face cît ai clipi din ochi.

Maximilian, după ce primeşte binecuvîntarea emoţionată a papei Pius al IX-lea, se îmbarcă cu Carlota. Intră în Mexic. Indienii, curioşi să vadă şi ei un împărat, se îngrămădesc pe străzi şi rîd cu o maliţie care ascunde în ea hazul, curiozitatea şi îndoiala. Spectacolul e frumos, dar viitorul nu e surîzător. împărăteasa — frumoasă floare habsburgică, căzută pe pămînt barbar, cum va spune D’Annunzio — îşi plimbă silueta ei semeaţă prin saloanele de la Chapultepec.

Albii se simt fericiţi.

Maximilian e mai francez în ideile lui decît se închipuia. Vrea mult liberalism şi multă putere a statului. Să fie îndeplinite legile reformei : e primul lucru pe care îl spune. Nunţiul sanctităţii-sale se exaltă, discută, şi Maxi- milan îl opreşte brusc. Miniştrii pe care îi numeşte sînt liberali. Şi nefericitul împărat începe să piardă totul. Liberalii din Mexic vor mexicani, conservatorii vor împărat, dar reacţionar ; clerul, mulţumit, că este imperiu, dar nemulţumit de faptul că, în loc să se termine cu o cruce, coroana lui Maximilian se termină cu un ananas. Revoluţia creşte. Americanii, care au terminat cu războiul lor civil, îl sprijină pe Juărez ; Maximilian nu mai are nici măcar sprijinul Franţei. Napoleon al III-lea, încolţit de Bismarck, are nevoie de o armată mare, iar generalii lui îi spun : „Majestate, armata e în Mexic“. „Ducă-se dracului afurisitul ăla de Mexic, dar să-mi fie trimişi înapoi oamenii mei.“ Timp de cinci ani, Napoleon i-a promis lui Maximilian sprijinul său, şi acum, cînd acesta are nevoie de el, se găseşte în faţa unui ordin al lui Napoleon care spune : „Să se întoarcă armata, şi dacă e nevoie să fie adus Maximilian cu bagajele.“

împărăteasa Carlota se înfurie. Va merge personal să ceară lui Napoleon împlinirea promisiunilor sale şi, în timpul acesta, Maximilian să ţină piept furtunii. Trecînd călare pe drumurile de piatră care duc de la capitală în port, în mijlocul unor vijelii îngrozitoare, sub soare şi sub apă, împărăteasa zboară — spun istoricii — ca şi cum ar fi o stampă a *donei* Juana la Loca Cînd soseşte la Paris, împăratul o primeşte cu brutalul refuz de a duce la îndeplinire vreuna din promisiunile sale. Carlota pierde şi ultimul dram de echilibru al spiritului său. In acest timp, Maximilian vede cum se ridică

marea revoluţie. Ultimul batalion francez care pleacă din Veracruz, pentru a îndeplini chemarea lui Napoleon al III-lea, poartă „steagul înnegrit : pleacă de la tragedia de aici la aceea de acolo.“

Pe colina Las Campanas, Maximilian, generalul Mira- mon şi Tomăs Mejia urmează să fie împuşcaţi. Miramon, general conservator, de la vîrsta de 25 de ani a purtat

[1] Fiica, nebună, a Regilor Catolici ; soţia lui Filip cel Frumos, mama lui Carol al V-lea (n.t.).

steagul reacţiunii cu nestins curaj, şi însuşi împăratul, în momentul în care trebuie să păşească în lumea cealaltă, o recunoaşte şi-i cedează locul de onoare. Tomăs Mejia e catolicul fanatic : şi-a pus întreaga lui speranţă în imperiu şi moare cu o credinţă şi mai aprinsă încă, fericit de a fi un martir, dispreţuind pe cei ce îl vor împuşca în numele unei reforme blestemate, care pentru el nu are decît valoarea unei victorii fugare a ereticilor protestanţi. Maximilian, confundîndu-se cu propriul său imperiu, dispreţuindu-1 pe Napoleon care l-a trădat, credincios misiunii sale regale, a tras la Queretaro ultimul său cartuş, a rezistat republicii pînă în ultima sa clipă şi nu are nimic de obiectat destinului său. îi scrie lui Juărez o scrisoare foarte demnă. Juărez este acum figura centrală. Este indianul care a păstrat aprins focul republicii şi care, în numele poporului, refuzînd graţierea care ar fi salvat viaţa lui Maximilian, pare să împuşte însăşi umbra lui Moctezuma. Această împuşcare nu încheie episodul invaziei franceze ; vrea să încheie istoria a patru secole. Cînd pe colina Las Campanas răsună împuşcăturile plutonului de execuţie care trimit de pe lumea aceasta pe cei trei oameni care simbolizează imperiul, reacţia şi colonia, bronzul lui Juărez se înfioară de emoţie.

XXIII

MIRANDA, VAGABOND AL LIBERTĂŢII

„Este un Quijote, cu deosebirea că nu e nebun."

NAPOLEON

E luna ianuarie a anului 1787. în trăsura principelui Grigore Potemkin — favoritul chior al împărătesei Ecaterina a Rusiei — călătoreşte, în drum spre Crimeea, venezuelanul Francisco de Miranda. Rămîn în urmă străzile din Kherson — străzi murdare, cum spune Miranda —, care sînt adevărate viituri de noroi, în faţa cărora se întinde stepa acoperită de alba mantie a iernii. Caii trec în galop peste gheaţa tare care acoperă apele Niprului. Principele se întoarce către Venezuelan : „Nădăjduiesc, domnule cente, că această experienţă să fie nouă pentru dumneavoastră : presupun că în patria voastră fluviile sînt trecute în alt chip.“

Principele tratează drept conte pe Venezuelan pentru că aşa glăsuieşte paşaportul pe care i l-a dat la Constan- tinopole ministrul Austriei. Venezuelanul nu are acte eliberate de guvernul spaniol, care-1 urmăreşte ca pe un duşman. Nu de mult, ambasadorul Spaniei la Londra a primit instrucţiuni de la Floridablanca să pună mîna pe Miranda, considerîndu-1 contrabandist. Conte sau contrabandist, călătorul acesta are ceva care-1 intrigă pe principele Potemkin.

Poate povestirea aventurilor lui războinice, a călătoriilor din necunoscutul continent american şi din Spania monahală, unde inchizitorii exercită dictatura medievală a rugurilor. Miranda priveşte, uimit, turme de berbeci, cirezi de vaci şi herghelii de cai care pasc pe zăpadă, grupuri de tătari şi de cazaci de la Don, care vin să-i prezinte principelui omagiu servil. Fanfara de cornuri de vînătoare răsunînd în stepă îi oferă o serenadă sonoră. Se opresc în faţa mînăstirii dervişilor. E frig şi ninge din belşug. Ţăranii, pentru a-şi încălzi mădularele, beau ceai şi rachiu. Intr-o zi, într-un oraş, asistă la un concert. Pe Miranda îl surprinde disciplina şi acordul muzicanţilor. Cum e posibil să fie obţinute ? „Cum se face muzică aici ?“ I se răspunde : „Cu ciomagul.[11] Principele povesteşte istoria războiului din Crimeea : este istoria vieţii sale.

Miranda are 37 de ani. Va fi de toate, chiar şi conte... Se trage din acea familie de duci de Miranda care prin rudenia ei cu familia Caraccioli aparţine însuşi arborelui genealogic ilustrat de Sfîntul Tomas de Aquino. In Spania, pe baza purităţii sîngelui său, a fost admis, la 22 de ani, imediat după venirea lui din Caracas, în Regimentul Prinţesei, cu grad de căpitan. Descrierea blazonului său începe aşa : „Un scut cu cîmpul roşu şi, aşezate pe acesta^ cinci jumătăţi de trupuri de fecioare, fără vreo podoabă...[11] Destinul său, prevestit de heraldică, vor fi războaiele şi aventurile printre tinere fără vreo podoabă.

Ceea ce însă îl intrigă pe principe este viaţa rătăcitoare a aventurierului. El nu a plecat în Spania să-şi răsucească mustaţa în garda regimentului. A plecat să cunoască lumea şi să lupte. După ce dobîndeşte merite într-o campanie din Africa, este mutat în teatrul de lupte al Americii : în Marea Caraibelor. Soseşte în Cuba, şi

din Cuba trece în Luisiana, unde guvernatorul Bernardo Gălvez porneşte din Noul Orleans să se războiască cu englezii. împreună cu Miranda, care e unul dintre învingătorii de la Pensacola, intră în oraşul încercuit pentru a coborî steagul Marii Britanii şi a-1 înălţa pe cel spaniol. Astfel a urcat steaua lui Miranda. în Cuba, guvernatorul a început să simtă simpatie pentru el, l-a numit locote- nent-colonel şi l-a trimis cu o misiune specială în Jamaica. încep însă geloziile şi rivalităţile. Este acuzat de contrabandă. împotriva lui Miranda se pornesc interminabile procese spaniole... în timp ce în camera lentă a Justiţiei se îngrămădesc hîrtiile, Miranda pune apele mării între el şi judecată. Pleacă în Statele Unite. De aici începe lanţul călătoriilor sale care, cu fiecare zi, trage mai departe verigile lui. Pînă ce ajunge acum în stepele din Crimeea.

Care e pasiunea care-1 mină pe contele Francisco de Miranda ? Libertatea. Hazardul îl poartă chiar pînă la curtea Ecaterinei a Rusiei. Altă aventurieră ambiţioasă şi fantastică : ieşită din leagănul barbar al unui minuscul principat german, ajunge, prin lovituri ale soartei şi hazardului, să fie împărăteasa libertină şi liberală care întinereşte curtea ţarilor, se înconjoară de artişti şi de militari chipeşi, instaurînd acel despotism luminat, prezidat în iatacul ei de entuziaste lecturi din Voltaire.

Ieşind din serviciul Spaniei, Miranda a asistat, în Statele Unite, la naşterea unei republici. Jurnalul său, în care niciodată nu a încetat să scrie, e plin de stampe clar schiţate. Cititorul poate să vadă acolo cum apare noua naţiune anglo-saxonă, unde alternează naiva bucurie populară cu ambiţia marilor oameni de stat. Pe cînd Miranda se află în Newberne, în Carolina de Nord,

într-o zi bătăile de tobă au anunţat poporului suspendarea ostilităţilor cu Anglia : au fost trase 4 salve de artilerie, „şi cam pe la ora unu după amiază s-a adus *barbecue* — adică un porc fript — şi un butoi de rom, pe care l-au mîncat şi l-au băut laolaltă primii magistraţi şi notabilităţile ţării cu cei mai de jos oameni din popor, dîndu-şi mina şi bind din acelaşi pahar. Este cu neputinţă să concepi, fără să fii văzut, o adunare mai democratică şi care să acrediteze ceea ce poeţii şi istoricii greci ne povestesc despre alte reuniuni asemănătoare la popoarele libere ale Greciei. La sfîrşit au fost cîţiva oameni beţi, s-au înghiontit voioşi, cu pumnii, a fost un rănit, dar la căderea nopţii fiecare s-a dus la culcare, şi astfel, după ce s-a dat foc la cîteva butoaie goale în chip de *feu-de-joie,* sărbătoarea s-a sfîişit.“

Miranda a plecat la Filadelfia. Tocmai atunci Washington trecea pe acolo, în drum spre Annapolis, unde va prezenta Congresului renunţarea sa la demnitatea de comandant suprem al armatei. Pe străzi se îmbulzesc copii, bărbaţi, femei, pentru a-1 aclama pe erou, „ca şi cum Mîntuitorul ar fi intrat în Ierusalim.[41] In timpul zilelor în care Washington a rămas în Filadelfia, Miranda s-a aşezat la aceeaşi masă cu el. Washington, de 51 de ani, în culmea gloriei, oferea venezuelanului fără experienţă, în vîrstă de numai 23 de ani, imaginea splendidă a bărbatului care eliberase un popor.

Clopotul din Filadelfia a bătut în sufletul lui Miranda. Se trasformă în cavalerul rătăcitor al libertăţii. La Boston alcătuieşte primele planuri pentru independenţa Americii hispanice şi le discută cu generali nordameri- cani. Din America se îndreaptă spre Londra, crezînd că va găsi acolo aliaţi posibili. Apoi, rătăcind prin Europa, începe să studieze viaţa politică a

naţiunilor, întocmind planuri pentru sistemul de guvernare pe care îl vor avea coloniile, atunci cînd el va duce în inima lor războiul eliberator. Tinereţea lui e ardentă, iscoditoare şi rămîne, ca pe stemă, semănată cu aventuri de dragoste. In fiecare oraş e o femeie la care se opreşte, aşa cum zăboveşte cîteva momente în faţa catedralelor sau îritr-un muzeu. Sînt clipe pe care le consacră plăcerii fugare. Dragostea lui constantă e dragostea de libertate. Aparţine unei armate de eliberatori care există numai în imaginaţia lui şi nu vrea să întîrzie sosirea lui la întîlnirea cu lupta. Mergînd la întîmplare, după himerele sale, a ajuns în Rusia.

Principele Potemkin se întoarce spre contele Miranda : „Iubite conte, ar fi foarte rău văzut dacă aţi părăsi Rusia fără să vă prezentaţi în faţa împărătesei...", şi Miranda se îndreptă spre Kiev, unde se găseşte curtea. De la Kherson pleacă cu o *kibitka* zburătoare. Merge în căutarea inimii Rusiei şi a inimii Ecaterinei. Păduri, rîuri îngheţate, sate defilează prin faţa ochilor lui, pînă ce, în sfîr- şit, de la o distanţă de 14 verste, de pe o înălţime, dincolo de rîu, zăreşte oraşul : cu bisericile lui cu cinci cupole aurite, în formă de bulbi.

împărăteasa ascultă povestirile venezuelanului. Se simte mîndră văzîndu-se mai presus de retrograzii regi spanioli : străluceşte şi mai mult la curtea sa preţuirea ce se dă literelor din Franţa atunci cînd se vorbeşte de despotismul întunecat al Inchiziţiei. Zeloşi şi servili, curtenii se înclină în faţa venezuelanului, pentru că o uimeşte pe Eca- terina cu povestirile lui. El e cronica vie a celor două emisfere, cu povestiri, în fundal, din cealaltă lume. Eca- terina îl reţine, drăgostoasă, cînd i se pare că vremea e rea şi că ar fi periculoasă pentru Miranda traversarea rîurilor. împărăteasa insistă să rămînă în Rusia ca ofiţer în armata sa. îl pune în legătură cu regele Poloniei. E grijulie să nu lipsească la

reuniunile de la Curte. îl distinge cu atenţia sa la masă. îl pune să pipăie ţesăturile rochiilor sale pentru a deştepta prin aceste a- tingeri familiare un sentiment de mai mare intimitate. Ecaterina e o regină matură, veterană, inteligentă, luminată, uşuratică, îndrăzneaţă. Miranda are 31 de ani, Ecaterina, 58, ar putea să-i fie mamă. Focul juvenil al lui Miranda îi face să aspire la gloria de a fi eliberatorul Americii. Pleacă din Rusia. Scrisorile şi banii Ecaterinei ii deschid drumuri în Suedia, Norvegia, Danemarca, Prusia. Călătoreşte sub nume imaginare, îl urmăresc ambasadorii Spaniei, dar în fiecare ţară găseşte umbra protectoare a împărătesei. Discută cu regi şi-i luminează pentru ca aceştia să facă să progreseze ţările lor. Intră în loji masonice. Se informează asupra lucrurilor din America. Din rîndurile celor de jos se va ridica strigătul independenţei...

în Anglia, Miranda intră în contact cu Pitt, primul ministru. Acesta îl primeşte în casa lui de la ţară, şi venezuelanul începe demersuri pe lingă demnitarul englez pentru independenţa Americii. Formulează planul său de război şi de guvernare. Ar urma să se proclame un imperiu independent, întinzîndu-se de la strîmtoarea Magellan pînă la paralela 45, în America de Nord, şi avînd fluviul Mississippi ca hotar între Statele Unite şi noua naţiune. Havana ar rămîne ca o cheie a golfului Mexic şi în Panama s-ar deschide un canal pentru a facilita comerţul cu China... împăratul ar fi un descendent al incaşilor, iar sistemul parlamentar ar funcţiona ca în Anglia, cu o Cameră a Comunelor, aleasă de popor, şi un Senat de şefi indieni. '

Pitt nu întreprinde nimic. Memoriile lui Miranda se rătăcesc. Şi în timp ce Londra întîrzie, de partea cealaltă a Canalului Mînecii se aprinde revoluţia. Ludovic al XVI-lea a căzut în mîinile poporului. Prusia e

în război cu Franţa. Burghezia se pregăteşte să-şi apere cuceririle cu sînge şi foc. E o scenă ideală pentru Miranda, care, cine ştie, va putea să pescuiască în apele tulburi ajutorul pe care-1 caută pentru independenţa Americii. Traversează canalul. Este numit general al armatei franceze şi, sub comnada lui Dumouriez, face campania din nord împotriva prusienilor. E de faţă la învingerea acestora la Valmy. încercuieşte şi cucereşte Anvers şi, în absenţa lui Dumouriez, este generalul comandant al trupelor franceze. La un moment dat se vîntură ideea să-i fie încredinţată campania din Antile, pentru a recuceri Santo Domingo, şi de acolo să irumpă în coloniile spaniole şi să sfărîme pentru totdeauna „lanţurile făurite de Cortes şi Pizarro". Miranda e o celebritate politică, dar se află pe marginea abisului nenorocirii sale. înlăuntrul contradicţiei permanente, care de acum înainte îl va purta de la triumf la înfrîngere, se va vedea frecvent într-o anticameră, care, trebuind să fie cea a consacrării sale, va fi cea a închisorii. Dumouriez, care sfîrşeşte prin a trăda revoluţia, plănuieşte greşit noua campanie din nord, iar Miranda, care trebuie să se retragă în bătălia de la Ne- erwinder, e trimis în judecată. îl va judeca tribunalul revoluţionar din Paris.

Procesul lui Miranda pasionează poporul, pe intelectuali, pe poeţi. Mîndru, hotărît, sigur de sine, venezuelanul îi pune în încurcătură pe acuzatori şi-ţine un discurs formidabil. Lucrurile acestea au ecou puternic în Parisul revoluţiei. Tribunalul îl achită, poporul îl sărbătoreşte, oamenii se îngrămădesc să-1 îmbrăţişeze. E dus în triumf acasă. După cîteva zile cad girondinii, se ridică montagnarzii ; Robespierre — omul zilei — nu îi este prieten lui Miranda, şi Comitetul Salvării Publice decretează încă o dată întemniţarea sa. Ar fi fost împuşcat, aşa cum au fost cîţiva din camarazii lui, dacă moartea lui Robespierre nu i-ar fi deschis porţile închisorii.

în Franţa, Miranda e prins în viitoarea furtunoasă a acelor timpuri care merg de la domnia stupidă a lui Ludovic al XVI-lea la triumful haotic al revoluţiei, de la luptele Directoratului la aşa-numitele războaie ale Primului Consul. Ajunge la un moment dat să viseze — rătăcirile lui îl autorizează la aceasta — să fie unul din consulii Franţei ; frecventează saloanele la modă, întreţine corespondenţă cu Madame de Stael. Napoleon îl consideră un Quijote căruia nu-i lipseşte decît nebunia pentru a se identifica cu personajul cervantian... Directoratul ordonă întemniţarea sa. Fuge în Anglia şi intră în insulă cu perucă albă şi ochelari verzi, ca domnul Mi- randov, pentru a avea o nouă întrevedere cu Pitt în casa de la ţară a acestuia şi pentru a relua demersurile în vederea independenţei Americii. Nu înaintează cu nimic, nici de data aceasta, în Anglia. Ochii lui privesc acum spre partea cealaltă a Atlanticului. Călătoreşte în Statele Unite. în fundal, rămîne la Paris romanul lui de dragoste cu uşuratica Delfine, marchiză de Costine, ale cărei mîn- gîieri le-au cunoscut Chateaubriand, Fouche, Alexandre de Beauharnais... Franţa va săpa pe arcul de triumf din Paris numele lui Miranda.

în iarna anului 1805, la N'ew York, cînd se iveşte pe la geamuri barba de vată a Sfîntului Nicolae şi copiii visează la sania plină cu jucării, care face să răsune clopoţeii ei printre nori, *don* Francisco de Miranda şi Mr. Ogden pregătesc o navă misterioasă — „Leandro“ — pe care şi-ar dori-o chiar şi corsarii pentru jafurile lor. Sînt îmbarcate pe ea mai bine de *500 de* puşti, flinte şi carabine, 19 tunuri, cuţite, săbii, hangere, 6 500 cartuşe, 10 000 cremene de puşcă, cinci tone de plumb. Numai Mr. Ogden şi *don* Francisco cunosc aceste cifre. încărcătorii care urcă lăzile grele o bănuiesc, şi în cîrciumile din

apropierea cheiului se şopteşte. încotro va porni oare „Leandro“?

Trec zăpezile lui ianuarie. Februarie începe să se lumineze. Curînds primăvara va aprinde primii muguri pe pomi. Oamenii încep să-şi scuture la soare lenea din spirit, din braţe. Mr. Ogden şi oamenii săi, în secret, îi invită pe cei care au înfăţişare de aventurieri să se îmbarce pe „Leandro“. Vagabonzii încep să dea frîu liber imaginaţiei : unii cred că ar fi pentru „garda preşedintelui“, alţii vorbesc de pepite de aur, cei mai mulţi, sau aproape toţi, de întreprinderi de piralterie. Cine nu a visat în copilărie să ajungă pirat ? New York, în 1806, e un mic port care fierbe de ambiţie. Are aproape 80 000 de locuitori. Furnicînd pe străzi şi stradele, care în vîrful insulei Manhattan par să pornească din biserica Trinidad, newyorkezii, de origină pestriţă, văd cum lumea creşte în jurul lor.

Cînd „Leandro“ se desprinde de chei înălţîndu-şi pîn- zele, cei două sute de americani care s-au îmbarcat nu ştiu încotro merg. Curînd, misterul se lămureşte, pentru că generalul Miranda, care e văzut adeseori pe punte, pare că va comanda expediţia şi destăinuie cîte ceva din intenţiile sale. Se scot armele din lăzi şi toţi se grăbesc să le facă să strălucească. Dulgherii fac minere pentru lănci. Celor care se pricep puţin la militărie li se dă gradul de sergent, ca să-i instruiască pe ceilalţi în arta militară. Se alcătuiesc companiile. Miranda a inventat un nume : Columbia. A inventat un steag : steagul columbian — roşu, albastru, galben — pe care îl ridică pe catargul cel mare. Pentru prima oară vîntul Americii, briza caldă a Caraibelor, mîngîie această pînză divină, care se mişcă asemeni unei flăcări şi palpită ca o inimă, în centrul însuşi al bolţii albastre. Pe întinderea neliniştitei mări a Americilor dau onor cei două sute de soldaţi — altă invenţie a lui Miranda —

scoşi din taverne, din atelierele de croitorie şi tîmplărie din New York. E un răpăit de sînge înnebunit în sufletul marţial al venezuelanului care apare în uniformă de gală. Odată cu lăncile şi spadele, Miranda a îmbarcat şi o tiparniţă şi, chiar pe navă, încep să editeze proclamaţii. Napoleon a arătat că războiul se face, în primul rînd, cu literatură. Caraibe, vechea mare a sclaviei, e acum noua mare a libertăţii.

După ce a fost atît de aproape de tronuri, după ce a stat la masă cu atîţia oameni de seamă, Miranda s-a crezut autorizat, în zilele lui bune, să plănuiască o mare coaliţie europeană împotriva Spaniei. întotdeauna a avut succes, pînă în momentul în care a prezentat ideea lui de eliberare a Americii. Atunci toţi s-au îndoit^ toţi s-au eschivat. în realitate, nu se sinchiseau de ţările sălbatice ale Americii de Sud. Pentru aceasta s-a certat cu francezii, pentru aceasta s-a îndepărtat de Pitt. Nici Jefferson, care tocmai cumpărase Luisiana, care vedea lărgin- du-se viaţa internaţională a Statelor Unite, nu era dispus la un conflict cu Spania : cînd Miranda a pornit cu „Leandro", preşedintele a trimis o scrisoare ziarului lui Franklin, negînd că l-ar fi ajutat pe conspirator. Ei bine : dacă nimeni nu-1 ajută oficial, atunci Miranda va pleca ca un pirat filibuster. Şi aşa a plecat, şi de aceea îl vedem cu cei două sute de aventurieri ai săi pornind să elibereze Venezuela. La Santo Domingo i se mai alătură două co- răbioare. Cu aceste trei nave solitare, Miranda, generalul veteran din Europa, cel care a învins cu armatele sale pe destoinicii militari ai Germaniei, va sfida cel mai mare imperiu al lumii şi-i va disputa dreptul de a guverna coloniile care se află de trei secole sub steagurile sale. Pare o îndrăzneală nebunească, mai potrivită pentru un tînăr ucenic revoluţionar decît pentru un războinic cu experienţă.

■ La linia orizontului zăreşte spinările colinelor, profi-

lul patriei, ascuns ochilor săi mai bine de treizeci de ani. Vasul amiral poartă ca steag de luptă o lună albă care coboară pe un fond albastru şi un soare rotund care răsare. în plus, pe o flamură roşie, această deviză : „Moarte tiraniei ! Trăiască Libertatea !“

Visul lui Miranda arde de data aceasta aşa cum arde o frunză de tutun. în Statele Unite s-a răspîndit vestea aventurii sale imediat ce „Leandro" s-a aflat în largul

mării. în timp însă ce unele jurnale vedeau în ea eliberarea continentului şi se vindeau eşarfe cu portretele lui Washington şi Miranda, cu legenda „Aurora Americii de Sud“, ministrul spaniol, marchizul de Casa Yrujo, trimitea înştiinţări la Caracas, Mexic, Havana, pentru ca spaniolii să se pregătească de apărare. Cînd Miranda a sosit pe ţărmurile patriei sale, paza coastei îl aştepta cu tunurile încărcate şi a fost nevoit să dea înapoi. Debarcă apoi la Vela del Coro, şi după o scurtă luptă, în care izbuteşte să învingă garnizoana spaniolă şi să înalţe propriul său steag în locul în care flutura cel duşman, o armată de 1 500 de spanioli îl încercuiesc. Nu era greu cu acest număr de ostaşi să-i învingi pe piraţii, puţini la număr, ai lui Miranda, care vorbeau englezeşte şi care nu putuseră să intre în contact cu oamenii din popor din împrejurimi, oameni pe care generalul îşi construise fortăreaţa iluziilor sale. Miranda se retrage, trecînd în insule şi lăsînd în Venezuela fărîme de lucruri, tiparniţa, descurajarea.

Miranda revine la Londra, să reia discuţiile, după moartea lui Pitt. Cu Sir Arthur Wellesley — viitorul duce de Wellington — are o discuţie acră, căci Anglia nu e de acord să-i urmeze planurile şi să facă război Spaniei în America. în acest timp, prin colonii circulă „Portretul şi biografia trădătorului Miranda" : la Caracas sînt arse efigia şi steagul său, din trădător şi bandit nu e scos...

Spania se scufundă. Nu Spania populară care, la urma urmei, îi pune pe fugă pe soldaţii lui Napoleon, ci Spania regală, peste ale cărei mizerii se pot plimba, trufaşi, cezarul din Franţa şi chiar şi veselul său frate, Joseph Bonaparte, care, pentru că e beţiv, e numit în Madrid Pepe Botellas. Rezumînd, scrie Madariaga : ..Carol al IV-lea, prin imbecilitatea sa, şi Fernando al

VII-Iea, prin cruzimea şi josnicia lui, au dezonorat coroana, identificînd-o cu nedemnele lor capete." în America se ridică popoarele. Consiliile municipale lărgite proclamă adeziunea faţă de Fernando al VII-lea, pentru că el e un simbol împotriva ambiţiei lui Napoleon, dar, în realitate, ceea ce clocoteşte este ideea lui Miranda, vechea speranţă a oamenilor din popor : independenţa. Chiar în adunările de la Bayona, Francisco Antonio Zea, granadianul neliniştit care reprezintă Guatemala, subliniază şi primeşte ideile corpului legislativ francez, care a declarat că nu se vor opune independenţei coloniilor spaniole, consi- derînd aceasta în ordinea firească a lucrurilor. Quito, Mexic, Caracas, Santa Fe, Buenos Aires... fiecare oraş al Americii e un rug care începe să ardă, iar la Londra, în casa lui din Grafton Street, Miranda îi primeşte pe toţi cei ce sînt prieteni ai revoluţiei : conspiratori din America spaniolă care se agită prin Anglia, Spania, Franţa, vizitînd loji, căutînd arme. Miranda publică un ziar *El Colombiano.* Prin intermediul prietenei sale Lady Townsend intră în relaţii cu ducele de Cumberland şi cu oamenii politici ai vremii : îi explică lui J. Bentham problemele Americii... Primeşte pe delegaţii din Caracas care vin să caute sprijinul Angliei : Lopez, Măndez, Andres Bello, Simon Bolivar...

Miranda are 60 de ani, Bolivar, 27. Bolivar priveşte viitorul cu optimismul, credinţa şi fervoarea tinereţii. Pictorul Gill îi face portretul fără nici o cută pe frunte, ochii mari şi întunecoşi larg deschişi, părul Tsogat, fluturînd ca un rodnic steag negru de conchistador, pe buzele cărnoase surîsul satisfăcut al celui care a descoperit adevăratul drum în viaţă, pe umerii fermi mantia elegantă din stofă fină cu broşa de aur. Miranda are capul alb, şi pe energicul său profil militar viaţa a

pus o tuşă austeră de hotărîre, alungind orice surîs graţios ; don- juanismul vieţii sale rătăcitoare a cedat locul unei linişti discrete, bine păstrate în fortăreaţa obiceiurilor sale. Bolivar se îmbarcă pe „Sapphire[11], şi o lume care se naşte, o istorie care începe, o glorie care abia se insinuează îşi surîd : e bagajul care-1 însoţeşte. După cîteva luni Miranda se îmbarcă pe „Avon“ ; duce cu el hîrtii, memorii, greutatea unei istorii care se termină, a unei vieţi care se încheie, a unei glorii care se sustrage, sfioasă, chemărilor bătrînului visător.

Cavalcada ajunge în oraşul Caracas. Au coborît pînă în portul Guaira, ca să-1 întîlnească pe Miranda, mulţi cetăţeni ; tînărul Simon Bolivar, oameni care vroiau să strîngă mîna compatriotului a cărei viaţă dramatică se desfăşurase pe cinci continente. Mulţimea se îngrămădeşte să vadă stampa legendară. Cine ştie ce idei diabolice poate să aducă acest soldat al revoluţiei franceze, gîndesc notabilităţile oraşului... Şi Miranda, strîngînd frîurlle calului său alb care aleargă cu paşi mici pe pietrele rotunde ale străzii, priveşte mulţimea, poporul care-1 aclamă ca pe un salvator, ca pe un Washington al Americii spaniole şi el îi măguleşte cu surîsuri şi salutări. îţi aminteşti, Miranda, Filadelfia care părea un nou Ierusalim ? Ce frumoase îi par revoluţionarului străzile din Caracas, cu soare şi democraţie, amintindu-şi-le pe cele din New York, acoperite de zăpadă şi el cerşind favoarea piraţilor ; cînd se gîndeşte că ani de zile le-a străbătut pe cele din Londra, fără succes, prin ceaţa nordică şi circumspecţia domnilor din City. Miranda e găzduit în casa tînăru- lui Bolivar.

Acum e locotenent al armatei. Naţiunea nu i se dăruie însă bătrînului, aşa, de la început. Urmează neîncrederea notabilităţilor : se iveşte competiţia cu cei

tineri, care vor să se afirme. Pentru congresul care se va întruni, abia dacă e ales deputat al localităţii San Juan Batista de Pao, pierdută pe cîmpiile dogorite, unde oamenii — toţi văcari neciopliţi — nu se pricep decît la iepe, catîri şi vite şi îşi cîştigă viaţa făcînd brînză. Caracas nu s-a gîndit la numele lui. Congresul desemnează un triumvirat să guverneze, din care Miranda e exclus : nu obţine decît opt voturi. El are însă locul său în adunare, ţine discursuri pentru independenţa imediată, e elocvent, e ascultat. E numit în comisia care urmează să deseneze steagul şi prezintă cele trei culori ale sale — galben, albastru, roşu — pe care deputăţii îl salută ca pe un simbol naţional. în piaţa mare din Caracas, cinci ani mai înainte, autorităţile spaniole arseseră aceste culori, culorile sale...

începe războiul. Miranda — nu poate fi altfel — merge în fruntea armatei. Nu sînt trupele renumite cu care a luptat împotriva germanilor în Belgia, nici minunatele cadre militare pe care Ecaterina a Rusiei i le oferise să le comande : sînt văcari din *llanos* [1], ţărani din provincii, meşteşugari din Caracas. Urmează înfrîngerea. Bolivar are sarcina de a apăra fortăreaţa Puerto Cabello, şi o pierde din cauza trădării lui Vinoni.

„Cu ce curaj pot îndrăzni să iau tocul să vă scriu dumneavoastră, după ce a fost pierdută din mîinile mele fortăreaţa Puerto Cabello ?“ îi scrie lui Miranda. Miranda vede că, pentru moment, războiul e pierdut. Privirea lui experimentată prinde într-o clipă semnificaţia acestei înfrîngeri. El, împreună cu patru prieteni, se află într-o încăpere, ţinînd în mînă comunicatul prin care se anunţă catastrofa, tăcuţi, cu frunţile plecate. Pedro Gual intră în acel moment. „Ce se întîmplă ?“ Şi Miranda: *„Tenez Venezuela est blessee au coeur“* [XXV XXVI].

XXV *Llano,* cîmpie cu ierburi, savană (n.t.).
XXVI Iată : Venezuela e rănită în inimă (fr.) (n.t.).

Se semnează un armistiţiu. Patrioţii se evaporă. Spaniolii devin impertinenţi. Dacă Monteverde, spaniolul, îndeplineşte cele semnate, nu este pierdut totul. Miranda, în Guaira, se pregăteşte să fugă. Trebuie să caute refugiu în Antile sau, poate, să fugă în Europa, pînă se depăşeşte eşecul. Acesta este şi va fi, de-a lungul anilor de război, soluţia firească pentru patrioţi. Pe străzile portului merg însă şi strigă grupuri de tineri turbulenţi : că Monteverde nu va îndeplini cele semnate ; că vina — aşa cum se în- tîmplă întotdeauna — o poartă Miranda ; că a fost o greşeală să se semneze armistiţiul. Cel mai exaltat e Bolivar. „Să-l predăm — spune — pe Miranda spaniolilor : să nu plece !“

E ora trei, dimineaţa. Bat la uşa locuinţei lui Miranda. Acesta se scoală, deschide uşa şi la lumina lămpii vede chipurile tinerilor agitaţi care cer întemniţarea lui : îi conduce Simon Bolivar. Miranda, puţin plictisit, fără emoţie şi fără să opună rezistenţă, se predă şi spune : „Zurbagii, zurbagii, oamenii aceştia nu ştiu altceva decît să fie zurbagii.“

E predat autorităţiloi’ spaniole. înainte de a se ivi zo-rile, bătrînul face cale întoarsă pe străzile din Guaira, sub grosolana insolenţă a soldaţilor Spaniei. Este întem-niţat mai întîi în castelul San Carlos şi e trecut apoi în-tr-o celulă pentru pedepsirea bandiţilor, unde apa îi ajunge la glezne. E prins în lanţuri şi pus la regim de pîine şi apă. Ceea ce priveşte Miranda din gaura aceasta e mai rău decît ceea ce vede în propria-i celulă : flutură iarăşi în vînt steagul spaniol şi vede sosind „şiruri de oameni, aparţinîrrd celor mai ilustre şi distinse stări„ clase şi condiţii, trataţi ca nişte bandiţi : am văzut cum îi în- gropau alături de mine în acele îngrozitoare temniţe subterane...[11]

Şase luni în închisoarea de la Guaira. Apoi şase luni sub bolţile — cimitir pentru oameni vii — ale cetăţii San

Felipe în Puerto Cabello : aceeaşi cetate unde a fost pierdut războiul atunci cînd Vinoni l-a trădat pe Bolivar şi pe Miranda. Apoi şase luni în închisorile fortăreţei Morro la Puerto Rico. Şi de acolo, în închisoarea Carraca din Cadiz.

în Venezuela şi în toată America, războiul — acum prodigiosul război al lui Bolivar — a început din nou şi a cunoscut victorii şi înfrîngeri. Miranda e de doi ani la Carraca şi-i ajung ştiri din port : mai bine de zece mii de ostaşi, înarmaţi cu tot felul de arme, încep să plece, sub comanda generalului Morillo, să recucerească America. în curînd cad Caracas şi Santa Maria. La Cartagena patrioţii rezistă la o încercuire de trei luni, pînă ce Morillo intră în oraşul eroic pentru a găsi că a treia parte a locuitorilor au murit de foame. Pe conducătorii care mai trăiesc îi împuşcă. Avansează spre Santa Fe : familiile, cu femei, bolnave, cu bătrîni reumatici, cu sugari, pleacă în exod precipitat, traversînd ţinuturi pustii, pentru a căuta refugiu în arzătoarele pampe solitare. Chiar acolo Santander şi Păez organizează trupe de ţărani de pe cîmpii şi de refugiaţi, care vor fi mai tîrziu braţul victoriei republicane. Bolivar se va refugia în Jamaica, unde scrie nemuritoarea sa scrisoare.

Timpul îşi urmează cursul. Bolivar trece din Jamaica la Haiti, unde negrul Petion îi întinde mîna şi în oferă ajutor, în sprijinul ideii pe care o are Bolivar de a porni încă o dată lupta în Venezuela. Abia dacă sînt iluzii, pentru că Morillo este mai hotărît ca orlcînd în coloniile recucerite, şi în momentul acesta semnează la Santa Fe sentinţa de moarte împotriva patrioţilor şi le exilează pe doamnele care au devenit suspecte întrucît fiii sau soţii lor au făcut parte din trupele republicane. Miranda e în agonie. De trei ani şi jumătate se află în închisoarea din Cadiz.

Azi e 14 iulie, 1816. Aniversarea luării Bastiliei. Pedro Jose Morăn, servitorul lui Miranda, care i-a stat ală-

turi ca un cîine credincios, scrie în această zi următoarea scrisoare stăpînilor lui din Cădiz :

„Veneraţii mei seniori : La această dată, la ora 1 şi 5 minute dimineaţa, iubitul meu stăpîn, *don* Francisco de Miranda, şi-a încredinţat sufletul Creatorului. Preoţii şi călugării nu mi-au dat voie să-i fac funeralii, astfel incit, imediat ce şi-a dat sufletul, cu salteaua, cearceaful şi cu toată rufăria de pat, l-au ridicat şi l-au dus să-1 în-groape ; imediat s-au întors să ia toată îmbrăcămintea şi lucrurile sale pentru a fi arse. E tot ceea ce pot să vă aduc la cunoştinţă şi vă rog să-mi spuneţi ce trebuie să fac cu unele hîrtii pe care el le păstra cu multă grijă.“

XXIV

MAREA LUI SIMON BOLÎVAR

„Libertatea Lumii Noi este speranţa Universului"

BOLÎVAR

19 ianuarie, 1799. Un vînt cald, impregnat de sare, umflă pînzele. Cîţiva muşi se mişcă ca nişte dansatori pe frînghie şi desenează în aer glume maliţioase. Din portul La Guaira se desprinde nava „San Ildefonso“. S-au ridicat ancorele, s-au slăbit cablurile, ca răspuns umil la comenzile căpitanului, cu voce răsunătoare, şi la interjecţiile marinarilor. Trosneşte acum scheletul de lemn al navei şi oamenii din port — albi, mulatri, negri — formează pe plajă un grup de bronz care, abia respi-rînd, urmăreşte manevrele mai mult cu emoţie decît curiozitate. în jurul navei călătoare, vîslesc — în bărci, canoe sau pe trunchiurile de copac — trupuri de abanos.

Pleacă „San Ildefonso[11] spre Spania, dar nu va ajunge de partea cealaltă. a oceanului nici în ianuarie, nici în martie, nici în aprilie. Mai întîi va trîndăvi prin Caraibe. Se va duce la Veracruz. Aceasta satisface curiozitatea tînărului de şaptesprezece ani care e la bord şi care, pentru prima dată calcă pe puntea unei corăbii. Inima îi palpită cu presimţire de aventuri. Lumea largă i se va deschide, desvăluindu-i secretele ei.

E bogat, bine făcut şi aproape analfabet. Simon Rodriguez, maestrul lui, urmînd sfaturile lui Rousseau, l-a educat ca pe un sălbatic, învăţîndu-1 să se caţere pe munţi, să treacă rîurile înot şi să galopeze ca un centaur pe cîmpii. Sînt doi ani de cînd s-a înrolat în batalionul voluntarilor albi din valea Aragua; verişoarele lui privesc cu încîntare faţa tînărului cu o uşoară nuanţă de scorţişoară şi uniforma lui viu colorată. Casa din oraş, minele de aur, plantaţia de cacao şi cea de trestie de zahăr din San Mateo îl situau în plan de preeminenţă faţă de creolii din Caracas. Şi acum, ce-i rezervă această plecare pe mări? La ce se gîndeşte Simon Bolivar? La verişoarele sale Aristiguetas ? La sclavii săi negri ? La nebunul acela de Simon Rodriguez, care atynci cînd avea paisprezece ani începuse să-i vorbească de filozofiile cele mai liberale şi care acum cutreieră, probabil, America de Nord sau Franţa, exilat, pentru că a făcut pe conspiratorul ?

Cele trei catarge ale lui „San Ildefonso" oscilează, dungînd albastrul cerului, legănîndu-se în mijlocul unui zbor de pescăruşi. Viaţa călătorului se scurge tot aşa de lent ca şi umbra arătătorului unui ceas de soare. Băiatul care a avut mai înainte drept teatru cîmpiile Venezuelei, unde era o bucurie să înteţească galopul cu pinteni nazarieni, nu are aici, pentru a-şi dezmorţi picioarele, decît paşii număraţi de pe puntea vasului. Trec două săptămîni. Se apropie de coasta Mexicului, de Veracruz. Aici nava va face o lungă escală. Băiatul coboară pe pămînt. Vrea să se dezmorţească. închiriază un cal şi străbate cele 260 de mile care separă portul de capitală, ca şi cum ar da înconjur casei sale. Cunoaşte pe arhiepiscop şi pe viceregele, priveşte pentru prima dată splendoarea unei curţi viceregale. Trec februarie şi martie, Bolivar se înapoiază în port, „San Ildefonso“ îşi continuă drumul, zăboveşte două zile la Havana şi, în sfîrşit, navighează în largul oceanului. Vor intra în Spa-

nia prin pămîntul bunicilor săi, prin ţara bască a familiei Bolivar. Vasul va ajunge la marea Biscayei, va ancora în golful Santona, va merge prin rada Nervionului la Bilbao. La puţine ore după Bilbao se află satul lui Bolivar, casa strămoşească a familiei Bolivar Jauregui. Băiatul uşuratic şi vijelios, va avea în faţa ochilor, pentru a-şi satisface curiozitatea, continentul regilor despotici şi al liber-cugetătorilor de care vorbea don Simon Rodriguez.

Iulie, 1802. Oamenii din Guaira fug pe străduţele strimte care, ca nişte scări de piatră, coboară în port. A sosit „San Ildefonso". Au trecut trei ani şi jumătate de cînd a plecat de aici, în aceeaşi corabie, adolescentul Simon Bolivar şi acum se întoarce bărbat şi căsătorit cu Maria Teresa Toro, nepoata domnului marchiz. Sim6n îi arată Măriei primele înfăţişări ale patriei : iată schitul Carmen, şi clopotniţa San Juan de Dios, şi turnul El Guamacho, care are sus un balcon de jur împrejur, iată, pe vîrful colinei, fortăreaţa Vigfa. Şerpuind, drumul pentru călăreţi urcă spre Caracas.

Acest crîmpei al patriei îl face pe Bolivar să uite stampele şederii sale în Europa, unde se poate spune că a învăţat să citească lumea şi a devenit mare dansator. Acum îl desparte oceanul de casa unchiului său Esteban Palacios, omul care a dat la o parte perdeaua pentru ca tînărul să vadă indecenţele şi micimile curţii, în frunte cu Regina Maria Luisa, bătrînă fără dinţi, trupeşă şi cu viaţă desfrînată, „capabilă să compromită un regat numai ca să-şi înalţe amantul şi care se afla în amoruri simultane cu un căpitan al gărzii, venezueleanul Manuel Mallo, şi cu Godoy, primul ministru. îi trece prin minte ca o străfulgerare amintirea cursei pe care i-a întins-o Godoy, în ziua în care străjerii l-au arestat la Madrid, crezînd că duce un mesaj de dragoste al reginei către

Mallo ; el a trebuit să se apere, scoţînd sabia. Toate acestea şi imaginea lui Napoleon, aclamat de populaţia

din Paris ca salvatorul republicii, şi cea a prietenului său, marchizul de Estariz, care l-a iniţiat în lectura autorilor francezi, nu mai au importanţă. Acum e în Venezuela, care va face şi mai dulci orele fericite ale lunii sale de miere.

Aceasta e Guaira Guayra : aceasta e Guaira sonoră. Guaira cea neîmblînzită, conspiratoare, liberală. Aici au căzut şi au încolţit seminţele revoluţiei franceze, aduse pe corăbiile companiei Guipuzcoana. Aici, acum cinci ani, Jose Maria Espana şi Manuel Gual au încercat să urzească un război de independenţă. Aici, la trei luni după ce tînărul Bolivar a plecat spre Spania, Josâ Maria Espana a căzut în mîinile spaniolilor : în piaţa mare a oraşului Caracas l-au tăiat în bucăţi, iar capul lui, pus într-o cuşcă, a fost trimis ca dar Guairei.

Călări, Simon şi Maria Teresa înaintează printre felicitările prietenilor şi uralele sclavilor. Iată casa martirului Jose Maria Espana, unde se întîlneau conspiratorii şi unde au fost găsite cele o sută de volume din opere interzise, franceze, engleze şi chiar spaniole, care i-au scandalizat pe ofiţerii regelui. Iată sala jurămintelor, unde au fost redactate Jnstrucţiile pentru revoltă şi unde rebelii au făgăduit solemn că mai degrabă vor muri decît să abandoneze cauza lor dreaptă ; îşi amintea de publicarea Drepturilor Omului pentru a le distribui în întreaga naţiune, se da drept consemn pentru răscoală strigătul : „Trăiască poporul american !“ Se vor elibera sclavii, iar indienii, mulatrii vor fi declaraţi egali cu albii, vor desfiinţa impozitele, guvernul va fi ales, vor avea steag...

Simon şi Maria Teresa înaintează veseli spre luna lor de miere. Toată această cronică a oraşului e înăbuşită de tropotul cailor, de larma cărăuşilor şi de privirile de dragoste pe care şi le aruncă tinerii căsătoriţi. Abia dacă Maria Teresa zăreşte craniul galben al lui Jos6

Maria Espana, pus în cuşcă.

Iunie, 1803. Simon Bolivar se află din nou în portul Guaira şi iarăşi în drum spre Europa. A închiriat un vas. Aripa tragediei îi întunecă fruntea şi îi maturizează tinereţea.' S-a scufundat în tenebre scurta sa lună de miere. Ce noapte înfiorătoare aceea în care sclavii cu torţe o coborau din San Mateo pe Maria Teresa aproape muribundă ! Ce coşmar ziua în care au dus-o să o înmor- mînteze. Pentru prima oară, pe chipul lui Simon Bolivar, se vede umbra destinului său. Se îmbarcă luînd drept tovarăşe de drum cărţile lui Plutarc, Montesquieu, Rousseau şi lăzi de cacao, indigo, zahăr, care îi vor deschide drumurile lumii. îşi va înăbuşi, romantic, durerea în viitoarea vieţii europene.

Februarie, 1807. Acesta este portul Charleston, din Carolina de Sud, pe coasta atlantică a Statelor Unite. Pe micul vas de transport care ridică ancora spre Guaira, se îmbarcă un om care poartă semnele vieţii arzătoare de la Paris : e Simon Bolivar. Aurul primit pe cacao şi indigo, el l-a presărat ca praf de scorţişoară asupra ispitelor aprinse pe care le întîlneşte pe pămîntul Franţei. Bolnav fiind, într-o bună zi e smuls din această viaţă de către nebunul. Simon Rodriguez, care îl ia cu el să cutreiere munţii din Elveţia. Bolivar, din cauza jocului de cărţi, avea punga aproape goală. Rodriguez îi arată pagini din Rousseau. Umblînd şi tot umblînd, au ajuns în Italia. Vorbeau despre libertate. De pe înălţimea colinei Aventin, privind în jos panorama Romei, Bolivar s-a exaltat. „Eu voi elibera America spaniolă, o jur“. Şi în loc să se întoarcă la Opera din Paris, în saloane, la cazinouri, a vizitat lojile unde se făcea politică. Avea contacte şi discuţii cu americani care conspirau. Fanny de Villars, care-1 dorea, nu a putut să-1 reţină. A plecat la Hamburg şi s-a îmbarcat să se întoarcă în America. A

vizitat, în Statele Unite, Filadelfia şi Washington, oraşele independenţei nordului. A aflat la Boston şi New York cronica lui Miranda, precursorul.

Cînd se îmbarcă e un om la care boala îşi arătase simptomele. Avusese febră mare şi ochii îi străluceau ca nişte fulgere. Vaporul trece de capul Florida, continuă drumul prin faţa Antilelor, poate fi văzut din Guaira. Ca o limbă de foc se aprinde în Bolivar amintirea unchiului său, Jose Felix Ribas, un conspirator fanatic, care asista la Paris-la întrunirile secrete, purtînd pe cap boneta roşie a libertăţii.

9 iunie, 1810. America este altceva : pare o Lume Nouă. Amiralul Cochrane, guvernatorul din Jamaica, a pus la dispoziţia juntei patriotice din Caracas, care a luat guvernarea, o bergantină de război, pentru a trimite deputaţi la Londra. Şi la bordul- vasului „General Lord Wellington" se îmbarcă astăzi aici, în Guaira, „colonelul şi deputatul" general Simon Bolivar, Lopez Mendez, al doilea deputat, şi secretarul, domnul Andres 'Bello. Cum s-a întîmplat miracolul ?

în casele creolilor din Caracas, în cea a lui Jose Felix Ribas, se adunau prietenii patriei libere să ţină reuniuni clandestine. Ca în timpurile acelor *comuneros* şi ale lui Jose Maria Espana şi Miranda, s-a vorbit din nou de independenţă. Cu o insistenţă sporită în fiecare zi, se cerea să asume puterea Consiliul Municipal. Era revoluţie. Un preot chilian, canonicul Cortes de Madariaga, a ţinut un discurs incendiar, incitînd să se pună mîna pe guvernare. Emparăn, împuternicitul spaniol, a căzut sub presiunea juntei patriotice. în piaţa şi pe străzile din Caracas s-a impus un nou suveran : poporul.- Poporul legiferează, ordonă şi execută. Toate acestea vor duce la război, dar pentru luptă e nevoie de arme, de bani, şi creolii îşi întorc privirea spre

Washington, călătoresc în Antilele engleze. Atunci le sugerează Cochrane, din Jamaica, să plece la Londra. Bolivar, care a călătorit, e bogat şi poate plăti cheltuielile misiunii, are profil şi aroganţă revoluţionară, apare pe scenă. Aerul de la San Mateo i-a redat vigoarea tinerească.

5 *decembrie, 1810.* Nu au trecut nici şase luni, şi Bolivar intră iarăşi în Guaira. Soseşte cu „Avon[44], bergantină engleză. După el, la cîteva zile, va veni Miranda, precursorul, părintele intelectual al revoluţiei, cu „Sapphire[44]. Bolivar l-a cunoscut la Londra, în casa acestuia din Grafton Street, unde căutau refugiu natural agitatorii din întreaga Americă pentru a plănui întreprinderi războinice. Miranda i-a deschis lui Bolivar uşile saloanelor din Londra şi l-a adus în atelierul lui Gill, elev al lui Reynols, care, făcîndu-i portretul, i-a pictat pe piept o medalie pe care scria : „Fără libertate, nu există Patrie[44]. Aceste cuvinte, pe drept înscrise pe inima lui, îi fixează destinul. Bolivar va fi eliberatorul. Nu a obţinut sprijin direct de la Londra, dar ştie că Anglia ar privi cu plăcere un război de independenţă care să distrugă puterea Spaniei în America. A smuls din Londra pe bătrînul Miranda, care va merge, ca un panaş înflorit, în fruntea trupelor de patrioţi. Caraibele strălucesc acum în faţa ochilor lui, cu făgăduinţa unei

lumini noi : războiul pentru libertate. XXVII XXVIII XXIX XXX XXXI XXXII XXXIII XXXIV

Miranda. Bolivar a pierdut Puerto Cabello, şi cu Puerto Cabello a fost pierdut războiul şi a eşuat prima republică a Venezuelei. Spaniolul Monteverde, după ce a semnat o capitulare cu patrioţii, nu şi-a ţinut promisiunile şi a dezlănţuit o campanie de crude represalii. Temniţele din Guaira gem de patrioţi albi legaţi cu lanţuri de negri pentru a pune în practică, în ironica întunecime a celulelor, egalitatea pe care au predicat-o. Bolivar a trăit ceasurile cele mai chinuitoare din viaţa sa. I-a scris lui Miranda o scrisoare sfîrşietoare, considerîndu-se un mizerabil pentru pierderea lui Puerto Cabello, dar apoi îl predă autorităţilor spaniole, într-un moment de exaltare confundîndu-1 cu un trădător pe acest conducător, simbol precursor al libertăţii. Acum fuge din Venezuela, cu un paşaport de şef spaniol : i s-a dat considerîndu-se că Bolivar nu înseamnă nimic. Ajunge la Curasao cu

---

XXVII *august, 1812.* Nu mai este acum eleganta bergan-
XXVIIItină de război „General Lord Wellington[41], în care a tra
XXIXversat Atlanticul. Nici „Avon[44], graţioasă, care, cu svel-
XXXta-i chilă, era propra visurilor sale. Acum nu e decît o
XXXIgoeletă, lăsată la mila Domnului : „Jesus, Maria y Jose[44].
XXXIIAşezaţi pe suluri de sîrmă, Simon Bolivar şi unchiul său
XXXIIIJose Fălix Ribas dialoghează fără a vorbi. Merg de la
XXXIVGuaira la Curacao. Sînt naufragiaţi ai războiului lui

zece mii de *pesos,* pe care autorităţile din insulă i le confiscă. Cu pămînturile lui din Venezuela în mîinile spaniolilor, învins, trebuie să înceapă o nouă viaţă, pornind, de la nimic. S-a gîndit la soluţii disperate. Printre altoie, să plece în Spania, să lupte alături de Sir Arthur Wellesley împotriva lui Napoleon.

Noiembrie, 1812. De abia au trecut două luni de cînd a sosit la Curacao şi se îmbarcă pe o bergantină pe care o închiriază, vînzînd tot ce i-a mai rămas : un pumn de bijuterii. Pleacă împreună cu el Jose Felix Ribas. încotro se îndreaptă ? Spre Cartagena. Şi în Noua Granada s-a cîntat pentru Independenţă. Poporul s-a răsculat. Consiliile populare s-au transformat în focare revoluţionare, şi Cartagena, cea cu ziduri de piatră şi sînge şi soare, este în stăpînirea patrioţilor. Bolivar debarcă şi spune : „Granadieni, eu sînt un fiu al nefericitului Caracas, scăpat ca prin minune din mijlocul ruinelor sale fizice şi politice, şi, mereu credincios sistemului liberal şi drept pe care l-a proclamat patria mea, am venit să urmez aici stindardele independenţei care flutură atît de glorios în aceste state.“

Comandantul fortăreţei îi dă lui Bolivar cîteva trupe. Soseşte aici ca un necunoscut : şi se naşte sau renaşte printre aceste pietre, pentru a apărea deodată ca eliberatorul Americii. Cu aceste trupe, urcîndu-le în susul rîului în „şampane“, va ocupa porturile spaniole de pe malurile fluviului Magdalena, cucerind drumul care duce spre interiorul Noii Granade şi făcînd legătura între cele două oraşe ale independenţei : Cartagena, portul din Marea Caraibelor şi Santa Fe, capitala din Anzi. „Armata[44] e o mînă de „metişi din drojdia celor de jos, ţărani ruinaţi sau indieni pe jumătate sălbatici, care

se înrolează voluntar sub steagurile discreditate ale revoluţiei : trupe fără nici o ordine, desculţi, fără altă îmbrăcăminte decît nişte pantaloni cîrpiţi şi un pătrat de pătură nenorocită, cu o gaură în mijloc, pe unde iese capul, acoperit cu o pălărie mare, ale căror boruri se destramă.[41] Cu oamenii aceştia asaltează şi ia prin surprindere Tenerife, apoi Mompox, curăţă intrarea fluviului Magdalena, se caţără pe vîrfurile Anzilor, vîrîndu-se prin pădurile arzătoare pînă ce ajunge pe culmile încoronate de zăpadă, de unde cade asupra Venezuelei. Poartă un război feroce, „pe viaţă şi pe moarte[14], în care sînt trecuţi prin ascuţişul armelor sau sînt omorîţi cu pietre, prizonierii sau chiar şi bolnavii din spitale. Cu spada roşie de răzbunare, intră în triumf în Caracas. Oraşul se revarsă în flori pe umerii lui triumfători. Sclavii îi sărută picioarele. Aşa se naşte Eliberatorul !

8 *septembrie, 1814.* La bordul goeletei „Arrogante[44] a corsarului italian Bianchi, fuge din nou din Venezuela. Bolivar nu mai e omul victoriei, ci umbra înfrîngerilor. Are 31 de ani şi biograful său spune că arată patruzeci, în mai puţin de doi ani, de cînd a început prodigioasa sa campanie de la Cartagena la Caracas, numele lui a trecut de la cea mai înaltă glorie la cea mai adîncă restrişte. Cu războiul acesta pe moarte nu a izbutit să oprească hoardele barbare ale lui Boves, care vor trece în legendă. Boves este un obscur negustor spaniol care avea prăvălia sa în savană, la Calabozo, şi care deodată a devenit şeful reacţiei regaliste. Cu călăreţii lui indieni, purtînd drept deviză la pălărie urechile victimelor lor, îi dispută lui Bolivar, una cîte una, toate cuceririle, pînă ce, de la stăpînirea asupra oraşului Caracas pînă la cele mai umile sate, nu a rămas nimic în mîinile patrioţilor. Este războiul cel mai sîngeros al istoriei. Din cei 421

000 de locuitori, cît avea provincia Caracas, au pierit 228 651. Bolivar a fost nevoit să abandoneze Cara- cas-ul în fruntea unei mulţimi care emigrează în masă în savană : femeile cu copiii lor, bătrînii cu bărbile lor albe, toţi cu mizeria lor, ca să lase străzile pustii la bunul plac al tigrului din cîmpie. Ricaurte, la San Mateo, a făcut să explodeze parcul de muniţii concentrat în casele de pe proprietatea lui Bolivar, pentru a opri cu această vîlvătaie, în care zburau şi bucăţi din trupul său, uraganul în mers al lăncilor însîngerate ale lui Boves. După înfrîngerile din La Puerta şi Aragua, Bolivar e şters din cadrele de război. Propriul lui unchi, Jose Felix Ribas, ia comanda, îl expulzează din armată, îl acuză de hoţie. Boves — *„taita Boves“,* cum îl numesc oamenii din cîmpie — moarte înjunghiat în plină luptă, dar bestiile lui îi răzbună memoria tăind capul lui Josă Felix Ribas, pe care îl prăjesc în undelemn, pentru ca apoi să-1 expună la Caracas.

Toate acestea le lasă în urmă Bolivar. Cum însă este încăpăţînat în credinţa sa, „Arrogante“ întinde pînzele spre Cartagena. Dacă în Venezuela a fost pierdut acest al doilea război şi această a doua republică, acolo e Noua Granada pentru a se reface a doua oară şi a triumfa.

Astăzi este 6 septembrie, 1815. Acesta este oraşul Kingston, în Jamaica. Bolivar termină de scris o scrisoare „unui domn din insulă“. Tot aşa cum Columb, în aceeaşi insulă, a scris cea mai patetică scrisoare şi a sondat în străfundul nenorocirilor sale pentru a da una din paginile cele mai cutremurător de dureroase pe care le păstrează istoria, Bolivar încheie aici, acum, scrisoarea cea mai sagace şi pătrunzătoare a vieţii sale. Vorbeşte ca un şef de stat sau ca un vizionar, pentru a

valorifica posibilităţile Americii, pentru a anunţa eliberarea sa şi a zugrăvi elementele anarhice care vor face să fie instabilă existenţa ei. Punctul lui de plecare pentru discutarea acestor lucruri este mizeria celei de a treia înfrîngeri a sa. O înfrîngere fără lupte. Cel care a fost creolul bogat din Venezuela, cel care a stîrnit vîlvă în saloanele Parisului, frumosul cavaler purtînd libertatea în inimă, pictat de Gill la Londra, este acum un biet om, din nou fără nici un ban în buzunar, care se ceartă cu proprie- tăreasa, vorbeşte de sinucidere, umblă să împrumute o sută de *pesos* de la M. Hyslop pentru a plăti spălăto- resei, tipografului, francezei creole care îi închiriază odăi şi în al cărei han îşi găseşte găzduire ca orice marinar de pe goeletă. Bolivar, în Noua Granada, nu a ştiut cum să înfrunte armatele recuceririi spaniole. „Providenţa — spune — a decretat ruina acestor nefericite ţări“. Şi cel care domină acum Caracas şi asediază Cartagena nu e un şef improvizat ca Boves, ci generalul Morillo, unul din marii militari ai Spaniei, cu o armată de veterani care l-au învins pe Napoleon şi cu o voinţă de dominare care strînge laţul infamant în jurul gîturi- lor tuturor paladinilor libertăţii.

Bolivar face pe jurnalistul, scrie la *Royal Gazette,* redactează scrisori, memorii, căutînd sprijin pentru cauza independenţei. „Noi — spune — nu avem alte arme pentru a-1 înfrunta pe duşman decît propriile noastre braţe, piepturile noastre, caii noştri şi lăncile noastre ; cel slab are nevoie de o luptă lungă pentru a învinge ; cel puternic, ca la Waterloo, dă o bătălie şi dispare un imperiu[11], în scrisoarea pe care astăzi o încheie, se situează, ca în toată literatura lui, mai presus de micile şi marile nelinişti ale propriei sale vieţi şi nu atît ca şef al armatelor Venezuelei şi Noii Granade, ci ca om care întrezăreşte măreţia şi

nenorocirile sale, care ştie ce se va întîmpla cu America, face bilanţul crud şi real al acestei lumi contradictorii, anarhice, neasemănătoare cu nimic, atacă mitul unităţii sale, care este cert numai ca destin final şi zugrăveşte „domnului din insulă“ un tablou profetic.

„Provinciile americane care sînt prinse în lupta de emancipare, vor obţine, în cele din urmă, succesul ; unele se vor constitui într-o formă, puţin obişnuită, de republici federale şi centrale ; aproape inevitabil, se vor funda monarhii, pe mari întinderi, şi unele vor fi atît de nefericite incit îşi vor devora elementele constitutive, fie în revoluţia aceasta, fie în altele viitoare. Nu va fi greu să se consolideze o mare monarhie ; o mare republică va fi imposibilă… E o idee grandioasă aceea de a vrea să formezi din toată Lumea Nouă o singură naţiune, cu o singură stăpînire, care să lege părţile între ele şi pe acestea cu întregul. Deoarece au aceeaşi origină, limbă, obiceiuri şi religie, ar trebui, în consecinţă, să aibă un singur guvern, care să confedereze diferitele state ce se vor forma ; nu este însă cu putinţă, deoarece clima deosebită, situaţii diverse, interese opuse, caractere diferite împart America… Ce frumos ar fi dacă istmul de Panama ar fi pentru noi ceea ce a fost Corintul pentru greci !… Fie ca într-o zi să avem norocul să instalăm acolo un august Congres al reprezentanţilor republicilor, regatelor şi imperiilor, să trateze şi să discute asupra intereselor înalte ale păcii şi ale războiului cu naţiunile din celelalte trei părţi ale lumii.

La trei luni după ce a scris această scrisoare, un servitor al lui Bolivar, un libert, plătit nu se ştie de cine, intră într-o noapte, tot atît de neagră ca gîndul şi ca sufletul său, se apropie de hamacul Eliberatorului şi înjunghie cu cuţitul, de cîteva ori, silueta nedesluşită. Lovitura dă greş : în noaptea aceea nu Bolivar e cel

care doarme acolo. După cîteva zile, Bolivar rătăceşte iarăşi pe mări, începînd o peregrinare prin insule. Ajunge la Haiti. în insulă guvernează fiul negresei Ursula, Alexandre Petion, fierarul. El a oferit lui Bolivar sprijinul său pentru expediţia eliberatoare. Preşedintele republicii de negri şi fiul de albi din Caracas îşi dau mîna şi încep o nobilă prietenie. Pe stîncile din mare, la San Luis, Bolivar îi adună pe patrioţi. Soldaţii libertăţii, care din zece insule pîndesc ora în care să plece,- se îndreaptă spre locul întîlnirii. Stau de vorbă la adăpostul pavilionului negrilor. Brion, un armator olandez şi Luis Aury, un corsar din Franţa, sînt cu ei. De grabă adună o mică flotă : şase goelete şi o felucă : Bolivar, Narifio, Constitucion, Brion, Piar, Feliz şi Conejo. Fiecare dintre aceste nume — cititorul să le revadă fără grabă — este un adevărat simbol în această istorie plină de aventuri şi de contradicţii. Bolivar, împreună cu conspiratorii săi, se aruncă pe mare, pentru a recuceri Venezuela pentru libertate, pentru eliberarea sclavilor, aceasta e tot ce cere fiul negresei Ursula. Pornesc să caute sprijinul vitejilor *llaneros* care acum nu mai pornesc cu lăncile lor după Boves, cel din Spania, ci îl urmează pe căpăţînosul Păez, tigrul republican ; pentru a crea pe malurile Orinocului. la Angostura, un jurnal,

[1] Locuitorii şesurilor întinse denumite *llanos* (n.t.).

un congres, o capitală, un stat, de unde Bolivar, cu o armată de oameni care-şi acoperă capul cu pălării de paie şi au în mîini ciomege, se va adresa naţiunilor cu siguranţa de sine a unui suveran. Şi astfel va merge Eliberatorul pînă la Boyacă, Junin, Ayacucho, de la ţărmul Caraibelor pînă la frontierele Argentinei, alăturîndu-i-se negri, mulatri, indieni, albi, metişi, într-o avalanşă umană care preschimbă Anzii în pădure de lauri şi înfige luminoase steaguri republicane de-a lungul vechilor viceregate.

Iunie 24, 1830. Cartagena. Cîte lupte s-au dat în aceşti cincisprezecece ani de război ! Peste o lună, Bolivar va împlini 47 de ani. Pe pieptul lui supt, pe pielea arsă de soare a chipului lui brăzdat de chinuri şi de amărăciuni, nu se văd decît umbrele nopţii lungi care îl cheamă. In golful albastru, printre lanurile de grîu ale soarelui, îl şi aşteaptă neagra barcă. în această mare a Caraibelor pe care o are în faţă, pe goelete proaste, pe bergan- tine de război, pe punţi, a visat la libertate. Nopţi de dragoste luminoase, în zile tulburi de înfrîngere, zori de credinţă : valurile acestea capricioase au legănat toate aceste trăiri. Se perindă prin mintea lui diferite nume : „San Ildefonso“, „Jesus, Maria y Jose“, „Avon“, „Arro- gante“, „Bolivar“... unităţi izolate ale unei flotile ideale care se adună numai acum, în imaginaţie, în apropiere de portul morţii. Aici, în Caraibe, se găsesc Curacao, Jamaica, Haiti ; insulele care au fost refugiu al înfrângerilor sale. Iată şi porturile pe unde a intrat şi a ieşit la fiecare schimbare de scenă a dramei vieţii sale. Iată zidurile Cartagenei şi iată pietrele din Guaira Guayra şi în Puerto Cabello, forturile infernale.

Omul acesta este acum umbra umbrei sale. Din Peru pînă în Venezuela, în fiecare provincie în care a cîştigat o victorie pentru libertate începe acum scînteierea anar-

2
2
2

hiei. Generalii care au fost alături de el în războiul pentru independenţă nu vor să acorde nici favoarea libertăţii nici darul păcii. Columbia cea Mare se desface în bucăţi. La Santa Fe, conspiratorii au pătruns pînă în camera sa de culcare pentru a omorî în el dictatura. Trebuie să fugă, trebuie să caute un port sigur, de partea cealaltă a oceanului ! Da : el vrea să treacă oceanul, dar ce căpitan de navă va îmbarca pe vasul său acest trup distrus, în care tuberculoza îşi sapă cavernele ? Ea sfîşie pe dinăuntru pe acel semeţ călăreţ, care zbura peste cîmpii şi trecea munţi, pe acel graţios dansator pe care, la Paris, prin 1806, Fanny Villar- îl mîngîia, lacomă de dragoste.

într-o căsuţă, la poalele colinei Popa, asistînd la propriul său asfinţit^ Bolivar primeşte ştirea brutală a morţii celui mai credincios prieten al său, cel mai viteaz dintre generalii lui, asasinat în munţi...

La picioarele zidurilor, fără grabă, barca neagră aşteaptă.

Bolivar nu se îmbarcă pe nava neagră. Asfixiindu-se de căldura care se adună înăuntrul zidurilor, pleacă, pe pămînt, la Soledad, la Barranquilla şi pune mîna pe o goeletă. „Să mergem — spune — la Jamaica". La insula prietenilor săi englezi, a lui Mr. Hyslop, a servitorului ucigaş, care a fost executat în piaţa Kingston- a scrisorii profetice.

Cu acele spumegări ale mării Caraibelor, goeleta saltă pe valuri. Bolivar e pe moarte. Superstiţioşi, marinarii întrezăresc silueta bărcii negre. Schimbă direcţia, scurtează călătoria, se apropie de Santa Marta. Un oraş alb, un golf albastru, potcoava perfectă a unor coaste cu nisipuri de aur şi păduri verzi. 11 coboară pe Bolivar de pe goeletă cu grija cu care e mişcat un sac de oase unde mai e încă o inimă care palpită.

17 decembrie, 1830. Aceasta este casa, pe moşia

San Pedro, a hidalgului spaniol don Joaquin de Mier. Pe coridoare nu se aud paşii negrilor desculţi, nu se aud, în dormitor, suspinele albilor. Eliberatorul agonizează, înainte, iluminează scînteieri de glorie. în urmă, continuă să răsune cuvintele pe care muribundul le dictează notarului : „Columbieni : aţi fost de faţă la strădaniile mele de a face să domnească libertatea acolo unde mai înainte era tiranie... Duşmanii mei au abuzat de credulitatea voastră şi au călcat în picioare ceea ce e mai sfînt pentru mine... dragostea mea pentru libertate. Cei ce mă urmăresc m-au adus în pragul mormîn- tului. îi iert... Dacă moartea mea va ajuta să înceteze diviziunea partidelor şi să se consolideze uniunea... voi coborî liniştit în mormînt/

Astăzi a murit Simon Bolivar, la Santa Marta, în faţa Mării Caraibelor, Marea Libertăţii.

XXV

CUM ŞI-A DOBÎNDIT CUBA LIBERTATEA

„Cînd va fi lună plină
voi merge la Santiago de Cuba, voi merge la Santiago într-o trăsură de ape negre.
Voi merge la Santiago.
Vor cînta acoperişele de palmier. Voi merge la Santiago.
Cînd palmierul vrea să fie barză. Voi merge la Santiago.
Şi cînd vrea meduza să fie platan. Voi merge la Santiago.

O, Cuba ! O, ritm de seminţe uscate !
Voi merge la Santiago.
O, cingătoare fierbinte şi picătură de lemn !
Voi merge la Santiago.
Harpă de trunchiuri vii, caiman, floare de tabac !
Voi merge la Santiago.
Totdeauna am spus că aş merge la Santiago într-o trăsură de ape negre.
Voi merge la Santiago." [XXXV]

FEDERICO GARCIA LORCA

După Ayacucho, nu mai rămîne nimic din stăpînirea Spaniei asupra continentului american. Ultimii viceregi,

---

XXXV Traducerea acestui poem, intitulat *Cîntec de negri in Cuba,* aparţine lui Th. Balş şi a fost publicată în volumul *Romancero ţigan şi alte poeme,* Ed. Minerva, „Biblioteca pentru toţi“, Bucu- . ceşti, 1977 (n.t.)

guvernatori, generali, dacă nu şi-au lăsat - oasele să îngraşe pămîntul american, trebuie să se întoarcă în peninsulă pentru a spune regelui lor, sau cui o fi, că America nu e un pămînt ce poate fi redus la servitute, ci torţă vie a libertăţii. Fiecare încercare nouă de recucerire e o aberaţie şi din ceea ce a fost imperiul colonial al Spaniei în America nu rămîn decît insulele Santo Domingo, Cuba, San Juan de Puerto Rico, corăbii solitare unde îşi caută refugiul cei înfrînţi de Bolivaif, întocmai ca naufragiatul care se agaţă de o scîndură. Trupele care se întorc în Spania trebuie să treacă prin Cuba. Sînt soldaţi care vin din Florida, Mexic, America Centrală, America de Sud. Platoşa de piatră a turnului Morro de la Havana le dă, în cele din urmă, o impresie de siguranţă, între cămaşa dantelată a valurilor calde. înăuntru, în oraş, viaţa cîntă, şi cîntă femeile, fără să-şi deslipească buzele, cînd înfăşoară tutunul pentru tată, logodnic sau frate. Mai înăuntru ţării, pe cîmpiile fertile, iată agricultorii liberi care privesc cum creşte foaia de smarald şi o cultivă „ca şi cum fiecare plantă ar fi o fiinţă delicată“. Apoi, plantaţiile de trestie de zahăr şi sclavii care se încovoaie asemenea unor animale lucitoare înteţind tăierea. Este contrapunctul de tutun şi zahăr de care vorbeşte Fernando Ortiz, şi contrapunctul acesta se termină, cum spune el, într-o doctorie, într-o duşcă, într-o sticlă de alcool.

Cuba nu e numai refugiu de soldaţi ci şi de piraţi sau de corsari. Sub steagurile Columbiei sau ale Mexicului, vagabonzii mării, născuţi în Anglia, Franţa sau America de Nord, se depărtează graţios de insulă sau se aşcund în cotiturile ei pentru a-i surprinde pe englezi.

Ce e de făcut cu insula Cuba ? Armatele independenţei. care au mers de la Caracas pînă la hotarele Argentinei, care au mărşăluit din Mexic pînă în Costa Rica, erau armate de infanterişti şi de călăreţi care se considerau stăpîni pe pămînt, de vreme ce treceau Anzii,

dar nu îndrăzneau să se avînte pe drumul unduios al valurilor. Cubanezii nu au putut să elibereze mica lor insulă, să lupte singuri împotriva puterii spaniole. Refugiaţii vădesc toate neroziile patriei mame, iar în piepturile lor se adăposteşte ultimul suflu al trufiei spaniole.

Proprietarii privesc cu groază republica negrilor din Haiti. Şi se înfioară la gîndul că într-o zi furia neagră poate să se deştepte în Cuba : mai bine de jumătate din populaţie — patru sute de mii sînt negri, iar din aceştia, două sute nouăzeci de mii sînt sclavi. Tinerii se gîndesc la faptele glorioase ale lui Bolivar.

Tema independenţei este de rigoare, dar încercările de a o dobîndi nu au importanţă, nici posibilităţi de succes. Sînt unii care aspiră la o încorporare a Cubei la Statele Unite, dar preşedintele Monroe se opune acestei idei. Bolivar şi mexicanii răspîndesc zvonul că se pregătesc flote pentru a invada insula, invazie care ar putea fi oprită numai prin recunoaşterea imediată a independenţei continentului de către Spania. E un joc politic care face să se nască speranţa în sufletele locuitorilor insulei. Există columbieni care merg de la New York pînă la Havana, semănînd drumul cu pulbere. Loja masonică „Soarele şi razele lui Bolivar" se mişcă în umbră. Soseşte momentul în care mişcarea separatistă pare că va izbucni, dar în prag de a acţiona, conspiratorii care se apropie de Bolivar şi de Santander primesc de la aceştia răspunsul că, deşi simpatizează cu ideea, nu au nave să treacă marea. Odată cu execuţia în piaţa din Puerto Principe a lui Francisco Agiîero şi Manuel Andrăs Sănchez, originari din Camaguey, li se răpeşte oamenilor visul războiului. AgQero şi Sănchez porniseră din insulele Filadelfia, din Filadelfia la Cartagena, de la Cartagena la Kingston, şi de la Kingston la Puerto Principe, uneltind pretutindeni pentru a aduna mijloacele

necesare revoltei. La Cartagena li s-a dat gradul de sub-locotenenţi ai marinei columbiene.

Spania se rostogoleşte în abisul de prostie al Burbonilor, care din deviza „despotismului luminat" a lui Carol al III-lea nu au păstrat decît primul cuvînt. Fernando al VII-lea porneşte împotriva constituţionaliştilor de la Cadiz, împotriva liberalilor, cu toate forţele pe care i le dau puterea şi fanatismul său. La rugăciunile publice care se fac pentru restabilirea păcii, alternată cu răscoala lui Riego, iau parte „mulţi călugări, cu spadele încinse pe deasupra raselor, cu crucifixul atîrnînd de veşmintele aspre şi, pe dedesubt, pumnalul şi pistoalele prinse de serafice cingători de frînghie". In Spania, se luptă cu adevărat şi cînd au loc „jertfele pietăţii", monarhul nu conduce, la drept vorbind, un regat creştin, ci prezidează o trupă de actori sîngeroşi, în care execuţiile nu se numără cu zecile, nici cu sutele, ci cu miile. Trei deputaţi ai Cubei, care obţinuseră de la Cortes-urile din Cădiz un vot în favoarea autonomiei insulei, îşi salvează viaţa fugind la Gibraltar şi, de la Gibraltar, în Statele Unite.

Din fericire, Cuba nu e o periferie a Madridului şi pînă în Cuba nu se prea simte braţul răzbunător al lui Fernando al VII-lea, care nu poate ajunge atît de departe. Mulţi liberali din Spania se refugiază în insulă şi găsesc delicios acest colţ de pămînt cald şi senzual, unde femeile, ca şi încîntătorii palmieri, „se nasc din soare pentru surîs, cresc la adierea brizei oceanului şi se leagănă sub neasemuita puritate a cerului*[4].

In realitate, guvernul Spaniei a învăţat prea puţin din războaiele din America. Sînt tot mai strînse legătu- rile de singe care unesc familiile din peninsulă cu cele din insulă, sînt numeroşi spaniolii care devin indieni trecînd

marea pentru a se bucura de pămîntul culturilor de tutun şi totuşi, în nici un alt colţ de pămînt, regii nu guvernează cu o stîngăcie atît de oarbă. Castelar va spune că regii care în Spania erau constituţionali erau absoluţi în Cuba ; că miniştrii care se arătau responsabili în Spania erau, în Cuba, arbitrari. Deputăţii pe care îi alege Cuba pentru Cortes-urile din Spania se întorc fără să-şi fi îndeplinit misiunea, pentru că insulei i s-au făgăduit legi speciale şi, atît timp cît ele nu sînt elaborate, cubanezii nu pot lua cuvîntul în Spania. Şi legile întîrzie şaizeci de ani ca să ajungă în Cuba. Cei ce guvernează în Spania nu au în minte decît o singură afacere : sclavia. Ceea ce îi interesează pe guvernatorii insulei e să se îmbogăţească în complicitate cu traficanţii de negri. Timp de zece ani, de la 1821 la 1831, trei sute de expediţii frauduloase ale traficanţilor de negri, pe care Anglia nu reuşeşte să le oprească, se soldează cu 60 000 de sclavi în plus pentru insulă. Guvernanţii pot să considere demn propriul lor negoţ, arătînd că ducesa de Riân- sares, văduva lui Fernando al VII-lea, e acţionară a companiilor care se îndeletnicesc cu negoţul de negri.

Aceste împrejurări fac să se nască, ca reacţie, revolta, ideal al poeţilor şi aventurierilor. Toţi cubanezii care au visat şi vor visa libertatea sînt, fără excepţie, poeţi. La fiecare zece sau douăzeci de ani există cineva care ia asupra lui organizarea vreunei conspiraţii. Şi întotdeauna va fi un visător, care va plăti îndrăzneala sa cu eşafodul, sau care va cădea rănit în luptă. Cuba, de la Plăcido pînă la Jose Marti, este un simbol al acestui destin în istoria Americii, mereu împinsă spre întreprinderi fantastice de către oameni cu imaginaţie, care în loc să vorbească obişnuiesc să cînte.

Plăcido cade primul, în 1844, şi e bine să fie aşa, pentru că simbolul e mai desăvîrşit cu el : în afară de faptul că e poet, are şi sînge negru. Cu lovituri de bici îi smulg mărturisirea delictului său şi, ca şi negrul

Pimienta, muzicantul, şi ceilalţi tovarăşi ai săi, face parte dintre negrii liberi care mor pentru a dobîndi libertatea negrilor sclavi. După ei, urmează Narciso Lopez, aventurier, care-şi încheie viaţa prin gîtuire, şi Cespedes şi Figueredo, cei cu proclamaţia din Yara, considerată drept prima dată solemnă în independenţa Cubei.

Cespedes se aruncă în luptă cu „un baston de baga cu minerul de aur". Este avocatul fin şi de neam, care uneori scrie poeme de dragoste şi sonete în care peisajul pămîntului său, Bayamo, este atît de bine zugrăvit încît fetele ştiu versurile lui pe dinafară. într-o bună zi, Cespedes porneşte la luptă şi timp de zece ani luptele care se duc în Cuba sînt de o asemenea violenţă încît înfruntarea se soldează cu 200 000 de cadavre. Spania promite o pace generoasă, dar după încetarea ostilităţilor îşi trădează cuvîntul cu cinism batjocoritor. Din luptă au rămas cîteva stampe neobişnuite, bunăoară apeea care-1 înfăţişează pe Căspedes punînd, într-o zi, şeaua pe Telemac şi mergînd călare la San Lorenzo pentru a-i învăţa să citească pe copiii din sat. Cespedes a pierdut comanda, s-a refugiat în munţi, călare pe Telemac, ca un adevărat cavaler, cu vesta de catifea şl cu revolverul cu şase gloanţe. Spaniolii îl surprind şi deschid focul asupra lui. Cespedes se apără retrăgîndu-se pe marginea unei prăpăstii. Trage, unul cîte unul cartuşele, rezervîndu-şi ultimul. Cîndva spusese : „îl rog pe Dumnezeu să-mi dea destul curaj ca să mor cu demnitatea cu care trebuie să moară un cubanez, deşi cred că aceasta nu se va întîmpla, căci revolverul meu are şase gloanţe, cinci pentru spanioli şi unul pentru mine". Nu a avut timp. Glonţul lui Brigido Verdecia îi străpunge inima şi trupul lui Cespedes se rostogoleşte în prăpastie. Cînd e scos cadavrul, în revolver mai rămăsese încă un glonte.

Perucho Figueredo este şi el, ca şi Cespedes, din Bayamo, şi, asemeni acestuia, romantic, bogat, de neam.

La serate, în loji, Perucho vorbeşte despre revoluţie. în străvechiul său conac, la Bayamo, visează la Cuba lui liberă, în timp ce, la pian, compune melodii care devin populare. Scrie versuri, satirizează în caricaturi, desenate cu măiestrie. Proiectează viaţa sa pe un fundal de muzică războinică : un marş pe care el îl compune şi-1 îndrăgeşte ca pe propria lui *Marseilleză* şi care, fără să i se ştie bine intenţia, este cîntat la toate pianele, îl fluieră lumea pe străzi, îl fredonează sclavii negri de pe plantaţii. Oamenii îl numesc „Marşul lui Perucho". Pînă şi guvernatorul îşi adoarme băieţelul cu acest cîntec de leagăn, fără să bănuiască că este cîntecul de leagăn al libertăţii. Izbucneşte revoluţia. în Las Mangas, moşia lui Perucho, se munceşte zi şi noapte, ca într-un arsenal ; se fac gloanţe, se încearcă să se monteze o fabrică de praf de puşcă. Divizia pe care a organizat-o revoluţionarul, „La Bayamesa“, se adună în curţile domeniului. Pe străzile propriului lui oraş, Bayamo, călare pe armăsarul său svelt, în plin soare, Perucho trece în goană, împărţind proclamaţia de război, prin care cheamă la arme poporul. Cînd guvernatorul îşi dă seama, proclamaţia incendiară este în mîinile tuturor şi Perucho, în drum spre moşia sa, zboară să pregătească atacul la Bayamo. Marşul lui Perucho cîntă în sufletele patrioţilor şi începe să sună a provocare. în cartierul revoluţionarilor, bărbaţi şi femei încearcă să combine un steag care să aibă aceleaşi culori cu cel pe care-1 purtase Narciso Lopez. Pentru a avea o pînză albastră, Perucho smulge vălul care învăluie portretul în ulei al soţiei sale. Pentru realizarea ideală a combinaţiei de culori, se consultă o carte unde sînt reproduse toate steagurile. Steagul Cubei libere este gata. Cu toţii — copile, femei, albi şi negri — jură să-i închine viaţa. Sclavii sînt declaraţi liberi, sar ca nişte diavoli ameţiţi, strigînd cuvinte

africane, fluierînd marşul lui Perucho. Bayamo e încercuit. Măcelul e înfiorător, triumful rapid. De îndată încep să bată cu toată puterea clopotele, iar tunurile vestesc victoria. în piaţă, Perucho strigă : „Trăiască Cuba liberă !“ Un cor imens fredonează marşul lui. Poporul îi cere zgomotos să scrie cuvintele. Pe capătul şeii de călărit, ţinîndu-şi pentru cîteva clipe calul în frîu, improvizează strofele. Pentru un moment, larma se stinge, aşa cum se înclină capetele cînd se înalţă Sfintele Daruri la liturghia de duminică. Tăcere, căci e pe cale de a se naşte cîntarea Cubei Libere, cîntarea de la Bayamo. Perucho scrie nervos şi apoi cîntă :

„Luaţi armele, eroici bayamezi, Căci
Patria priveşte orgolioasă Cum
mergeţi spre o moarte glorioasă. E
viaţă vie moartea de viteji... !"

Nimeni nu se mai gîndeşte la cei morţi. Poporul înaintează pe străzi cu noul lui cîntec. Perucho merge în frunte şi, alături de Perucho, portdrapelul său. Portdrapelul este Candelaria, fiica lui. Are şaisprezece ani.

Urmează războiul lung, nenorocirile, persecuţia. Perucho, bolnav, singur cu servitorul său, se vede înconjurat de duşmani. Se apără pînă la ultimul cartuş şi, pierdută orice speranţă, încearcă să se sinucidă, aruncîndu-se cu toată greutatea trupului său pe vîrful săbiei. Propria lui lipsă de putere îl trădează. îl prind viu. Din capela în care îşi aşteaptă sentinţa, care urmează să fie executată a doua zi, îi scrie soţiei sale : „Iubita mea Isabel : eri după-amiază am ajuns aici şi-1 rog pe Dumnezeu ca tu şi copiii noştri să vă bucuraţi de sănătate. Astăzi s-a ţinut consiliu de război pentru a fi judecat, şi cum rezultatul e neîndoios, mă grăbesc să-ţi scriu pentru a te sfătui la resemnare creştinească..."

In Florida, la New York, în Mexic, Guatemala, Bogota

şi Caracas există cămine ale unor imigranţi cubanezi, care întreţin flacăra speranţei. Primul război a fost pierdut, dar acum voinţa de a elibera Cuba e mai dîrză ca înainte. Cînd la teatrul din Havana, un actor spune, după libretul piesei *El Perro Huevero* XXXVI : „Trăiască pămîntul care produce trestia de zahăr“, cineva de la galerie răspunde : „Trăiască Cuba“, iar cei din loji strigă : „Trăiască Spania[11] : zboară scaune, se sparg geamuri şi se descarcă revolvere. Cînd pe străzi defilează voluntarii care s-au înrolat în armata spaniolă, la ferestre se văd zîmbetele ironice ale studenţilor şi ale fetelor. Voluntarii năvălesc în casele zeflemitorilor şi-i zvîrle în închisoare. Un voluntar primeşte un bileţel de la trei colegi de şcoală care-1 întreabă : „Ştii oare cum se pedepsea în antichitate apostazia ?** Tînărul insultat duce biletul la autorităţi şi în ziua următoare zac în temniţă cei trei semnatari. Cel care a redactat biletul e pedepsit cu şase ani de muncă în carierele de piatră. Numele lui : Jose Marti. E doar un copil. în carieră, spărgînd piatra sub un soare dogoritor ca focul, mor alături de el, doborîţi de muncile istovitoare, criminali înrăiţi. Ca şi Placido, Cespedes, Perucho, Marti e un poet. Şi, ca şi Perucho, intrînd în închisoare, scrie o strofă care aminteşte Marşul :

> *„Mă cheamă Patria, şi moartea chiar, fn lupta pentru ea e bucuria."*

într-o zi, un om milos şi cu influenţă îl scoate pe Marti din închisoare şi-1 trimite în exil în Spania. Poetul, oratorul, discută în cafenele, la ieşirea din teatre, oriunde se găsesc doi spanioli dispuşi să discute, adică oricînd şi oriunde’. Tinerelul e palid şi bolnav, dar pare încărcat de electricitate, ceea ce îl face să cucerească prietenii şi dragoste. Pare ultimul romantic. La Havana, studenţii continuă să fie ţinta mîniei spaniolilor. Sub un

XXXVI Cîinele care fură ouă (n.t.).

pretext oarecare, opt studenţi de la Medicină sînt împuţ-eaţi şi treizeci şi opt condamnaţi la închisoare. Printre ei se află prieteni de ai lui Marti. Marti ridică la Madrid strigătul mînios al protestului. Discursuri, articole în ziare, o broşură. Tînărul care intră la adunări palid, cu ochi strălucitori şi frunte înaltă, iese în aplauze şi respectat. I se spune Apostolul.

Din Spania în Mexic, în Guatemala, la New York... Este intinerariul unei vieţi, mereu aceeaşi, pe care Marti o trăieşte cu nestinsă ardoare, aceleaşi versuri de dragoste, aceleaşi discursuri care. înflăcărează inimile întregii Americi. Strigătul Cubei libere e acum un strigăt continental. Numele lui Marti, un stindard în Cuba, ca şi în Mexic sau în Columbia. Şi vine ora faptei. E de necrezut, dar acest poet care nu făcuse decît discursuri, la momentul potrivit are la New York trei nave pline de muniţii. Cei ce urmează să fie generali sînt gata să-1 servească. Cubanezii îl aşteaptă. Există, desigur, un trădător, şi guvernul american descoperă navele şi le confiscă. Poliţia îl vînează pe Marţi. El zboară pe cal, pe drumuri, trece ca o umbră prin oraşe, menţine contactele cu revoluţionarii, reface din centime precarul capital al revoluţiei, convinge pe toată lumea. în Cuba se ştie că Apostolul trebuie să sosească şi războiul se precipită. Marti arde de bucurie : „Patria nu va fi niciodată pentru mine triumf, ci agonie şi datorie... Singura mea dorinţă ar fi să rămîn acolo, îmbrăţişînd ultimul copac, ultimul luptător..

De pe vasul de fructe care-1 aduce în patrie, întrezăreşte, pe seară, munţii Cubei. E Marea Caraibelor. Ţărmul, la trei mile, primeşte tumultul valurilor. în mica ambarcaţie se află şase oameni. Pe această coajă de nucă, zguduită de vîntul furios ce cade năpraznic asupra valurilor înalte, bărbatul arde de dorinţa de a ajunge cît mai degrabă. Ating pămîntul sacru şi stelele strălucesc

în noaptea de ajun.

Este emoţia Cubei Libere care se naşte în mîinile lui, acum, pentru totdeauna. Trecînd peste rîuri, stră- bătînd păduri şi mlaştini, Marti vrea să stea cot la cot cu soldaţii, să simtă el însuşi — împreună cu poporul său — emoţia pericolului, să se contopească în risc şi în luptă cu albul şi cu negrul, cu studentul şi cu veteranul, cu toţi acei care iubesc libertatea. Şi cînd începe bătălia,, absurd, temerar, fără ca raţiunea să poată pune frîu unei inimi care galopează, unei inimi care nu mai bate pulsul în ceasul vieţii, ci invitînd către moarte, se aruncă la atac, în galop, primul din avangardă, pentru ca duşmanul să-1 lase pe cîmp, înfăşurat în steagul roşu al propriului său sînge.

Cadavrul este pus pe targă, băgat într-un sicriu de scînduri murdare şi dus de spanioli la Santiago, ca tro- feu al unei bătălii pe care ei o vor pierde în bilanţul final al războiului ; ei nu-şi pot închipui că a muri pentru patrie înseamnă să trăieşti şi că e o mare izbîndă pentru consacrarea lui Marti. E intrarea imediată în glorie. Insula e acum o navă enormă, stropită de sînge, aşa cum au fost întotdeauna toate navele din Antile şi peste care flutură un pavilion de cîntece : sînt cîntecele nemuri- toare ale lui Jose Marti.

*

Din imensa dramă a războiului cubanez nu am scos nici un învăţămînt, spune spaniolul Angel Osorio : ne-a rămas numai o *zarzuela* [1] *: Gigantes y Cabezudos* [XXXVII] [XXXVIII]. Războiul s-a precipitat, aşa cum era firesc. Guvernul din Spania îşi bate joc de Maura sau de P. Margall, care proclamă necesitatea de a deschide compasul pentru ca să fie independentă Cuba în aceeaşi formă în care sînt şi trebuie să fie toate vechile colonii. De asemenea idei năstruşnice rîd cei din Madrid, rîd generalii şi rîd dom

XXXVII *Zarzuela,* **operetă, revistă muzicală (n.t.).**
XXXVIII *Giganţi şi căpăţînoşi* **(n.t.).**

nişorii, în timp ce în Statele Unite se merge spre soluţia inevitabilă, care poate însemna un prejudiciu pentru suveranitatea republicii proiectate. Valeriano Wey- ler, generalul căruia Spania îi încredinţează soarta armatelor sale, transformă Cuba în cîmpuri de concentrare, în care bărbaţi, femei şi copii, suspecţi de dragoste pentru libertate, trăiesc ca animalele. Zilnic mor sute dintre ei, de foame sau de febră. Consulul american încunoştiinţează guvernul său şi lumea că în aceste cimitire pentru vii se găsesc patru sute de mii de persoane. Mai bine de jumătate din populaţia provinciei La Havana se află în astfel de tabere.

Acestea sînt bazele pe care guvernul Spaniei aşează problema Cubei şi care, din această cauză, se rezolvă aşa cum se rezolvă. Intervin Statele Unite, şi Spania pierde Cuba, Puerto Rico şi Filipinele. Cuba trebuie să continue să lupte pentru libertatea pe care i-au refuzat-o domnii de la Madrid.

XXVI

PRELUDIU LA CANALUL PANAMA

„Speak softly and carry a big stick." [XXXIX]

THEODORE ROOSEVELT

Din însăşi ziua în care Balboa a zărit oceanul Pacific, imaginea canalului a început să ia forma unui vis care i-a obsedat pe oameni timp de patru secole. Se poate spune că acest conchistador, plin de energie, ieşit din rîndurile poporului, a purtat pe umerii săi primele nave care au trecut istmul. Vroia să exploreze noua mare : marea lui. S-a dus în păduri cu oamenii săi, cu securi, a tăiat trunchiurile cele mai înalte şi cît mai egale pentru catarge, a tăiat, cum a putut, cu ferăstrăul, scîn- durile, şi pe umerii indienilor şi ai albilor, urcînd crestele, a cărat totul, bîrne, scînduri, pînze, cuie, pe malurile unui rîu, unde şi-a construit vasele ca să coboare cu ele pînă la apele albastre ale mării. Ceea ce vedea el, ceea ce vedeau tovarăşii lui, în bucăţile de lucruri pe care le purtau pe cărările de pădure, era corabia. Fiecare din ei, în mîinile care strîngeau securea, pe umerii pe care încărcau lemnele, pe spinările încovoiate sub greutatea cablurilor, ducea o bucată de corabie. Poalele colinelor, o pădure deasă, clocotitoare, în care ramurile cu

XXXIX **„Vorbeşte blind şi poartă cu tine o bîtă mare.“ (Engl.)**

strălucitoare frunze verzi — lauri — loveau frunţile oamenilor, servind drept umbră împotriva soarelui aprig şi ca adăpost împotriva ploilor torenţiale, păreau valurile unei mări vegetale : pe aceste valuri înainta, legă- nîndu-se, în imaginaţia oamenilor, nava. Patru secole mai tîrziu, inginerii dărîmă colinele, leagă mările, şi transatlanticele cu elici mecanice trec prin canal : minunea aceasta nu va izbuti niciodată să şteargă măreţia primei stampe — barbară, plină de pasiune şi de sudoare —■ în care se contopeşte violenţa acestor bărbaţi războinici şi dîrzi cu candoarea visului lor de descoperitori. Cîtă disproporţie există între mîinile aspre, bărbăteşti, ale lui Balboa, care se împreună pentru a primi, ca în- tr-un căuş, cea mai mare întindere de ape a pămîntului, oceanul, care palpită între ele ca o pasăre în cuibul ei ; fantezia de a construi corăbii la margine de pădure pentru a îmbarca pe ele trupe şi a coborî spre a cunoaşte nenumărate lucruri noi, insulele cu ouă de aur şi golfurile cu bancuri de perle : nebunia de a întinde pînzele în păduri, de a ajunge pe mări pe firul rîului, de a legăna visul oceanului atunci cînd erau înşfăcaţi de ghiarele pă- mîntului ferm : toate aceste lucruri sînt o epopee în istoria canalului.

Căutînd strîmtoarea, trecerea directă, după Balboa pornesc alţi navigatori, geografi, ingineri din toată lumea. Poate fi alcătuit cu numele lor cel mai complet catalog de visători care amintesc de istoria minunată a descoperirilor.

Istoria canalului de Suez se desfăşoară în acelaşi fel. Cele două canale se înfrăţesc în ceea ce priveşte lupta omului pentru a cuceri mările. încă o dată marea Medi- terană şi cea a Caraibelor îşi oglindesc reciproc imaginile în oglinzile îndepărtate ale apelor. Şi sub

numele de Fer- ninand Lesseps cele două cuvinte se leagă în nodul unei vieţi care oscilează între glorie şi abisurile mizeriei omeneşti.

E aproape imposibil să se spună cînd a început istoria Suezului. Problema canalului, în lumea veche şi în cea nouă, se impune chiar din momentul în care oamenii se mişcă prin istmurile Suez şi Panama. Pe mapamond, cele trei întinderi gigantice de pămînt care sînt Africa, Asia şi Europa apar unite doar prin fîşia de pămînt, un fel de nod, care se interpune între Marea Roşie şi Mediterana şi deoarece pentru omul în mişcare asemenea legături ale pămîntului nu constituie decît un obstacol, tăierea acestui nod e ca un strigăt de independenţă şi de libertate. Aşa au simţit egiptenii, grecii şi asiaticii, din ziua în care şi-au deschis aripele. în ruinele templului de la Karnak există o inscripţie care vorbeşte de existenţa unui canal cu 1380 de ani înainte de Cristos. Acest canal a trecut în istorie, şi faraonul Necho a încercat să creeze un nou canal : 120 000 de oameni şi-au dat viaţa pentru a-1 deschide. în diferite rînduri însă, în epoci îndepărtate, navele au putut să treacă din Marea Roşie pe Nil, şi de acolo în Mediterană, încărcate cu perle, canfor, piper, eunuci...

în timpuri mai recente, în secolul al XV-lea, veneţienii au vrut să negocieze cu Egiptul deschiderea canalului. Leibniz, în secolul al XVII-lea, îi recomanda acest lucru lui Ludovic al XIV-lea, la sfîrşitul secolului al XVIII- lea, Napoleon a vrut s-o facă şi a ordonat să fie întocmite planurile ; la începutul secolului al XIX-lea, adepţii francezi ai lui Saint Simon concepeau deschiderea celor două canale, Suezul şi Panama, ca parte a planurilor lor pentru propăşirea lumii. Ferdinand Lesseps, cîţiva ani mai tîrziu, a găsit momentul oportun, a interesat în această lucrare pe cei puternici şi pe cei umili, a construit canalul şi, după terminarea lui, geniul lui Disraeli a pus mîna pe el cu o

elegantă repeziciune, care face de neuitat numele lui în analele imperiului britanic.

In istoria Americii, descoperirile s-au învîrtit la început în jurul aceleeaşi probleme. Continentul începuse să se desfăşoare sub ochii uimiţi ai navigatorilor, care nu-şi doreau un asemenea continent, ci o trecere directă prin India. Pentru America a fost un mare noroc acest mic obstacol care a împiedicat goana oamenilor… Cînd totul a fost cercetat şi s-a văzut că nu aveau în faţă o strîmtoare, ci un istm, au început proiectele pentru a se deschide trecerea pe care geografia uitase s-o facă. O istorie care a durat două secole. Pînă în ultima zi, spaniolii au dat tîrcoale problemei. A fost una din cauzele care au prilejuit călătoria a doi geografi, Jorge Juan şi Antonio Ulloa. Spaniei întreprinderea nu-i părea peste puteri. Nu foarte departe de Panamă fusese construit un canal cu o lungime de multe leghe pentru a stabili comunicaţie între Cartagena şi fluviul Magdalena. Era canalul Dique, unde zeci de mii de sclavi, săpînd în nisipuri, deschizînd drum printre mlaştini, au trudit pînă ce s-a putut naviga cu uşurinţă şi marele port a putut comunica cu interiorul viceregatului. N-au lipsit nici cei care, pe cont propriu, au încercat şi au izbutit o comunicaţie interoceanică. Antonio Cerezo, un preot din Novita, a făcut un mic canal care unea fluviul San Juan cu un afluent al lui Atrato : în 1788, treceau pe aici canoele dintr-un ocean în altul. Ca şi în canalul Suezului, canalul Panama are o preistorie bogată în stampe…

Problema iniţială era aceea de a şti pe unde se va deschide canalul. Francisco Miranda interesează, în Anglia, pe Pitt în studiul rutei Panamă. La Condamine, în Academia de Ştiinţe din Paris, a propus ruta Nicaragua. Cortes-urile spaniole, în 1814, au luptat pentru

construirea lui prin istmul Tehuantepec. Humboldt a semnalat nouă trasee posibile : cinci dintre ele situate în diferite puncte între Columbia şi Mexic. Totul era confuz. Aşa cum spunea Humboldt, deşi era o problemă fundamentală pentru comerţul lumii, nu s-a făcut o explorare care să servească drept bază pentru vreo concluzie ştiinţifică. Fiecare îşi lansa ideile la întîmplare. Uneori, cei care vedeau mai just erau cei mai puţin calificaţi. Un ţăran francez din Provenţa, care pentru un delict oarecare fusese condamnat la galere şi era ocnaşul nr. 1 336, i-a trimis lui Franklin un proiect pentru pacea perpetuă. Franklin s-a entuziasmat citindu-1 şi l-a editat. Condamnatul avea o idee foarte clară despre navigaţia pe cele şapte mări, întrucît putuse s-o elaboreze pe îndelete în timpul lungilor ani de meditaţie în care a strîns în mîini vîslele infamante. „Există istmul Panamă în America — spunea el — şi cel al Suezului între Asia şi Africa, care împiedică legătura între cele patru mări şi care obligă pe cei ce înconjoară pămîntul să piardă pentru aceasta trei ani, riscîndu-şi vieţile pe mări furtunoase şi uneori îngheţate, ajungînd pe ţărmuri nelocuite. Aceste două istmuri trebuie tăiate de două canale, late de şaizeci de picioare, pe o'lungime de patruzeci de leghe, şi cu o adîncime de treizeci de picioare. Prin aceste canale se va putea face înconjorul globului pămîntesc...“

Nici chiar Goethe nu a văzut problema cu atîta claritate ca acel condamnat. în anumite lucruri a vădit însă un miros demn de un om politic. „Humboldt — afirma Goethe —, cu o mare cunoaştere a problemei, semnalează alte cîteva puncte, poate mai bune decît Panamă, pentru a face canalul, profitînd de curenţii din golful Mexicului. Mă întreb însă dacă Statele Unite vor lăsa să le scape din mîini această ocazie. Pentru ei este absolut indispensabil să facă un pas din Golful

Mexicului în Oceanul Pacific, şi sînt sigur că-1 vor face...“

Pînă aici istoria. Acum încep proiectele. Pe unde se va construi canalul ? Prin Panamă ? Prin Nicaragua ? Prin Tehuantepec ? Nu se pune numai problema traseului. Acolo unde istmurile sînt mai înguste, se află coline. E o epocă de mari construcţii, şi a maşinilor, mintea se exaltă cu fantezii inginereşti. Căpitanul James Buchanan Eads propune un drum de fier *ă la* Gargantua, în istmul Tehuantepec, care să primească navele în Atlantic şi să le transporte în Pacific pe enorme platforme cu roţi, „aşa cum mama îşi poartă copilul în braţe". Pe desenele căpitanului se văd platforme care poartă transatlanticele, trase de trei locomotive, pe şase şine : proiectul deşteaptă entuziasm şi va putea fi văzut mult timp după aceea ca una dintre cele mai frumoase stampe din acele vremuri. Alţii propun să se deschidă un tunel : deschiderea unui canal la nivelul mării pare un lucru imposibil, şi în timp ce adepţii şcolii mecanice vorbesc de ecluze, susţinătorii şcolii de construcţii terestre vorbesc de tunele. Un francez, Airiau, redactează un fel de memoriu asupra canalului din Darien, adresat preşedintelui Columbiei, unde, primul lucru care surprinde pe cititor, cînd deschide cartea, e un plan în culori al proiectatei capitale a Dariă- nului — cel mai mare oraş din lume — : din centrul unei pieţe octagonale, care e străbătută de canal, pornesc bulevardele, formînd o stea : totul este împodobit cu străzi şi grădini geometrice şi, în jurul metropolei, se găsesc bulevardele Antioquia Cauca, Boyacă, Cundinamarca, Santander, Panama. Edificiile se vor reflecta în oglinzile canalului, care tremură la trecerea navelor.

Treptat, fantezia este înlăturată şi părerile se fixează asupra celor două puncte ale dilemei : fie Panama, fie Nicaragua. Pentru deschiderea drumului prin Nicaragua, obţin, succesiv, privilegii o companie franceză, episcopul din Salvador — monsenior Viteri — o firmă de negustori din New York şi Noul Orleans. Nimeni nu face nici măcar un pas înainte. In America Centrală, ca şi în toate coloniile spaniole, precum, probabil, în toată lumea, speranţa e Franţa. In Franţa se află oameni de ştiinţă, din Franţa vin inspiraţiile îndrăzneţe. In America Centrală nu lipsesc romanticii. Şi romanticii visează să-1 elibereze pe Ludovic Napoleon, prizonierul lui Ludovic Filip în fortăreaţa Ham, să-1 aducă în America Centrală şi să-1 pună în fruntea celei mai mari întreprinderi a secolului : Canalul interoceanic, canalul Napoleon. Ministrul America Centrale la Paris, cu un pretext de curtenie, izbuteşte să-1 viziteze pe prizonier şi-i explică proiectul. Mai tîrziu, Ludovic Napoleon reuşeşte să fugă în Anglia, se ocupă intens de întreprindere, publică o broşură invitîndu-i pe prietenii progresului s-o înfăptuiască şi, repetînd frazeologia cunoscută, spune : „Aşa cum Constantinopole a fost centrul lumii antice, tot aşa acum...“ Izbucneşte însă revoluţia din 1848. Ludovic Napoleon se întoarce în Franţa, devine preşedinte al Republicii, se încoronează, cu numele de Napoleon al III-lea şi uită de Nicaragua. Se gîndeşte la Mexic, şi ştim prea bine ceea ce se întîmplă cu armata sa în Mexic şi ce se întîmplă cu Maximilian, aşa-zisul lui împărat.

Chiar în vremea în care Ludovic Napoleon luptă pentru preşedinţia Franţei, pe partea cealaltă a Atlanticului are loc un eveniment care răstoarnă datele vieţii în America : descoperirea minelor de aur din California.

Pînă în ajun, canalul era lipsit de semnificaţie americană. Oamenii se gîndeau la el ca trecere în celălalt ocean, sub imperiul ideii că lumea nu are decît două centre de interes : Europa şi Asia. Timp de secole, Europa a fost preocupată doar să cumepere mărfuri din Orient : era ceea ce bogătaşii vroiau să aibă în casele lor, ceea ce aţîţa ambiţia burghezilor. Pentru a deschide drumurile spre Asia, au pornit cruciatele comercianţii din Italia ; pentru a găsi drumuri mai ieftine şi mai sigure, Columb a descoperit Lumea Nouă. Humboldt, La Condamine, Miranda sau condamnatul le galere cu nr. 1 336 se mai gîndeau încă la canal numai ca la o legătură între cei doi termeni de neeludat ai ecuaţiei : Europa, Asia. Şi, totuşi, adevărul este altul. Piperul nu mai valorează ceea ce valora în secolul al XV-lea. Trecerea spre celălalt ocean reprezintă, înainte de orice, cucerirea Americii. Poate, cu scurgerea secolelor, să dobîndească Pacificul acea valoare Europa- Asia pe care i-au dat-o erudiţii din secolul al XVI-lea. Astăzi însă cucerirea lui, accesul uşor, are alt sens : să dea circulaţie vieţii americane. Europa considera America numai ca o staţie de tranzit : trei secole şi jumătate nu o făcuseră să înţeleagă că era vorba de o Lume Nouă.

Descoperirea minelor din California a determinat o schimbare de criterii. A urmat, ca o explozie, goana vertiginoasă a americanilor din est către Pacific. Frontiera Americii de Nord, care timp de trei secole se mişcase cu încetineală de broască ţestoasă, care în 1800 nu trecea de Mississippi şi lăsa jumătatea nordică a continentului ca pe o păşune rezervată bizonilor şi indienilor sălbatici, se mişcă acum cu mare iuţeală. Carele cu două roţi saltă pe cîmpia ondulată, între nori de praf, în goana cailor pe care îi biciuiesc, înnebuniţi, vînătorii de aur. întinse, nu glumă, mai sînt aceste cîmpii !... Traversarea lor pare să n-aibă sfîrşit ! In timp

ce caii se deşală, căruţele saltă şi zilele trec, vînătorii de aur care au pornit pe pămînt văd, cu imaginaţia lor înfierbîntată, că alţii mai norocoşi au ajuns mai întîi. Cum să faci să grăbeşti sosirea ? Luînd calea mării. îmbarcîndu-te, în New York sau în Noul Orleans, pe un vapor cu aburi care să te ducă la Panama sau Nicaragua, făcînd un salt peste istm, luînd alt vapor pe Pacific.

Prima companie de vapoare pentru navigaţia pe Pacific se constituie, întîmplător, în ajunul descoperirii minelor. Vaporul care e trimis în inaugureze linia, înconjurînd strîmtoarea lui Magellan, ajunge în portul Callao tocmai cînd s-a răspîndit în lume vestea despre mine şi o sută de peruani se suie pe corabie, spre surpriza şi nemulţumirea căpitanului. Cînd sosesc la Panama, în port îi aşteaptă cinci sute de americani. Vasul e mic şi nu încap în el mai mult de o sută cincizeci de persoane. Americanii vor să-i dea jos, în pumni, pe peruani. Birourile companiei, transformate în cîmp de bătălie, sînt asaltate de un adevărat vîrtej de solicitanţi agresivi. Nimeni nu vrea să piardă primul vas care va ajunge la San Francisco. Pentru a-şi păstra dreptul de prioritate, peruanii, deşi se prăjesc sub soarele din Panama, nu coboară pe pămînt să respire aer proaspăt. Punînd paturi de campanie pe coridoare, îngrămădindu-se în cabine, culcîn- du-se pe jos, 365 de pasageri pleacă spre San Francisco. Nu e hrană şi n-au unde să se spele. Se termină combustibilul vasului : scaune, uşi, mese sînt aruncate pe foc pentru a face să urce presiunea în cazane, dar nici aşa nu se ajunge în port. Călătoria continuă cu vele. Se înaintează. A şi început să se zărească gura golfului San Francisco. într-o clipă nu mai e nici ţipenie de om pe vas. Pînă şi bucătarii sar ca nişte căprioare pentru a merge spre interior, spre

mine, spre bogăţie.

în felul acesta continuă linia de navigaţie. înghesuiţi ca nişte ciorchini umani care înaintează încet în ritmul zgomotoaselor roţi ale vasului, pasagerii se distrează ju-cînd zaruri, bînd, spunînd măscări îngrozitoare, provo-cînd dueluri, mereu gata să izbucnească furtună ome-nească, care se risipeşte însă ca prin farmec atunci cînd vasul intră în San Francisco prin poarta aurită. Căpitanii o ştiu : abia au întins scările pentru a se coborî pe pămînt, şi vasul se şi goleşte, iar căpitanul nu vede decît praful iscat pe drum de goana celor care, cu iuţeală de ogari, pornesc după aur.

în timp ce, în felul acesta, trecerea prin Panamă e înnegrită de aventurieri, în Nicaragua se întîmplă acelaşi lucru. O companie americană, care a obţinut concesiunea pentru a deschide canalul şi a stabili tranzitul, vede ceea ce se întîmplă în Panamă. Lasă de o parte proiectul canalului, şi comandorul Vanderbilt, conducătorul companiei, intră grăbit în luptă cu concurenţii. Pune imediat la dispoziţie vapoare — se spune că sînt adevărate co- cine plutitoare — care merg de la New York în portul San Juan del Norte : pe fluviul San Juan intră pasagerii pe ambarcaţiuni, care ajung la portul fortului San Carlos, pe lac, şi, de acolo, în Atlantic, sau, alteori, pe spinare de catîri sau în omnibuzele strălucitoare ale copipaniei, vopsite în alb şi albastru : culorile Nicaraguei.

Americanii care încep să sosească în Panamă găsesc o regiune poate mai sălbatică decît cea pe care o cunoscuse Drake în vremea lui. în timpurile coloniei, pe aici trecea drumul pe care-1 urmau chiar şi negustorii din Argentina, pentru că spaniolii au deschis o singură

dată, timp de trei sute de ani, portul Buenos Aires comerţului liber. După independenţă, drumul a încetat să mai fie legătura între continente. Republicile ce se năşteau s-au izolat. A crescut iarba printre pietrele drumului de căruţe.

Guvernul din Bogota menţine o comunicare lîncedă şi greoaie cu istmul. Nu se ajunge uşor la Panamă cea moartă, cu febra galbenă şi cu năpîrcile ei. Francezii au negociat o concesiune pentru construirea căii ferate, dar construcţia nu înaintează. Primele valuri de americani traversează istmul pe catîri şi în canoe, se îngrămădesc în hanuri, sînt mai degrabă un front de bătălie şi un campament de ţigani decît călători pe drumuri civile şi locuind în oraşe adevărate. Oamenii privesc cum se abate asupra locurilor o avalanşă de nebuni. Pe de o parte se formează companii de transport pe catîri ; pe de altă parte, bande de hoţi. Cei ce sosesc trebuie să aştepte în port şi, pînă vine vaporul, joacă, beau, se bat, vagabondează. Din Panamă spre California sînt folosite drept vapoare ambarcaţii rudimentare, în care oamenii călătoresc ca ciorchinii.

Un grup de americani iau asupra lor construirea căii ferate. In curînd calea ferată şi compania maritimă se contopesc într-o singură întreprindere. Cu o duzină de bărbaţi înarmaţi cu *machetes*[1] se începe deschiderea drumului prin pădure. Căldura, ţînţarii, febra galbenă îi omoară pe muncitori ca pe muşte. Traversele putrezesc. De cîteva ori, compania e în prag de eşec. Se importă din toate părţile, pînă şi din China. Chinezii aduc ceaiul şi opiul. Albii mor de febră : chinezii, de nostalgie, si- nucigîndu-se. în cele din urmă lucrarea e terminată. Columbia vrea ca portul terminal la Atlantic

să se numească Colon[XL] [XLI], compania însă îi dă numele directorului de Ia *„Pacific Mail"* [XLII] — Aspinwall. Pentru a-şi impune punctul său de vedere, guvernul Columbiei dă dispoziţii oficiului poştal să întoarcă întreaga corespondenţă care soseşte la Aspinwall,, localitate necunoscută. Colon rămîne Colon. Cu acest tren e trimis tot aurul din California la New York. Calea ferată devine o formidabilă afacere şi ajunge să dea dividente. de 44%. între 1856 şi 1904 se realizează un cîştig de 37 800 000 de dolari.

într-o zi, în aprilie 1856, 950 de călători aşteaptă în Panamă să se îmbarce pe vasele companiei *„Pacific Mail“.* Vaporul întîrzie, aşteptînd să urce marea, şi se anunţă că nu va pleca înainte de ora 11 noaptea. Pasagerii, va- gabondînd, beau prin hoteluri şi taverne, pentru a omorî ultimele ceasuri. Femeile şi copiii stau în sala de aşteptare a gării. Jack Oliver e beat : se apropie de o tarabă unde un negru vinde pepeni verzi, ia o felie şi dă să plece. „Domle ! — spune negru — dator zece centime !“ Domnul nu se uită la negru. „Zece cenţi, domnule !“ — strigă negrul. Negrul aleargă după domn. Domnul rîde şi nu plăteşte. Scandal, strigăte. Negrul scoate cuţitul, alt domn îi aruncă o monedă, dar e prea tîrziu. Se iscă ceartă. Localnicii ţin partea negrului. Americanii sînt alături de alb. începe lupta : americanii se refugiază în gară : mor 15 pasageri şi doi panamezi. Mai sînt răniţi 13 panamezi şi 17 americani.

împuternicitul american care cercetează cazul ajunge la concluzia că Jack Oliver a scos pistolul împotriva negrului, dar că alt american i l-a smuls şi a

XL Cuţite lungi (n.t.).
XLI Forma spaniolă a numelui propriu Columb (n.t.).
XLII Curierul Pacificului (engl.) (n.t.).

tras primul foc. Guvernatorul din Panamă declară că americanii au săvîrşit agresiunea şi tot aşa declară consulii Marii Britanii, Franţei şi Ecuadorului. împuternicitul american sfătuieşte guvernul său să ocupe imediat istmul, de la ocean la ocean, în afară de cazul în care Columbia ar asigura o perfectă protecţie a americanilor. Ca urmare, se prezintă două vase de război care debarcă trupe. Nu se întîmplă nimic. Nu se trage nici un foc, trupele se îmbarcă din nou, vasele pornesc în larg.

Ştirea micului război al feliei de pepene ajunge la Washington în timpul în care preşedintele Pierce, cel mai tînăr dintre mandatarii pe care i-a avut pînă atunci Statele Unite, desfăşoară politica sa de expansionism agresiv. „Destinul manifest[11] la Statelor Unite este acela de a-şi exercita dominaţia în zona Caraibelor. în privinţa negrilor, Pierce este partizan făţiş al sclaviei. A privit cu ochi buni intervenţia lui Walker în Nicaragua, a recunoscut guvernarea acestuia. La Ostende, trei miniştri ai săi semnează un manifest în care se cere anexarea Cubei. Preşedintele va strînge acum în cleşte Columbia.

Pierce desemnează pe ministrul american la Bogotă şi pe domnul Isaac E. Morse, pentru a prezenta „reclamaţia“. Cere Columbiei să declare oraşe libere Colon şi Panama, să cedeze Statelor Unite insulele din golful Panama pentru baze navale, să le transfere drepturile asupra căii ferate şi să plătească o indemnizaţie pentru pierderea de vieţi americane.

Columbia primeşte cu indignare această cerere. Urmează o lungă controversă. Conferinţe, scrisori. Americanii evaluează la 400.000 de dolari despăgubirile pentru cetăţenii americani morţi, pe care Columbia trebuie să le plătească. După multe discuţii aprinse,

Columbia se vede obligată să semneze un acord, angajîndu-se să plătească 195.410 de dolari despăgubiri pentru cei morţi, 65.070 pentru alte reclamaţii anexe, 9.277 pentru „cheltuieli judiciare" şi 142.637, dobînzi : în total 412.394 dolari. Este felul în care marile puteri obişnuiesc, pentru cauze asemănătoare, să-şi încaseze plăţile în America Latină. în Nicaragua se întîmplă ceva asemănător. Căpitanul Routh, coborînd pe lacul Nicaragua în portul San Juan del Norte, trage asupra unui vîslaş şi-1 omoară. Unul dintre pasageri, clasicul mister, neagă autorităţilor locale dreptul de a deschide procedura împotriva unui cetăţean nordamerican şi face ca negrii să se întoarcă la munca lor, lăsînd pe cel mort, ca pe un cîine, pe drum. în timpul nopţii însă negrii se răzvrătesc şi „domnul" care a spus acestea primeşte o sticlă în faţă. Urmează reclamaţia împotriva atacului cu sticla. Ordinul secretarului de stat din Washington către reprezentantul său comercial e de a cere satisfacţie guvernului din Nicaragua şi o indemni

zaţie de 24.000 de dolari pentru povestea cu sticla. Pe deasupra trimite şi instrucţiuni ca, în cazul în care nu s-ar obţine satisfacţie imediată, să se bombardeze portul San Juan del Norte. împuternicitul execută ordinul. Oraşul este bombardat, iar ce rămîne în picioare după bombardament e incendiat. Aşa se întîmplau lucrurile pe vremea aceea. Vremea preşedintelui Pierce. Cînd preşedintele Pierce îşi încheie mandatul şi figura lui Lincoln începe să se întrezărească la orizont, negrii din Cuba cîntă :

„Păşeşte înainte, Lincoln, înainte;
Speranţa noastră e în tine..."

XXVII

GEOGRAFIA UMANA A CANALULUI

„The pity of it was that Roosevelt could not be patient enough to do it honestly." [1]

JAMES TRUSLOW ADAMS

„Ar trebui, oh, Roosevelt, să fii chiar Dumnezeu, Puşcaş fără cruţare, puternic Vînător, pentru-a ne ţine-n ghiara-ţi de fier, ai totul, dar un lucru îţi lipseşte : dreptatea cea divină !“

RUBEN DARIO

Stampa ţinuturilor Colon şi Panamă : frigurile galbene, bieţii negri, beţivii albi, casele cu lumină roşie, mesele cu postav verde, ţînţarii. Se spune că pentru fiecare traversă a căii ferate a murit un muncitor : poate de aceea în Columbia traversele sînt denumite *durmientes*[XLIII XLIV]. Se povesteşte că de pe acoperişurile caselor cad scorpioni, că pe sub paturi se strecoară năpîrci, că prin piaţă se plimbă caimanii. Exagerări, fantezii. Fapt este că aurul Californiei se transportă pe acest drum de fier şi că ochii lumii încep să-şi aţintească privirea asupra istmului ca dru- 'mul crucial al naţiunilor de care a vorbit Bolivar. Zona, prin urmare, e

XLIII „Regretabil în această afacere a fost faptul că Roosevelt nu a avut răbdarea să o ducă la sfîrşit în mod cinstit". (Engl.)

XLIV Adortniţii (n.t.)

periculoasă. In Columbia se spune că ţara plăteşte patru sute de mii de dolari pentru o felie de pepene verde care nu făcea nici zece centime pentru Jack Oliver. Romanticii radicali, întruniţi pentru a da ţării o nouă construcţie, propune să se mute capitala de la Bogota la Panamă : aici, spun ei, se află viitorul lumii. Un membru maliţios şi cinic al congresului afirmă : „Băgaţi de seamă că ţara noastră, Columbia, are forma unui cocoş, gîtul lui fiind Panamă : în ziua în care ni se taie gîtul acesta, pierdem totul...“ Nimeni nu mai pomeneşte de proiectul mutării.

De cealaltă parte a Atlanticului, tocmai se inaugurase canalul de Suez. Lesseps, care este omul marilor reprezentaţii, al inaugurărilor spectaculoase, organizează o ceremonie de neuitat. O prezidează, fastuos, Kedivul. Şaizeci şi opt de nave purtînd diferite pavilioane naţionale trec din Marea Roşie în Marea Mediterană. în fruntea lor deschide drumul un „cruşişetor al regilor[4]*, la bordul căruia se află împărăteasa Eugenia a-Franţei, împăratul Austriei, principele de Gales, moştenitorul coroanei Prusiei... Faima lui Lesseps străbate continentele : pe pieptul lui nu mai încap decoraţiile. Gambetta îl consacră î „marele francez[44]. Victor Hugo bate, în cinstea lui, medalia unei fraze : .„Lesseps uimeşte lumea arătîndu-ne lucrurile care pot fi aduse la îndeplinire fără război[44]. Europa nu mai are decît o religie : aceea a progresului.

Cinci sute de nave trec în fiecare an prin canalul de Suez. La Paris se întruneşte o conferinţă de somităţi sub auspiciile Societăţii Geografice. Scopul convocării : a studia comunicarea între Atlantic şi Pacific, deschizîndu-se un canal prin America Centrală. Lesseps explică ce a făcut în Suez, experţii cad de acord asupra

posibilităţii operei. *Societe civile Internationale du Canal Interoceanique du Darien* propune să finanţeze studiile preliminare, şi se trimite un delegat pentru a se obţine la Bogota autorizaţia provizorie pentru proiectarea operei. Sublocotenentul Lucien Napoleon Bonaparte Wyse, împreună cu un grup de experţi, merge la Panamă să studieze terenul.

Din nou apare pe harta Caraibelor numele Napoleonilor. Acesta de acum este fiul nelegitim al prinţesei Letiţia Bonaparte, verişoara lui Napoleon şi amanta celui cu care a trăit — separată fiind, de fapt, de soţul ei legitim — scriitorul irlandez Thomas Wyse. Fiul nu este, prin urmare, Wyse, dar este Napoleon şi, pe deasupra, abil, energic, ambiţios. în puţine zile termină lucrările tehnice, vede posibilităţile lor şi, călărind pe un catîr, se grăbeşte spre Bogota, traversînd cele trei ramuri ale Anzilor care separă portul Buenaventura de capitală. Merge să obţină concesiunea definitivă. Izbuteşte ca guvernul să i-o atribuie, congresul să i-o aprobe şi preşedintele să o sancţioneze, în două luni de febrilă activitate. Se întoarce la Panamă, prepară proiectele, inventează bugete şi detaliază în imaginaţie operele tehnice, esenţiale, se pregăteşte pentru a veni la Paris, oprindu-se, în treacăt, în Nicaragua şi Washington. Semnalează patru posibilităţi de soluţionare a problemei : canalul profund la nivelul oceanelor, sau canalul cu ecluze, sau canalul cu un tunel de zece mile, sau altul care necesită un tunel de numai trei mile şi jumătate. Şi chiar la acest ultim tunel s-ar putea renunţa, dar ar însemna o cheltuială suplimentară de trei milioane de dolari. „A renunţa la tunel —' spune — ar fi o mare uşurare pentru cei sperioşi : dar merită să ţinem seama de aceştia ?“

La Washington şi la New York, Wyse încearcă să in-

tereseze pe americani şi îi invită la reuniunea de specialişti ce va avea loc la Paris. Vorbeşte cu preşedintele Hayes şi cu secretarii acestuia la Washington. Numai că secretarul Evarts se vădeşte a fi o persoană bănuitoare, susceptibilă, greu de convins. „Am avut cu el o întrevedere dificilă, din cauză că el crede a vedea, în spatele acestei afaceri, mîna guvernului francez ; nu ţine seamă că, datorită relaţiilor mele cu familia imperială, eu voi avea de suportat asaltul guvernului republicii".

Congresul din Paris este una din cele mai impunătoare şi teatrale adunări care se pot imagina. Scenariul societăţii geografice din Bulevardul Saint Germain este ocupat de 136 de experţi, bancheri, oameni politici, aparţi- nînd a 36 de naţiuni. La parter, pe fotolii, o strînsă afluenţă de doamne. Discursuri. Fervoare. Lucrări în comitete. Banchete, multe banchete. Timp de cincisprezece zile, acest congres constituie atracţia Franţei. Napoleon Bonaparte Wyse îşi vede triumfînd ideile şi planurile, în aşa grad încît unii spun că întreg congresul a fost făcut numai pentru el. Părerea aceasta e exagerată. Acela spre care se îndreaptă privirile este bătrînul Lesseps : cu cei şaptezeci şi cinci de ani glorioşi, pare un stejar robust şi aduce o notă luminoasă prin gestul cordial, surîsul şi salutul curtenitor cu care răspunde la graţioasele înclinări ale doamnelor pe care le învăluie cu fină politeţe. Din fiinţa bătrînului favorizat de soartă, emană optimism.

In şedinţa plenară de închidere, Lesseps se ridică şi propune o rezoluţie prin care congresul să declare realizabilă construirea unui canal interoceanic la nivelul mării, pornind de la golful Limon în estuarul Panama. Votarea rezoluţiei se face nominal. Cînd îi vine rîndul, Lesseps se ridică în picioare şi exclamă cu voce pro-

fundă, care umple sala şi rămîne, răsunătoare, în aer : „Votez da şi am acceptat conducerea întreprinderii !“. Rafală de ovaţii. Lesseps, şi Franţa cu el, îşi vor uni numele cu cele două mari canale ale lumii.

Biografia lui Lesseps este pasionantă. Face parte din categoria celor care poartă gardenie la butonieră şi pantofi francezi, cu talpă scîrţîitoare, a celor care se formează în lumea internaţională şi cunosc temeinic secretele meselor rafinate, ale balurilor în săli cu oglinzi, ale cluburilor. A fost neîntrecut înotător, călăreţ, vînător şi dansator. îşi începe cariera cu funcţia de consul la Tunis, Alexandria, Barcelona,. Madrid. Trece ca ministru la Roma. Se împrieteneşte cu Mohamed Said, fiul lui Abas Paşa, şi cînd acesta moare, Mohamed se grăbeşte să invite pe Lesspes la festivităţile de inaugurare a guvernării sale. Mohamed şi Lesseps, călărind pe armăsari arabi pur-sînge, vor merge de la Alexandria la Cairo, prin deşert. Lesseps a citit memoriul lui Le Pere, inginerul şef al expediţiei pe care Bonaparte a numit-o pentru a studia canalul, şi concepe ideea de a-1 interesa pe Paşă la realizarea lui. Calculînd cuvintele pe care avea să le spună, momentul şi locul potrivite pentru a-i insinua ideea, în timp ce călăresc prin nisipuri, Lesseps vorbeşte. Paşa vede că norocul îi iese în întîmpinare : se va asocia uneia dintre cele mai mari întreprinderi ale lumii, va relua în Egipt o tradiţie întreruptă de două mii de ani, deschizînd din nou trecerea între cele două mări. La banchetul inaugural, Paşa se ridică şi anunţă opera în momentul toastului. Lesseps, prietenul lui, va construi canalul. [1]

Şi urmează bătăliile pentru a învinge opoziţia sinuoasă a Angliei, pentru a scăpa de bancherii care cer 5% comision ca să vîndă acţiunile, pentru a-i convinge pe oamenii simpli din Franţa să le încredinţeze economiile.

Lesseps cîştigă toate aceste bătălii. Are o simpatie irezistibilă, care-i atrage pe oamenii umili şi îl face să se impună celor puternici. Cele 400.000 de acţiuni sînt subscrise şi revin imperiului otoman, lui Mohamed şi chelnerilor de la cafenelele Parisului. Din 400.000 de acţiuni, 207.111 le cumpără chelnerii, croitoresele şi pantofarii din Paris, Bordeaux, Nantes, Cherbourg... Intr-o noapte, Lesseps coboară dintr-o trăsură de piaţă şi, plătind vizitiului, observă pe faţa acestuia un surîs pe sub mustaţă, avînd un aer de cordială ironie. „Mă cunoşti ?“ „Cum să nu vă cunosc, domnule Lesseps, dacă sînt unul din acţionarii companiei dumneavoastră ?...“ E ceea ce sptine Lesseps : „Oamenii de rînd au făcut Suezul şi acum vor face Panama[14].

Charles Lesseps, fiul lui Ferdinand, nu vede problema canalului Panamă atît de clară cum o vede tatăl său. Napoleon Bonaparte Wyse e un şarlatan. Nu a făcut studii pentru traseu. Tatăl lui, acum un om bătrîn, nu este inginer şi cunoaşte Panama doar din auzite. „în viaţă, îi spune cu afecţiune, nu se poate întîmpla decît un singur miracol...[11] „Nu-ţi face griji, fiule, în viaţa mea vor fi două“. Şi Charles, care nu crede în această operă, va trebui să meargă de acum înainte orbeşte, după tatăl său, pentru că nu-1 va abandona. Şi datorită devoţiunii va ajunge pînă la închisoare. Căci întreprinderea se transformă într-unul din cele mai mari scandaluri ale secolului, irosind o bună parte din prestigiul Franţei în Lumea Nouă.

Deşi este un mare promotor, Lesseps a uitat un detaliu : presa. Şi cum presa nu a primit obişnuitul bacşiş, se întoarce împotriva proiectului. Lesseps hotărăşte să

facă un gest teatral : să meargă cu soţia şi cu trei fii ai săi la inaugurarea şantierului. Una din atracţiile pe care le au cei care obişnuiesc să se plimbe prin Bois de Boulogne este să-1 vadă pe Lesseps cu nevasta şi cu ultimii nouă copii, făcîndu-şi plimbarea duminicală, ca o demonstraţie de afecţiune paternă şi de neistovită virilitate, apreciată la întreaga ei valoare de către burghezii care-1 salută cu veneraţie pe domnul Lesseps şi surîd pluralităţii de vlăstare. Domnul Lesseps, aşa cum a făcut cunoscut, pleacă la Panama. Oraşul se pregăteşte să-1 primească : se trage, omagial, cu pistoalele, se aprind lampadare. Şi în anul 1880, de Anul Nou, Lesseps, soţia, copii, funcţionarii publici, episcopul, inginerii, trimişii gazetelor se înghesuie într-un vaporaş, „Tobaguilla“, pentru a merge la ceremonia formală a inaugurării. Cu mese, sărutări de mîini şi galanterii, trece timpul. Cade noaptea şi sînt departe de punctul unde Tototte Lesseps, cu graţia celor şapte anişori ai săi, va scoate prima lopată de pămînt. Întrucît treaba este simbolică, se spune că Tototte a înfipt lopata într-o cutie cu nisip, pe coverta lui „Taboguilla“, şi episcopul a binecuvîntat în aceste condiţii. Aşa începe canalul Panamă.

Lesseps se îndreaptă spre Statele Unite. Vizitează New York, se urcă în ascensor, admiră edificiul lui Equitable Life, care are şase ascensoare, merge la gări. Banchete, discursuri, recepţii. Semeţ, răsucindu-şi vîrfu- rile mustăţii, se bucură văzînd întruchipările progresului. Şi rectifică o eroare iniţială : uitarea presei. Acum, se merge din plin. întreprinderea se transformă într-un canal de hîrtie. Publicitatea absoarbe bani în mod vertiginos. Băncile încasează cîte 50.000 de dolari anual numai pentru a-şi împrumuta numele în

diferite operaţii financiare. Lesseps nu mai este omul sgîrcit cu centimele, care, pentru a scăpa de comisioanele cerute de Rotschild ca să vîndă acţiunile canalului Suez, a rupt tradiţia pieţei, făcînd vînzare directă. Acum începe să irosească banii cu o uşurinţă senilă. Comitetului care se constituie la New York, cu scopul de a aranja cumpărări, îi plăteşte un milion două sute de mii de dolari pentru servicii neprestate. Bănuţii vizitiului din Paris se rostogolesc cu iuţeală pe canalele lacome ale comisionarilor. în Panama, după ce Tototte a scos prima lopată, lopeţile nu se mişcă...

Greşeala fundamentală a lui Lesseps consistă în a lua hotărîrea să se construiască acest canal la nivelul oceanelor. Timp de şapte ani se lucrează pe această bază şi se cheltuiesc milioane de franci fără speranţă. La fiecare nou împrumut, Lesseps organizează conferinţe în toată Franţa. El şi fiul său merg din teatru în teatru. Charles vorbeşte. Ferdinand, aşezat pe scenă, aprobă cu capul, surîde. E începutul tragediei. Presa se declară favorabilă, îşi rectifică primele atacuri. Nu există ziar care să nu primească bani de la companie. Guvernul ajută, căci primeşte şi el. Dar anii trec, muntele de aur nu este aprovizionat, prin ceea ce se face, şi canalul nu înaintează. Acum e tîrziu, se adoptă ideea ecluzelor. Gustav Eiffel, cel cu celebrul turn din Paris, le va construi.

în opt ani, compania a cheltuit circa 13.000.000 de franci pentru a cîştiga afecţiunea a 2.575 de ziare. Vine o zi cînd nu se mai întrevede decît o soluţie : să se obţină de la Congres o lege care să autorizeze suspendarea plăţilor. Legea nu trece. Compania dă faliment şi urmează judecarea penală a lui Lesseps şi a asociaţilor săi. Se va desfăşura în faţa înaltei Curţi din Paris, ţinînd seama că Lesseps este ofiţer al Legiunii de

Onoare. Lesseps are 87 de ani. O gazetă, *La Libre Parole* [XLV], denunţă faptul că pentru a face să treacă legea care a autorizat ultimele împrumuturi, douăzeci de senatori şi deputaţi şi-au vîndut voturile : semnalează concret ca autori ai mituirii pe baronul de Reinach, pe domnii Cottu, Blanc şi Arton. Ministrul justiţiei ordonă continuarea investigaţiilor şi, cu fiecare pas nou, se dezvăluie proporţiile monstruoase ale unui scandal în care se văd implicate personaje care s-au mişcat în cele mai înalte sfere. Reinach, Hertz, Arton sînt evrei de origine germană. Poporul, pasionat pentru un proces în cursul căruia se cercetează cum s-a aruncat pe fereastră agoniseala lui, deslănţuie o furtună de ură împotriva evreilor şi ia naştere procesul lui Dreyfus. Reinach face declaraţii despre cele trei milioane care au trecut prin mîinile lui şi au fost cheltuiţi pentru publicitate. După ce strînge mîna prietenului său Georges Clemenceau, se retrage în departamentul lui, unde moare, se pare, otrăvit. Arton, persoana indicată de Reinach ca mînuitor direct al problemei, fuge în Anglia. După o spectaculoasă vînătoare, în care detectivi din toate ţările îl urmează pas cu pas prin jumătate de Europă, un ziarist îl descoperă, şi omul va ajunge la închisoare, după ce, cu simplitate şi cinism, arată în faţa judecătorilor cum a distribuit cele două milioane de franci pe care i le-a predat baronul Reinach : „Eu n-am cumpărat pe nimeni : am dat cecuri de zece, douăzeci, cincizeci, o sută de mii de franci, aşa cum faci cadou o cutie de havane unei persoane faţă de care te simţi obligat[4]'. Hertz, cel mai abil membru al bandei, izbuteşte să fugă şi, dintr-o localitate balneară din Anglia, se distrează văzînd neputinţa autorităţilor de a-i obţine extrădarea.

XLV Cuvîntul liber.

Aceşti oameni au operat ca bancheri, pentru a obţine comisioane. Banii au ieşit, prin mîinile lui Lesseps, din casele de fier ale companiei. A acţionat orbit de obsesia de a construi canalul nu numai sfărîmînd stînci în Panamă, dar şi săpînd în noroiul Parisului. îşi mărturiseşte greşeala şi spune în apărarea sa că, în fond, crima lui consistă în a fi fost asaltat de voracitatea inevitabilă şi insaţiabilă a politicienilor francezi.

Istoria scandalului cuprinde volume întregi. Cei care izbutesc să precizeze mai bine lucrurile formează două şcoli : unii spun că numărul deputaţilor care şi-au vîndut voturile se ridică la 150, alţii cred că la 104. Se spune că primului ministru Floquet, i s-au plătit 250.000 de franci. Lesseps declară, că a trebuit să dea 375.000 ministrului de interne, Baîhaut, şi Baihaut termină prin a mărturisi în formă patetică : „Sînt vinovat, timp de cincisprezece ani am servit Franţa leal, ca deputat şi ca ministru, nu pot să-mi explic cum am căzut în păcat..."'

Scandalul nu are limite. într-o zi, deputatul Deroulede are destul curaj pentru a afirma : „Există un nume, domnilor deputaţi, care se află pe buzele tuturor, dar pe care nimeni nu îndrăzneşte să-1 pronunţe de teama a trei lucruri : spada, pistolul şi limba lui... ei bine, eu voi sfida aceste trei lucruri şi-1 voi numi : este domnul Clemenceau ! ! !....“ Clemenceau, în alte împrejurări, apare într-adevăr ca primind bani pentru ziarul său *La Justice.* Vine provocarea la duel. Se schimbă focuri de armă. în acest caz, domnul Clemenceau nu nimereşte ţinta.

Să ne întoarcem un moment înapoi în această poveste şi să o luăm pe altă parte. în Şcoala Politehnică din Paris studiază un tînăr ambiţios, hotărît să facă din

viaţa lui un roman, pentru că are suflet de aventurier. Se relatează că într-o zi, citind veştile despre deschiderea canalului de Suez, i-a spus mamei sale : „Sînt nenorocit pentru că nu am avut prilejul să-mi leg numele de această operă". „Nu te mîhni — îi răspunde mama — Suezul s-a sfîrşit, dar rămîne de făcut canalul Panamă, poţi să-1 faci tu“. în şcoală are un coleg care mai tîrziu va plăti foarte scump sîngele său evreiesc : Alfred Dreyfus.

Vine ziua cînd se proiectează canalul Panama şi apoi încep lucrările. Se înalţă figura lui Lesseps, şi tînărul, care în acest moment primeşte titlul de inginer al Şcolii de poduri şi şosele, 'vrea să se incorporeze imediat ultimei mari aventuri a secolului. Dar Panamă este o întreprindere particulară şi, potrivit regulamentului şcolii, el trebuie să servească cinci ani în lucrări publice. Merge în Africa, apoi participă la construirea şoselei dintre Paris şi Cherbourg, pînă ce i se realizează visul : Panamă. Prin împrejurări accidentale ajunge acolo inginer şef. Are douăzeci şi şase de ani. Studiază încă o dată proiectul canalului şi, deşi e tîrziu, izbuteşte ca versiunea sa să fie adoptată de compania franceză. Totodată se iniţiază în două aspecte ale vieţii în Panamă : frigurile şi oamenii. Din cauza frigurilor trebuie să se întoarcă în Franţa. Şi pe măsură ce se amestecă în diferite afaceri, vede scufundîndu-se compania lui Lesseps. Se gîndeşte atunci că ceea ce nu a putut face Lesseps, destinul i-a rezervat lui însuşi, să realizeze. Acest inginer cu suflet de muşchetar şi de negustor, perspicace, ambiţios, bun vorbitor, intrigant, se numeşte Philippe Buneau-Varilla. Renunţă la titlul de inginer al Şcolii de poduri şi şosele pentru a intra în tot felul de speculaţii, şi în puţini ani este inginer în Congo belgian, la construirea căilor ferate, lucrează la regularizarea rîu-

rilor în România, este preşedinte al societăţii de cale ferată Madrid—Căceres—Portugalia, devine unul din principalii acţionari ai jurnalului *Le Matin* din Paris, scrie articole de fond, îşi lansează candidatura la alegerile de deputaţi, cu ideea de a împinge Franţa încă o dată, de la tribuna Camerei, spre întreprinderea canalului. E înfrînt în alegeri şi termină prin a publica o carte : *Panama — Le passe — Le present — L'avenir.*

Intr-un tren, Buneau-Varilla face cunoştinţa contelui rus Sergiu Witte, îi vorbeşte de Panama şi se străduieşte să-i demonstreze că Panama reprezintă viitorul marelui imperiu rus. Aşa cum canalul de Suez este coloana vertebrală a lumii anglo-saxone şi continuarea drumurilor de fier care străbat continentul american, canalul Panamă — îi spune — trebuie să fie dezvoltarea naturală a căii ferate ' transiberiene. Contele rămîne uluit şi convins. Fără şovăială, îi promite lui Buneau-Varilla că îndată ce va sosi la Petersburg va supune problema ţarului...

în timp ce în Rusia lucrurile înaintează şi nu prea, Buneau-Varilla se îndreaptă spre englezi şi le spune tot ce i-a spus contelui, dar invers. Pentru că acum ceea ce are la inimă. Buneau-Varilla este gloria imperiului britanic.

Cum însă lucrurile avansează în Anglia foarte puţin, Buneau-Varilla îşi întoarce privirea spre Statele Unite, pentru că în canalul Panamă se află viitorul Statelor Unite, în care îşi pune toată încrederea convingătorul inginer...

Interesul lui Buneau-Varilla de a căuta un mare specialist se explică prin arzătoarea sa dorinţă de a salva gloria Franţei. Şi mai este ceva : atunci cînd Franţa a primit vestea falimentului lui Lesseps, singura soluţie care s-a găsit pentru a nu se pierde totul a fost înfiin-

ţarea unei noi companii, şi Buneau-Varilla a investit în această speculaţie finală o bună parte din banii săi, care nu sînt puţini. Concesiunea columbiană e pe punctul de a expira şi dacă Rusia, Anglia sau Statele Unite nu intră în vreo operaţie oarecare, inginerul îşi va pierde importantul capital investit.

In Statele Unite primul lucru pe care trebuie să-1 facă Buneau-Varilla este să convingă guvernul şi Congreşul că Nicaragua np. este locul potrivit pentru a construi canalul, aşa cum gîndeşte, poate, majoritatea cetăţenilor. Işi începe deci lucrul pe culoarele Congresului, în ziare, în cluburi, la dineuri. I se asociază alt aventurier : avocatul Cromwell, din New York. Publicul şi-a dat seama de urgenţa construirii unui canal datorită unei împrejurări accidentale : în timpul războiului din Cuba, cuirasatul „Oregon“, care se afla la San Francisco, a trebuit să navigheze cu viteza maximă pentru a participa la bătălia din apele oraşului Santiago. A fost necesar să bată recordurile, străbătînd 13.000 de mile ale rutei ocolite, trecînd prin strîmtoarea lui Magellan în 68 de zile. Era evident că atît timp cît dăinuia această situaţie, Statele Unite aveau să fie la discreţia adversarilor. Buneau-Varilla publică o broşură. Insistă asupra marii greşeli a soluţiei Nicaragua, unde lucrările vor fi mult mai lungi şi unde canalul va trebui să străbată o zonă presărată cu vulcani. Harta Americii Centrale pe care o întocmeşte francezul este plină de guri de foc. Numai Panamă este pămînt ferm. Argumentul este psihologic. în Martinica tocmai făcuse erupţie Mont Pelee, şi oraşul Saint Pierre fusese îngropat sub propriile-i ruine. Publicul american, de felul lui impresionabil, este dominat de publicitatea spectaculoasă care se dă acestor veşti. Francezul nu mai are nevoie să facă decît o precizare : „Priviţi-vă în

această oglindă, domnilor prieteni ai canalului prin Nicaragua : în Nicaragua vă aşteaptă Momotombo ; în Panama sîntem atît de departe de un cutremur încît, din zilele în care Morgan a asaltat oraşul, a rămas în picioare arcul Catedralei din San Domingo, care a fost printre puţinele clădiri ce au scăpat de flăcări ; acest arc rupt şi subţire s-a păstrat intact pentru că Panamă este un pămînt ferm“.

Propaganda cutremurelor este atît de intensă încît guvernul Nicaraguei se consideră obligat să intervină. în Nicaragua nu există nici cutremure de pămînt nici zguduiri, spune un comunicat oficios, din 1835. Francezul sfărîmă această afirmaţie, invocînd următoarea întîm- plare veridică : în 1902 Motomombo a făcut erupţie, şi, cu un gust italian pentru cărţile poştale ilustrate, guvernul nicaraguez a lansat un timbru poştal în care apare, în fund, vulcanul ca un Vezuviu, iar jos, lacul şi dru- mul-de-fier. Buneau-Varilla cumpără de pe piaţa filatelică a New York-ului cîte timbre poate găsi şi le lipeşte pe foi subţiri ca cele de anunţuri mondene, pe care le aşează pe pupitrul fiecărui senator în Washington, cu o legendă care începe astfel :

„Martor oficial al activităţii vulcanice în istmul din Nicaragua..?’.

în fundal, ca spectator interesat de aceste dezbateri, stă un personaj aproape mut : Columbia. Panama este teritoriu columbian şi republica ştie că aici se află cheia viitorului său. Pe stema ţării se vede, la bază, istmul, desenat ca un braţ de pămînt aurit între două mări albastre : deasupra au mai desenat graficienii pricepuţi în heraldică boneta frigiană a libertăţii, iar jos, două comuri ale abundenţii. Mai mult decît o stemă, pare o stampă a întregii istorii a poporului columbian, care a

început să se pună în mişcare cu trei-patru sute de ani în urmă, chiar de aici, din această bucată de pămînt iluminat de speranţa că într-o zi va găsi libertatea şi abundenţa.

Columbia a trebuit însă, pentru a se organiza şi consolida, să sufere vărsările de sînge din timpul războaielor civile şi să treacă prin romantica şi eroica dezordine din secolul al XIX-lea. Chiar acum, partidele se zbat într-o luptă violentă. Conservatorii, aflaţi la guvern, îl dau jos pe propriul lor preşedinte, un bătrîn de peste optzeci de ani, şi îl pun în locul lui pe vicepreşedinte, de aceeaşi vîrstă, cu lăcomia şi uşurătatea care aţîţă certurile de familie. Noul mandatar, sceptic şi şovăitor, se găseşte în acel moment al vieţii în care, dacă nu află pacea în politică, ştie că o va afla foarte curînd, cînd îşi va odihni capul pe perna de piatră.

Din balconul îndepărtat care este Bogota, pe un podiş atît de înalt încît depăşeşte norii, panorama apare confuză. Acea Franţă, venerată cu pasiune ca leagăn al libertăţilor, ca mamă a progresului şi centrul inteligenţei — totul la superlativ, cum se cuvine într-o epocă romantică — este acum teatrul scandalului. Numele Panama, în mîinile marelui francez, după calificativul dat de Gambetta, s-a prefăcut într-un cuvînt murdar, într-un cuvînt tabu. Ţara vede cum tragedia se precipită în formă de coşmar pentru că e vădită imobilitatea Columbiei. în defileurile Anzilor, căile ferate nu se pot construi cu aceeaşi uşurinţă cu care se aştern şinele pe preriile lui Mississippi, aşa încît trebuie încă mers pe catîri. Panama este mai aproape de New York, pe mare, cu vaporul, decît de Bogota, pe drum de care.

Se adună oameni amăgiţi, şmecheri, traficanţi şi agenţi ai progresului, care plănuiesc, în Franţa şi Statele Unite, combinaţii pentru o întreprindere care

trebuie realizată pe teritoriul columbian. In Washington se ajunge la un acord referitor la trecerea companiei franceze în mîinile guvernului american, pe bazele elaborate de Buneau- Varilla. între secretarul de stat şi ministrul Columbiei se stabileşte, într-un tratat, că, pentru a folosi acest acord şi a face canalul, cele două guverne vor supune înţelegerea senatorilor din Washington şi Bogota. Ministrul columbian a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a obţine clauze acceptabile, dar textul definitiv al tratatului, care în mare parte este opera avocatului Cromwell, angajat de compania franceză, nu-i satisface pe columbieni. Acordul Buneau-Varilla şi tratatul lui Cromwell, aşează, evident, în primul plan, interesele companiei franceze : Statele Unite îi vor plăti patruzeci de milioane de dolari, ceea ce este un preţ foarte mare pentru un cadavru. Francezii cereau numai 10.141.500 de dolari. Nu aceasta este, însă, partea cea mai gravă, ci termenii în care e conceput tratatul : Columbia îşi vede ştirbită suveranitatea sa asupra istmului şi ţara se consideră în aceeaşi situaţie în care a voit să pună Statele Unite secretarul de stat Hay, cînd a semnat acordul anglo-american asupra canalelor din America Centrală cu ministrul englez Pauncefote. Apărînd interesele Statelor Unite, senatul american a .refuzat să aprobe tratatul, şi cine a îndemnat, într-o arzătoare campanie, la acest refuz, a fost chiar Theodore Roosevelt. Este dreptul elementar al Parlamentelor.

Acum, acelaşi Roosevelt, de la preşedenţie, izbuteşte ca Senatul să aprobe la Washington tratatul care s-a semnat cu Columbia şi aşteaptă ca şi Columbia să facă acelaşi lucru, iar pentru aceasta îşi propune să o oblige mai mult cu forţa decît cu raţiunea. Preşedintele este un om care clocoteşte de energie, vînător de tigri, fermier,

şi crede că destinul manifest al Statelor Unite este să domine Caraibele. Priveşte ţărişoarele latino-americane ca pe nişte şobolani. într-o zi, Anglia, Italia şi Germania blochează coasta Venezuelei şi bombardează două forturi pentru a încasa o datorie în stil european. Roosevelt lasă la o parte, pentru moment, doctrina Monroe, fiindcă i se pare excelent „să-i tăbăcească fundul“ — sînt cuvintele lui — neruşinatei de Venezuela, care trebuie să înveţe să-şi îndeplinească angajamentele. Preşedintele se mişcă înlăuntrul unui optimism insolent, pentru că ţara lui e pe cale să se impună lumii din cauza unui vertiginos progres. Anglia a declarat că ar vedea cu ochi buni dacă Statele Unite şi-ar asuma tutela Americii Latine pentru a ieşi din încurcături şi a trata cu o putere responsabilă.

în Bogotă, preşedintele este un iubitor de tertipuri, de pantofi de casă şi de scufie de lină, înconjurat de guerilieri şi de conspiratori. Urcă la putere pe cărări piezişe : o părăseşte pe altele mai compromiţătoare.

Cînd tratatul este adus în faţa Congresului Columbiei, nu sînt speranţe să fie aprobat. Patrioţii îl atacă cu argumentul încălcării suveranităţii. Cei prudenţi, pe terenul indemnizaţiilor pe care urmează a le primi Columbia. Toţi, pentru că Washingtonul nu vrea să discute, ci să impună. Ministrul Statelor Unite la Bogota transmite guvernului său o sugestie : din cele patruzeci de milioane oferite companiei franceze, zece să fie pentru Columbia, iar în loc de zece pentru concesiune, să i se dea cincisprezece. E o treabă de *pesos* şi centime, care va impresiona totuşi în Columbia, unde s-a văzut cum compania americană de căi ferate a cîştigat în cîţiva ani cincizeci de milioane de *pesos.* Columbia consideră, de asemenea, ca o jignire faptul că este

estimată şi aşezată mult mai jos decît compania franceză, care apare ca fiica naturală a mamei scandalului. Roosevelt respinge *de plano* orice modificare. „Deşi preşedintele — spune Miles P. Duval — îşi formase părerea în favoarea soluţiei Panamă, trebuie să se înţeleagă cu Senatul american şi să se pregătească pentru alegerile din noiem- brie“.

Alt lucru remarcat este că Roosevelt, care a determinat respingerea tratatului Pauncefote de către Senatul american, nu acceptă ca Senatul în Columbia să poată fi un corp deliberant. în presa americană, Senatul Columbiei este apostrofat în aceşti termeni : „Preşedintele Roosevelt a optat pentru ruta canalului prin Panamă. Nu are intenţii să înceapă negocieri cu Nicaragua... Ştirile primite zilnic din Bogotă arată că s-a format o mare mişcare de opoziţie faţă de tratat... De asemenea, sosesc informaţii în acest oraş că Panama este gata să se separe de Columbia şi să semneze tratatul cu Statele Unite... Se va organiza o nouă republică... Preşedintele Statelor Unite ar fi pregătit să recunoască noul guvern..." La rîndul său, secretarul de stat telegrafiază ministrului american în Bogotă : „Dacă tratatul ar fi respins de Columbia sau s-ar întîrzia nejustificat ratificarea lui, înţelegerea prietenească dintre cele două naţiuni ar fi compromisă în asemenea grad încît toate măsurile pe care le-ar lua Congresul nostru în iama viitoare vor fi deplînse de toţi prietenii Columbiei". Şi Buneau-Varilla, care se consideră un personaj tot atît de important, telegrafiază preşedintelui Columbiei : „Neratificarea tratatului ar deschide două căi : sau construcţia canalului prin Nicaragua... sau construcţia prin Panamă după separarea şi declararea independenţei istmului sub protecţia Statelor Unite, cum s-a întîmplat în Cuba...“' Se înflăcărează discuţia în

Bogotă. Notele secretarului de stat cad ca o bombă. Roosevelt devine nerăbdător şi, în limbajul său inimitabil, îi spune secretarului de stat : „Fă cunascut, cît se poate de categoric, domnului Beaupre (ministrul american la Bogotă), că trebuie să arate pigmeilor de nimic din Bogotă cît de mult îşi compromit propria lor situaţie şi ne stînjenesc viitorul". Ministrul Beaupre, urmînd reţeta, se adresează ministrului de externe columbian, tocmai cînd se discută tratatul, şi îi scrie „...Dacă într-adevăr Columbia doreşte să menţină relaţiile prieteneşti care există între cele două naţiuni... tratatul pendinte trebuie ratificat exact aşa cum este, fără nici o modificare[11].

în Columbia, Senatul respinge tratatul.

Reacţia lui Roosevelt apare limpede în aceste cuvinte dintr-o scrisoare intimă pe care o trimite secretarului de stat : „Dragă John, mă tem că va trebui să le dăm o lecţie iepurilor ăstora de pădure...“ (aşa îi numeşte întotdeauna pe columbieni).

Prietenului său Schurman îi scrie : „Dacă Congresul mi-ar da o anumită libertate de mişcare şi o anumită cantitate de timp, cred că lucrul cel mai bun pe care l-aş putea face ar fi o acţiune imediată. Dar bineînţeles, nu ştiu ce va face Congresul". Cinci zile mai tîrziu, îi scrie secretarului de stat : „Deocamdată, văd două alternative : 1. să ne decidem pentru Nicaragua ; 2. într-o anumită formă sau prin vreun mijloc oarecare să intervenim la momentul oportun pentru a ne asigura ruta Panamă fără alte tratative cu nerozii cumpăraţi şi sîngeroşi din Bogota. Eu înclin să nu mai avem nimic de a face cu indivizii aceştia din Bogota".

Desigur, acesta este temperamentul preşedintelui şi

acesta este limbajul epocii. Cînd ziarele americane sugerează că există oarecare distanţare între preşedinte şi secretarul său de stat, preşedintele îi scrie „multiubitului său John" o scrisoare în care îi spune : „fără îndoială, nu trebuie luate în seamă nici un moment ziarele şi celelalte porcării care se desfată inventînd poveşti despre relaţiile noastre..." Senatorul Hanna îi scrie lui Roosevelt : „Trebuie să facem unele concesii datorită situaţiei politice a Columbiei şi naturii acestor animale cu care tratăm..." Răspunsul lui Roosevelt : „Nu sînt chiar atît de sigur ca dumneata că singura virtute pe care trebuie să o folosim este răbdarea. Mai util ar fi să ne gîndim dacă nu e cazul să-i avertizăm pe aceşti iepuri că, oricît de mare este răbdarea noastră, ea poate să se termine..."

încă înainte de a se semna tratatul pe care trebuia să-1 studieze cele două congrese, Roosevelt luase măsuri. Doi ofiţeri americani care se aflau în Venezuela au primit ordinul de a se duce în Panamă, îmbrăcaţi civil şi ascunzîndu-şi identitatea. Trebuia să pară că fac călătoria din proprie iniţiativă. Ofiţerii îşi îndeplinesc misiunea, se întorc la Washington şi-1 informează pe preşedinte că în Panamă se crede că va izbucni o revoluţie separatistă. Buneau-Varilla scrie în *Le Matin* un articol de fond, anunţînd că în Panamă va fi o revoluţie care va declara independenţa sa faţă de Columbia şi că Roosevelt va negocia cu Panamă, imediat, un tratat. Pentru că drepturile naţiunilor de felul Columbiei — afirmă — au o limită : binele umanităţii". Şi Roosevelt — adaugă — va acţiona bazîndu-se pe acest principiu. Buneau- Varilla trimite articolul preşedintelui, călătoreşte apoi în Statele Unite

şi se instalează în camera 1162, la hotelul „Waldorf Astoria"'. în Panamă s-a format un grup de prieteni ai independenţei şi unul din conducătorii lor, doctorul Amador, vine la New York şi are o întrevedere cu Buneau-Varilla în camera 1162. Aici, Buneau-Varilla îi sugerează un plan complet : Buneau va servi drept intermediar spre a obţine vasele de război necesare pentru ca trupele Columbiei să nu poată debarca şi zădărnici revolta. Panamă îl va numi pe Buneau-Varilla ca primul ei ministru plenipotenţiar la Washington şi el va obţine să se semneze imediat tratatul pentru construirea canalului. Totul este acceptat.

Buneau-Varilla se deplasează la Washington, discută cu Roosevelt şi rămîne convins că acesta nu va pierde ocazia, cînd se va ivi. Roosevelt consemnează, într-o scrisoare către un prieten, impresia pe care i-o lasă această întrevedere. „In particular, aş putea spune că m-ar incinta ca Panama să fie un stat independent, sau să se transforme astfel în acest moment, dar pentru mine, să o spun în public, ar însemna o instigaţie la revoltă şi, ca atare, nu o pot face...“

Buneau-Varilla lucrează. Redactează o constituţie şi o proclamaţie de independenţă. Inventează un steag naţional, pe care îl brodează soţia lui. îşi răsuceşte bogata mustaţă franţuzească şi visează : „Fac o republică". In Panama nu ia seama la aceste lucruri, dar adevărul este că toţi se gîndesc la promisiunile de bani, de recunoaştere, de sprijin militar. Fără să i se spună ceva direct, Buneau-Varilla ştie că Washingtonul va trimite vasele, şi dă asigurări în acest sens prietenilor panamezi. Nici un om nu pare să fi practicat cu atîta succes ca el arta de a citi printre rînduri şi nici să fi avut un dar mai mare de a auzi cuvintele care nu se rostesc.

La Colon sosesc cîteva trupe columbiene. E ceva

incidental. De revoluţie, nici urmă. Trupele trebuie să treacă de la Colon la Panama şi, de acolo, poate la frontiera cu Costa Rica. Domnul Shaler, însărcinat cu problemele căii ferate la Colon, îi primeşte pe ofiţeri cu atenţie şi amabilităţi în vagonul lui de lux şi face să plece locomotiva. „Şi trupele ?“ întreabă ofiţerii. „Am dat dispoziţii să vină cu primul tren“. Ofiţerii sosesc la Panama. Recepţie solemnă la sediul guvernatorului. Ofiţerii sînt încîntaţi, dar nu au venit pentru asta. Insistă ca guvernatorul să ceară companiei de căi ferate transportarea trupelor. De la calea ferată : „Nu le transportăm dacă nu se plătesc cu anticipaţie biletele[14]. Ofiţerii : „Se plătesc biletele imediat, dar aduceţi trupele[1]". Spune guvernatorul : „Nu vă îngrijoraţi, că sosesc..." Nu sosesc : este contribuţia domnului Shaler la reuşita revoluţiei fără vărsare, de sînge... Revoluţia nu a izbucnit.

Mister Loomis, prietenul lui Buneau-Varilla, secretar al departamentului de stat, trimite de la Washington o telegramă alarmată consulului american la Panamă : „Ni se comunică ştirea că ar fi avut loc o revoltă în istm. Informaţi departamentul complet şi rapid". Răspunsul consulului : „Revoltă nu a avut loc încă. Se spune că va fi astă-noapte“.

Şi izbucneşte revoluţia. Nici un mort. O minusculă canonieră columbiană, care izbuteşte să se apropie, trage singurele şase încărcături pe care le are, şi cad pe străzile oraşului un locuitor şi un măgar. Conform planului, două vase de război americane se situează automat la intrarea portului pentru a împiedica debarcarea trupelor columbiene : sînt Mashville şi Dixie. La 6 noiembrie — după o zi, 17 ore şi 41 de

minute de la primirea, la Washington, a depeşii consulului american despre revoluţie — secretarul de stat declară : „Poporul panamez, într-o mişcare aparent unanimă, a rupt legăturile politice cu republica Columbiei şi şi-a asumat independenţa". Imediat, expediază instrucţiuni ministrului american la Bogota pentru a comunica faptul că Statele Unite au recunoscut noua republică şi că lucrul cel mai bun ar fi ca republica Columbia să intre în relaţii cu noul stat.

între timp, Buneau-Varilla este numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al republicii Panamă pe lingă guvernul Statelor Unite. In 13 noiembrie, Roosevelt îl primeşte oficial la Casa Albă. în 15 — duminică — primeşte de la secretarul de stat Hay proiectul de tratat. în 16, ora 10 noaptea, Buneau-Varilla a terminat textul complet şi definitiv pe care îl restituie pe ziua de 17 secretarului de stat. Cînd soseşte la New York comisia de jurişti pe care Panama o trimite pentru a revedea textul unui tratat care va decide viaţa viitoare a ţării, Buneau-Varilla telegrafiază membrilor comisiei : „Rămîneţi pe loc şi nu spuneţi pentru ce veniţi...“ în 18, cu mare solemnitate, se semnează tratatul între secretarul de stat Hay şi Buneau-Varilla, în numele celor două guverne. Folosesc călimara care a aparţinut lui Lincoln, iar pentru sigilare, Hay oferă două inele : acela pe care-l purta Byron în ziua morţii sau acela cu emblema şi armele familiei Hay. Buneau-Varilla sigilează cu inelul acesta, Hay cu acela al lui Byron. Avocatului care l-a ajutat pe Buneau-Varilla să perfecţioneze textul tratatului, duminică noaptea, i se plătesc 10.000 de dolari. în 24, se trimite tratatul cu vaporul care pleacă de la New York la Colon. Vasul ajunge la Colon în ziua de 1 decembrie. în 2, guvernul Panama aprobă tratatul. în 4, este înapoiat cu toate sigiliile. în 7, Roosevelt deschide con-

gresul cu un mesaj în care relatează cele întîmplate. Deşi scandalul Panamă izbucneşte din nou cu putere şi chiar se ajunge să, se cează în Senat deschiderea unei anchete asupra procedeurilor lui Buneau-Varilla, tratatul este aprobat şi ancheta nu se mai face. în definitiv, Buneau este reprezentantul oficial al unei naţiuni prietene.

Comentariul lui Roosevelt, într-o scrisoare către directorul ziarului *Out West,* din Los Angeles : „...Despre această afacere, impresia mea este că dacă se poate obiecta ceva este că nu am mers atît de departe cît trebuia. Afară de Turcia, nu există în lume un despotism asemănător acelui al aşa-numitei republici Columbia, sub actuala ei conducere politică şi eclesiastică... Celor mai rele caractere ale Spaniei lui Filip al II-lea, Columbia le-a adăugat propria ei sălbăticie, murdară şi a combinat cu admirabilă scrupulozitate cele mai detestabile forma de despotism şi anarhie, de violenţă şi prostească fragilitate, de lugubră ignoranţă, cruzime, perfidie, lăcomie şi vanitate absolută. E imposibil să simt mai puţin respect decît simt pentru o astfel de ţară...“ Aceste elegante expresii ale lui Roosevelt au drept cauză faptul că parlamentul columbian nu a aprobat un tratat pe care nu l-a considerat bun.

La trei luni şi douăzeci de zile de la proclamarea independenţei republicii Panamă, Senatul din Washington aprobă, fără nici o modificare, tratatul Iui Buneau-Varilla, cu 66 de voturi contra 14. In 25 decembrie se schimbă instrumentele de ratificare. Buneau-Varilla scrie : „Am apărat opera geniului francez, am servit Franţa". Două luni mai tîrziu, trezoreria Statelor Unite emite un cec în valoare de 40 de milioane de dolari în favoarea companiei franceze. „Marele mister care nu s-a lămurit niciodată — scrie Flagg Bemis — a fost să se

ştie cine a luat cele patruzeci de mi- lioane“. Buneau-Varilla se retrage din diplomaţie, renun- ţînd la postul său de ministru. Misiunea lui e împlinită, spune că nu a luat decît puţin mai mult de o sută de mii de dolari, valoarea acţiunilor sale. Franţa îl face ofiţer al Legiunii de Onoare.

In 1906 Academia Suedei îi conferă lui Roosevelt Premiul Nobel pentru Pace. In 1911, la universitatea din California, cu toga academică învăluindu-i umerii puternici, Roosevelt vorbeşte în faţa tineretului american reunit în teatrul grec din frumosul „campus". Construcţia canalului este aproape terminată şi în curînd se vor uni oceanele. Cu voce răsunătoare şi în cuvinte sarcastice, Roosevelt spune, stîrnind rîsetele şi aplauzele ascultăto- rilor : „Din fericire, criza a venit în momentul în care eu puteam acţiona fără impedimente. Ca urmare, am luat istmul, am început canalul şi am lăsat congresul să discute, nu despre canal, ci despre mine...“

Trec timpurile furtunoase ale imperialismului. Roosevelt se duce în pădurile Braziliei să exploreze, să omoare şerpi şi caimani. Wilson se urcă la preşedenţie. El este cel care, apăsînd pe un buton electric la Washington, face să sară în aer ultima stîncă şi să unească oceanele. Atitudinea lui internaţională este de ratificare. Faţă de Columbia, recunoaşte că Roosevelt a procedat cu violenţă. Condamnă, în discursurile lui, imperialismul. Se proiectează un tratat, care începe cu o clauză în care guvernul american exprimă regretul său sincer pentru cele întîm- plate. Cînd Roosevelt, la înapoiere din junglă, găseşte noua situaţie, izbucneşte în aceste cuvinte : „Tratatul care se propune este o crimă împotriva Statelor Unite. E un atac la onoarea naţională, şi, dacă se va aproba, va acoperi de infamie

Statele Unite... Despăgubirea propusă a se plăti ar putea să se justifice numai pe baza că ţara a jucat rolul unui hoţ sau a acţionat ca depozitar de lucruri furate...“

Senatul american aprobă tratatul abia în 1922, la trei ani după moartea lui Roosevelt.

Canalul este o realizare magnifică. Franţa a plătit experienţa. Columbia a primit lovitura, Gorgas a omorît ţînţarii, s-au făcut ecluzele, au trecut vapoarele. E un fel de minune, un fel de teatru pentru copii să vezi, de departe, cum intră enormele transatlantice, cum urcă nivelul ecluzelor şi trec apoi din Atlantic în Pacific, trase de un fel de măgăruşi mecanici. Par elefanţi pe care nişte clini îi trag de lanţ. Truslow Adams, marele istoric al Statelor Unite, nu deplînge decît faptul că Roosevelt nu

a avut răbdarea să facă lucrurile în mod cinstit. Bemis notează : „Intervenţia din 1903 este, în realitate, pata neagră a politicii latino-americane a Statelor Unite şi, pe deasupra, o mare pată neagră“. In Nicaragua nu s-a făcut nimic, dar din Nicaragua a pornit expresia lirică, prin care toată America hispanică, l-a condamnat pe Roosevelt. Pentru oamenii acestei Americi, apostrofa lui Ruben Dario reprezintă ceea ce reprezintă poemele lui Whitman pentru America de Nord.

CRONOLOGIE

1451 Naşterea lui Columb, la Genova..

1454 Naşterea lui Vespucci, la Florenţa.

1475 Simonetta Vespucci e aleasă Regină a Frumuseţii la Florenţa.

1476 Moare Simonetta Vespucci.

1485 Henric al VII-lea e încoronat rege al Angliei.

1492 Descoperirea Americii

Regii Catolici cuceresc Granada.
Moartea lui Lorenzo de Medici.
1493 Papa Alexandru al Vl-lea emite o bulă prin care împarte între Spania şi Portugalia noile pămînturi descoperite.

1493—1496 A doua călătorie a lui Columb.

1497 Prima călătorie a lui John Cabot.

Vasco da Gamma înconjoară Capul Bunei Speranţe.

1498—1500 A treia călătorie a lui Columb.

1499 Călătoria lui Sebastian Cabot.

1500 Cabrai descoperă Brazilia.

1502—*1504* A patra călătorie a lui Columb.

1504' Moartea reginei Isabel a Spaniei.

1505 Moartea Papei Alexandru al VI-lea.

1506 Moartea lui Columb.

Filip cel Frumos intră în Spania ; moare în acelaşi an.

1509 Moartea lui Henric al VII-lea al Angliei. Ii urmează Henric al VlII-lea (n. 1491).

1510 Sînt aduşi în Antile primii sclavi negri.

1513 Balboa descoperă Pacificul.

Ponce de Leon descoperă Florida.

1515 Francisc I (n. 1494) e încoronat rege al Franţei.

1516 Moare Fernando Catolicul. începe regenţa lui Cisneros.

1517 Carol Quintal (n. 1500) e încoronat rege al Castiliei.

1519 Carol Quintal al Spaniei e ales împărat al Germaniei.

1519—*1521* Mişcarea *„los comuneros"* şi războiul contra ei în Spania.

1519—1522 Călătoria lui Magellan.

1519—1522 Cortes cucereşte Mexicul.

1519 Apar corsarii englezi.

1523 Verrazano capturează un vas încărcat cu metale preţioase, trimis de Cortes în Spania.

1525 Francisc I e luat prizonier la Pavia.

1527 Expediţia lui Panfilo de Narväez în Florida.

1528 Călătoria lui William Hawkins în Brazilia.

1531 Pizarrro cucereşte Peru.

1534 Rabelais publică *Gargantua.*

1536—1538 Jimenez de Quesada cucereşte Noua Granada.

1538 Se întemeiază la Santo Domingo prima Universitate din America.

1539 Expediţia lui Hernando de Soto în Florida.

1539 în Mexic se publică prima carte.

1547 Moartea lui Henric al VIII-lea al Angliei. îi urmează la tron Eduard al VI-lea.
Moare Francisc I al Franţei. îi urmează Henric al II-lea.
Moartea lui Hernan Cortes la Sevilla.

1551 Se întemeiază Universitatea din Mexic.

1553 Moare Eduard al VI-lea al Angliei. îi urmează la tron Maria Tudor.

1556 Carol Quintul abdică în favoarea lui Filip al II-lea.

1558 Elisabeta se urcă pe tronul Angliei.

1562 Prima călătorie a lui John Hawkins.

1564 A doua călătorie a lui John Hawkins.

1567 A treia călătorie a lui John Hawkins şi înfrîngerea sa la San Juan de Ulua.

1572 Incursiunile lui Drake în Panamă.

1577 Drake navighează în jurul lumii.

1585 Raleigh întemeiază colonia Virgina.

1586 Incursiunile lui Drake în Santo Domingo şi Cartagena.

1587 Incursiunea lui Drake în Cădiz.

1588 Dezastrul Invincibilei Armada.

1595 Prima călătorie a lui Raleigh în Guayana.

Ultima călătorie a lui Hawkins şi Drake şi moartea lor.

1598 Moare Filip al II-lea. Ii urmează la tron Filip al III-lea.

1600 Se întemeiază, în Anglia, *„East India Company".*

1603 Moare regina Elisabeta a Angliei. Ii urmează Iacob I.

1605 Se publică *Don Quijote de la Mancha.*

1610 Asasinarea,lui Henric al IV-lea al Franţei.

1612 Călătoria lui La Ravardiere în zona Amazoanelor.

1617 Ultima călătorie a lui Raleigh în Guayana.

1618 Raleigh e decapitat.

1620 Garcia Giron de Loaisa respinge incursiunile corsarilor în Cartagena.

1625 Piraţii olandezi atacă Puerto Rico.

1635 Se organizează, sub auspiciile lui Richelieu, *„Compagnie des Isles de l'Amerique". .*

Naşterea lui Henry Morgan.
1648—1661 Spania pierde Ţările de Jos.

1655 Pen şi Venables ocupă Jamaica.

1658 Naşterea lui William Paterson.

1664 Se întemeiază, sub auspiciile lui Colbert, *„Compagnie de la France Equinoctiale".*

1665 Englezii ocupă San Eustasio, Saba şi Tobago.

Carol al II-lea e încoronat rege al Spaniei.

1666 Francezii ocupă Antigua, Monserrate şi San Cristobal.

1666 Olandezii ocupă Guayana.

1667 Pacea de la Breda.

1668 Morgan capturează Portobelo.

1671 Danezii ocupă Santo Tomăs.
Morgan cucereşte Panamă.

Ia fiinţă, *..Compania daneză* a *Indiilor Occidentale".*

1678 E publicată cartea lui Esquemeling.

1685 Ludovic al XIV-lea decretează Codul pentru Negri.

1688 Moartea lui Morgan.

1695 Ducasse atacă Cartagena.

Se întemeiază *„Company of Scotland Trading to Africa and the Indias".*

1698 Paterson ocupă Darienul.

1700 Moartea lui Carol al II-lea al Spaniei şi sfîrşitul dinastiei Habsburgice. Coroana trece asupra lui Filip al

V-lea, care inaugurează domnia Burbonilor din Spania.

1702—1713 Războiul de Succesiune pentru coroana Spaniei.

1704 Englezii ocupă Gibraltarul.

1707 La Havana se publică prima carte.

1713 Tratatul de la Utrecht. Anglia concesionează monopolul traficului de sclavi.

1717 Ia fiinţă în Franţa *„Compania fluviului Mississippi".*

1718 E fundat Noul Orleans.

1719 Se publică *Robinson Crusoe.*

1721 Ia fiinţă Universitatea din Caracas.
E fundată Universitatea din Havana.

1722 Apare în Mexic primul număr al jurnalului *Hoja Volante.*

1728 Se organizează *„Compania Guipuzcoana".*

1729 Apare *Gaceta de Guatemala.*

1739 Vernon cucereşte Puerto Cabello.

1741 Vernon ridică asediul Cartagenei.

1746 Moare Filip al V-lea al Spaniei. îi urmează Fernando al VI-lea.

1746—1804 în Spania iau fiinţă Societăţile Prietenilor Ţării.

1749 Moare Fernando al VI-lea al Spaniei. îi urmează la tron Carol al III-lea.

1759—1772 în Franţa se publică *Enciclopedia.*

1761 Se semnează Pactul de Familie : Franţa şi Spania contra Angliei.

1762 Englezii ocupă Havana.

1763 Franţa cedează Angliei Florida, Canada, San Vicente, Tobago, Dominica şi Granada prin tratatul de la Paris.

1767 Expulzarea iezuiţilor din America Spaniolă.

Expulzarea iezuiţilor din Spania.

1788 Moartea lui Carol al III-lea. Ii urmează Carol al IV-lea.

1789 Izbucneşte Revoluţia Franceză.

1795 Toussaint L'Ouverture instituie guvernarea sa în Haiti.

1796 Napoleon se căsătoreşte cu Josefina.

1801 Haiti declară deplina sa independenţă.

1802 Leclerc îl arestează pe Toussaint L'Ouverture.

1803 Statele Unite cumpără Luisiana.

1803 Franţa se retrage din Haiti.

1806 Miranda debarcă în Venezuela.

1808 Răscoala din Aranjuez, în favoarea lui Fernando al VII-lea.

Fernando al VII-lea şi Carol al IV-lea abdică la Bayona. Joseph Bonaparte devine regele Spaniei.

1808—1814 Războiul poporului spaniol împotriva lui Napoleon.

1809 Englezii ocupă Martinica şi Guadelupe.

1810—1824 Războaie de independenţă hispano-americane.

1810 Piratul filibuster Jean Lafitte e şeful contrabandiştilor din Barataria.

1812 Constituţia de la Cădiz.

1814 Fernando al VII-lea se întoarce în Spania şi abrogă Constituţia de la Cădiz.

1822 Iturbide se încoronează ca împărat al Mexicului.

1823 Proclamarea Doctrinei Monroe.

1830 Moare Simon Bolivar.

1836 Spania recunoaşte independenţa republicilor sudame- ricane.

1851 Walker pleacă în America Centrală.

1855 William Walker, preşedinte al Nicaraguei.

1860 Walker este executat în Honduras.

1863 Trupele lui Napoleon al III-lea ocupă Mexicul.

1867 împăratul Maximilian al Mexicului este executat.

1868—1878 Primul război pentru Independenţa Cubei.

1869 Inaugurarea Carialului de Suez.

1879 **Are loc la Paris** *Congres International d'Etudes du Canal Interoceanique.*

1880 **Lesseps începe lucrările pentru Canalul Panamă.**

1895 Al doilea război pentru independenţă al Cubei. Moartea lui Marti.

1898 Spania pierde Cuba şi Puerto Rico.

1902 Cuba se declară independentă.

1903 Roosevelt hotărăşte construirea Canalului Panama.

1903 Panamă se separă de Columbia.

CUPRINS

Cartea a doua
SECOLUL DE ARGINT
(Continuare)

Cartea a treia
SECOLUL LUMINILOR

Cartea a patra
SECOLUL LIBERTĂŢII

Lector : ELENA MUBGU
Tehnoredactor : ELENA CALUGARU
Bun de ***tipar 25.X.1978. Tiraj 27.120 ex. broşate. Coli ed. 12,60. Coli tipar 9.***

Tiparul executat sub comanda nr. 5.187-1978 la întreprinderea poligrafică Bacău, str. Eliberării nr. 63.

REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA

Lucrarea a fost tipărită pe hîrtie fabricată de C.C.H. „Letea“ Bacău

[1] „Din vremea cînd piraţii lui Drake te-

Lector : ELENA MUBGU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

au asaltat, / Se năruie centura-ţi de ziduri crenelate ; / Deschis-a-n ele tunul colier întu
necat / De perle, goluri, fală a luptelor purtate.[1] [11] (Fr.)